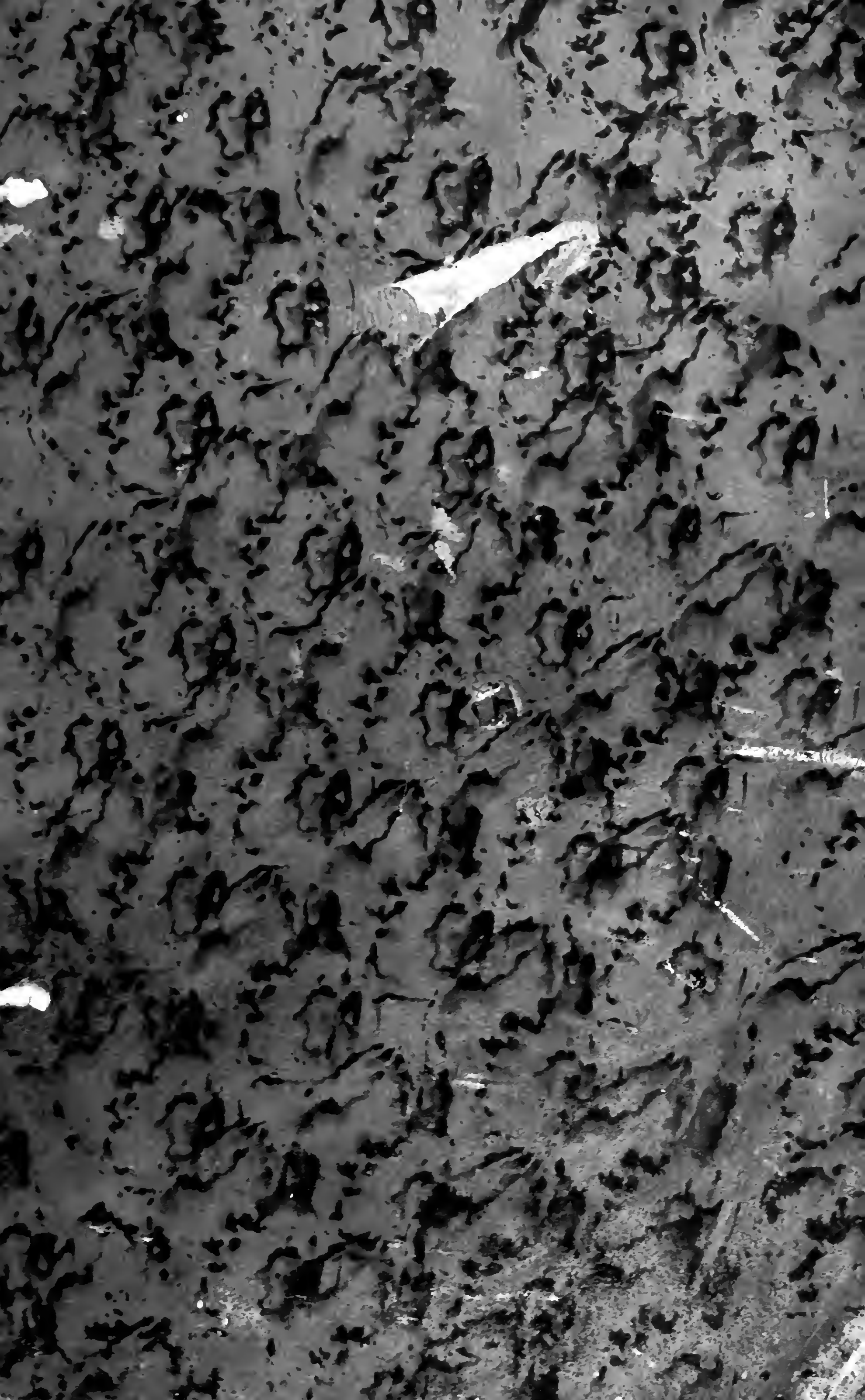
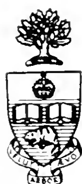

DAMIANI A GOES
OPVSCVLA.

DAMIANI A GOES

EQVITIS LVSITANI

OPVSCVLA

QVAE IN HISPANIA ILLVSTRATA

CONTINENTVR.

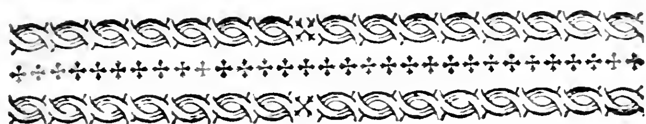
CONIMBRICÆ.

EX TYPOGRAPHIA ACADEMICO-REGIA.

M.DCC.LXXXXI.

Cum facultate Regiae Curiae Commissionis Generalis pro Examine & Censura Librorum.

Taxatum hujus Libri pretium est 500 r.

VITA

DAMIANI A GOES

EQVITIS LVSITANI,

E SCRIPTIS EIVS POTISSIMVM

COLLECTA.

DAMIANVS a Goes in oppido Alanquer, quod, vt ſentit Reſendius, priſca ſecula Gerabrigam appellabant, nobili apud ſuos genere natus, Luſitanus fuit, quales in Hiſpania *Hidalgos* hodie nominant, ſiue Italici iuris, vt quidam volunt, ſiue quod patrem, vt bene nati, ciere poſſint, quomodo olim & *Patricii* Romæ dicti: Luſitanus, inquam, non Belga fuit. Fallit itaque nos Cornelius Callidius Batauus, qui in Belgicorum ſcripto-

rum censum nuper hunc retulit: deceptus, credo, nominis ambiguitate in scriptura quidem, pronunciatione enim satis distinguuntur. Zelandum fuisse putat ex Goesa Zelandorum insula frumenti satis ferace. Accidit nimirum Damiano quod Homero ob præstantiam ingenii olim: cuius de patria certabant *Smyrna*, *Rhodos*, *Colophon*, *Salamis*, *Chios*, *Argos*, *Athenæ*, vt & Christophorum Longolium, eloquentiæ nomine (quæ tum existere primum, atque e tenebris emergere cæperat) Parisienses suum esse dicebant, Romani sibi vendicabant, Batavi vero repetunt. Puer igitur Damianus, optimæ indolis fuit, Emmanueli Lusitaniæ regi a cubiculis, ætateque provectior in frugem optimam evasit. Fratrem habuit, Fructum a Goes nomine, eiusdem regis cubicularium, hominem probum, & amicis vtilem. Ille lustrandi orbis iam inde a puero cupiditate flagrabat,

ne obſcurus domi atque inglorius, (quod in patria fere quiſque neglectus iaceat) conſeneſceret. Per Germaniam itaque, & Belgicam Galliam, Luſitanorum Regum negotia gerens, per annos amplius quatuordecim, terra marique iactatus, honorificas obiuit legationes, ad ipſum etiam Sarmatiæ Regem, quæ Polonia hodie dicta eſt, ſenex tandem fama clarus, litteriſque diues, & prudentia inſtructus reuertit. Primum igitur in Belgium nauigio delatus, iactis iam vel in grandiore ætate fundamentis, Italiæ viſendæ, vt ſcientiarum parentis, percupidus, eruditorum hominum commendatione Patauium ſe contulit anno eius ſæculi CIƆIƆXXXIIII. Hic in Petri Bembi hominis ea ætate diſertiſſimi, & Patricii Veneti, qui poſt a Paulo III. virtutis ergo an. MDXXXIX. in Purpuratorum Patrum Collegium eſt allectus, amicitiam ſe inſinuauit. Hic hominis ele-

gantia morumque ſuauitate, vehementer delectatus, ſponte, quod aiunt, currentem incitauit, ſtudiisque calcar addidit. Quatuor ipſos annos Patauii commoratus, vſus quoque doctore eſt Lazaro Bonamico Profeſſorum diſertiſſimo. Aeſtate vero dum vindemialibus feriæ ceſſationesque dari ſolent, vltro citroque peregrinari, gruum more, conſueuit: ſiue quod ingenio eſſet Mercuriali, & profectioni adſueuiſſet, ſiue quod capitis vertigine aſſidue conflictaretur, cui malo vectationem præſens adferre remedium medicorum filii affirmarunt. Vſus & amicitia eſt crebris litteris Iacobi Sadoleti, & Chriſtophori Madrucii Cardinalium, quorum hic Tridenti, Carpentoracti ille præſulem agebat. Anno vero eius ſeculi XXXVIII Louanium poſtliminio rediit, & Conradum Goclenium, quique illi ſuccenturiatus fuit, Petrum Nannium Latinæ doctores linguæ, vt di-

diſertos homines, & eruditos in primis coluit. Muſicæ autem a pueritia deditus, vſque eo Luſitanicæ gentis ritu excelluit, vt ea componeret, quæ in templis alii modularentur. Sic & Athenienſes Muſicam litteris, ac gymnaſticæ, natationique coniunxiſſe accepimus: pro quibus, e palliata comœdia, in togatam retulit Terentius Venationem & Philoſophiam, ad quam libero dignæ homine artes & Muſica referantur.

Quod plerique omnes faciunt adoleſcentuli,
Vt animum ad aliquod ſtudium adiungant, aut equos
Alere, aut canes ad venandum, aut ad Philoſophos.

Mvsicam autem Damiani, popularis eius Andreas Reſendius, poeta eius æui non ignobilis, celebrauit hoc epigrammate.

Elige utro mauis horum te nomine dici;
An Phœbi an Orphei; dulcis vterque modis.

Aut

Aut (ſi non ſpernis genus) a quo Muſicæ primum
Inuenta eſt, nobis ſis, Damiane, Tubal.

Hvic altera ex parte reſpondere Poeticam non ignorans, quod hæc rythmis, illa ſonis, vtraque numeris conſtet; & licet grandis iam natu eſſet, diſcere non erubuit, Latinæque ſeſe Eloquentiæ addixit M. Catonis exemplo, qui iam ſeptuagenarius Græcas litteras (quas cum gente ipſa cane peius & angue ad eam diem oderat) tam auide arripuit, quaſi diuturnam ſitim explere vellet. Sed quo uſus Damianus magiſtro; poeta ipſe dixerit.

Quis docuit? ſuus ille Grapheus. quis duxit in alti
Pimplaei montis culmina ſacra? Grapheus.
Quis pinxit? ſuus ille Grapheus, Cornellius idem
Nouit qui & verſu, & pingere peniculo.

Cornelivs

Cornelivs autem hic a ſecretis fuit Reipublicæ Antuerpienſis, vt & Ioachimus Polites, Goeſa Zelandiæ oriundus poeta egregius, & ab actis Reipublicæ (*Graphiarios* ibi nominant) qui & carmine Damianum prædicauit. Hic animum tandem ad matrimonium appulit, duxitque Hagæ comitis (quod oppidum Batauorum curia eſt) nobilem virginem Ioannam ab Hargen, liberaliter educatam, eleganti forma, dignamque quæ vni illi nuptui daretur, præpterea nemini. Quemadmodum in Epithalamio, quod poſt vitam ſubiecimus, Alardus Amſtelredamus cecinit.

Svstvlit ex ea filium, cui Emmanuel a Rege illo Portugaliæ inuicto nomen erat: de quo nomine, & omine in pueri recens nati Genethliacum luſit Petrus Nannius.

Ab aula, ac palatina ſeruitute, animum pridem abduxerat, vt ſtudiis ſe

daret

daret commodius, poſteritatique ſubſeruiret, memor illius Marci Varronis ſententiæ, quæ *legendo ſcribendoque produci* vitam iubet, hortante eodem & ſtimulos addente verſibus, Andræa Reſendio Eborenſi, vate inſigni, & aulicæ iam vitæ pertæſo: vt veteris illud poetæ, identidem vterque memoria repepeteret.

—— *exeat aula. Qui vult eſſe pius.*

IGITVR domicilium Louanii poſt tot tantasque peregrinationes, veluti in ſede Muſarum collocarat; cum ecce tanquam Dauus, comœdiam turbans, interuenit bellum, quieti eius inuidens. Etenim anno CIↃIↃXXXXI obſeſſa vrbs Louanienſis a Martino Roſſemio Duce non impigro, qui Geldrorum copias, Regis Gallorum auſpiciis, in Banbatinum agrum, Caroli Cæſaris vexandi cauſa, ductabat: & proprius factum nihil quam vt vrbem occuparet, niſi

ſcho-

ſcholaſticorum vis obſtitiſſet, inſtruente copias, animoſque adente Damiano; qui cum ſenatus populique nomine durantibus induciis ad hoſtes exiuiſſet, & ab ipſis in vincula coniectus eſſet, violatas inducias cauſantibus, cum ſocio ſuo Metero duobus aureorum liliorum millibus redemptus eſt: vt terga tandem hoſtis verterit, & in fugam ſe dederit. Cuius etiam virtutis nomine, gratias publice ſtudioſis Nannius Rhetor egit ea oratione, quæ in manibus eſt: deſcripſitque eam ipſam obſidionem Damianus Oliſipone, vt & Gelrogallicam illam coniurationem, obſidionemque Antuerpienſem Io. Seruilius, verius ſane copioſiuſque narrans, quam in ſui temporis Annalibus, Paulus Iouius. Ceterum de variis Damiani opuſculis, quæ ſenior Louanii edidit, approbante Academia vniuerſa hæc fere leguntur. *Dienſis in India oppugnatio*, qua Luſitanorum ea virtus enituit, vt profli-

profligatis Turcarum copiis victoria sint potiti. *Lappiæ descriptio ac deploratio. Laudatio* item *Hispaniæ*, quam Nannio, vt victoriam illam Bembo, inscripsit, qui tum Venetam meditabatur Historiam. Sebastiani autem Munsteri calumnias refellit, qui Hispanos famelicos, de alieno semper saturos, & peregrinos homines, duros, feroces, immanes, imperitos, ingenio infelices, inelegantes in sua cosmographia venenis referta vocasset. *Aethiopica quoque legatio* magnam legenti voluptatem adfert: vt & *Olisiponensis vrbis descriptio.* Igitur hisce ingenii monumentis, & morum suauitate, facilitate, & erga doctos liberalitate non modo apud suos clarus extitit, sed & exteris hominibus carus, acceptusque usque eo fuit, vt vel inuisum, absentemque vnice diligerent. Nam & in Germania (de Italia enim & Belgio iam commemorauimus) obseruabatur ab eruditis homi-

hominibus, Henrico Glareano, Bonifacio Amerbachio, & Sigiſmundo Gelenio, quorum hic ſuas in *C. Plinii Naturalem hiſtoriam* obſeruationes doctas, & laborioſas, Damiano libens dedicauit Glareanus libris *de Muſica* honorifice prædicauit. Senex in patriam honoris gratia a Rege accitus, vt patriam ſcribere hiſtoriam regia auctoritate pergeret, calumniis æmulorum circumuentus (virtutis enim comes inuidia eſt) in vinculis cauſam dicere coactus eſt. Tandem in libera cuſtodia domus atque vrbis verſans, domi ſuæ mortuus repertus eſt, ſiue apoplectico correptus morbo, ſiue a furacibus ſuffocatus famulis, incertum. Illud certum, meliori dignum exitu fuiſſe. Viuent tamen perpetuo ingenii monumenta. Imagini eius a Philippo Gallæo Antuerpiæ in æs inciſæ Benedictus Arias Montanus, elogium hoc aſcripſit.

Gentis

Gentis Thucydides enarrat gesta Pelasgae,
Romana claret Liuius historia:
Hic alia vt taceam sera data scripta senecta,
Aethiopum accepit nomen ab historia.

EPITHA-

EPITHALAMION
DAMIANI A GOES
EQVITIS LVSITANI,
ET
IOANNAE AB HARGEN HAGENSIS,
PER ALARDVM AMSTELREDAMVM.

NEC melius teneris iunguntur vitibus vlmi,
Nec plus Letos aquas; littora Myrtus amat:
Quam Gosio *lepida est sociata* Ioanna *marito,*
Quam generosa suum deperit Harga *virum.*
Tam bene rara suo miscentur cinnama nardo:
Addita quam vero est Penelope Historico.
Quam Platanus rivo gaudet, quam populus vnda,
Et quam limosa canna palustris humo,
Tam formosa suum complectitur Harga *maritum,*
Tam coniux Hargam *suscipit ipse suam.*
Qualiter æquaevo sociatam palmite vitem
Vlmus amat: iunctum sic colit Harga *virum.*

Qualis

Qualis vbi Oceani renouatus Lucifer unda
Laudatur veneri: sic Equiti Harga *placet.*
Exiit in cælum ramis felicibus arbos,
Lusitanus ab hac est generatus Eques.
Vt Phebe stellas, vt fratris lumina Pheben
Vincunt, sic vincit dotibus Harga *suis.*
Fœmina digna illis, quos aurea condidit ætas,
Principibus natis, principe digna viro,
Digna quidem facies pro qua vel obiret Achilles,
Vel Priamo belli caussa probanda foret.
Floridior prato, longa procerior alno,
Splendidior vitro, candidiorque nive,
Candidulum lucet sic per bombicina corpus,
Calculus in liquidis vt numeratur aquis.
Nobilis vt species spectando viraginis urget,
Ipse alimenta sibi maxima præbet amor,
Carpit item vires, vritque subinde videndo
Fœmina, clamque faces addit & igniculos.
Rure leuis verno flores apis ingerit alueo,
Sic Hargæ *placidus leniter afflat amor.*
Vt Venus ante alios astrorum dirigit ignes
Luciferum, lucem sic amat Harga *suam.*
Arctius ac hederæ procera astringitur ilex,
Vnam itidem in carnem corpora suntque duo.
Qualiter artificis iuncturae pollice ceræ

Acci-

Accipiunt formas igne manuque datas,
Non aliter Gosii *docilis quoque coniugis* Harga
Sedula se placido commodat ingenio.
Vt floret semper laurus, nec fronde caduca,
Carpitur, æternum sic habet Harga *decus.*
Et prius incipient turres vitare columbae,
Antra ferae, pecudes gramina, mergus aquas,
Hargam *ab amore suo quam duxerit vlla senectus,*
Seu Vir Nestor erit Titoniusve Senex.
Nil adeo validum est (adamas licet alliget illud)
Vt maneat casti firmius igne thori.
Nil ita securum blandoque recognitum amore,
Non sit vt inferius, suppositumque thoro.

GENE-

GENETHLIACVM
IN CL. V. DAMIANI
A GOES
EQVITIS LVSITANI
FILIVM EMMANVELEM,
PETRI NANNII.

TANDEM laeta dies Erythraeo digna lapillo
Advenit, & patrem te Damiane *facit,*
Ominis haud vani est tanta haec clementia caeli,
Quaeque sua ex hyeme nubila nulla tenet.
Indulsit natura tibi, brumaeque novavit
Tempora, vernali dulcia temperie.
Quoque magis posses cognoscere munera divae,
Quamque haud fortuitis casibus istud agat:
Antea ab imbriferis maduerunt omnia nimbis,
Nulla vel pluviis ho[illegible] serena fuit.
Vt metus adfuerit, ne [illegible]fraga terra vetustas

Deu-

Deucalioneas perpeteretur aquas.
Sed poſtquam in lucem proceſſit puſio dulcis,
Omnia mutata clara fuere vice.
Nil Iouis in vultu reſidet moeſtumque minaxque,
Nec frontem placidam ſaeua procella tegit,
Vt matrem foueat, ſimul vt puerum ipſe ſalutet,
Maiale arridens fundit ab axe iubar,
Nil mirum, dedit Alcioni, cum parturit oua,
Incubitus foedis imbribus vt careat.
Haud aequum fuerat tibi, ſi Damiane *negaret,*
Quod capit ex ipſo parua quotannis auis.
Sed puero blandus nitidiſſima lumina ſpargit,
Auſpicium vt faciat firmiter inde bonum.
Imbre madet caelum quoties miſer editur infans,
Gaudia praeſagit lux ſine nube micans.
Adiuuat augurium tam ſanctum nomen, vt inde,
Ad quae ſit genitus fata puer, videas.
Nobiſcum Deus *eſt Hebraea voce notatur*
Accepit nomen quod tuus Emmanuel.

Parca quod adneuit, cognata vocabula monstrant,
Sic distractus equis rumpitur Hyppolitus.
Sic Agamemnon habet diuturni praelia Martis,
Atque moras belli nomine significat.
Exitium sonat ipse suum de nomine, primus
Qui cecidit Phrygia Protesilaus humo.
Sic Eua viuentum genetrix, sic Moses ab vndis
Liber ab euentu nomina digna gerit.
Sic erit Emmanuel diuis comitatus vbique
Atque satis faciet nominis officio.
Cresce puer, patremque refer, sint numina tecum
Praesidioque Dei quidquid agas facias,
Regibus, atque Deis commune hoc nomen habetur
Quod natalitiis accipis auguriis.
Sit mens caelestis, sit semper numine plena,
Regius in magno pectore sitque animus.
Te Lusitanum, Batauum, simul atque Brabantum
Noris, & has terras esse tuam patriam.

DAMIA-

DAMIANI A GOES
EQVITIS LVSITANI
VRBIS OLISIPONIS DESCRIPTIO.

INCLYTO PRINCIPI

DOMINO

D. HENRICO PORTVGALLIAE INFANTI,

SACROSANCTAE ECCLESIAE ROMANAE TITVLI SANCTORVM QVATVOR CORONATORVM CARDINALI MERITISSIMO,

DAMIANVS A GOES

EQVES LVSITANVS

S. P. D.

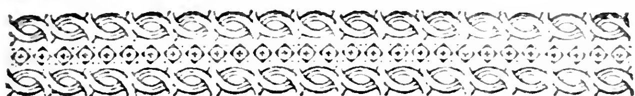
INDICARVM rerum Hiſtoriam in lucem vt darem, cum crebris doctorum hominum epiſtolis diu vrgerer, eam ex exemplaribus colligere, atque diſponere pridem cœperam: id quidem mihi effectum iri poſſe tunc

pollicebatur otium meum litterarium, quo eo quidem tempore laute, & citra publicorum negotiorum onera vtebar. Sed cum mecum perpenderem mihi id modo deesse, quod summe in historia scribenda requiritur, ab incœpto destiti. Nam ei qui iustam & absolutam historiam scribere vult, inprimis liberum & vacuum tempus tribuendum est; deinde animi quies, & omnium munerum vacatio; postmodum maiorum Principum favor, quo industria & labor studiorum præmiis adaugeantur. Quocirca (præsertim cum neque cura neque negotio carere possem) successiuis tantum dierum horis id, quod continenti temporum decursu destinaram, concedere & tribuere proposui, & curriculo mearum lucubrationum currens, Olysiponis Vrbis descriptionem hoc tantum tempore componere institui, eamque tuo duntaxat nomine illis inquam ipsis evulgare decrevi, qui

a no-

a nobis id flagitare nuſquam deſtiterunt. In qua ſane deſcriptione, quidquid ad ipſius Vrbis originem, & ornamentum inveſtigare valuimus, faciliori quam potuimus penicillo depinximus. Cæterum opuſculum hoc quale qualecunque fuerit, ſub tua protectione emittere conſulto propoſuimus, vt quæ noſtro huic labori deſunt, nam forte multa deerunt, quæ nos aſſequi potuimus, ea tua animi celſitudine & eximia doctrina ſic foveantur, proteganturque, uti ab alienorum laborum mordacibus, temereque calumniantibus, nullo alio adminiculo ſuffultæ, ſe ſe tueri defendereque poſſint. Vale.

VR-

VRBIS OLISIPONIS

SITVS ET FIGVRA,

DAMIANO A GOES EQVITE LVSITANO

AVCTORE.

QVAE sunt vrbes nostra hac tempestate, quas iure Oceani dominas, ac tamquam reginas appellare possumus, quarum ductu, & imperio totus Oriens, Occidensque hodie nauigatur. Earum altera est Olisipo, quæ a Tagi faucibus illius Oceani partis imperium sibi vendicat, quæ Africam Asiamque immenso maris circuitu complectitur: altera vero Hispalis, quæ a Bæti fluvio Occidentem versus, quem hodie dicunt novum Orbem, classibus patefecit; cuius describendæ partes iis consulto relinquimus, quorum scriptis, de huius noui Orbis reperti ratione, multa forte memoriæ mandabuntur. Nobis vero, cum

de ſitu, & vrbis Oliſiponenſis ſtatu conſtitutum ſit ſolummodo ſcribere, non ab re viſum fuit, ſi, antequam negotium aggrediamur, inde incipiamus, vnde ipſa res, de qua ſcripturi ſumus, nobilior effecta ſit; nempe de invento a noſtratibus per æquora in Indiam itinere. Quæ res vt memorabilis, ita etiam in ea paulo nobis vagari licebit, atque etiam, antiquorum teſtimoniis, ſtudio noſtro lectoribus aperire, quanta difficultas in hoc negotio ſe ſemper obtulerit iis, qui rem tantis periculis plenam auſi fuerunt quovis modo tentare. Quocirca ab eo, qui ſummo ſtudio, ſummaque animi virtute rem tam præclaram noſtris temporibus aggredi auſus eſt, exordium capiemus.

Is enim, invictus ille Alfonſi quinti filius, Divus Ioannes ſecundus Luſitanorum Rex fuit. Ille quidem qui bello regnum ſuis vindicauit, paceque ſibi regni hæreditatem multifarie turbatam reſtituit. Igitur cum regis indefatigatum animum Indicarum rerum deſiderium vehementius agitaret, non nauibus ſolum ab illa parte litoris Aethiopici, quod ad ea vſque tempora a noſtris exploratum erat, eam Indiæ plagam, quæ

ad

ad ortum Solis attinet , inuestigare proposuit , sed terrestribus etiam itineribus negotium auspicari voluit. Quod quidem per homines Lusitanos singulari linguarum , rerumque notitia præditos , in eo libro , quem de rebus Aethiopicis scripsimus , factum esse demonstrauimus. In quo etiam studio , doctrinaque prudentissimi principis Henrici, Oceani Athlantici , Aethiopicique insulas , & litora prius , multoque antea inuenta , lustrataque a nostris fuisse obiter tractamus.

Proinde dum Ioannes ille adhuc viueret , industria , auspiciisque Bartholomæi Didaci , viri Lusitani , nauticæque artis peritissimi , frontem ei continentis parti contiguam , quæ recta ad montem Lunæ porrigitur , nostri inuenerunt. Quæ frons ab Oceano emergens , sinu Hesperico , Prassoque promontorio, immenso tractu terrarum, ad australem cæli cardinem , utrinque protensa , gradum ferme quintum , & trigesimum attingit. Quibus terminis Ichtyophagorum videlicet , & Anthropophagitarum , nihil litteris Ptolemæo cognitum fuisse constat. Quanquam Plinius , Mella , Solinus , & Martianus , ex Iuba, Artemidoro , & Xeno-

nophonte Lampſaceno, & Nepote Cornelio, de Hannone Pœnorum Rege, & Eudoxo, aliisque, qui hoc mare experientia, ſeu relatu nauigabile tradunt, ſcribentes, huius itineris notitiam olim fuiſſe, totumque ab Indis ad Herculeas columnas patefactum, cultaque eius litora eſſe teſtentur, ac inſuper teſtimoniis confirment, C. Cæſare Auguſti filio in Arabico ſinu conſtituto, Hiſpaniarum nauium naufragio eiectas fragmentorum reliquias apparuiſſe. In qua quidem ſententia Herodotus eximius antiquitatum indagator Græcos fuiſſe aſſerit, qui mare, quod extra columnas vocatur Athlanticum, & Rubrum, idem eſſe mare pro certo affirmant. Atque alibi Græci, inquit, qui Pontum incolunt, Oceanum confluere terram, pro comperto habent. Poſtmodum ex vetuſtiſſimis Aegyptiorum annalibus, hæc prodit, nempe Necum ipſius gentis regem, cum a deprimenda foſſa, a Nilo ad Arabicum ſinum deſtitiſſet, nauibus quoſdam Phænices miſiſſe, quos iuſſit, Herculis columnis ſuperatis, ad Septentrionale vſque mare penetrare, atque inde in Aegiptum curſum facere. Qui e mari Rubro ſolven-

ventes in Auſtrale venerunt, & denique in Aegyptum per fretum Herculeum poſt biennium remearunt: & in hunc modum dicunt Græci Africæ litus primo in totum cognitum fuiſſe. Secundo vero, Xerxis temporibus, Africæ promontorium Sataſpem ſuperaſſe ſcriptis confirmant, qui admodum nauigationis tædio confectus, ad columnas Herculis, vnde in Atlanticum Oceanum prodierat reuerſus, in Aegyptum curſum tenuit. Denique Strabo ex Ariſtonico teſtatur Menelaum, per Gades circumductum, iter in Indiam feciſſe. De qua quidem re, prolixius non agemus, ne longius, quam res ipſa poſtulare videtur, digrediamur. Illud quidem veriſſimum videtur, & ratione credibile, tam vaſtam, & periculis infinitis obiectam nauigationem, ita tum hominum animos affeciſſe, ut ſemel inchoata, vel (ſi attigit) abſoluta nemo ſecundo rem tam arduam, vel potius monſtroſam, aggredi auderet. Qui ſane tam immenſæ peregrinationis curſus noſtratium, ſiue indefatigata indole inſtigante, ſiue auri ſacra fame vrgente, tam denique modo frequens habetur, vti non maioris negotii

nunc

nunc huiuſcemodi nauigationem exiſtiment, quam ſi in Britaniam, aut in Belgicam, ex Luſitania per Oceanum iter facerent. Huic vero repertæ fronti, vt ad inceptum redeamus, ob rem inſperatam, Rex idem Bonæ ſpei caput nomen indidit: reliquum iam inde Oceanum Indicum nauigandi occaſionem faciliorem ſibi oblatam eſſe ſperans. Ceterum naues illæ quibus Bartholomæum Rex præfecerat, multis caſibus, aduerſiſque tempeſtatibus diſiectæ, ipſo Bonæ ſpei promontorio, vt antea demonſtrauimus, ſuperato, flumen ingrediuntur, cui Infantis flumen nomen inditum fuit, eo quod inter ceteras naues una, cui Rex Lupum infantem virum Luſitanum præfecerat, omnium prima ad fluminis ripam apulſa ſit. Inde vero vlterius progredi minime tutum eſſe duxerunt, propterea, quod in tanta maris vaſtitate, itineriſque & temporis intercapedine, gentem nullam reperiſſent, quæ tum nauibus vteretur, veriti ne ſi longius procederent, non Indos, genus hominm ſuapte natura cultiſſimum, ac diſertiſſimum, ſed alias nationes, terraſque barbaras, ac immanes offenderent, a quibus forte etiam

gra-

grauioribus incommodis premerentur, quam quæ in iis experti essent, quorum litora, portusque antea tetigissent. Qua re mature pro rerum facultate, & prudenter animaduersa, mutata velificatione, in Lusitaniam reuertuntur. Id vero diuino potius quam humano consilio accidisse crediderim, quod deuicti Oceani gloria, futuro Regi integra, fato quodam, intactaque reseruari videretur.

Interea quidem re infecta, Ioannes Rex moritur, nouisque rerum momentis occurrentibus, vti tum maxime fieri consueuit, Emmanuel Regnum suscepit: statimque biennio postquam regni gubernacula suscepisset, cum omnia domi, forisque, a finitimis Regibus tuta satis, ac pacata cerneret, quod a suis maioribus antea summo studio factum esse videbat, in idipsum animum cœpit intendere. Tres igitur parari naues, ac instrui iubet, quibus Vascum Gammam, genere Lusitanum, equestris ordinis virum præfecit. Qui comparatis rebus omnibus quæ ad tam longam profectionem necessariæ videbantur, octauo Idus Iulii anno Dominicæ Incarnationis millesimo trecentessimo nonagesimo septimo, idoneum

neum Aquilonem nactus Olisipone soluit, celeriterque concitatiore vento in Indiam lætis auspiciis, sed immenso labore peruenit. Sed nos rebus iis omnibus cum ipsa India omissis, ad institutum nostrum properemus.

Olisiponem igitur quis primus condiderit, in tanta seculorum vetustate pro certo affirmare non audemus, quam tamen inter antiquissimas Hispaniæ vrbes annumerandam esse, vetustissimi quoque scriptores testantur. Hanc Varro Olisiponem, & Ptolæmeus Oliosiponem appellant. Strabo vero Vlysseam, & ab Vlysse conditam esse, ex verbis Asclepiadis Myrliani videtur asserere. Is enim Myrlianus in Turditania ludo litterario præfuit, atque de gentibus ipsius regionis librum conscripsit, prodiditque etiam Olisipone in templo Mineruæ, fragmenta quædam suspensa tunc extare, videlicet parmas, apulstra, nauiumque rostra Vlyssis errores indicantia.

Ex quo sane loco non satis liquere arbitrantur quidam Olisiponem ab Vlysse conditam esse. Nobis tamen tanti viri testimonio adhærere placebit potius, quam illorum

lorum dicta comprobare, qui vt nullo certo argumento cauillare conantur. Præfertim cum Solinus vir apprime doctus ipfius Strabonis fententiam fit fequutus. Nofter quoque Lucius Andreas Refendius vir doctorum omnium iudicio, & calculo comprobatus, id multis in locis fcriptorum fuorum, & imitatur, & confirmat. Sed quoad nominis rationem attinet, ex quadam ipfius Refendii oratione, & ex multis vetuftiffimis tabulis in vrbe ipfa repertis, ab illoque collectis, facile liquet, fcribi debere Olifiponem, per O & duplex Iota, & fimplex S. Erat autem Olifipo Romanis temporibus Romanorum ciuium municipium. Plinii grauiffimi fcriptoris teftimonium hoc loco afferre non pigebit. *Municipium* (inquit) *ciuium Romanorum Olifipo, Faelicitas Iulia cognominatum.*

Vnde autem nominis origo emanarit, temere affirmare non audemus. Id enim fortaffe tam multis fabulofum videretur, quam illud Varronis a Iuftino iudicatur. " In Lufitania, vbi eft oppidum Olifipo, monte Tagro, equas e vento fufcipere." Cuius fententiam, & Plinius, & Solinus approbarunt.

Quam

Quam tamen diximus, Iuſtinus his verbis mendoſam eſſe enixe affirmat. *In Luſitania* (inquit) *iuxta fluuium Tagum equas vento concipere multi authores prodiderunt, quæ fabulæ ex equarum fæcunditate, & gregum multitudine natæ ſunt. Qui tanti in Gallecia, & Luſitania, & tam pernices viſuntur, vt non immerito ipſo vento concepti eſſe videantur.*

QVAE ſententia nobis ſane non ita diſpliceret, niſi phyſici rationibus adniterentur probare naturam ipſam, ex fœmineo tantum ſexu, ſineque marium congreſſu, multa gignere, & procreare ſolitam eſſe. Quem quidem Varronis locum D. Rodericus Archiepiſcopus Toletanus, in ſua hiſtoria, ſatis loculenter comprobat. Mons vero Tagrus, cuius Varro meminit, meo quidem iudicio ille idem eſt, quem nos *Sintreum* vocamus, & a quo Lunæ promontorium in mare prorumpit, millia paſſuum ab Oliſipone plus minus viginti, & quatuor. Quod noſtris hodie *Rocham* appellari placuit, ſiue vt latine dicam, Rupem. In cuius decliui montis oppidum, admirabili loci amænitate, cælique clementia hodie conſpici-

picitur, ingenti ac munifico Regum Lusitaniæ domicilio nobilitatum, quod de nomine montis *Sintram* dixere. Mons vero diversis ferarum generibus, aviumque, mire abundans, pecori item pascendo propter singularem soli bonitatem, adeo est accomodus, vt cuilibet facile possit persuaderi, equas sine admissario concipere. Ad latus porro huius montis, quod latus ab Oceano patet, vicus passibus circiter duobus millibus in colliculo positus est (*Collares* accolæ vocant) a quo haud ita procul, sub rupe in pelagus procumbente, antrum est quod accedente alluitur Oceano, fluctusque introrsus reciprocantes, salo spuma permisto, recipit in sese, & idem eructat ingenti undarum strepitu, in quo Tritonem concha canere olim visum nostrum vulgus existimat. Quod ad locum quidem attinet, constanter quicquam affirmare non audeam; propterea quod ab omnibus, id litus propius legentibus, cerni facile, ac conspici possit. Tritonem vero Tiberii Cæsaris temporibus visum in Lusitania, auditumque fuisse, ita scribit Plinius. *Tiberio* (inquit) *Principi nuntiavit Olisiponensium legatio, ob*

id missa, visum auditumque in quodam specu concha canentem Tritonem, qua noscitur forma. Nec vero illud silentio prætereundum esse duximus, nostro hoc tempore plerisque in locis huic litori vicinis quoddam hominum genus reperiri, qui & natura, & nomine Marini ab indigenis vocari cœperunt, ob eam præsertim causam, quod hispidum quid in cutis superficie gerentes, notas quasdam squamarum, ac tanquam reliquias antiqui generis, per totum ferme corpus sparsas, præ se ferre, atque retinere videantur. Eos enim ab hominibus marinis, vel Tritonibus, originem, genusque traxisse, pro certo semper habitum est, eiusque rei initium inde profluxisse a maioribus accepimus, Tritones scilicet ad litus prosilire interdum, atque colludere paulatim assueuisse, eosque fructuum dulcedine delinitos, quorum in iis locis maxima est copia, eodem reuersos sæpius, ineffabili quodam incolarum astu eorum aliquot interceptos, ac postea blanditiis ad excultum, mansuetumque genus vitæ traductos esse. Et quidem si fabulosum videbitur domestica familiaritate vocales reddi Tritones

po-

potuiſſe, inſuperque cum Luſitanis conſuetudinem vt haberent effeciſſe, fabuloſius ſane mihi erit, barbarum incultumque Tritonem in Africa, in palude Tritonide, proſiluiſſe, ac cum Græcis garrientem, ab Iaſone tripodem, quam Delphos aſportabat, vti Syrtium periculis ſuo ductu euaderet, ſibi dari popoſciſſe.

NOSTRIS vero temporibus, vt efficacius teſtimonium in medius afferam, piſcator quidam, dum inter ſcopulos Barbarii promontorii filo, hamoque iuxta Diuæ Virginis ſacellum piſces capere contendiſſet, repente ex vndis in ſcopulum mas Triton exiliuit, barba prolixa, crinibus oblongis, pectore hiſpido, facie non admodum deformi, abſolutaque hominis forma. Qui cum paululum apricatus eſſet, & hominem a tergo, ipſius formam contemplantem, inſpexiſſet, voce non diſſimili prolata, territus confeſtim in ſalum ſe ſubmerſit. Hæc piſcator de Tritone, ſiue homine marino, cupidis audiendi, compto ordine ac ſermone, hodierna die enarrat.

DEINDE paucis ab hinc annis, non procul a Lunæ promontorio, vt nobis retu-

lit Ferdinandus Aluarus, domus Indicæ ſcriba, vir integræ fidei, qui iuxta illud littus ruſculum habebat, cuique vicinus erat vir probus, minimeque fallax, is enim vicinus perſæpe, piſcandi gratia, ſe in quoſdam litoris ſcopulos conferebat, ibi cum negotium die quadam feliciter ſuccederet (vt Ferdinandus ab eo ore tenus accepit) piſces quos hamo capiebat, a tergo ſui in aridum ſcopuli anfractum, quo tutius aſſervarentur, proiiciebat. Quod quidem perſæpe inculcans, interdum nudum adoleſcentem, imberbemque per anfractum conſpiciebat. Attamen cum in illo loco circumvicini incolæ fræquenter nare conſueuiſſent, credebat ex iis aliquem forte eſſe: cui, cum intentus piſcationi eſſet, nihil verbi faciebat. Tandem intentius animaduertens, adoleſcentem piſces manu capere, & ad os deductos edere inſpicit. Qua re commotus occurrit hominem petiturus. Qui violento curſu, cachinnans, ridenſque, in fugam ſeſe proripuit, pelago que vrinans ſeſe ſubmerſit.

Eodem ferme tempore, e regione Vrbis, pelago interiecto, non procul ab oppido quod *Barrerium* noſtri nominant, iuxta

Al-

Alfonſi Albuquercii, viri patricii, villam ſimilis formæ hominem marinum exanimem æſtus maris in litus eiecit. Præterea in antiquis regni archiuis, quibus ego ipſe præſum, extat adhuc compoſitionis Chirographum vetuſtiſſimum inter regem Alfonſum tertium & Pelagium Petreium, equeſtris ordinis Diui Iacobi magiſtrum, tranſactæ, qua decretum fuit, non Magiſtro ordinis, ſed Regibus deberi vectigal ſyrenum, aliarumque belluarum in ipſius ordinis litoribus captarum. Vnde facile colligitur ſyrenes, cum de eiſdem lex lata fuerit, frequentes olim in noſtris æquoribus fuiſſe. Sed hæc hactenus de Tritonibus, Nereidibus, Syrenibusque dicta ſufficiant.

Ceterum, vt ad inſtitutum reuertamur, ſcire oportet, vt paulo antea diximus, nobis de nominis vrbis Oliſiponis origine, & cauſa, nihil certi conſtare, immo nec quicquam, quo ad ipſius priſtinam memoriam ſpectet, nec item ad res in ea olim geſtas, inter Græcos, Latinosque authores reperire potuiſſe, cum minime dubium ſit in ea ciuitate, in qua hodierna die tot elogia, epitaphiaque latinis characteribus, lapidibus

ex-

exculpta extant, in ea ipſa, multa & præclara facinora tranſacta priſcis temporibus etiam fuiſſe, quibus noſtrum hoc commentarium ornare, luſtrareque valuiſſemus.

Sed cum illa omnia, vt ratione licet credere, temporum iniuria potius, quam ſcriptorum incuria forte periiſſent, ex noſtris tantum Luſitanicis annalibus, cum altius nihil, quod minime fabuloſum videatur, repetere audeamus, exordium faciemus, & poſt illam miſerandam cladem qua ferme vniuerſa Hiſpania a Mauris occupata Chriſti fidem deſeruit, quomodo iterum ipſa Oliſipo Chriſto initiata fuerit, demonſtrabimus. Quæ res ſic ſe habuit. Cum olim aſſiduis incurſionibus Mauri Hiſpaniam impeterent, pii ac Chriſtiani homines vndique opitulandi gratia eo confluebant, Regibus ſuam operam offerentes. Accidit tunc inter alios D. Raymundum Toloſatium Comitem ad Alfonſum Caſtellæ Regem, electum imperatorem, ſubſidio veniſſe: cui Henricus eius ex ſorore nepos, huius expeditionis comes, fidiſſimus fuit. De cuius Henrici ortu, inter authores non ſatis conuenit. Nam Caſtellani ſcriptores eundem

Con-

Conſtantinopolitanum eſſe aiunt. Galli autem ex Lotharingia promanaſſe aſſerunt, noſtri vero ex Hungaria originis ſeriem deducunt. Attamen nulla certa ratione omnes, id quod dicunt, demonſtrant, qua nos quicquam audacter confirmare poſſimus.

CETERVM ob ingentia iſtorum principum merita, Alfonſus Rex Raymundo Orracam, Henrico vero Theraſiam, filias in matrimonium collocauit. Et quidem Henrico, & Theraſiæ Portugalliæ comitatum in dotem dedit, cuius prouinciæ eo ſane tempore præcipua pars a Mauris occupabatur. Ex Theraſia Henricus Alfonſum ſuſcepit. Is Alfonſus poſt multa, & præclara facinora pro Chriſti fide acta, cum quinque potentiſſimis Regibus Mauris in campis Oricienſibus apud Caſtrum Viride conflicturus, quos vnico prælio deuicit, a ſuis militibus, in ipſis caſtris, vnico temporis momento, Rex electus, creatus, iuratusque fuit, & quidem reluctans, id contumaciter cunctis aſſerentibus, non decere ſtrenuos milites, tam arduum, contra præclaros reges prælium inire, niſi ſub regum vexillo. Affirmant noſtri Scriptores, ipſum

Al-

Alphonſum , antequam prælium iniret , Chriſtum in cruce appenſum in æthere conſpexiſſe, ei victoriam pollicentem , atque ducem fide flagrantem ita reſpondiſſe. Domine cum certo ſciam , te filium Dei eſſe , mundique verum Seruatorem, non eſt quod te mihi demonſtres. Vade ergo, inquit, hoſtibus tuæ religionis te ea lege oſtende , vt nos tantis malis careamus , ipſique credant , cognoſcantque tui ſolius nece, mundum viuere , & ſaluum eſſe.

Ob quod miraculum ſcuti baſi , quod albi duntaxat coloris tunc temporis Alfonſus ipſe geſtabat , quinque cæruleos clypeos , pro deuictis quinque regibus ; clypeiſque cunctis , in Chriſti plagarum memoriam , quinque alba puncta , quincunciali ordine Rex ipſe ſubnexuit. Quibus ſignis ab eo vſque tempore Luſitaniæ Reges ſumma cum reuerentia vtuntur , eaque continuo ob myſteriorum gloriam omni debito honore deoſculantur, amplectunturque. In quibus illud etiam myſterii , ſcitu dignum , ineſt , quod ſi quinque præfatis clypeis , numerum omnium punctorum adiungas , rationem triginta denariorum reperies. Quo quidem

dem pretio orbis Redemptor Chriſtus a Iuda Iudæis venundatus fuit. Igitur aſſecuti ſunt Luſitaniæ Reges, ex tam inſigni victoria, ea ſignorum tam glorioſa myſteria. Quæ ſigna vt cælitus a Chriſto conceſſa fuere, ſic ipſis ducibus, nobisque ſub eis militantibus, ipſius Chriſti fidem in immenſum per vniuerſum orbem, longius, latiuſque quam vnquam fuit, noſtraque induſtria, & labore propagata, euulgataque hodierna die eſt.

Porro, vt ad ſcopum reuertamur, cum Oliſipo ab hoc rege Alfonſo obſideretur, & bello diu præliando, confligendoque oppugnaretur, Chriſti Fides anno ipſius Chriſti natalis milleſimo centeſimo quadrageſimo ſeptimo reſtituta fuit. Cui bello etiam nonnulli peregrini milites ex variis Europæ partibus religionis cauſa interfuere, quorum non pauci dimicando deſiderati ſunt.

Nec defuere qui, ex iis miraculorum argumentis, loco ſanctorum habiti ſunt, inter quos quidam Henricus fuit, natione Germanus, Bonnæ natus (oppidum eſt ad ripam Rheni non procul a Colonia Agrippina conſtitutum) cuius Henrici meritis Deus

mul-

multa, & præclara miracula dignatus eſt facere, vt noſtri annales teſtantur. Hoc Rege Alfonſo regnante, non multis diebus poſt expugnatam Oliſiponem, corpus D. Vincentii Leuitæ & Martyris in ipſam vrbem, ex ſacro promontorio, vbi diu latuit, relatum eſt, & in fornice ſummi templi, ſumma cum reuerentia hodierna die aſſeruatur. Quam rem diffuſe Reſendius noſter graui carmine proſequutus eſt.

E regione cuius monumenti, Alfonſi quarti regis ſepulchrum extat, eius inquam, qui anno Chriſti milleſimo trecenteſſimo quadrageſimo Alfonſo Caſtellæ Regi ſuo genero luculentum contra Alboacem Maurorum potentiſſimum Regem ſubſidium tulit, cruentiſſimoque ad flumen Salſum prælio, aduerſum eundem Alboacem præfuit, & glorioſe victor, cognomen ad Salſum victoris vulgo obtinuit. Ob quam cauſam ipſius Regis mentionem non diſplicuit nobis hoc in loco facere.

Ad radicem vero huius ſummi templi, paulo inferius Occidentem verſus, interpoſita platea, ſacellum Diui Antonii, quem Paduanum vocant, admirabili ſtructura, &

mira

mira elegantia elaboratum , ſeſe nobis offert , olim ipſius diui Antonii parentum habitaculum , in quo quidem ipſe natus , educatuſque fuit , ex cuius natalibus non mediocriter ſeſe vrbs Oliſipo extollit , & merito quidem eſt , cum inter cælites tam digne omnium Chriſtianorum conſenſu ſic annumeratus relatusque ſit , vt Deo totius Chriſtiani populi ſententiam miraculorum fide confirmante , ipſius beatiſſimi Antonii nomen per vniuerſum Orbem cognoſcatur , & reuerenter vbique gentium ab omnibus eius memoria colatur , celebreturque. Super eius ſacelli epiſtylium domus ciuica , ſeu vrbana curia conſtituta eſt. De cuius ordine , ſerieque regiminis multa & præclara dicere potuiſſemus , ſi id alienum a noſtro inſtituto non videretur. Quamobrem ad ea quæ polliciti ſumus redeamus.

Igitvr antiquæ vrbis Olyſiponis ſitus collem excelſum , ad Tagi ripam deductum vſque, antiquitus ſolummodo occupabat , nunc vero plures montes , ac valles magnitudine amplectitur. Cuius potiſſima , celeberrimaque pars Orienti oppoſita eſt : qua potiſſimum parte , ſuſcepto iam Tago , pela-

pelagus in latitudinem millia passuum sex patet. Ex aduerso latere duo sinus efficiuntur: quorum vnus aquilonem versus introrsum reductus ad frequentem hac tempestate vicum *Gallecum* nomine, alter vero ad meridiem paulum deflexus, ad vicum *Conam* quotidianas habent navigationes. Ab eodem vero latere paulo inferius, oppidum *Almada* situm est, in extremo frontis, quam cornensis sinus obliquo circuitu emittit. Quo quidem loco pelagus a licentiosa sinus vastitate paulo coarctatur. Illincque ad vrbem traiectus est passibus paulo minus, quam millibus quatuor. Ripa vero lateris eius fere præcipitio in mare descendens, ac dorso in arcus similitudinem ad meridiem sese inclinans ad Barbarium promontorium extenditur. Mediis his anfractibus sinuosa, devia, quasi syrtes intersunt: in quibus aurum arenis involutum nostri conquirunt, eo præcipue loco quem *Addiciam* nuncupant: quod item plerisque locis in ipsa Tagi ripa fieri consueuit. Nec a veterum sententia discrepant, qui Tagum auro, gemmisque affluere scripserunt. Ab hoc rursus Barbario promontorio, ad citerio-

rem

rem litoris partem, quæ occaſui ſubjecta eſt, in mare progreditur Lunæ promontorium, a quo ingenti flexu, veterum Turdulorum fines exoriuntur. Quod litus in hanc vſque ætatem, a noſtris, vetus appellari conſueuit. Interius non magno deinde intervallo, in extimo Oliſiponenſis ſinus oſtio, fanum Virgini Matri, quam Ductricem appellant, dicatum in ſcopulis inſpicitur, vbi nocturnis facibus accenſis navigantibus iter noctu præmonſtratur, ne locorum ignari ad vada, ſcopuloſque vicinos, naves allidere cogantur. Interiora legenti, aquilonem verſus, oppidum *Caſcalle* ſitum eſt, quo naves onerariæ in anchoris conſiſtentes, accedente maris æſtu auram operiuntur, portu vadoſo alioqui, & anfractuoſo. Modico inde interuallo, aduerſo etiam flumine, ſinus in cubiti formam efficitur, in cuius fronte ſacellum eſt Divi Iuliani, ſupra quod aliud Divæ Catharinæ ſacrum. Tum eodem latere obliqua ripa, propius ad vrbem accedenti, Betheleem oppidulum, & ibi templum ingens Divæ Virgini dicatum vna cum cænobio monachorum, qui divi Hieronymi vitæ inſtitutum profeſſi ſunt, ſeſe offert, incre-

incredibili ſumptu , ac magnificentia conſtructum, diui Emmanuelis regis monumentum , quod dum viueret , ſibi ipſe deſignauit erexitque : magnam tamen ipſi operi acceſſionem Ioannes tertius Emmanuelis filius, qui nunc feliciter regnat , & fecit , & facere non ceſſat.

De qua re extat ibi in arcu celebre Refendii noſtri beſſalibus litteris tetraſtichon , quod quia a multis externis hominibus eo accedentibus deſcribitur , ponere non grauabor.

Vaſta mole ſacrum divinae in litore Matri.
Rex poſuit Regum maximus Emmanuel.
Auxit opus haeres Regni & pietatis , vterque
Structura certant , Religione pares.

TVRRIS vero ex aduerſo quatuor tabulatorum extat , quadrato extructa ſaxo , quam iactis in mare molibus , ipſe etiam Emmanuel Rex inædificari curauit, vti ſalo vndique circundata , ab omni ſubita hoſtium vi , & impreſſione, tuta redderetur : nullæque naues iis inuitis , qui turris præſidio impoſiti ſunt , propter anguſtias ad vrbem

bem propius auderent accedere. Hinc autem ad primum vrbis cornu trium millium paſſuum intereſt ſpatium, quo excurſu crebra villarum ſuburbanarum ædificia, mira elegantia, & amœnitate conſtructa licet cernere, rura item, ac paſcua, præter maximam omnis generis fructuum copiam, ſummam etiam pulchritudinem, ac iucunditatem ipſo aſpectu præ ſe ferentia.

QVOD ſi ſingula, quæ in vrbis ambitu inſunt, perſequi vellem, res profecto me longius quam oportet diſtraheret. Quapropter ab inſtituto non longe diſcedamus. Vrbis igitur Oliſiponis initium, ab hac parte, qua meridiem reſpicit, vetus regia ampliſſima, magnificoque opere pulcherrima, efficit, quam *Sanctos* noſtri nuncupant.

NOMEN inditum loco, quod longo temporis ſpatio, corpora Sanctorum martyrum Veriſſimi, Maximæ, ac Iuliæ ibi recondita fuerint, donec ſub Ioanne Rege, eius nominis ſecundo, translata alio fuere. Qui quidem Diui, dum Chriſtum Dei filium orbiſque Seruatorem conſtanter profiterentur, ſub Romano præſide, Oliſipone paſſi ſunt. Inde obliquo aggere, ſaxoque conſtructo ad

Veſta-

Veſtalium templum, cui Diuæ Mariæ ſpei nomen eſt, per cliuum ſenſim depreſſum, itur: vnde rurſus eadem via in aduerſum montem conſcenditur, cuius in tergo, ſacellum Diuo Rocho nuncupatum conſpicitur.

Eodem deinceps tractu in vallem amœniſſimam, mœnibus vrbis contiguam, hortiſque vndique conſitam, eſt deſcenſus: quæ a ſacello Eremitarum, Diuo Antonio conſecrato, nomen olim ſumpſit. Nunc vero iis excluſis ab Adnunciatione Angelica Deiparæ Virginis facta, nomen habet, & a Veſtalibus Dominicani inſtituti inhabitatur. Mox pari accliuitate collis naſcitur, denſiſſimo oliveto obſitus, vt non facile introrſus inſpici poſſit. A ſuperiori vero parte apertus, & ſacello Diuæ Annæ recens dicato ornatus, quod ſumma cum religione, & reuerentia, magna item populi frequentia, ab omnibus hodie viſitur, & colitur. Ab hoc ſubinde per agrum compaſcuum, leproſaria, foroque boario interiectis, in aliam vallem non minus fertilem, iucundamque deuenitur, quæ Mauruſia nuncupatur, ex eo quod poſt recuperatam de Saracenis vrbem, eo loci permiſſi ſunt Mauri habita-

bita-

bitare. Cuius ſiniſtram partem, quæ ad Septentrionem vergit, vbi campi Diuæ Barbaræ incipiunt, Angelorum ſacellum diuidit. Supra valem hanc Orientem verſus, mons excelſus imminet recto, difficilique aſcenſu, a quo fanum Diuæ Mariæ Montanæ, quod in ſummo montis culmine ſitum eſt, nomen accepit. Ab hoc præterea modico flexu, vtcunque directo itinere, ad vrbem reditur, ſtatimque obuium fit templum vetuſtiſſimum Auguſtinienſium Monachorum, Diuæ Virgini Gratiarum ſacrum, introrſus eidem vrbis muro adhærens. Exinde porro præteritis ditiſſimo Cænobio Vincentio Leuitæ, & martyri dicato, Canonicorum D. Auguſtini, atque Gymnaſio non ita pridem celebri, antequam Rex Ioannes tertius illud Conimbricam tranſtuliſſet, ad ripam Tagi decurritur, quæ aquilonare vrbis cornu ab ea parte efficit. Qua parte ampliſſimum, nobiliſſimumque Veſtalium Diuæ Claræ Cænobium ad fluminis crepidinem ferme attingit: indeque auerſo itinere, Sacelloque Diuæ Virginis Paradiſiacæ interiecto, ad primam vrbis portam, quæ Crucis dicitur, iter eſt. Ab illo autem Claræ tem-

plo ad regiam veterem quam *ſanctos* antea nominari diximus, vbi meridionale vrbis cornu poſuimus, rectus margo, ſecundo mari ab Oriente aeſtiuo incipiens, in meridiemque excurrens, millia paſſuum tria ferme efficit. Eo igitur modo latus hoc vrbis mari alluitur, & reliquæ tres partes aditum habent a terra. Itaque collibus quinque, vallibus totidem feraciſſimis, & iucundiſſimis, vrbs tanto ſpatio complectitur, ita vt vniuerſus eius ambitus ſeptem millibus paſſuum deſignari poſſit. Certam autem eius formam, deſcriptionemque, facile deliniari poſſe non arbitror, cum in ſolo montoſo, aſperoque ſita ſit. Nihilominus ſiquis ex oppido *Almada* quod contra in ulteriore ſinus parte poſitum eſſe docuimus, rectis, immotiſque oculis, vrbis ſitum figuramque velit contemplari, ab ea præſertim parte, qua in vrbem traiicitur, illam certe veram veſicæ piſcis effigiem referre comperiet. Quod ſi ſolum omnibus ex partibus planum eſſet, a latere terreſtri formam arcus demonſtraret: interioris vero vrbis amplitudo, & magnificentia, tanta eſt, vt cum ceteris omnibus Europæ vrbibus, & hominum multitu-

dine

dine, & ædificiorum pulchritudine, & varietate, merito contendere poſſit. Domorum ſiquidem amplius quam viginti millia ineſſe conſtat. Earumque ingens multitudo, tam principum virorum, nobiliumque, quam etiam privatorum hominum, eleganter, & ſumptu prope incredibili conſtructa eſt, adeo, vt etiam parietes intrinſecus, fornicesque, ligno Sarmatico vndique veſtiti, vermiculato opere, auro, variiſque coloribus adhibitis exornentur. In litore fontes quamplurimi ex diuerſis vrbis partibus per ductus ſubterraneos oriuntur, e quibus populus aquationem facit. Eorum vnum Regium nominant, marmoreis columnis, ac fornicibus eximie conſtructum, ſexque fiſtulis tanta aquæ copia profluentem, vt vnus vniuerſæ hominum multitudini potum pene ſuppeditet. Hic autem ſaporis, & ſplendoris, & lenitatis præſtantia, omnium fontium, quos vſquam me videre meminerim, aquam aut æquat, aut ſuperat. Tepidam etenim cum effundat, paruoque ipſa poſt temporis momento reſederit, tum puriſſima, frigidiſſimaque ſuauiſſime bibitur. Duo præterea fontes haud ita procul emergunt maxi-

ximis aquæ ſcatebris, in mare breui admodum fluxu prorumpentes. Quod ſi longiori diſtarent a mari interuallo, multæ frumentariæ molæ tanta aquarum vi atque impetu, quouis anni tempore facile agerentur. Cetetum lotricibus, alutariis, fulonicisque opificibus plerumque ſeruiunt. Non multo deinde interiecto ſpatio, portam Crucis verſus, fons alius, aut vt verius dicam, ſtagnum emergit, qui Equorum dicitur, propterea quod per ænea ſtatuarum equeſtrium labra aquam ore affatim vomentium inſtar fluuioli curſum tenet. Sunt denique diuerſarum aquarum ſalientes fontes, puteique non pauci in omni parte vrbis, magnam ciuibus commoditatem afferentes. Quos omnes in præſenti ſigillatim enumerare non huius inſtituti multum intereſſe videtur.

Ad reliqua igitur vrbis ornamenta breuiter, ac ſummatim delibanda veniamus. Atque vt antiquam in ſumma arce regiam, quæ in editiore vrbis parte poſita eſt (opus ipſam antiquitaem vere repræſentans) omittamus, Oliſipo ſeptem in primis ingentibus ædificiis ſingulari Regum noſtrorum conſilio,

filio, ſumptuque incredibili magnificentiſſime extructis, hoc tempore illuſtratur. Horum primum, vt a religione initium faciamus, Miſericordiæ templum eſt, quadrato vndique lapide extructum non infinito prædiorum cenſu, ac prouentibus annuis vberrimis, quemadmodum pleræque omnes noſtræ ætatis baſilicæ, ſed ſola optimatum, ac piorum hominum benignitate ita ſuſtentatum, vt prope fidem ſuperet, quantum in annos ſingulos ex collatitia ſtipe in pauperes impendat. Huius qui curam gerunt, ſodales, ſiue vt expreſſius dicam, fratres Miſericordiæ nuncupantur, quibus propter & generis, & nominis claritatem, & ſummam etiam pietatis, probitatisque exiſtimationem, negotium defertur. Siquidem illi omnes communi conſilio, parique animorum voluntate, illud Miſericordiæ ærarium adminiſtrant: quod ex fortuitis tantummodo hominum piorum largitionibus, eleemoſiniſque conflactum eſt. Ex qua ſumma ſodalitii fide, & integritate, nullo habito perſonarum delectu, egentium omnium inopiæ conſulitur, ac prouidetur, præſertim puellarum pupillarum, quibus inde, iuxta cuiuſque qualitatem,

tem, dotes in matrimonium conferuntur. Tum etiam eorum qui graui aliquo incommodo, aut calamitate pressi, vitam in mœrore, rerumque angustia trahere coguntur. Quo fit, vt multorum tam incolarum, quam exterorum mentes, ad largiendum alliciat perpetuus ille ordo, incorruptaque ratio ærarii quotannis in pauperes exhauriendi. Nihil enim in eo pecuniæ vltra annuum tempus asseruari fas est, nec item prouentus habent, nec ex instituto, legibusque sodalitii habere licet. Qvod sane eo magis admiratione dignum videtur, quod ex ærario amplius viginti quatuor aureorum ducatorum millibus in singulos annos constet egentibus erogari. Quin nonnullis annis numerus quadraginta millium æquasse vel superasse, compertum est.

Secvndo loco sequitur alterum Misericordiæ, ac humanitatis exemplum, valetudinarium videlicet commune pauperum, infirmorumque hominum, nomine Omnium Sanctorum, non magnificentia ædificorum, non sumptuum magnitudine, non denique benignitate erga pauperes, variis corporis morbis conflictatos, & expositos infantes, quos nutrien-

nutriendos alendosque curat, priori illi cedens. Id quatuor dividitur claustris, hortisque amœnissimis, porticibusque quatuor & triginta, quibus circumcirca continenter adhærent ædes magnificæ, tricliniis, lectis, culcitisque mundissimis decenter ornatæ. Ibi pauperes ægrotantes benigne, liberaliterque excipiuntur: nec nisi recuperata in integrum valetudine inde dimittuntur, dato insuper quibusdam viatico, quo se non paucos dies, dum firmiores valentioresque effecti fuerint, sine ullo labore ac molestia subleuare possint. His porro quæstorum, curatorum, medicorum, pharmacopolarum, ceterorumque ministrorum domus recte distinctis ordinibus conjunctæ sunt: vt infirmis, siquis casus necessitasue acciderit, præsto semper adsint, diesque noctesque pro se quisque sedulo diligenterque inseruiant: adeo vt inter reliqua regia Xenodochia, quibus amplissimis celeberrimisque Hispania passim præter ceteras Orbis Christiani provincias referta est, nostrum hoc facile principatum sibi vendicet. Pro huius vero foribus campus patet apertus, planus vndique, quadrato ædium pulcherrimarum ordine

dine circundatus, a quo Divi Antonii, & Maurusia valles, quorum supra mentionem fecimus, in Δ litteræ figuram se contingunt, ac diversis postea plateis, in corii bubuli similitudinem detracta cauda, explicantur, mare versus decurrentes. Ad dexterum deinde eiusdem Xenodochii latus, medium inter aquilonem & Occidentem, Divi Dominici templum situm est, ac collegium celleberrimum, cuius ex adversa fronte campo interiecto Occidentem versus, tertium extat monimentum a Divo Petro, Ioannis regis huius nominis primi filio, sumptu publico constructum, domus revera amplissima, mirificoque opere admodum conspicua. Quam eo tantum consilio inibi, dum nomine Alfonsi quinti, sui ex fratre nepotis, regni regimen sustinuit, extrui imperavit, vt exterarum gentium, regumque legatis, eo loci hospitium præberetur, publicisque sumptibus ibidem liberaliter magnificeque exciperentur.

Inde si recto itinere ad litus ire perrexeris relictis ad dexteram in loco eminentiore Cænobiis Carmelitarum, Franciscanorum, ac ordinis Trinitatis, magni-

fica

fica, ſumptuoſaque ſtructura nobiliſſimis, regiam nouam plateam, anagliptariis, annulariis, cœlatoribus, vaſculariis, fabris argentariis, & ærariis aurariis, item argentariiſque refertiſſimam, præteriens, in aliam eodem pariter nomine nouam mercatorum, continuo flectens ad lævam, devenies, ceterorum omnium longe latiſſimam, ædificiiſque pulcherrimis, vtrinque exornatam. Illuc omnibus fere ex partibus Orbis, & gentibus quotidie mercatores certatim conveniunt maximo hominum concurſu atque frequentia, propter commerciorum portuſque opportunitatem. Eademque via contra Septentrionem progredienti, ad lævam portorium vetus objicitur: vbi pro mercibus importatis publica regi vectigalia nuper pendebantur. E regione huius portorii forum, quod Veteris Pali vocatur, apparet, in quo ſemper non pauci homines menſis aſſidentes reperies, quos notarios, vel librarios vocare poſſimus, nullis tamen civitatis miniſteriis obligatos. Hi omnes ex hoc vitæ genere ſibi alimentum ſuppeditant, quod omnium accedentium, menteſque ſuas explicantium, ſenſum aſſequantur, ordine-

dineque in eodem ipſo loco ſubito ſchedis ſcribant, petentibuſque dato pro ratione materiæ pretio tradant, in tantum, vt litteras, epiſtolaſque amatorias, elogia, orationes, epitaphia, carmina, laudes, parentalia, petitiones, ſyngrapha, & cuiuſcunque generis alia, quæ ab eis poſtulaueris, ad ea habeant diſpoſitum ſcribendi ſtylum, quod nullibi in totius Europæ vrbibus fieri vidi. Vnde Oliſiponis magnitudinem, & hominum frequentiam facile iudicabis.

Dehinc recto itinere ad templum Miſericordiæ, de quo iam diximus, iter eſt, contraque ejus veſtibulum ex orientali latere quartum apparet ædificium Regis Ioannis, hoc nomine tertii, perpetua memoria digniſſimum. Duplex nempe magnificarum ædium ſtructura, totidem porticibus, utrinque triginta duobus arcubus, octogintaque cellis exornata, anguſta, æqualique areola interiecta, quam domum frumentariam Reipublicæ, ac quaſi Luſitaniæ nutricem merito nominare poſſis. Ea ſiquidem mente horreum ibi publicum a Rege optimo ac prudentiſſimo conſtitutum eſt: vt ſublato frumenti leguminumque omnium portorio, quod non

ſine

ſine fiſci magno detrimento ipſe omnium regum Luſitaniæ primus plebi elargitus eſt, ſpeque ingentis quæſtus mercatoribus propoſita, frumentum vndique ab eis convehitur. Eo pacto brevi plebs annonæ caritate ſubleuatur, quod ſane magno Reipublicæ commodo factum eſſe nuper experti ſumus. Poſt huius tergum novum portorium inhæret, ipſam maris crepidinem attingens, immanis quædam lapidum moles, tignis trabalibus confertim immiſſis, ac fiſtucationibus in mare adactis ſuffulta, regiſque eiuſdem iuſſu ſumptuque conſtructa, cui merito ob ædium magnificentiam, & operis pulchritudinem, quintum in hoc ordine locum tribuendum eſſe duximus.

Eodem tractu ſecundo mari campus latus admodum ineſt, a nova portorii, horreique ſtructura, tum a ſeptentrionali, tum ab occiduo latere, pulcherrimarum ædium ſerie circumſeptus, tum maxime a meridionali, porticu iucundiſſima aſpectu, ad litus vſque ornatu ſummo deductus. Nam aliud latus quod orientem hibernum reſpicit, mare includit. In eo forum ineſt piſcarium, vnaque forum cupedinis conſtitutum, quo ce-

cetarii , ſartores , cupedinarii, lanii , pannifices , dulciarii , gregati quotidie concurrunt , omnia, quæ ad urbem veſcendi cauſa afferuntur , vendentes. Præterea , propolarum , inſtitorum , cauponum , ſtabulariorum , linteonumque tabernæ ibidem inſtructiſſima viſuntur. In hoc vero piſcario foro certa quantitas corbium depoſita eſt , magiſtratuum edicto , quibus cimbis piſcatoriis apulſis , juſſis a mediaſtinis in forum ad venditrices advehuntur. Hi quidem corbes ſingulis annis a magiſtratu piſcatoribus plus minus duobus millibus ducatorum locantur. De qua ſane re , an cauſa adaucti vectigalis civitati congratuler , an tam latentem tyrannidis ſpeciem reprobem , dubius & perplexus ſum. Nec huic loco talia conſerui , niſi vt vrbis opulentiam externis hominibus patefacerem. In huius vero campi occiduo ſinu , eodem piſcario foro a tergo relicto , mercatoque panificum, holitorum, fructuum vendictorum, aucupumque interiecto , nec non macello , domus, quam noſtri Septenſem nominant, ſita eſt , in qua regii præfecti negotia ad bellum Africanum ſpectantia expediunt.

NON

Non procul prætera ab hac domo, contiguo ædium ordine, ſextum monumentum opere admirabili factum extat, præda, ſpoliiſque multarum gentium, regumque refertiſſimum, quod ab Indicis negotiis, quæ ibi pertractantur, domum Indicam vulgus noſtrum appellat. Attamen meo quidem iudicio, aromatum, margaritarum, carbunculorum, ſmaragdorum, aliarumque eius generis gemmarum, quæ quotannis ad nos ex India deportantur, emporium copioſiſſimum, tum auri quoque & argenti facti, infectique horreum ampliſſimum verius appellare poteris, quod cellas ibi quamplurimas miro artificio, atque ordine diſtributas, maxima omnium harum rerum copia affluentes, ab omnibus conſpici poſſe palam eſt, vt mehercule fidem res ſuperactura ſit, niſi id omnium oculis obiici, manibuſque in horas pene contrectari videremus. Proinde ex regia, quam ibi deſuper Dominus Emmanuel ampliſſimam, & ſumptuoſiſſimam ſibi fabricatus erat, porticus latiſſima, velut muſculus, vt demonſtravimus (a qua campus de quo paulo ante mentionem fecimus a meridionali latere ſepitur)

in mare prorumpit, in cujus fronte ad Orientem versus, turris vndique quadrato saxo mire exculta litori imminet. Ad hoc ibidem in in ipso litore aliud ædificium opere mirabili a fundamentis modo facere occepit potentissimus Ioannes III Rex, Dominusque noster, quod cum Deo Divisque propitiis ad exitum perduxerit, octavum locum civitatis ornamenti obtinebit, ac reliquis omnibus palmam facile præripiet.

Postremo ei regiæ, quam diximus Emmanuelem ædificasse, e regione huius novæ instructuræ, Occidentem versus, platea interposita contiguum est septimum, vltimumque publicum monumentum, cellis quamplurimis, ac tricliniis quaqua versum artificiose fabrefactis instructum, vt ob interiorum ædium multiplices recessus, aditusque diversos labyrinthum esse vere existimes. Ibi Reges nostri armamentarium ingenti armorum omnis generis copia refertum constituerunt, machinarum item & tormentorum, tum rerum omnium, quæ ad bellum terra marique gerendum pertinent, apparatu adeo instructum, vt ceteris omnibus, quæ Europa, Asiave hodie instructissima copiosimimaque habere fertur,

tur, quorum optimam partem vidimus, & multitudine machinarum, & infinito armorum, telorumque numero facile præſtet. Id vero hoc argumento me cuivis facilius probaturum puto, quod Rex in ordinariis tantum navalibus expeditionibus naves plures ducentis omnium generum perpetuo inſtructu, optimeque armatas in Aſia, Africa, Europaque habere cogitur. Tribus autem harum ædium cellis quadraginta millia peditum armorum corpora, ac tria millia cataphractorum integra quaſi ex depoſito diligentiſſime, nitidiſſimeque coſtudiuntur, præter ea, quæ ad quotidianos & extraordinarios motus depromuntur. Bombardici quoque generis Mortarios, Scorpiones, Baſiliſcos, Leones, Colubrinos, Camelos, Petrarios, Diſperſores, Ruptoreſque inuſitatæ magnitudinis, & ponderis, tum reliquorum etiam vulgarium miſſilium, quos Falcones, Bercios, Scloppoſque vulgus appellat: Pulueris item, & globorum tam ex ſaxo, quam ex ferro tantam vim & copiam aſſeruari compertum eſt, vt ſi ſingulas omnium, diverſaſque formas, numerum, ponduſque per partes explicare coner, verear ne fal-

ſa

ſa iis pro veris huic operi videar inſeruiſſe, quibus hæc legendo dumtaxat, vel audiendo, percipere ſufficiet. Ad reliqua igitur pergamus.

Vrbs ex ea parte qua mari adluitur, vt paulo ante demonſtrauimus, vtpote nobiliſſima eius parte, portis duabus, & viginti diſtinguitur: pars vero, quæ continentem reſpicit, ſedecim; quibus omnibus, propter infinitam hominum multitudinem, eiuſque ambitum latiſſimum, maxime indigere videtur. Turribus autem per murorum gyrum ſeptuaginta ſeptem munitur. Templa vero, quæ a Græcis parœciæ appellantur, in quibus ſacramenta fidelibus omnibus ſubminiſtrantur, quinque & viginti numerantur, præter ea, quæ plurima Monachis, Anachoretis, Veſtalibuſque virginibus ſunt attributa. Huic loco non nihil in laudem eccleſiaſticæ muſicæ adiiciam, idque veriſſimum compertiſſimumque inter omnes ciues habetur, nempe quod in præcipuis anni feſtis diebus, ex ipſa vrbe Vliſipone, vltra triginta abſolutos cantorum choros, ad ſacra modolato cantu in pagis villisque circum vicinis canenda, vna die

cuncti

cuncti exeant, omnibus vrbis templis, in quibus musica modulata canitur, ex eo nihil detrimenti ad suas celebrandas festivitates capientibus. Societates vero, quas confraternitates vocant, centum & triginta vnæ sunt, in quarum vsum ingens a sodalibus quotannis conflatur pecunia, quæ in pauperes, & alios vsus necessarios summo ordine elargitur.

Qvod ad loci, situsque salubritatem, & aeris temperamentum attinet, tanta certe soli, cælique clementia, & amœnitas est, vt nullo fere vnquam anni tempore, nec æstas, nec hyems immoderata sentiatur; quo factum est, vt multi mortales ex diversis nationibus, terrisque remotissimis, cæli puritate pellecti, illuc commigrarint, derelictoque solo natali & patriæ cura posthabita, perpetuam ibi sedem, vitæque domicilium posuerint. Vrbis vero territorium suburbanis, rusticisque villis, ædificiisque magnificis, quocumque oculos verteris, propter agri fœcunditatem vndique refertum videas; tanta etiam hominum frequentia, vti secundis iam pridem rebus, perpetuaque pace cum finitimis parta, complures jam ruri po-

tius, quam in vrbe commorandi desiderium teneat. Agros enim passim non vicis, pagisque solum, sed templis etiam claustrisque innumeris & ornatissimis frequentari cum tanta animi voluptate videmus, vt villæ, tam rusticæ, quam suburbanæ, numerum sexcentarum excedant. Pagos vero, qui ab vrbis magistratibus ius petere coguntur, ducentos & quadraginta numerant, inter quos sex & triginta privatis propriisque iudiciis ac prætoribus vtuntur, suisque oppidanis iurisdicendi potestatem habent, incolarumque controuersias per se omnes diiudicant, & finiunt, nisi cum de causis capitalibus, grauioribusque agitur. Tunc enim ad summum vrbis magistratum prouocatur, eiusque sententiam requirere compelluntur. Denique vt ea, quæ insigne aliquod ornamentum vrbi afferre possunt, breui velut epilogo complectamur, ad Tagi ripam quinquagesimo circiter ab vrbe lapide, flumine aduerso, oppidum Scalabis situm est, peruetus atque inter pleraque alia Lusitaniæ oppida percelebre, quod Plinius quintam Lusitaniæ coloniam fuisse, atque præsidium Iulium olim vocatum testatur:

no-

noſtri hodie *Sanctarenum* vocant. De qua re plura apud Reſendium noſtrum antiquitatis amatores inuenient. Inde quoniam in montis, excelſi admodum, iugo poſitum eſt, in campum apertum & planum, longe lateque deſpicit, qui campus Tago medius diuiditur maxima terræ fertilitate, quæ ceteris omnibus vſque eo præſtat, vt modicæ arationes quotannis, pro vallis anguſtia, incredibiles tritici aceruos efferant. Tantam autem ſoli vbertatem id laudis non pudebit connectere, quod multis dictu vix credibile videbitur, ſexageſſimo nempe poſt die, quam ſementis fieri cœpta eſt, ſegetes momento fere temporis adultæ, ac præmaturæ ſecantur, teruntur, & ſi libet, moliuntur.

VERVM vt ad præpoſitum reuertar, Tagus, qua Scalabim adluit, vſque ad vrbem latiſſimo alueo defertur, atque altiſſimo. Nec eo contentus, interdum multos ſinus vltro citroque, & inſulas efficit. Eo itidem interuallo, oppida, pagi, villæque aſpectu, ſituque gratiſſimæ ac amœniſſimæ conſpiciuntur. Medio fere curſu cis Tagum, occidentem verſus, oppidum Alanquer ſi-

tum eſt , quod , vt ſentit Reſendius , priſca ſecula Gerabrigam appellabant. Locus natalis noſtri , cuius nouam interpretationem, ſi propius inueſtigare libuerit , Alanorum eccleſiam lingua ſaxonica ſonare comperies, nec a veritatis via multum aberrabis. Alanos ſiquidem cum vniuerſam Europam cædibus , incendiiſque vaſtando peragraſſent , iis locis conſediiſſe , eaque tantiſper incoluiſſe ex multorum annallium monumentis compertum eſt , dum Gothis ſuperuenientibus ex prouincia prorſus diſcedere, aliaſque terras quærere coacti fuerint. Quæ gens omnis lingua , moribus , vicinitateque , Saxonibus ab origine fere ſemper coniuncta fuit, & ad hunc vſque diem mutuo quodam vinculo propinquitatis ſeſe refouent. Ad huius vero oppidi radices (eſt enim eius præcipua pars in ſummo montis præalti culmine ſita) fluuius e multis fontium riuis ſubterraneis oritur peramœnus , piſciumque multo feraciſſimus , qui arboribus vtrinque conſitus, ſole meridiano , magnisque caloribus , vmbram efficit , quo homines vt plurimum ſecedunt , gratiſſimam. Mox magno impetu inter confragoſa montis, in planici-

em

em apertam delatus, ſexque a capite fontium paſſuum millibus, in Tagum diffunditur, qua parte Tagus crebras inſulas emittit, quæ omnes frumento paſcuiſque pinguiſſimis abundant. Attamen earum nulla hoc tempore caſtellis, pagiſque, aut vitibus colitur, vt Strabo ſcriptum reliquit. Quæ res Tagi ipſius alluuionibus, vetuſtateque temporis forte deficientes, hoc gloriæ corollario cohoneſtantur, quod hodierna die Tagus ipſe per vniuerſa Oceani litora, in Africa, Aſiaque, leges & inſtituta det, quibus ipſarum prouinciarum reges, principesque, ſponte, vel coacti parent, tributaque Luſitanis ſoluunt, Chriſtique fidem indies magis magiſque non pauci colunt. Quod non in Indorum ditionibus modo, ſed in Chinarum etiam terminis, ac Iapponenſium finibus, gente antehac Europæ incognita, ſumma cum reuerentia fit. De innumeris vero exoticis rebus, quæ ex noſtris vniuerſæ Indiæ, Perſiæ, Arabiæ, Aethiopiæ, Braſiliæ, Africæque ditionibus, in hanc vrbem toto anni circulo aduehuntur, deportanturque, cum de omnibus iis ſatis luculenter in eo opuſculo, quod de fertilitate, & opulentia Hiſ-

paniæ

paniæ emiſimus , tractemus , nullam conſulto hic facere mentionem ſigillatim voluimus. Siquis forte id cognoſcere auide cupierit , ipſum librum conquirat , quæſitumque legat. Ceterum ſi lectori noſter hic labor diſplicuerit , ſciat nos non ita hoc opus cudiſſe , vt itinera aliis ſcriptoribus interclufa a nobis eſſe opinemur. Nam ſi forte aliquis de origine , & vrbis ſitu compertiora in medium attulerit , rem profecto gratam cunctis , nobiſque inprimis fecerit.

HISPA-

HISPANIA
DAMIANI A GOES
EQVITIS LVSITANI.

DAMIANVS A GOES
LVSITANVS
PETRO NANNIO,
LATINO APVD LOVANIENSES PROFESSORI
DIGNISSIMO, AMICOQVE
NON VVLGARI.
S. D.

C*VM ſæpenumero rerum Hiſpanicarum mentio inter nos, amantiſſime Nanni, incidiſſet, multis argumentis cognoui, te nondum iiſdem ſatiatum, ampliorem earum notitiam e ſcriptis noſtris expectare. Quamobrem optatis tuis parentes, hæc tali lege tibi cudere voluimus, vt ſi arriſerint, legas, amiciſque tuis huiuſmodi rerum notitiam cupientibus communices: ſin minus, Vulcano tradas. Vale.*

CLARIS-

CLARISSIMO EQVITI,
ERVDITIONE
ET HVMANITATE INSIGNI
D. DAMIANO A GOES,
PETRVS NANNIVS
S. P. D.

LIBELLVM tuum, ampliſſime Damiane, eo animo accepi, vt ſi mihi ingens theſaurus oblatus fuiſſet, nec alacrior, nec hilarior eſſe potuiſſem. Sunt mihi a te alia præclara munera, ſed nequaquam pari honore æſtimanda, cum illa tantummodo pretii magnitudine dignitatem habeant, iſte de ingenii tui præſtantia venerationem mereatur. Admirablis ibi ordo, ſingulæque res in ſuas claſſes diſtributæ ſunt, quam rationem ſcribendi maxime videtur Suetonius adamaſſe. Habent in tuo libro ſingula ſuam peculiarem ſtationem: hic regnorum vires, illic Epi-
ſcopo-

ſcoporum & Satraparum opes deſcribuntur. Habent ſuum catalogum Sancti Hiſpani, habent viri eruditi. Duces quoque bello clari in ſua a te legitima acie conſtituti ſunt. Habent merces ſua fora, quas Hiſpania vel accipit, vel donat. Denique Antipodum munera, quæ duplici ratione Hiſpanorum ſunt, vel quod ipſi hanc orbem inuenerunt, vel quod ſoli inde omnia deportant, in ſuas apothecas a te digeruntur. Quid multa? Nihil omittis, quod ad laudem Hiſpaniæ pertinet. Quamobrem, quæ olim de Hiſpania legebam potius admiratione quam fide proſequebar, nunc tua authoritate efficis, vt me non amplius admirantem ſolum, ſed & credentem habeant. Non mihi iam figmentum videtur, auro Tagum turbidum fluere, equas ex Favonio ſubuentaneum fœtum concipere, meritoque mihi feciſſe videtur Veſpaſianus, quod vniuerſæ Hiſpaniæ ius

La-

Latii donarit, rectumque etiam iudicium Plinii existimo, qui Hispaniam censuit proximam esse Italiæ laudibus. Enumerantur enim a te innumerabiles opum frugumque thesauri, vt Plutus & Ceres non alibi quam in Hispania, aut certe peculiariter, sedes habere videantur. Obstrepunt hic quædam verba nouitia, sed fastidioso lectori. Æquo enim æstimatori non venia, sed laude dignus habeberis, quod res nouas vetustate incognitas, nouis vocabulis, vt intelligi possint, explicueris. In apologia acrior es, sed stimulis de amore patriæ profectis. Amabit tuum pectus, quisquis pietatem amat, & patriæ studium inter virtutes adnumerat. Librum igitur tantæ vtilitatis, quem tu aut Vulcano tradi, aut amicis tantummodum communicari iubebas, prælo subieci. Nefas enim putaui id intra paucorum manus contineri, quod tanto vsui publice esse posset.

ſet. Quod ſi ſingularum prouinciarum eodem modo vires & opes deſcriptæ eſſent, magnum profecto inſtrumentum haberent docti ad hiſtorias condendas, quum nerui bellorum pecuniæ ſint, earumque inopia vel copia multiplices cauſas & cladium & victoriarum adferat. Fieri non poteſt vt quis recte in hiſtoria verſetur, niſi vtriuſque partis opes & copias cognitas habeat, & lectori exponat: qua in re vtinam aliquot latini ſcriptores diligentiores eſſent, eaque in parte Thucydidem imitarentur. Tantum igitur mihi in rebus tuis, te inconſulto, permiſi, nec offenſam timui ex hac mea audacia, qui quiduis in Nannio tuo & ferre & probare ſoles. Nec, vt iniquior ſis, ius habes expoſtulandi, ſi, quod meum eſſe voluiſti, utar pro meo arbitrio. Bene vale ampliſſime & eruditiſſime Damiane. Louanii.

HISPA-

HISPANIAE,

CVIVS NOMINA VARII VARIIS NOMINIBVS AMPLECTVNTVR,

Hæc ſequens eſt amplitudo, potentia, vbertaſque.

DE eius ſitu, latitudine, longitudine, atque poli eleuatione, cum id ſatis inter Coſmographos conſtet, nihil hic dicturi ſumus: ea autem quæ rariora ſunt, explicabimus; nec etiam id tacituri, quod antiqui ſcriptores teſtatum olim reliquerunt, eam adhuc auri, argenti, cupri, ſtanni, plumbi, ferri, omniumque metallorum fodinis abundare, necnon argenti viui, ſalis quoque vberrimam eſſe. De frugibus non eſt quod multum diſceptetur cum omnino ferax vini, olei, mellis, lactis, frumenti, fructuumque omnium ſit. Abundat etiam ouibus, bobus, equis generoſiſſimis, piſcibuſque diuerſorum generum. Ferarum quoque, & auium mira copia. Sunt

Sunt quoque in ea diuerſis in locis calidi & frigidi fontes, ad diuerſos morbos efficaciam mirabilem habentes.

Hiſpaniae regna.

DIuiditur Hiſpania in duodecim regna nempe.

CAſtellae antiquae & nouae.
Leonis.
Aragoniae.
Portugalliae.
Nauarrae.
Granatae.
Valentiae.
Toleti.
Gallitiae.
Algarbiorum.
Murtiae.
Cordubae.

Quorum regnorum vectigalia, vt pro comperto habetur, magna ſunt. Nec enim ſigillatim, quid ex vnoquoque regno Regibus Hiſpaniæ accreſcat, auderem dicere, cum dubitem, id ne eis gratum futurum ſit, an non. Sed hoc ſcito, Reges iſtius Hiſpaniæ, quæ a nonnullis imperitis hominibus ſatis temere ſterilis nuncupatur, annue vltra quinquagies centena millia ducatorum aureorum, præter exactiones, inde accipere.

Eccle-

Ecclesiae.

DE regnis diximus, modo ad clerum veniamus. In cuius redituum computu Lucium Marinæum Siculum sequemur, qui facilius id, quam Principum Hispaniæ prouentus, explicuit.

ARchiepiscopus Toletanus, Castellae Cancellarius, habet annue plus minus 150000 *aureorum ducatorum: habet etiam in suos familiares conferendos circiter* 100000

Archiepiscopus Hispalensis	24000
Archiepiscopus S. Iacobi	20000
Archiepiscopus Granatensis	10000
Archiepiscopus Valentinus	13000
Archiepiscopus Tarragonensis	8000
Archiepiscopus Caragucensis	20000

Episcopi.

EPiscopus Burgensis	20000
Episcopus Segnotiensis	20000
Episcopus Conchensis	16000
Episcopus Placentinus	15000

Episco-

Episcopus Palentinus, Comes Perniensis	13000
Episcopus Iaenensis	10000
Episcopus Segouiensis	14000
Episcopus Auillensis	8000
Episcopus Zamorensis	12000
Episcopus Cordubensis	12000
Episcopus Osinensis	10000
Episcopus Tarraconensis	5000
Episcopus Huescensis	3000
Episcopus Segobriensis, atque Albarrazinensis	3000
Episcopus Barchinonensis	5000
Episcopus Leridensis	5000
Episcopus Tortosensis	8000
Episcopus Gironensis	4000
Episcopus Leonensis	8000
Episcopus Calahorensis	10000
Episcopus Salmanticensis	10000
Episcopus Badaiocensis	6000
Episcopus Ouidensis	6000
Episcopus Carthaginensis	5000
Episcopus Asturgensis	4000
Episcopus Coriensis	8000
Episcopus Ciuitatis Rodrigensis	4000
Episcopus Malagensis	10000

Episco-

Episcopus Calixensis	8500
Episcopus Guaditanus	2000
Episcopus Almeriensis	1500
Episcopus Mondonensis	1500
Episcopus Tuiensis	2000
Episcopus Lugensis	1500
Episcopus Orensensis	3000
Episcopus Canariensis	8000
Episcopus Vrgellensis	7000
Episcopus Vicquensis	2500
Episcopus Euniensis	1500
Episcopus Pamplonensis	6000

Sunt & alii permulti Episcopi nouarum prouinciarum, Indiarumque Occidentalium, nuper inuentarum, ex collocatione siue iure iure patronatus quoque Regis Castellae, quos hic non exprimo.

Portugalliae & Algarbiorum Ecclesiæ.

ARchiepiscopus Bracharensis, qui propter antiquitatem cum Toletano Archiepiscopo ad hunc diem usque de primatu (vt vocant) totius Hispaniae disceptat, habet 24000

Archie-

Archiepiſcopus Vliſiponenſis	16000
Archiepiſcopus Funchalenſis	8000

Epiſcopi.

Epiſcopus Eborenſis	20000
Epiſcopus Viſeenſis	8000
Epiſcopus Guardenſis	5000
Epiſcopus Colimbrienſis	12000
Epiſcopus Portuenſis	4000
Epiſcopus Lamecenſis	6000
Epiſcopus Syluenſis	4000
Epiſcopus Caeptenſis	2000

Præter hos ſunt adhuc alii Epiſcopi Indiarum Orientalium, Africæ, & Aethiopiæ, & multarum inſularum ex collatione Regis Portugalliæ, quos hic prætereo. Volui autem hic omnes Epiſcopales Ciuitates Hiſpaniæ, mihi ſaltem cognitas, cum putem adhuc plures eſſe, propriis huius temporis nominibus, ob maiorem cognitionem, recenſere. Sciendum quoque omnis Hiſpaniæ cleri prouentus (Abbates excipio) duplo maiores quam Epiſcoporum eſſe. Idque præter aliquot decimas & primitias, quæ

in multis locis Regibus atque Magnatibus, ex Pontificum indultis, colliguntur. Ex quibus quidem reditibus iure omnes ſimul tenentur vnicuique eccleſiæ ſuum animarum curatum, vt aiunt, ſiue paſtorem alere, qui ex pacto & conſuetudine omnia eccleſiæ Sacramenta populo gratis, ſiue in templo, ſiue extra templum, ſiue in priuatis domibus adminiſtrat. Quod vtinam in cæteris prouinciis fieret, vbi ita paſtoratus venduntur, vt paſtores, pro vitæ alimento, ac penſione ſoluenda, Sacramentorum adminiſtrationem ſæpe inuiti cogantur nundinari. Eſt præterea innumera Abbatiarum & monaſteriorum copia, quarum prouentus non ſolum cleri reditus æquant, ſed etiam ſuperant, inter quas ſunt nonnullæ habentes decem, duodecim, quindecim millia ducatorum annue: permultæ inter quatuor & decem millia fluctuant: innumeræ rurſus ab hac ſumma declinant: ita tamen, vt ſine aliqua controuerſia ii qui ſe cultui diuino dedere, habeant in Hiſpania ſingulis annis vltra quadragies centena millia ducatorum, præter id quod Commendatarii & eorum Magiſtri poſſident, quæ ſumma etiam ingens

eſt.

eſt. Ex quo facile apparet, quam religioſi ſemper fuerint Hiſpani, & quam dediti cultui diuino, cum tam liberaliter ſuas eleemoſynas Chriſti eccleſiis impartiti ſint. Habet vlterius regnum Caſtellæ quatuor Magiſtros Equitum, ſeu (vt vocant) Ordinum, qui magnos admodum habent reditus. Quorum primus S. Iacobi eſt. Secundus Calatravæ. Tertius Alcantaræ. Hæc tria Officia dignitatum, temporibus Ferdinandi & Elizabeth, Catholicorum regum Caſtellæ, cum conſenſu Pontificis ad coronam regni deuoluta ſunt. Quartus eſt Magiſter Equitum Rhodienſium, Ordinis Diui Ioannis. Ordo Sancti Iacobi ornatur duobus Commendatariis primis, quorum vnus dicitur Commendatarius maior Caſtellenſis, alter Leonenſis. Ordines Alcantaræ & Calatravæ, habent ſinguli ſuum Commendatarium maiorem & ſuum Clauigerum, ſub quibus maioribus commendatariis ingens Commendatariorum Equitum eſt copia, habentium magnos reditus. Aragoniæ, Valentiæ, & Catalloniæ regna vnum habent Equitum Magiſtrum Ordinis Monteſiæ magnos quoque habentem reditus.

Portugalliae & Algarbiorum Ordines.

PRIMVS eſt Magiſter Ordinis Chriſti, qui Magiſter ipſe Rex eſt, cuius miniſterii prouentus admodum magni ſunt, inde, quod huic Ordini omnes prouinciæ inuentæ, tam in Africa, quam in Aſia & Braſilia, cum omnibus inſulis, atque Orientalis Indiæ annexæ ſint.

SECVNDVS eſt Ordinis Sancti Iacobi.

TERTIVS Ordinis, qui de Auis dicitur.

HABENT quoque hi ordines ſuos maiores Commendatarios & Clauigeros, ſub quibus etiam eſt magna equitum commendatariorum copia magnos reditus poſſidentium.

QVARTVS eſt Magiſter Equitum Rhodienſium, Ordinis Sancti Ioannis, qui Prior a Crato dicitur, qui tres magiſtri magnos etiam reditus poſſident.

Hiſpa-

Hiſpaniae Magnates.

ET primum de regnis Caſtellæ, Legionis, Aragoniæ, Nauarræ, Granatæ, Valentiæ, Toleti, Gallitiæ, Murtiæ, Cordubæ.

PRinceps Aſturiarum.
Dux de Arſona.
Comeſtabilis Caſtellae, Dux Frienſis, primus Regis cubicularius.
Archithalaſſus Caſtellae, & Granatae, vulgo Amiraldus, & Dux de Medina de Rio Sequo.
Dux de Beiar.
Dux de Scalona.
Dux de Medina caeli.
Dux de Medina Sidoniae.
Dux de Arcos.
Dux del Infantazgo.
Dux de Alua.
Dux de Naiara.
Dux de Maqueda.
Dux de Albuquerque.
Dux de Cardona, Comeſtabilis Aragoniae.

Dux

Dux de Segorue.
Dux de Gandia.
Dux de Villa Formoſa.
Dux de Luna.
Archithalaſſus Aragonenſis Marchio.
Dux de Sauiote.

Marchiones.

Marchio de Oriſtan.
Marchio de Gotiano.
Marchio de Villena.
Marchio de Aſtorga.
Marchio de Tarifa.
Marchio de los Vellez.
Marchio de Zenete.
Marchio de Comares.
Marchio de Aiamonte.
Marchio de Gibraleon.
Marchio de Moya.
Marchio de Logollu-do.
Marchio de Zaara.
Marchio de Sentillana.
Marchio de Marchena.
Marchio de Coria.
Marchio de Elche.
Marchio de Cuellar.
Marchio de Lombay.
Marchio de Molina.
Marchio de Moudeiar.
Marchio de Poza.
Marchio de Denia.
Marchio de Alcaniſas.
Marchio de las Nauas.
Marchio de Tanara.

Mar-

Marchio de Cerraluo.
Marchio de Canhete.
Marchio de Villa Noua.
Marchio de Montemaior.
Marchio de Graial.
Marchio de Villa Franca.
Marchio de Monte Claros.
Marchio de Sarria.
Marchio de Aquilar.
Marchio de Barlangua.
Marchio de Camarassa.
Marchio de Pliego.
Marchio de Falces.
Marchio de Cortes.
Marchio de Valle.

Comites.

COmes Cataloniae.
Comes de Roisillon.
Comes de Lampurdam.
Comes de Pincerdam.
Comes de Vrgel.
Comes de Benauente.
Comes de Vregna.
Comes de Feria.
Comes de Cabra.
Comes de Velalcacer.
Comes de Miranda
Castellae.
Comes de Salinas.
Comes de Ribagorza.
Comes de Lemos.
Comes de Oropesa.
Comes de Alcandet.
Comes de Medellin.
Comes de Syrnela.
Comes de Real de Mancanares.
Comes de Saldagina.
Comes de Melga.

Comes de Haro.
Comes de Vaninares.
Comes de S. Stephano de Gormaz.
Comes de Niebla.
Comes de Valentia.
Comes de Treuigno.
Comes de Ledesma.
Comes de Altamira.
Comes de Pallares.
Comes de Ampurias.
Comes de Lerin, Comestabilis Nauarrensis.
Comes de Transtamara.
Comes de Tendilla.
Comes de Lerma.
Comes de Villalua.
Comes de Castanneda.
Comes de Osorno.
Comes de Ribadeo.
Comes de Castro.
Comes de Astudillo.
Comes de Niena.
Comes de Aquillar.
Comes de Ognate.
Comes de Saluaterra.
Comes de Paredes.
Comes de Monterei.
Comes de Orgaz.
Comes de Ribadauia.
Comes de Pliego.
Comes de Luna.
Comes de Monte agudo.
Comes de Coregna.
Comes de Fuensalida.
Comes de Cifuentes.
Comes de Aluadelista.
Comes de Benalcazar.
Comes de Sancta Martha.
Comes de Buendio.
Comes de Teua.
Comes de Palma.
Comes de Vagnares.
Comes de Palamos.
Comes de la Deleitoza.
Comes de Miranda Navar-

Nauarræ.
Comes de Baylen.
Comes de Gelues.
Comes de Oliuares.
Comes de la Puebla.
Comes de Sancto Stephano del Puerto.
Comes del Castellar.
Comes de Cocentayna.
Comes de Albaida.
Comes de Aranda.
Comes de Oliua.
Comes de Gallada.
Comes de Fuentes.
Comes de Belchis.
Comes de Sastago.
Comes de Morata
Comes de Lagumera.
Cames de Quirre.
Comes de Aithona.
Comes de Almenara.
Comes de Puro enrostro.
Comes de Chinchon.
Comes de Baraias.

Vicecomites.

Vicecomes de Altamira.
Vicecomes de Chelua.
Vicecomes de Peralda.
Vicecomes de Ebol.
Vicecomes de Bas.
Vicecomes de Blanes.
Vicecomes de Valduerna.
Vicecomes de Gaiano.
Vicecomes de Sterlie.

Por-

Portugalliae & Algarbiorum Magnates.

Comestabilis, qui nunc est infans Ludouicus, regis frater, ac Praefectus regnorum confinium, qui vulgo Fonteiro maior dicitur. Is enim Ludouicus magister quoque Equitum Rhodiensium est.

Dux Brigantiae.
Dux Colimbriensis.
Dux Viseensis.
Dux Trancossensis.
Dux Barcelensis.
Dux Auueriensis.

Marchiones.

Marchio de Villa Real.
Marchio de Torres Nouas.
Marchio de Monte Maior.
Marchio de Ferreira.

Comites.

Comes de Marialua.
Comes de Tentugal.
Comes de Penella.
Comes de Alcoutin.
Comes de Portalegre.
Comes de Feira.
Comes de Loule.
Comes Monsanto.
Comes de Faro.

Comes

Comes de Arganil.
Comes de Abrantes.
Comes de Vimiozo.
Comes de Villa Noua.
Comes de Linhares.
Comes de Vidigueira, Nauarchus, vulgo Amiraldus.
Comes de Sortelha.
Comes de Castanheira.
Comes de Prado.
Comes de Redondo.
Vicecomes de Lima.
Regni Archithalassus, vulgo terrae Amiraldus.
Baro de Aluito.
Rector, siue Praetor, omnium regnorum, vulgo Regedor.

Hi Hispaniæ magnates mihi tantum cogniti sunt. Puto adhuc alios extra meam notitiam esse, quos hic adiungat, quisquis eos me melius noverit: quorum proventus viritim non exprimo. Id enim curiosus lector apud Lucium Marinæum Siculum requirat, qui rem non omnino infeliciter tentauit. Ego autem perspiciens eum quibusdam istorum Principum plus, aliis minus diuitiarum, quam possident, tribuere, & sciens quam difficile sit alienas facultates ad vnguem enumerare, volui potius silere, quam rem non satis appensam evulgare: id etiam veritus, iisdem ipsis Principibus non satis placitum iri huius

ius rei ſingularem propalationem. Inter quos autem (nomina ſileo) aliquot ſunt (vt veriſſimum eſt) centum , octoginta , ſeptuaginta , ſexagintaque millia ducatorum aureorum annue poſſidentes : non pauci quinquaginta , quadraginta , triginta : multi viginti , quindecim , decemque. Ceteri omnes hac ſumma inferiores , ad minimum trium millium reditus habent. Sic , vt ſine mendacio aſſerere quis poſſit , Hiſpaniæ magnatum annuos prouentus vigeſies centena millia ducatorum attingere , vel vltra. Sunt præterea in Hiſpania non pauci nobiles titulis , vel dignitatibus obſcuri , decem , quindecim millia ducatorum annue habentes , eſtque aliorum ingens numerus , qui a millibus ad decem millia ducatorum vſque annue poſſident. Sunt etiam reguli , quos paſtores Hiſpani vocant , triginta , & quadraginta millia ouium , & magnam boum , equorum mulorumque multitudinem poſſidentes , quorum familiæ ampliſſimæ ſunt. Ex quo apparet non fruſtra dictum in Hiſpania talentari precio arietes admiſſarios emi , aſinos quoque admiſſarios , & aſinas ad fœturam 40. ſeſtertiis.

Hiſpa-

Hiſpaniae Sancti.

ORNATVR etiam Hiſpania maximo Sanctorum numero, quorum Martyrum tantum indicem hic ſcribere nobis non indignum viſum eſt, ceteros propter prolixitatem omittimus.

S. Vincentius.
S. Laurentius.
S. Victor.
S. Fronto.
S. Iſtitius.
S. Apolonius.
S. Linxius.
S. Succeſſus.
S. Fauſtus.
S. Martianus.
S. Vrbanus.
S Publius.
S. Matutinus.
S. Caſſianus.
S. Felix.
S. Ianuarius.
S. Primitius.

S. Quintilianus.
S. Enotus.
S. Cæcilianus.
S. Frontonius.
S. Optatus.
S. *Seruandus.*
S. Germanus.
S. Facundus.
S. Primitius. *fratres.*
S. Felix. II.
S. Cericus.
S Anaſtaſius.
S. Fauſtus. II.
S. Ianuarius II.
S. Martialis.
S. Speratus.
S. Natalius.

S. Cerinus

S. Cerinus.
S. Beturius.
S. Felix. III.
S. Aquilinus.
S. Lætarius.
S. Ianuarius. III.
S. Florentius.
S. Fructuosus.
S. Augurius.
S. Eulogius.
S. Claudius.
S. Lupercus.
S. Victorius.
S. Emetherius.
S. Celedonius.
S. Eugenius, primus Archiepiscopus Toletanus.
S. Zoilus.

S. Engratia.
S. Leocadia.
S. Christeta.
S. Sabina. } *Sorores.*
S. Vincentia. }
S. Iulitta, mater
S. Cerice.
S. Digna.
S. Generosia.
S. Bessa.
S. Donata.
S. Secunda.
S. Eurosia, Martyr & Virgo.
S. Centolla.
S. Helena.
S. Nunilonia.
S. Alodia Sorores.

Hi omnes Christi Martyres, ut ex eorum vitis apparet, fuerunt. Est autem aliorum ingens copia, quam, ne lectoribus tædio simus, prætermittendam duximus.

Univer-

Vniversitates.

HABET hoc tempore Hispania has Vniversitates, opulentia & Professorum eruditione celebres:

1. *Salmaticensem.*
2. *Complutensem.*
3. *Colimbriensem.*
4. *Pintiensem.*
5. *Segontiensem.*
6. *Oscensem.*
7. *Ilerdensem.*

Viri doctrina præclari.

QVIBVS viris doctrina præclaris Hispania quoque fulget, accipe.

Frontus Præsul & Martyr.
Fulgentius Præsul & Martyr.
Audentius Præsul.
Ioannes Præsul.
Sanctus Isidorus Archiepiscopus Hispalensis.
Sanctus Leander Archiepiscopus Hispalensis.
Colimpius Præsul.
Pacianus Barchinonensis Episcopus.
Paulinus Præsul.
Sanctus Victor Præsul.
Valerius Præsul.
Antonius Præsul.

Sanctus Vincentius Martyr.

Zoilus Martyr.

Sanctus Dominicus Calaguritanus, Ordinis Prædicatorum auctor.

Matorianus vir præclare doctus.

Auitus presbyter.

Sanctus Ildefonsus Archiepiscopus Toletanus.

Sanctus Iulianus Archiepiscopus Toletanus, cuius meminit Magister sententiarum Libro quarto.

Sanctus Antonius Olisiponensis, qui Paduanus dicitur.

Paulus Episcopus Burgensis, vir præclare doctus, & Iudæus natione, sponteque Christianus factus, scripsit non pauca theologica, nec indocta.

Tostatus Episcopus Abulensis, scripsit in nouum & vetus Testamentum.

Rabbi Abenezra doctissimus Iudæus, magnus Theologus.

Rabbi Moyses Iudæus Theologus & Medicus insignis.

Rabbi Dauid Chimhi, insignis Theologus.

Moyses Cordubensis Theologus Iudæus.

Rabbi Camora Theologus.

Hugo de Folieto.

Arnoldus de Villa Noua, Raimundi Lulli præceptor.

Raimundus Lullus.

Aqui-

Aquilius Seuerus.
Gualierus.
Ioannes Toletanus.
Iuuentius Cardinalis.
Vincentius Monachus.
Duo fratres Coroneles, insignes Theologi.
Franciscus Ximenius, Cardinalis, qui Academiam Complutensem instituit.
Sotion Philosophus Peripateticus.
Auicenna Medicus præclarus & Philosophus.
Auerrois quoque Medicus & Philosophus.
Razis Almanzor.
Mesalac Medicus Astrologus.
Habramus Astrologus.
Albumazar Astrologus.
Cacutus Iudæus Lusitanus, magnus Astrologus.
Fortunius Gratianus Iurisconsultus, cuius opera rara, sed absolute scripta, extant.
Alfonsus Rex Castellae, huius nominis decimus, Romanorumque Imperator, Magnus Astrologus.
Henricus Infans Portugalliae, Mathematicus insignis, qui primo nouas terras suo studio & industria reperit.
Seneca Orator magnus, & Philosophus Stoicus.
Annaeus Gallion Seneca, Senecae frater.
Lucius Annaeus Seneca Tragicus, Annaei Gallionis Senecae,

cae filius, Senecaeque oratoris nepos.

Columella.

Dexter.

Theodosius Caesareensis.

Iulius Higinius.

Portius Latro, Orator insignis.

Lentus Cornelius, praefectus Caesaris.

Paulus Orosius.

Quintilianus Orator insignis.

Pomponius Mela.

Iustinus historicus.

Lucius Latianus Orator.

Seuerius.

Silius Italicus.

Henricus Marchio de Villena, magnus magicus.

Ioannes Ludouicus Vives Valentinus, Orator.

Damasus Pontifex maximus, insignis Poeta.

Aurelius Prudentius Poeta.

Iuuencus Poeta.

Arator Poeta.

Sedulius Poeta.

M. Anneus Lucanus, L. Annei Melae filius, qui Mela frater Senecae & Gallionis fuit.

M. Valerius Martialis

Sextilius Haena Poeta.

Ruffus Festus Anienus Poeta.

Dec. Iunius Iuuenalis oriundus ex Aquino Volscorum.

D. Georgius Nanrique Poeta insignis.

Henricus Caidus Poeta Lusitanus, & Menesius de quibus Erasmus

Eraſmus in ſuo Ciceroniano meminit.

Laurentius a Caceres Luſitanus, Poeta & vir non vulgariter eruditus.

Ioannes de Mena Poeta.

C. Iulius Higinus, Auguſti libertus, Grammaticus inſignis.

Antonius Nebriſſenſis, eximius Grammaticus, & variae eruditionis vir, vt Eraſmus in ſuo Ciceroniano teſtatur.

D. Garſias Laſſo a Veza, Poeta inſignis.

Alfonſus Verueſius Epiſcopus Canarienſis, Theologus inſignis.

Gomeſius peritus iuris, ſcripſit ſuper inſtituta.

Hi omnes præter alios nonnullos, quos, cum adhuc viuant, ſilentio prætereo, Hiſpani fuere: ex quo apparet, noſtrates non tam infeliciter diſcere, nec verboſitate & ſimulatione ſapientiam oſtentare, vel tam multis nominibus & conſuetudinibus barbariem colere, quam Munſterus in ſuo nouo Ptolemæo prædicat, ubi ad imitationem cuiuſdam Michaelis Villanouani, hominis mihi incogniti & hac in re non mediocriter lapſi, Hiſpanorum & Gallorum compara-

tionem induxit. Puto eum, cum Basileæ profiteatur, Gallis, ad quos reliqua Basilea spectat, excepta tertia ferme parte, qua secundum Rhenum Germaniæ adhæret, potius quam Hispanis adblandiri voluisse. Quamobrem, vt doceat ita esse, quod dicit, opus est, vt nobis depromat vel vnum Senecam, Quintilianum, Portium Latronem, Auicenam, Lucanum, Prudentium, Iustinum, Columellam, Orosium, Melam, Silium, Martialem, Iuuenalem, & alios istis similes, & tum damnet Hispanicam indolem, eamque Gallicis, & Germanicis ingeniis postponat. Quod si nec Germani, nec Galli istos, quos supra recitaui, viros adæquent (Erasmum & Budæum excipio) quid est quod conuitium nostræ genti de stupore faciat? Fateor aliud seculum alio florentius, nec nunc esse laudem eam eruditionis, quæ olim Hispaniæ fuit; non tamen bruta est illa terra, quæ talia ingenia produxit, nec quia aliquandiu talia non produxit, in omne æuum effœta habenda est. Quod si nunc non tot chartas oblinunt Hispani, quod nonnulli faciunt, nec edendis alienis libris plagium committunt, nihilo

lo deteriores illis, qui ſe furtis librorum venditant, exiſtimandi ſunt. Edunt fortaſſe Hiſpani pauca, ſed edunt ſua, nec falſarii hac in parte, nec fures, eſtque nobis iſta modeſta ſcribendi ratio cum Italis communis. Non inceſſo vllam gentem: quorumdam vitia tantum attingo, & qui de vitiis ſuis genti ſuæ gloriam, aliis nationibus probrum concinnant. Habuit hac tempeſtate Gallia Budæum, & Fabrum Stapulenſem, & alios viros doctos, ſed habuit. Conuixerunt etiam iſtis nonnulli Hiſpani illorum eruditione non plane inferiores, quorum nomina, cum cognita ſint, prætereo. Habuit quoque Germania Eraſmum, ſed habuit: habuit Longollium, ambos Batauos, quam prouinciam nonnulli nec in Germania, nec in Gallia conſtituunt. Sed ſit Germaniæ, vel Galliæ, fuerunt iſti viri ornamenta incomparabilia ſuarum Gentium, ſed fuerunt: ita nobis quoque Quintiliani, Senecæ, aliique innumeri fuere. Præteriti temporis eſt, quod utrobique pro gloria iactatur, niſi nobis allegent Philippum Mellanchthonem, columen Germaniæ. Fateor eum hoc tempore cum illis antiquis Hiſpanis in arenam deſcen-

descendere potuisse, si se Theologiæ ac fidei negotiis non implicuisset, quibus dum incumbit, contabescunt studia illa, ob quæ nostro æuo inclaruit. Nec defuissent Hispaniæ abhinc annis plus mille præclara illa ingenia, quæ semper enutrire solita fuit illa prouincia, si a Gothis, Alanis, Sarracenisque, incultis hominibus, ab omnique genere disciplinarum abhorrentibus, non fuisset tamdiu occupata; nunc vero hac Barbaria vtcumque expulsa, non dubitet Munsterus, quin Hispani posthac ad laudem eruditionis non segni gressu sint progressuri.

Ducum Hispaniae Index

Viriatus Lusitanorum Dux, cuius facinora Romanorum historiae late prædicant.

Megara Dux Numantinorum, Romanorum temporibus praeclarus, vt testatur. L. Florus lib. 2. cap. 18.

Rex Pelagius, qui ob vitae sanctitatem, Dei miles vocabatur. Is enim Hispaniam Cantabricam a Maurorum incursionibus immunem fecit,

fecit, eosque ex regno Legionis ciuitate accepta expulit.

Bernardus a Carpe, Dux praeclarus & vir eximius, qui Carolum Magnum Imperatorem & duodecim Franciae Pares apud Roncesvalles deuicit, quanquam Gallorum Annales Hispanis hanc victoriam denegent.

Ferdinandus Gonzalues, Comes Castellae eius, quae nunc regnum est, & antiqua Castella vocatur, in cuius historia late patet, quantae virtutis vir fuerit, atque filius eius Gartias Ferdinandus & Santius nepos.

Rodericus Diaz de Biuar, cognomento Gid, qui bonam partem Hispaniarum ex tyrannide Maurorum liberauit, cuius nomen inter Mauros terribile, & magnae venerationis fuit.

Ferdinandus cognomento Sanctus, Rex Castellae, qui ex Andalucia mira virtute Mauros fugauit, prouinciamque sibi obtinuit.

Iacobus Rex Aragoniae, qui regnum Valentiae & Baleares insulas a tyrannide Maurorum liberauit.

Alfonsus primus Rex Lusitaniae, qui ex toto ferme regno Mauros expulit, cuius gesta magis videntur diuina, quam humana.

Ioan-

Ioannes huius nominis primus, Rex Lusitaniae, qui cum inops & abiectus esset, propria arte, & virtute, Castellanis, maioreque parte Lusitanorum etiam reluctante, totum regnum sibi vendicavit.

Comes Nonius Aluarez Pereira Lusitanus, qui Regis temporibus vixit, cuius insignia gesta historiae nostrae late praedicant, vir sane magnanimus, & supra hominum vires in bello strenuus, ex quo Duces Brigantiae oririginem suam ducunt.

Ferdinandus Infans Castellae, qui postea fuit electus Rex Aragoniae, qui miras victorias contra Mauros in ipsa Hispania obtinuit, vt testantur historiae.

D. Franciscus ab Almeida Lusitanus, qui ingenti classe Babyloniae Sultani atque multorum Indiae Orientalis Regum deuicta, Turcas ex ipsa India expulit, cuius Ludouicus Ro. in suo itinerario amplam facit mentionem.

Alfonsus de Albuquerque Lusitanus, qui ferme totam Orientalem Indiam sub imperium nostrum reduxit.

Ferdinandus a Valle, Marchio de Pescara, qui Gallos apud Ticinum debellauit, eosque ex Italia fugauit, quo in prælio Francisus Gallorum

lorum Rex interceptus fuit , & in Hispaniam captiuus adductus.

Ferdinandus Cortesius , Marchio de Valle , qui in Indiis Occidentalibus magnam Temistitam ciuitatem & regnum , non sine incredibili admiratione regno Castellæ edomuit.

Franciscus Pizarrus , qui in ipsis Indiis Occidentalibus Imperatorem Atabalipam deuixit , & supplicio tradidit, eiusque ditiones atque aliorum principum sub Castellæ imperium redegit.

Antonius a Leiua , vir præclarus , qui arte & virtute Italos sæpe armis superauit , & contra ipsorum Italorum ac Gallorum potentiam Mediolanensem Ducatum ad extrema vsque suspiria sustinere valuit.

Antonius a Sylueira Lusitanus , qui postremo apud Dium Turcas ex India Orientali iterum profligauit , & magnum Cambaiæ regnum Lusitanis subiecit.

Gonzallus Ferdinandus Cordubensis , qui regnum Neapolitanum nostris temporibus edomuit , idque sub imperium Hispaniarum redegit.

Eduardus Pachecus , vir Lusitanus , qui adversus Regis Calecutii potentiam prolixum, cruen-

cruentumque bellum gessit, in quo diuersas, & incredibiles victorias obtinens, ipsum Regem fuga salutem petere coegit.

Habuit & habet Hispania alios præclaros Duces, quos prætermitto, & hos tantum, qui virtute cum Cæsare & Alexandro certare possint, pono.

Videtur etiam Hannibal potius Hispanus, quam Pœnus fuisse, si Floro fides aliqua est, cum libro 2. cap. 6. asserat ipsum Hannibalem alitum, & enutritum fuisse in Hispania.

Imperatores gestis præclari nati & oriundi Hispani.

Vespasianus.
Titus Vespasianus.
Nerua.
Traianus.
Adrianus.
Marcus Antoninus philosophus.
Theodosius Magnus.
Arcadius.
Honorius.
Theodosius Minor.
Alfonsus huius nominis decimus Rex Castellæ.
Maximilianus.
Carolus V. Rex Castellæ.
Ferdinandus Infans Castellæ.

Ponti-

Pontifices Hiſpani.

DAmaſus hiſtoricus ſcriptor & Poeta.
Ioannes XXI. Medicus inſignis, Luſitanus.
Benedictus XIII. doctiſſimus vir.
Calixtus III. Iuriſprudentiæ peritiſſimus.
Alexander VI.

Vernacula, quæ in alias prouincias ex Hiſpania deferuntur.

VErnacula, quæ noſtra tempeſtate ex Hiſpania in Galliam, & alias prouincias adferuntur, hæc ſunt, nec ſcitu indigna, præter non pauca, quæ cum in ipſa prouincia his temporibus abſumantur, vt puta frumentum, argentum, cuprum, plumbum, glaſtum, rubia tinctorum, goſſipium, & multa alia, quæ quod magni momenti non ſint, in ipſo catalogo referre noluimus. Vehuntur nauigio Brugas, ciuitatem Galliæ Belgicæ, ſingulis annis quadraginta millia lanæ ſarcinarum, quas ſaquas vocant, quarum unaquæque vt minimum pretium viginti ducatorum aureorum vel æquat, vel ſuperat. In Italiam quoque ac in alias Galliæ ciuitates, viginti ferme millia ſarcinarum

rum vehuntur, quarum, quæ in Italia consumuntur, quod selectioris lanæ sint, quadraginta, quinquaginta ducatis aureis singulæ venduntur. Sericum, & panni serici, quæ tam in Galliam, quam in Italiam, Angliam, aliasque prouincias euehuntur, pretio ennumerabli constant.

Deferuntur etiam, vt summatim dicam, ex Hispania in Galliam, Belgicam, & alias prouincias vina multorum generum,

Oleum.
Saccarum.
Cera.
Mel.
Oriza.
Crocum.
Vuæ passæ.
Ficus passæ.
Sal.
Alumen.
Murex, siue purpura.
Coccum.
Smegma, siue sapo.
Mala medica, siue aurea.
Mala citria.
Mala granata, siue punica.
Cydonites, siue (vt barbare dicitur) codignatum.
Oliuæ conditæ.
Limones.
Capparæ.
Pruna passa.
Amygdala.
Pinei.
Castaneæ.
Glycirryza.
Anisum.
Caruis.
Anethum.

Cumi-

Cuminum.
Corianon, siue Coriandrum.
Thymni saliti.
Ballenæ salitæ, atque earundem oleum.
Suberum codex.
Gallæ.
Baccalaurina.
Hyacinthi.
Gagates.
Iaspis.
Alabastrum.
Corallum.
Coria hircina.
Spartum.
Pelles multorum animalium ad vestes suffulciendas.
Aurum.
Ferrum.
Chalybs.
Stanum.
Minium.
Argentum viuum.
Fructus quoque diversorum generum, sacchar o conditi.

PRO HISPANIA ADVERSVS MVNSTERVM DEFENSIO.

EX hoc, chariſſime Nanni, videre eſt Hiſpaniæ fertilitatem, quam hiſce verbis Munſterus, egregius Michaelis Villanouani imitator ad Galliæ comparationem ita deſcribit. Qua in re facit, vt ſuſpecti iudices, inuidia, vel muneribus, vel odio ob-

obcæcati, ſoliti facere ſunt, qui vera cum intelligant, falſa tamen pronunciant, dum inquit in ſuo Ptolemæo, vt eius verba referam " Mercatores ex Hiſpania in Galliam deferunt ſericum, & omnis generis pannos, lanas, crocum, ſaccarum, orizam, oleum, alumen, grana tinctorum, &c., ex Gallia in Hiſpaniam frumentum, lineas telas, filum, paſtel, libros, & minutiora alia mercimonia plurima, vt gladios, ſpecula, acus. ,, Concedamus Galliam mittere frumentum (quanquam id raro contingat) cum potius id Germaniæ Orientali debeatur, cuius frumentum nauibus Batauorum ad litoralem Hiſpaniam, eamque Oceano attiguam ſubuehitur. Hi enim inuectitia annona abhinc annis viginti quinque plus minus uſi ſunt. Ad mediterranea Hiſpaniæ exoticum frumentum non peruenit, certe pro ſingulis culeis ex Gallia, ſingulæ holcades frumento onuſtæ ex Hollandia appulerunt. Tamen demus hoc Munſtero & præceptori ſuo Villanouano, vt vera ſint quæ dicunt: quid, an non ex ipſorum verbis apparet, Hiſpaniam Galliæ plus impertire, quam Galliam Hiſpaniæ? Miror autem, cur, dum

dum agrorum fertilitatem vtriusque prouinciæ inter se confert Munsterus, asseuerat Hispaniam vini, frumenti, & carnium copia a Gallia vinci. Vbi (vt de hac Galliæ vbertate disceptemus) auditum est, aut visum, ex Gallia in Hispaniam vinum deportatum esse? nisi forte ad confinia Cantabriæ, & id raro: quippe cum ii magis amplectuntur Hispanicum, etiam dilutum, quam Gallicum merum. Prodeat nunc Gallia Belgica, ac Anglia, Irlandia, & Scotia, simul cum Noruegia, Dacia, Suecia, Moschouia, Russia, Liuonia, Lituania, Prussia, ac tota Orientalis Germania, nec non Hollandia, & testentur quid vini Hispanici in ipsarum finibus absumatur. Deinde si iam ex Gallia in Hispaniam frumentum, vt vult Munsterus, inuehitur, id non ex natiua malignitate soli, sed ex adspectu, vt aiunt, astrorum accidit, quæ hostiliter ab anno MDXVI ad hunc vsque diem, morbis, cædibus, calamitatibus, prouinciam afflixerunt: alioqui fertilis est Hispania, vt testatum antiqui scriptores reliquerunt: et vbi hæc sæuities siderum mitigata fuerit, petent a nobis Galli frumentum,

tum, ut antea soliti fuerunt facere. Hoc credo ignorasse Munsterum, Gallos a nostris crebrius, quam nos ab ipsis, olim frumentum expetisse. Nec hoc tempore peregrino frumento indigeremus, si omnes (vt in Gallia & aliis prouinciis fit) Hispaniæ partes, quæ coli possunt, colerentur: cuius enim vbertas tanta est, vti maiori anni circulo mediastini atque plebeii homines, ex sylvestribus fructibus, melle, herbisque laute victitare possint: quæ res eos parum ad agriculturam propensos efficit. Accedunt ad hoc nouæ Orientalium, Occidentaliumque Indiarum nauigationes, continuum quoque bellum Africanum, atque Italicum, quæ nostri magis amplectuntur quam aratri labores. Vnde euenit non solum apud nos agriculturam negligi, sed etiam metalla, quorum venis adhuc Hispania abundantissima ornatur, ex visceribus terræ non effodi. Cetera, quæ Galliæ sunt, veluti lineæ telæ, filum, glastum, facile iudicabis an ea tanti sint, vt cum Hispanicis frugibus conferri possent, quanquam maior pars telarum & fili canabacei, quæ in Hispaniam apportantur, Batauiæ solum producat.

QVOD

Qvod ad carnes autem ſpectat, verius ipſa veritate eſt, non tantum in Galliam ex Hiſpania boues, ſed magnam quoque multorum copiam educi, equos etiam, ſed furtim, ob Regum edicta. Reliqua autem quæ ſequuntur, futilia ſunt, indignaque tanta comparatione. Nec hoc contentus Munſterus, vt per omnia ſuum auctorem Villanouanum ſequeretur, ſtomachum in Hiſpanos euomuit. Credo re vera eum nonnunquam ab aliquo Hiſpanorum iniuria aliqua laceſſitum fuiſſe, cum ſic in eos verbis debacchetur. Ait enim frugalis vitæ ſunt Hiſpani, ſicut & Itali (etiam Italos noluit immunes a ſuo temerario iudicio) nec tantum cibi & potus, vt Galli & Germani, abſumentes, niſi ſint invitati: nam tunc ſe ad ſaturitatem explent eduliis, quia rara eis & maiore auiditate accidunt conuiuia. Elegans ſcomma, & dignum quod topographiis prouinciarum inſeratur, quaſi Gallorum & Germanorum conuiuia, ſplendida plane & opipara ſint habenda. Satis ibi ciborum & potus, ſed externi homines non de copia conqueri ſolent, ſed de lautitia & elegantia. Sed ſinamus vnumquemque patrio

more viuere, atrum panem, ſtipulis furfuribuſque vna piſtis commixtum, fœtidam cereuiſiam, carneſque ſalitas, ter quaterque recoctas, aſſaſque ſibi ſuiſque familiaribus adminiſtrare, vel aquam & herbarum placentas. Quod ſi de numero conuiuiorum diſputandum eſt, vincunt Germani & Galli: ſi de magnificentia, ſplendore, lautitia, elegantia, multis modis Galli & Germani ab Italis, & Hiſpanis vincuntur. Ceterum laudes conuiuiorum, ſi quæ ſunt, non ab Hiſpanis Hiſpaniæ, nec a Germanis Germaniæ vindicandæ ſunt, ſed ad iudicium exteris hominibus committendum eſt. Exitus certe, & finis conuiuiorum, honeſtior in Italis & Hiſpanis, quum Germani, & Galli eo animo conuiuia aggrediantur, vt vino ſe adimpleant, reſarciantque: quo fervente, animus, ſenſus, iudicium, ratio, reuerentia, grauitas, ſedulitas, prudentia, & alia multa amittuntur: iniuriæ, cædes, luxus, ſtupra, clandeſtinæ locutiones, conſiliorum Principum amicorumque effutitiones, vulnera, plagæ, inſidiæ, proditiones, aliaque infinita perpetrantur. Itali, & Hiſpani contra, ſic ad conuiuia ſe ornant, vti bene ſaturi & cibis referti a men-

mensa discedant. Hic tametsi corporis salus repletione grauetur, animus tamen & ratio, vt accidit in ebriis, minime læditur. Ita fit vt qui vinum intemperanter ingurgitant, animum, conscientiam, corpus, honorem, vitam labe tingant. Qui autem cibi voraces sunt, corporis tantum saluti noxii sunt. Istis perpensis, iudicet æquus æstimator, penes quos laus istius rei consistere debeat. Nec mihi ideo ista dicta sunt, quod magni esse momenti putem hac in parte vel vinci, vel vincere; sed quod ferre non potui, Hispanos tanquam famelicos & cœnipetas, nunquam nisi de alieno saturos, a Munstero describi. Neque mea dicta a Munstero accipi volo, veluti recriminationem, sed admonitionem: vt cautius posthac & sincerius in suis scriptis agat. Virum enim eum bonum scio, & aliquo vsu familiaritatis mihi cognitum habeo.

Nec prætereundum puto id quod deinceps idem dicit, cum re non intellecta multorum etiam sit opinio, quod duriter & inciuiliter apud Hispanos advenæ excipiantur, adeo, vt itinere defessi, cibum sibi vicatim quærere cogantur. Res sic se habet.

Olim pandochei Hiſpaniæ, ad quos viatores tam peregrini quam incolæ divertere ſolebant, fures atque latrones erant, ſicut Germaniæ, Galliæ, aliarumque prouinciarum hodierna die non pauci ſunt: quales ſi non eſſent, non tam ſubito in immenſum diteſcerent. Hæc perpendentes catholici Ferdinandus & Elizabeth Caſtellæ, & Aragoniæ reges, lege ſanxerunt ſub magna mulcta, ne quis cauponum pandocheorumque quicquam præter domeſticum ſeruitium, & cibi coquendi operam, aduenientibus præberet. Pro equis autem hordeum, auenam, fœnum, ſtramen tantum venderet, quarum rerum pretium publica æſtimatione ipſis foribus diverſoriorum inſcriptum eſt, ita vt barbariſſimus & ſimplex homo cuiuſcunque nationis facile intelligat, quid pro domeſtico ſervitio, quid pro equorum alimento ſine aliqua licitatione hoſpiti dandum ſit. Hoſpes præterea tenetur cum aduena in forum, & ad propolas procedere, vel aliquem ex ſuis eo mittere, cuius opera utatur externus in eduliorum emptione, quæ empta in diuerſorio parantur, parataque ipſis, ſtrata menſa, apponuntur. Sic

fit,

fit, vt discedente aduena, nihil rixarum oriatur, nihil ei auferatur, nihil extorqueatur, cum ipsemet cibos sibi emat, sibique ex tabulis diuersorio affixis constet, quid hospiti annumerandum sit. Hæc autem in ciuitatibus & oppidis tantum fiunt: in pagis & villis, vbi propolæ desunt, licet pandocheis edulia vendere pro arbitrio, cetera ex tabularum tessera indicantur. Hæc immanitas non tam fera videtur, quam a Munstero depingitur. Deinde si ad humanitatem Italorum, Hispanorumque respicias, hæc invenies, cum ad eorum ciuitates veneris. Amicitia contracta, officium suum vnusquisque gratis offert: quicquid dignum visum sit, ostendit: circumspectis, visisque omnibus, te ipsi in hospitium tuum deducent. At si quemquam illorum, dum gratus esse cupis, in prandio, vel in cœna retinere volueris, vix ab eis illud impetrabis, id præcauentibus ipsis, ne homini peregrino, & sumptui, & molestiæ sint. Tandem ex viginti, si tot comites habueris, vix vnum aut alterum retinebis, nec id efficies, donec clare intelligant, ex animo, & non ficte, eos tibi con-

conuiuas velle. Galli contra & Germani, vt verum eſt, & experti ſumus, humaniſſimi in peregrinos ſunt: quicquid viſendum in ſuis ciuitatibus habent, oſtendunt, omneque officium benigne exhibent. Sed peractis ſpectaculis vbi diuerſorium repetis, ſiue frigide, ſiue ardenter ipſos inuitas, faciles eos habes, nec opus eſt magna contentione precum, idque laudo: eſt enim illud ingenuæ cuiuſdam & candidæ ſimplicitatis, nihil fictum exiſtimare in verbis inuitatoris. Sed ſunt nonnulli improbiores, qui ſe vltro tuæ menſæ ingerunt, idque magno numero, quos antea nec noueras, nec videras, iique non quia amici ſunt, ſed ſe amicos aliquando futuros ſperant, pro Pythagorica lege omnia futurorum amicorum communia credunt, homines mehercule non male ad ventrem philoſophantes.

Postremo in Italia, Hiſpaniaque dum templa, arces, armamentaria, ædificia, huiuſque generis alia inſpexeris, vel a domo amici alicuius tui, apud quem hoſpitabaris, diſceſſeris, ſi cuſtodibus, vel operariis, aut amici famulis, aliquam gratuitam pecuniolam dare coneris, efficies pro amico,

vt

vt inimicus habeas. Tanta eſt eorum magnanimitas, vt peregrinis hominibus gratis officium ſuum exhibere contendant. Et ſi aliquando talia munera iſtis accipere contingat, id vi coacti, & omnino reluctantes faciunt. At Germaniæ, Galliæve famuli arcium, armamentariorum, templorumque cuſtodes multo contra, nulla humanitate nec decore ſeruato, non tantum non recuſant, quod facere non nouerunt, ſed antea quam offeras, præbent ipſi manus ſic, vt qui ſub arcis præfecto meretur, ianitor, cuſtos, pincerna, piſtor, lotrix, cocus, omnes demum quotquot ſunt, prædam inter ſe, antequam des, calculis diuidant. Parique modo in familiis amicorum fit: a quibus enim amicis antea quam diſcedas, omnes famuli inter ſe computatione lucrum aduentantis liberalitatis diuidunt: quæ res ita increbuit, vt pro dedecocore iam non habeatur. Ad iſtum modum humanitate vrbanitateque hæ nationes differunt.

NVNC iudicet Munſterus, & ferat ipſe ſententiam, & dum mores gentium ſcribere conatur, edat ea tantum, quæ ipſe vi-

viderit, & certiſſima habuerit. Mutantur quotidie ciuitates, oppida, mores, viuendique hominum rationes, nec iam Germania, Galliaque tales, quales nobis a Cæſare depinguntur, nec tam barbaræ ſunt, quod idem æſtimare licet de ceteris nationibus. Quid enim hoc tempore minus verum, quod olim veriſſimum fuit, mercaturam Germanos ob ferocitatem non exercere, cum hoc tempore nullibi magis Mercurius colatur? Aut eis Solem, Vulcanum, & Lunam deos aſcribere, eiſdemque ad annum vigeſimum vſque pubertatem inuiolatam eſſe? Nonne ſiquis id dicat, vaniora dixerit, quam ſi quis etiamnum Druides adhuc apud Gallos ſacrificia adminiſtrare, eoſque pro victimis vel alios homines, vel ſeipſos immolare, aut Luſitanos lineis thoracibus in bello vti, aut ex inteſtinis captiuorum hominum futura prædicere, vel hordeaceum vinum bibere, & pro oleo butyrum in conuiuiis conſanguineorum vſurpare, cum hæc omnia iam euanuerint, & alia viuendi ratio introducta ſit? Demum ſi Munſterus nouos noſtri temporis hominum mores deſcribere velit, inui-

ſat

ſat prouincias, vt ipſi fecimus, ac tunc ea, quæ experientia viderit, ſcribat. Quod ſi feciſſet, non oleo carere Baleares dixiſſet, non Hiſpaniam ſterilem, non eius incolas immanes, atque in diſcendo rudes, non Nerium promontorium Celticum vocaſſet, & in Algarbe, cum in Gallitia ſit, pronunciaſſet, nec multa alia vana, quæ prætermitto, ſuo Ptolemæo inſeruiſſet. De his ſatis, ne videar incandeſcere, aut minutias rerum non ſatis minuta tractare. Tamen ſciat Munſterus, hanc ipſam Hiſpaniam, de qua nunc loquimur, eandem eſſe, quam ex omnibus prouinciis Cæſar ab initio quæſturæ ſuæ ſemper chariorem & electiorem habuit, in qua nullo tempore ob hominum magnanimitatem, & militaris diſciplinæ induſtriam, Romani deſierunt legiones habere, teſte Hircio. Quam etiam Veſpaſianus tanti fecit, vt ei ius Latii tribuere non formidauerit. Hæc numero deuicta a Romanis, vt Cicero de reſponſione Aruſpicum aſſerit, nunquam fuit, ſed pietate & religione, quam Romani tunc temporis ſibi ſoli tribuebant. Huic vt cederet terra Cretenſis, Iouis incunabulis elata, Pli-

Plinius iunior in suo Panegyrico voluit. Cuius, inter alia, hæc verba sunt: " Adde tot egregias ciuitates, adde culta incultaque, omnia vel fructibus plena, vel gregibus, adde auriferorum opes fluminum, adde radiantium metalla gemmarum ".

Scio fabulas poetarum auribus mulcendis repertas, aliqua nonnullis gentibus attribuisse miracula, quæ dum sint vera, sint singula, nec iam excutio veritatem: sint, vt scribitur, Gargara prouentu læta tritici, Meuania memoretur armento, Campania censeatur monte Gargano, Lydia prædicetur amne Pactolo, dum Hispaniæ vni, quidquid laudatur, assurgat. Hæc durissimos milites, hæc expertissimos duces, hæc facundissimos oratores, hæc clarissimos vates parit, hæc iudicum mater, hæc principum est, hæc Traianum illum, hæc deinceps Hadrianum misit imperio. Huic te debet imperium. Cedat his terris terra Cretensis, parui Iouis gloriata cunabulis. De hac etiam maxima ductus admiratione Budæus Libr. 4. *de Asse*, cum multorum antiquorum authoritates in medium attulisset, ista loquitur: " Ingentia sunt hæc testi-

teſtimonia de opulentia Hiſpaniæ ,, . Vlterius ait : " Multa adnotabimus , quæ fide caritura ſunt , vt opinor , præſertim apud eos , qui omnia , & præterita , & futura , præſentis temporis modulis metiuntur , &c. ,, Infinita enim ſunt , quæ hic de laudibus Hiſpaniæ ſcribere potuiſſem , niſi timerem lectori moleſtam fore lectionis prolixitatem. Quod ſiquis latius intelligere cupiuerit , legat id quod Poſſidonius , Polybius , Strabo , Iuſtinus , Solinus , vterque Plinius , P. Velleius Paterculus , Vegetius , Florus , Pomponius Mela , Stephanus de vrbibus , Philoſtratus , Diodorus Siculus , Martianus Capella , Cælius de antiquitatibus , atque Budæus teſtatum de Hiſpania reliquerunt , apud quos & alios nonnullos tales ipſius Hiſpaniæ laudes reperiet , vt facile iudicaturus ſit , nos de hac re plura veraque dicere potuiſſe : quod & feciſſemus , niſi obiectiones nimii in patria amoris a maleuolis & infeſtis hominibus timuiſſemus.

Advectitia, quæ ex Asiæ, Africæ, novæque terræ prouinciis, Regibus Castellæ & Portugalliæ subditis, quæ innumera sunt, in Hispaniam aduehuntur, ac inde per totam Europam.

PRIMVM in Castellam, ex nouis, vel occidentalibus Indiis, Hispalim magna vis auri deportatur.

Argentum.
Aurea vasa & argentea, miræ dexteritate operata.
Vniones.
Margaritæ.
Smaragdi.
Cyanos, vulgo Turquinæ.
Casia.
Guaiacum lignum.
Dactyli.
Indidem ex insulis Canariæ & aliis locis, saccarum, coria bubula & hircina, psittaci, simiæ, atque vestes pennis auium miro artificio contextæ, & alia admiratione digna.

Quæ

Quæ in Portugalliam ex prouinciis sibi subditis aduehuntur.

SINGVLIS annis ex Nigritarum regnis deducuntur Vlisiponem decem, duodecimque millia mancipiorum, præter alia ex Mauritania, India, Brasiliaque aduecta, quæ singula passim decem, viginti, quadraginta, quinquagintaque aureis ducatis venduntur.

Præterea ex Nigritarum prouincia apportatur magna auri copia.

Gossipium.

Ebur, ex eodemque vasa non ineleganter exculpta, atque imagines.

Hebanum.

Mala Getulica, vulgo paradisi grana, seu malageta.

Coria boum hircorumque.

Panni, mira arte ex palmarum foliis contexti, nec non ex gossipio.

Piper longum.

Oriza.

Zibelli (vt vocant) musiones feles.

Dactyli palmarum.

Ex Brasilia, lignum quod Briasil vocatur,

&

& vestes auium pennis contextæ, ac lecti pensiles ex gossipio, instar retium, connodati, & saccarum optimum.

Ex India Orientali & Cathaio.

PIPERIS annue tricies quadragiesque centena millia pondo, cuius centum libræ venduntur Vlisipone triginta quatuor ducatis, supra quartam ducati partem, quæ summa minimum est, duodecim, aut tredecim, aut quatuordecim centum millium aureorum ducatorum.

Zingiber.
Muscata myristica, atque eorum flores.
Cinamomum.
Gariophyllon.
Reubarbarum.
Myrobalani omnium generum.
Casia.
Dactyli Indici, siue Tamarindi, & omnia aromatum genera.
Crocum Indicum.
Lignum aloes.

San-

Sandali rubri , & albi.

Lacha.

Hebanum.

Item gemmæ omnium generum preciosissimæ.

Vniones.

Vasa aurea & argentea, mira industria facta.

Panni serici , & aurei.

Telæ gossipinæ.

Sericum.

Styrax siue styrace , storax vulgo.

Laserpicium , vulgo Belzoi.

Ambar , gris , vt vocant.

Muschus.

Nuces Indicæ.

Scutellæ mira arte ex calce concharum fictæ , quas porcellanas vocant , quarum nonnullæ pretio quinquaginta & sexaginta , centumque ducatorum venduntur , & alia infinita apportantur , quæ ob prolixitatem omitto.

Elephantes quoque quinque vel sex tempore felicis Regis Emmanuelis inde allati sunt , quorum , dum puer ipsius prudentissimi Regis ab intimis cubiculis essem , treis simul vidi , atque Rhinocerotem vnum , qui

mnes Regem ipſum equitantem præcedebant. Certamini etiam vnius iſtorum Elephantum cum Rhinocerote interfui, ſpectaculum ſane admiratione dignum, in quo Elephans ſuccubuit. Quem ludum Rex ipſe feliciſſimus Emmanuel Oliſipone præbuit, anno (ſi bene memini) MDXV, vel XVI.

Ex inſulis Madeira, Heſperidum, Sancti Thomæ, Principis, atque aliis, magna ſaccari copia. Glaſtum quoque & goſſipium ac frumentum ex his inſulis vehitur. Ex Braſilia, ac Nigritarum prouincia, pſittacorum, cercopithecorum, ſimiarum, aliorumque miraculorum ingens turba apportatur.

Hæc ſunt quæ de fertilitate, opibus, nobilitateque Hiſpaniæ, a me, Nanni doctiſſime, ſcire petiſti: quæ, te volente iubenteque, ea lege ſcripſimus, vt omnibus ius faceremus caſtigandi, mutandi, augendi, quod mirifice exoptamus, haud ignari plurima eſſe a nobis ommiſſa, quibus Hiſpania ornatur, & celebrari poſſit. Tu interim viue, & vale, bonique conſule. Louanii XII Cal. Decemb. Anno MDXXXI.

EPI-

EPISTOLA DAMIANI A GOES AD IO. IACOBVM FVGGERVM

PRO DEFENSIONE HISPANIAE.

EX tuis litteris, amantiſſime Iacobe, cognoui te febri correptum fuiſſe, ab eademque modo liberatum, quod nuncium, etſi mihi ſatis ægrum fuerit, inde quod morbum tam tetricum ſuſtinueris, tamen ratum, cum intellexi te penitus ab eius tyrannide euaſiſſe. Quod autem ais me parum amice in Munſterum hominem mihi vtcunque cognitum debacchatum eſſe, te iudicem in hac cauſa eligo, & quid, cum laudes & vbertatem Germaniæ, vti nos Hiſpaniæ, ſcripturus eſſes, in eum tibi dicendum cogita, qui nulla cauſa vrgente, Hiſpanos famelicos de alieno ſemper

ſaturos , in peregrinos homines duros , feroces ac immanes , nec non imperitos , ingenio infelices , arrogantes , iactabundoſque vocaſſet , quibus notis Munſterus gentem noſtram inuaſit. Ego vero contra , dum noſtros defendo, quid feci aut commiſi ? Germanos profecto & Gallos non in genere, vt ipſe Hiſpanos , lædo , ſed in ſpecie tantum , & in harum prouinciarum famulos & gnathones ſolum quaſi ioco ludens ; meam defenſiunculam emiſi , ipſumque Munſterum virum bonum prædico , quem tantum moneo , vt poſthac cautius ſcribat , & ea , quæ comperta habuerit , ſolum typis mandet. Quod ſi feciſſet , non tot mendacia & de ſua quoque Germania ſuo Ptolemæo inferuiſſet. Omitto alios libros de Chriſti fide loquentes , quos ipſe evulgauit , qui adulterini & fictitii a multis iudicantur , res ſane , ſi ſic eſt , non admodum pia , nec Chriſtiano homine digna. Hæc omnia tibi amantiſſime Io. Iacobe retuli , vt ſcias me latius in Munſterum ſtomachari potuiſſe , quod ſane feciſſem , niſi eſſet homo Germanus in Germaniaque natus , quam gentem & prouinciam ego tanquam numen ſemper vene-

veneratus ſum, & in qua eximios amicos habeo, quorum amicitiam ſanctiſſime inuiolatam mihi & volo & perpetuo ſeruatam cupio. Ceterum quod ad librum Luſitanicum attinet, vidi quæ ſcribis, pro quibus tibi gratias ago maximas, librum enim egomet apud Peutingerum vidi, & truncatim legi, qui re vera ei, cum linguam noſtram ignoret, minime vſui eſt. Quare te iterum atque iterum oro, vt vel librum ipſum mihi impetres, vel eiuſdem exemplar vnum, quod ſi feceris, hiſtoriæ noſtræ, quam in manibus de rebus Indicis habemus, magnum adferes adiumentum, & nobis facies rem gratam, pro qua tibi perpetuo diuincti erimus. Vale & nos vt facis ama. D. Antonium Fuggerum noſtro nomine ſaluta. Louanii II. Aprilis Anno MDXXXXII.

IO. IACOBVS FVGGERVS
DAMIANO A GOES
EQVITI LVSITANO

NON opus erat apud me vlla excusatione, Damiane amicorum amicissime, quod parum amice te in Munsterum stomachatum esse scripseram. Id enim ex amicitia & vere sincero animo, quo erga te semper hactenus fui affectus, factum esse credas velim. Ignorabam etenim ipsum Munsterum tam atrociter in Hispanos debacchatum esse, idque nunc etiam miror, cur ausus fuerit in illam tam vberem & præstantem occasus regionem, quam ipse nunquam viderit, in qua nunquam peregrinatus sit, tam atrociter præter vllam occasionem, ignorans omnium rerum, ita temere inuehi, vt interim taceam qua temeritate in evulgandis adulterinis fidei nostræ libris (vt scribis) vsus est. Vt ita re

co-

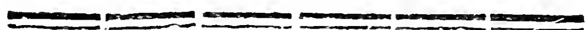
cognita te non ſolum excuſatum, ſed ipſum etiam ob inſignem eius temeritatem plane odio habeam, & omnium doctiſſimorum virorum acerrimo ſtylo perſtringendum iudicem, qui non ſolum de iis, quæ non viderit aut expertus ſit, ita audacter & temere in publicum proferat, ſed etiam ea, quæ ad ſacroſanctæ fidei noſtræ ſuſtentationem & augmentum pertinent, adulterari non vereatur. Sed vides & ipſe cognitum habes, quam peruerſa aliquot annis fuerint ſecula: vt nedum dicere, ſed & typis committere quævis ſomnia nonnulli auſi ſint. Deus Opt. Max. faxit, vt propediem meliora ſequantur. Ceterum quod ad librum Luſitanicum attinet, ſedulo equidem egi cum Peutingero, vt mihi eius copiam faceret, idque tandem impetraui, ea tamen conditione ne cuipiam oſtenderem, neue reſcribi quicquam curarem: quod ſane pollicitus eram, eam ſolam ob cauſam, vt quem tanti faciebat librum non intellectum viderem. Vidi, & mox, vt fidem dederam, ne quidquam ſuſpicari poſſit, reſtitui. Noſtri opinor hominem, decrepitum, antiquitatis & raritatis ſtudioſum, qui ob eam cauſam libro

bro, vt arbitror, non intellecto delectatur, quòd præter ſe neminem habere credat. Agam tamen ſedulo, vt, ſi quidquam impetrandum eſt a ſene, hunc librum eliciam, faciamque pro viribus, vt meam in hoc negotio diligentiam & ſedulitatem non defuiſſe intelligas. His te cum coniuge quam optime valere cupio. Ex Auguſta 8 Maii An. MDXXXII.

DIEN-

DIENSIS NOBILISSIMAE CARMANIAE SEV CAMBAIAE VRBIS OPPVGNATIO,

DAMIANVS AGOES

EQVES LVSITANVS,

PETRO BEMBO

SACROSANCTAE ECCLESIAE ROMANAE

CARDINALI

S. P. D.

QVID tibi pro tua aſſidua erga me, digniſſime Cardinalis, humanitate gratiarum referam, reperire nequeo, nec præſens tempus facultatem adfert, ſed penſabimus aliquando pro noſtra facultate. Nunc vero mitto id, quod gratum ſcio tibi fore, hiſto-

riæ-

riæque nobilissimæ Reipublicæ Venetæ, quam cum maxima in futurum gloria in manibus habes, forsan etiam non incommodum. Quantum delecteris gestis nostrorum Lusitanorum non me fugit, præsertim illis, quæ pro bono sacrosanctæ fidei nostræ geruntur. Id sane quod facis, vt bonus fidusque Patricius Venetus facis, non ignorans antiqua nostratium cum vestris fœdera, amicitias, & beneficia hinc inde vicissim collata. Vtinam ceteri Christiani homines in tuam sententiam irent, & ex animo magis rebus nostris, quam faciunt, fauerent ac opitularentur, quin vt omittamus opitulationem, saltem non officerent, ac tantum, quod Rex nostrique cupiunt, otiosos se spectatores præberent; interim dum nostri cum Mauris, Turcisque strenue depugnant. Sed absint querimoniæ & infaustæ ominibus, & præsenti negotio incongruæ, ac quod in manibus est tractemus.

DIEN-

DIENSIS NOBILISSIMAE CARMANIAE SEV CAMBAIAE VRBIS OPPVGNATIO.

DVM agerem Patauii, vbi tua humanitate mire me totum deuinxisti, inter cætera, quæ ex Lusitanica ad me perferebantur, accepi de bello Cambaico nonnulla, quæ (vt petisti) ex Lusitanica lingua in Italicum sermonem conuerti. Postmodum mors illius Regis Cambaiæ, de quo tam multa ac miranda retuleram, insecuta est; a nostris enim ob proditionem, quam in Nunium a Cunha Proregem nostrum meditabatur, ex quadam triremi deiectus ante muros Dii fortissimæ ipsius Cambaiæ regni ciuitatis, a quodam nauta, hasta inter natandum perfossus est. Ex cuius cæde omnino ipsa ciuitas iam imperio nostro subiacet, id quod antea facere relu-

reluctabatur, quanquam in eius faucibus litoris arcem munitissimam haberemus. Qua re peracta, nonnulla deinde intercapedine temporis, classis Turcica ad eandem ciuitatem appulit, vt nostros inde expelleret. Quam classem Imperator Turcarum innumerabilibus sumptibus in sinu Arabico instrui iusserat, idque maxime istius Regis, quem dixi, adhortatu & opera, vt postmodum compertum fuit, & ex sequentibus latius intelliges. Iure autem belli ipse Turcarum Imperator Cayrum, cæterasque Sultani prouincias (vt nostri) occupauit, atque vna cum regno curam, qua perpetuo Sultanus angebatur, suscepit, nempe vt Lusitanos omni contentione ex India profligaret. Ad id materiam ex longinquis plagis colligi iussit, illamque sumptu inæstimabili ad mare rubrum vehendam curauit. Atque in Suezii portu eiusdem sinus, naues ædificare instruereque apparat, cui negotio Architectus quidam Genuensis præfuit, huius artis (vt fertur) peritissimus. Habebat etiam multos alios opifices Christianos, quos hinc inde muneribus pellexerat. Classi vero præfecit quendam Bassam Præposi-

positum Cayri, nomine Solimanum, peritissimum exercitus ducem. Quæ autem classis sexaginta tribus triremibus constabat, in singulisque triremibus viginti sex transtra: inter reliquas naues aderant sex Rostratæ, quas Galleones vocant. Aderant quoque sex biremes, holcades duæ, actuariæ viginti, celoces quamplurimæ. Classis præterea instructa viginti millibus militum fuit, prætes nautas, & bombardarios, quorum quatuor millia Genicerorum, quos Rhomæos etiam appellamus, erant. Insuper armabatur classis maximo tormentorum numero, inter quæ erant quadraginta, quos basiliscos appellant, qui globum ferreum emittunt nonaginta librarum.

SOLVIT itaque hæc ingens, & ad omnem naumachiam ornata classis Suezio, versus Indiam sub finem Iunii anni millesimi quingentesimi trigesimi octaui, & vi interceptis aliquot mercatorum nauibus, quibus commeatu oneratis, atque ex eis nonnullis nautis ad remigium edoctis (tyrannide triremibus damnatis) quinto Iulii Adenam contendit, quæ ciuitas adiacet freto sinus Arabici, & decimo quinto eiusdem

men-

menſis, ad quendam locum aquationi idoneum appulit, quadraginta millibus paſſuum diſtantem ab Adena. Ibidem ancoris fixis, Solimanus Baſſa claſſis præfectus, literas Imperatoris Turcarum de pace ad Regem Adenſem miſit, atque ex aureo panno talarem veſtem, legatiſque in mandatis dedit, Regi vt dicerent ipſum Turcarum Imperatorem claſſem illam ei dono mittere, quam ſuo imperio conſiliiſque gubernari volebat, ſeque ea de cauſa Indiam petiturum, vt Luſitanos inde excluderet, homines Mahometanæ fidei infenſiſſimos, ad quam expeditionem ſe nihil aliud ab illo poſtulare, quam carnes & ligna; quippe cæteris rebus atque commeatibus claſſis abunde inſtructa erat. Hæc omnia Rex Adenenſis (quanquam Regis tunc noſtri Luſitaniæ tributarius eſſet, cui ſingulis annis, fœdere percuſſo ab Hectore a Silueira, decem millia ducatorum perſoluebat) gratiſſimo animo accepit, legatiſque reſpondit, eius aduentum ſibi peroptatum eſſe, cui libere omnia tum ad claſſem, tum ad militem neceſſaria pollicitabatur. His ſpacio ſeptem dierum tranſactis, ancoris, iuſſu Solimani,

ſu-

ſublatis ad portum Adenenſem claſſis depulſa eſt. Inibi ſub ancora moram faciens, applaudentibus omnibus, tanquam verus amicus accipitur. Rex ad eum Magnates aliquot mittit, vt aduentui eius gratularentur. Qui ex mandato, Solimano ſignificauere gratiſſimum fore Regi, ſi in terram deſcenderet, vt ciuitatem ſibi obtemperantiſſimam oculis cerneret, vbi pro dignitate atque officio eum in ſua Regia tractare poſſet. Ad hæc Solimanus. Dicite inquit Regi, me non deſpicere magnifica eius oblata, veruntamen nauſea ſentinæ, & nauigationis moleſtia ita adhuc me affligi, vt ante biduum nihil de me audeam polliceri, at vbi conualuero, recta ad eius amplexum proficiſcar. Ita dimiſſis Legatis, mox a tergo ſequuntur trecenti milites prætextu viſendæ ciuitatis. Poſtea Solimanus, vt ad finem telæ, quam mente orſus erat, perueniret, familiarem quendam ſuum ad Regem mittit, indicans ſe ſcire militum inſolentiam. Et quoniam trecentos, qui per ciuitatem vagabantur, niſi receptui canere iuberet, & vela daret, quod tum illi nefas erat, crederet ſe ad naues recipere non poſ-

ſe,

ſe, ſubmiſſurum illico centum veteranos, qui ſua authoritate reliquorum militum inſolentiam cohiberent.

His Rex nihil mali ſuſpicans corporis ſui atque regiæ cuſtodiam commiſit. Sequenti vero die duo millia militum e claſſe diſſimulata proditione ciuitatem petunt. Qui vbi ciuitatem perſpectam atque eius fortiora loca explorata haberent, veteranis ſe adiunxere, quæ res illico animum Regis perculit. Poſtero vero die ante diluculum legatus venit maioribus copiis inſtructus, qui Regem prætextu amicitiæ hortaretur, vt cum aliquibus ſuorum magnatum, Solimanum adhuc ægrotum viſat, atque ſalutet. Id, tametſi periculum & inſidias ante oculos ponere videbatur, coactus eſt facere. Itaque ad Solimanum ducitur, cæteris militum copiis in ciuitate iam pro præſidio remanentibus. Is igitur prætoria naue ad Solimanum perductus, regia plane libertate in dicendo ſic vſus eſt. Dic, quæſo, Solimane, cur me tantum Principem, Imperatori tuo, tibique deditiſſimum, ad te fraude techniſque tanquam maleficum iuſſiſti captivum adduci? Cui Solimanus, ſuper-

ſuperbia præſentis potentiæ elatus. Non te pudet, me Proregem potentiſſimi Turcarum Imperatoris ante ciuitatem tuam ſtationem facientem, per totum triduum non inuiſere? Ad hæc Rex. Si Turcarum Imperator hic adeſſet, nec ego defuiſſem officio meo, nec ipſe (ita vt eſt clemens) in me vteretur fraude, calliditate, atque virulentia, qua tu modo vteris. Habes me modo in tua poteſtate, quod ſane non eueniſſet, ſi phaleratis verbis tuis me, regnumque meum non commiſiſſem. Eſt enim Adena ciuitas, quæ hoſtem armatum aperto Marte non metuit; at a fraude calumniaue quis præcauere poſſet? Satia te homo priuate, fortunæ caſu ad honorem prouecte, ſanguine regio, ab atauis regibus edito. Peribit modo (vti video) infidelis tyranni iuſſu, regium fidumque corpus, attamen virtus Adenenſium, ſtirpſque eorum nobiliſſimorum Regum, nunquam te viuente peribit. Hac cum libertate vſum ex templo Solimanus in antenna nauis ſuſpendio tradi iuſſit, adiunxitque illi eodem ſupplicio quatuor Regni proceres, qui vna cum Rege ad colloquia vocati fuere. Id ſe in

man-

mandatis a Turca habere, eo quod Adenenses non solum fœdera iunxissent cum Lusitanis, sed etiam tributum soluerent, quam gentem & eorum socios prorsus ex India exturbare volebat.

Post Regis necem ciuitas illa opulenta & pulchra, prædæ & cædi, nullo resistente, patuit. Sumpto deinde commeatu ab nauigaturis populum alloquitur debere ipsos lætissimos esse, vindicatos scilicet a tyrannide Lusitanorum, ac proinde admonere se, vt fidem, & obsequium Imperatori Turcarum seruarent, domino proprio ac clementi, ipsorumque fidei vero cultori. In digressu vero duo millia armatorum pro præsidio reliquit. Deinde altum petens, cursum in Indiam instituit, in qua nauigatione octo vel decem biremes, atque actuarias naues, propter hyemis tempestates (est enim in illis prouinciis hyems eo tempore, quo apud nos æstas) amiserunt, quarum pars periit, pars fluctibus ad litus Indicum Mallabarem versus est expulsa, quæ ab aliquibus nostris nauibus deprehensæ, partim interceptæ, partim euersæ fuerunt.

Haec autem quæ hactenus narrauimus nostri

noſtri a quibuſdam Turcis, quos in ipſis nauibus viuos ceperunt, intellexere. Eſt vero Mallabar prouincia, in qua ſita ſunt Regna Calecutii, Cananorii, & Cochini, & alia, cuius littoris Regnorumque deſcriptionem in hiſtoria rerum Indicarum iam ab origine noſtratium in ea loca aduentus luculenter, ſi Deo ita viſum fuerit, ſumus tradituri. Ita igitur nauigando Solimanus Dium pridie Nonas Septembris cum claſſe ſua appulit: & cum ad iactum bombardæ muris ſe proximum conſtituiſſet, exonerari circiter viginti magna tormenta iubet. Noſtri par pari referentes, duas triremes Turcarum euertunt. Qua repentina clade conſternati, ſubito illinc pedem retulere, & ad quendam fluuium ſedecim millia paſſuum diſtantem a Dio, cui nomen Maraſabaris portus eſt, ſe recepere. Inibique expectauere claſſem atque militem prouinciæ Cambaiæ, quam occiſus Rex ad noſtros ex Dio profligandos, ante ſuam cædem in aduentum Turcarum curauerat parari. Mercatores atque oppidani ſubito ſe fugæ mandarunt, ita vt intra biduum ciuitas tota Dium facta ſit deſerta. Luſitani,

qui iam ſoli per ciuitatem vagabantur, in arcem confugerunt. Dux arcis nomine Antonius a Sylueira, vir ſummo loco natus, magni animi, ingeniique (virtute vero & prudentia fratre ſuo Ludouico a Sylueira Comite a Sortelha non inferior) omnia ad defenſionem obſidionis neceſſaria diſponit. Habebat milites Luſitanos ſeptingentos, interquos ducenti viri nobiles erant. Nihil deerat defenſioni, præter bombardium puluerem, cuius tantum ſexaginta millia pondo habebat, & tria vaſa pulueris manualium (vt vocant) bombardarum. Deerant etiam pro tantis hoſtium copiis milites, niſi noſtri ſuorum paucitatem virtute penſauiſſent. Interea loci, duo duces regni Cambaiæ, Solimano aſſociati ſunt, ſinguli cum quadraginta nauibus, remige & milite ad dimicandum optime inſtructis. Ecce adhuc alius dux terreſtrium copiarum comitatus viginti millibus militum, nomine Coie Coſſarus, natus matre Turca, & patre Chriſtiano orto in Xio inſula, cuius opificium fuerat rimas nauium obturare. Fuerat autem hic Coie Regi Cambaiæ, dum viueret, dilectiſſimus. His copiis terreſtribus naualiuali-

ualibuſque cum Turcis coniunctis illico Solimanus admoueri claſſem & ante muros Dii, ad ictum bombardæ, figi ancoram iubet, atque ſubito ex nauibus quinque millia militum præmittit, & centum quinquaginta tormenta bellica, inter quæ viginti baſiliſci erant, & quinque alia, lapideum globum ſeptem palmorum craſſitudine eiicienda. Interim dum tormenta vehuntur, vnum in littoris arena ſubmerſum eſt, nec amplius apparuit. Cum primum in terram deſcendiſſent milites, illico ſe exercitui Coie Coſari adiunxere.

Seqventi die nullo adhuc timore territi, ſed fiducia multitudinis elati, nullo ordine ſeruato, prope muros arcis aliquot domos, in quibus adhuc habebant noſtri magnam frumentorum copiam, veniunt deprædatum. Dux noſter Antonius a Sylueira cum eos perſpexiſſet in loco cædi commodo, tormenta aliquot directa ineam partem, qua graſſabantur, exonerari iuſſit, quo ſtratagemate deſiderati ſunt vltra centum & quinquaginta, cæteri ſubito ſe ex eo loco receperunt. Extemplo Turcæ cum Coie militibus terreum aggerem prouoluunt, quæ

moles inſtar montis paulatim magis ac magis foſſæ arcis admouebatur, & ſine noxa vlla hoſtes in proximo ſiſtebat, atque confeſtim latiſſimum vallum erexerunt, quod tignis bombiciſque ſarcinis, quas in ciuitate inuenerunt, ſuffultum, ab ictibus noſtrorum tormentorum aſſeruabatur. Super hoc erectæ ſunt turres octo, quibus arx a terreſtri parte cingebatur: Has muniuerunt omni genere tormentorum. Obſidione igitur inſtructa, viribus, machiniſque omnibus adhibitis, arcem tum a ſtationibus, tum a naualibus tentare cæperunt hoſtes, noſtri contra defendere. Habebant noſtri citra arcem in ipſa ciuitate turres duas, quarum vna in ſcopulis littoris iuſta arcem, altera vero in noua ciuitate quæ Rhomæum appellatur. Nomen inditum eſt Rhomæis, quaſi Rhomanis: vocantur enim in tota India Rhomæi ii, quos nos communi nomine *Geniceros* vocamus. His enim Rhomæis ſiue Geniceris Reges Cambaiæ hanc vrbem conſtruxere, eamque a veteri vrbe muro diſcluſerunt, quo mercatores, aduenæque ibi verſarentur, nec oppidani militum inſolentiis inquietarentur. Prima vero turris ſeruabatur

batur quinquaginta militibus : secunda autem sexaginta. Erat vtraque munita omni re, & ad victum & defensionem necessaria. Ab illa nouæ vrbis turri, cui sexaginta milites præsidio erant, hostes lacessiti, vt illa molestia liberarentur, ante eam vallum extruunt, ac duas turres, quod vt commodius facerent, ædes magnificas quasdam, quæ turri adiacebant, ictibus tormentorum deiiciunt, atque subito turrim, machinis, tormentis, amphoris, & globis igneis petunt: quo certamine turris ab vno latere finditur, atque ruinam minari cæpit. Nostrorum eo die desiderati sunt quinque, ex hostibus plures.

SEQVENTI vero die, certamine redintegrato, vi tormentorum ictuum turris in duas partes ita fissa est, vt inoffense tela per mediam turrim euaderent. Qua re ab hostibus perspecta, subito præmittunt duo millia selectorum militum, vt turrim expugnarent, qui a nostris, non sine magna eorum clade, & dedecore repulsi sunt. Dum hæc aguntur, tormentis arcis euersæ sunt duæ hostium triremes, ex quibus solum tres Turcæ natando euaserunt. Tres etiam aliæ triremes

remes ita globis perforatæ fuere, vt nisi e vestigio aliæ eis succurrissent, funditus periissent. Iam cum viderent hostes spem defendendæ turris in nostrorum animis magis atque magis vigere, ne ab ipsorum globis maiorem cladem acciperent, ad eos legatos de deditione mittunt, eisque vitam & bona salua pollicentur. Qua legatione audita, triginta eorum (labes Lusitanorum sanguinis) se dedidere, qui violata a Turcis fide, in triremes vincti ad æternam seruitutem dati sunt. Cæteri vero vt boni sacrosanctæ fidei nostræ propugnatores, repudiata conditione, aliisque, quod se infideliter deseruissent, reprehensis, dimicando & (vt viros Lusitanos decebat) multos Turcas interficiendo, omnes ad vnum occubuere. Dum hæc agerentur, Antonius a Sylueira celocem ad Proregem Indiæ Nonium a Cunha expedit, qui tunc temporis Goæ agebat (distat enim Goa a Dio vltra octingenta millia passuum). Inquo statu res essent per literas ostendit, puluerem tormentorum maxime deficere affirmat. Quæ celox a naualibus arcis soluta, classem hostium penetrans, a quibusdam celocibus insectationem patitur.

Quarum

Quarum vna cæteris agilior, & ſedecim millibus paſſuum antecedens, noſtram contendebat comprehendere. Noſtri vero, eam tanta diſtantia a reliquis ſemotam videntes, reflexo curſu recta obuiam tendunt, omneſque, quotquot erant, dimicando interficiunt, excepto vno ex Apulia, qui a fide noſtra deſciuerat, quem ſecum captiuum duxerunt, ac celocem perforatam euertunt. Cum Goam appuliſſent, ſtatim ſe Prorex ad ſubſidium componit, celocem remittit, indicans ſe (Deo adiutore) breui forti militum & nauium manu adfuturam, & vt omnem caſum (ita vt prudens erat) infortuniumque præueniret, quippe totam claſſem ſubito parare nequibat, ſedecim liburnicæ ſubito, ex arido in mare ducuntur, quibus ſingulis, nobilem & ſelectum ducem præfecit, & præter remiges & tormentarios, quindecim triarios milites vnicuique duci tradidit, quos omnes multis muneribus affecit, pluraque iis, ſi viui euaderent, pollicens, ſin minus, filiis, vxoribus, amiciſque ipſorum, omnia promiſſa ſancte iurauit conſeruaturum eſſe. Itaque omnes illico ad iter compoſitæ, onuſtæque ſolummo-

do

do puluere, & incendiariis funibus, quibus flammas bombardis iniiciunt, e littoribus soluunt.

Pridie vero Nonas Octobris acrius solito Turcæ arcem oppugnauere, terra marique operibus & machinis vndique inuadentes, quæ pugna vsque ad trigessimum eius mensis diem semper magis magisque recruduit, nihilque laxamenti datum obsessis, sed noctes & dies continuata oppugnatio est, nec ulla transiit dies, qua non hostes in arcem exonerauerint trecenties, vel quadringenties sua bellica tormenta. Adhæc singulis diebus nostros extra arcem ad pugnam prouocabant. Nostri quanquam numero multo inferiores erant, virtute tamen eos superare nitebantur: rursus ac rursus per arcis anfractus, ad vallum, & ad eorum turres vsque exilientes, cuniculis eos oppugnabant, plurimos interficientes. Interea temporis ex assidua tormentorum iaculatione, omnes arcis pinnæ turriumque collabuntur, ita vt nostris superne locus non esset, vnde tuto in hostes iacerent lapides, pila, aliaque tela. Postea vero una ex arce turris ad imum vsque concidit, qua parte

cum

cum nullæ munitiones obſtarent, hoſtes omni adhibita diligentia, arcem ingredi omnibus viribus ſatagebant. Noſtri autem repugnantes trabibus, tignis, valliſque vallum pro defenſione diruti loci erigunt, propugnaculaque ſuper mœnia inſtruunt, quibus rebus noſtri vtcunque ſe tuebantur. Hoſtes enim omnem opem contra moliri, munitiones noſtras ſubruentes, viribus redintegratis, conabantur, globos, ſagittaſque igneas in vallum demittere, ipſi etiam ſæpius ad vallum, noſtris acriter obſiſtentibus, perrumpentes. Quæ oppugnatio ſingulis diebus bis agebatur, mane & veſpere. Dux Antonius a Sylueira aſſiduam pertinaciam hoſtium conſiderans in ruderibus collapſæ turris tabulatum, pro defenſione, compactum erigit. A tergo illico ignem ex picea materia aridiſque lignis ſtruit, qui magno incendio, noctu, mane, veſpereque ardebat, interdiu minime incendebatur, quippe ardor ſolis, & calor, combuſtæ materiæ ſatis per ſe ingreſſum hoſtibus intercludebat. Qui conſiderantes ignis rapidiſſimum ardorem, harpagonibus ferreis ad focum contendunt & omnem materiam, quam noſtris allimen-

limentis ignis tradebant, ea opera eripiebant. Antonius Dux contra alios harpagones excogitat, longiſſimis haſtilibus affixos, quibus Turcarum harpagones pari induſtria apprehendit. Turcæ igitur videntes ſe nihil proficere, ab hoc oppugnationis genere deſiſtunt. Nulla fuit dies poſt turris lapſum, quin ex noſtris quinque ſexue ceciderint, præter vulneratos, & ab igne læſos. Ex hoſtibus (vt poſtea compertum eſt) ſupra ter mille deſiderati ſunt, vulnerati, & ab igne ambuſti quamplurimi. Decimo tertio autem calend. Nouembris ante ortum Solis, ecce ſpeculatores noſtri aliquot magnas ſcaphas, quas barchas appellant, quæ remis agebantur, ante muros turris noſtræ, quæ quinquaginta militibus aſſeruabatur, vt antea diximus, ex arcis pinnis animaduertunt, præterea octo triremes, quæ naues omnes inſtructæ erant milite, ſcaliſque & aliis machinis ad turrim oppugnandam appoſitis. Dux arcis Antonius a Sylueira, ſubito ab illo latere, cui turris proximior erat, nonnulla magna tormenta iuſſit deportari, inibique ducentos arcubutarios, vt vocant, diſpoſuit. Ex quo loco cum primum hoſtes tur-

turrim oppugnare cæperunt ictibus tormentorum, quatuor ſcaphæ a noſtris euertuntur, atque iaculationibus ſclopetorum multi hoſtium interficiuntur. Milites vero quinquaginta, qui turri præſidio erant, fortiter reſiſtentes, multos interficiunt, ex quibus vnus tantum deſideratus eſt, duodecim vulnerati. Illo die cum nihil promouiſſent Turcæ, poſtridie fortiore militum manu reuertuntur, conſtipati triginta tribus ſcaphis, decem triremibus, & multis machinis oppugnationi accomodis. Milites qui deſignati erant ad muros turris conſcendendos (quorum numerus ingens erat) omnes veſtiebantur rubro panno, vt ex cæteris dignoſcerentur.. Incepto autem prælio, mira arte, ſtudioque turrim conſcendere conabantur. Rurſus ii, qui ex quinquaginta propugnaculo integri adhuc ſeruabantur, fortiter obſtabant, hoſtes de ſcalis, quas iam affixas muris habebant, præcipitantes. Præterea noſtri, ex arce opportunitate perſpecta, tormenta exonerant, vnamque triremem, & multas ſcaphas funditus euertunt, ex qua clade ferme omnes ſcalæ & machinæ dilaceratæ ſunt, quæ poſtea a noſtris ſuper

aquas

aquas fluctuantes receptæ fuere , & in arcem comportatæ. Hoſtes videntes ob oculos præſentem ſtragem , mareque ſanguine ſuorum tinctum , atque multos læſos , & igne combuſtos , exanimati plane a certamine deſtitere , & de loco pedem retulere. Interea temporis aliquot noſtrorum ex arce ad oſtium , per quod ad mare itur , erumpunt , paruaſque ſcaphas conſcendunt , vt hoſtium ſpolia , per aquas fluctuantia , exciperent , inter quæ tres milites Turcas , præter alios quos in ipſis aquis iactatos haſtis perfoderunt , vivos capiunt. Ex quibus dux Antonius a Sylueira, nonnulla hoſtium ſecreta percepit. Illis duobus diebus interfecti ſunt plures quam octingenti Turcæ. Ex noſtris (Deo gratia) pauci fuerunt , vel occiſi , vel vulnerati. Interim Arx e ſtationibus Turcarum globis , ſagittiſque petebatur. Quorum valla tam propinqua erant noſtris muris, vt de turribus in ea ſphæras cupaſque noſtri deuoluerint. Triduum poſtea a Turris dimicatione Antonius a Sylueira , videns tempore promeridiano , ex arcis muro hoſtes , ſiue ex laſſitudine , ſiue ex Solis ardore , ab opere ſolito remiſſiores , quietique ſe mandantes , ſubito cen-

tum

tum & quinquaginta ſelectos milites, per foſſæ ſecretiora loca emittit, qui tanta aſtutia, & diligentia vſi ſunt, vt ad eorum vſque caſtra peruenerint; pluresque ducentis, & ſexaginta hoſtium inibi occiderint, multoſque ſpathis, globulis, haſtiſque vulneribus affecerint. Denique toto exercitu commoto, & ad vim propulſandam conſurgente, in arcem ſe receperunt. Deſiderati ſunt ex noſtris inter innumerabilem illam hoſtium promiſcuam cædem tantum tres, vulnerati fuerunt ſex. Eo die inuenta ſunt in foſſa arcis diuerſorum inſtrumentorum genera, quæ præterita nocte Turcæ ibidem repoſuere ad muros in ſequentem oppugnationem educendos, refodiendoſque. Qua re perſpecta ſubito Antonius a Sylueira ſub pluteis in ipſam foſſam quadraginta Arcubutarios producit, qui magnam cladem hoſtibus exilientibus inferebant. Itaque illa pars foſſæ defendebatur, nec in eam deſilire aliquis hoſtium ad tempus auſus eſt.

Dvm hæc aguntur, dux Antonius a Sylueira videns diſcrimen in quo verſabatur, ex arcis æſtuariis aliam celocem productam ad Proregem Nonium a Cunha mittit, ſubſidi-

bſidium implorat, affirmans (ita vt res erat) circiter centum milites iam periiſſe, ducentos vero aut vulneratos, aut igne ambuſtos eſſe. Quo nuncio accepto, Gratianus a Noronha, qui tertio idus Septembris in Indiam iam Prorex deſignatus appulerat, cui Nonius a Cunha iam ceſſerat loco, nolens amplius expectare claſſes, quæ in littore ad regionem tutandam Charmandelii & ſinus Perſici verſabantur, ſubito aliquibus nauibus, ex eis quas ſecum ex Luſitania duxerat, aſſociatis illis quas Nonius a Cunha ante ipſius aduentum inſtruxerat, ſe ad nauigationem componit. Nauium autem catalogus hic erat. Duodecim magnæ onerariæ, ſiue holcades: ſedecim roſtractæ, quas Galleones vocamus, quarum nonnullæ ingenti forma, & admodum validæ erant: viginti & quinque agiles naues, quas Carauellas dicimus, quo genere nauium ſoli Luſitani vtuntur: viginti & nouem triremes, habentes vnaquæque viginti & ſex tranſtra: quindecim actuariæ, & viginti celoces: hæ omnes ad dimicationem paratæ erant, atque ingenti numero tormentorum inſtructæ. Aderant & aliæ quæ commeatum ferebant. Habebat

bebat præter nautas & remiges, milites Lusitanos quinquies mille, & nobiles Mallabares, quos Naiares vocant, octies mille in arte gladiatoria versatissimos. Quibus cum copiis, ancoris sublatis, Dium versus nauigare cæpit.

Nonivs a Cunha postea illinc soluit, in Lusitaniam nauigaturus, in itinere vero iniquo fato apud caput bonæ spei diem suum obiit. Piscibus, turgidoque mari eius cadauer, qui vltra decennium Imperium Orientis, nomine Regis sui gesserat, traditur. Quæ mors non illi fuit noxia, quoniam sciebat, se ad feliciorem vitam migraturum, sed nobis Lusitanis; etenim amabatur ab omnibus, & tanquam vnus regni oculus deosculabatur. Antequam ex porta solueret Gratianus a Noronha, litteras Emmanuelis a Britto ducis Chalii ciuitatis in regno Calequii sitæ accipit, quibus significabat aduentasse ad Regem Calecutii celocem, cum legato Solimani Bassæ, ducis Turcarum classis, qui a Mahometanis in ipso regno agentibus, miris honoribus fuerat acceptus, præsertim a quodam duce ipsius Regis Calecutii Maomethano, nomine Paque-

Paquemaquaro, qui eum ad Regem vſque comitatus eſt. In cuius conſpectu conciſa oratione ita orſus eſt. Rex inclite, Solymanus Baſſa a potentiſſimo, inuictiſſimoque Turcarum Imperatore, Prorex modo ſuper Indos deſignatus, te plurimum ſaluere iubet, indicans ſe hac ſola de cauſa, huc nomine principis ſui venturum, vt natione Luſitanorum deleta, ſi eius inſignia, fidemque ſuſcipere velis, nomen regnaque tua in immenſum dilatet. Hæc locutus, ei nomine Turcarum Imperatoris talarem ex aureo panno veſtem, brachas, atque pileum in ſignum fœderis offert. Tunc Rex toruo, truculentoque aſpectu, inquit. Nec moris, nec conſuetudinis Imperatorum Calecutii fuit (vocant enim antiquitus ſe Reges Calecutii Imperatores) nec erit, dona accipere, ſed dare, nec regna ſua peregrinis copiis dilatare, ſed propriis, atque expulſos Reges regnis ſuis reſtituere. Proinde, nobilitatem aſtantem reſpiciens, Vos hunc proripite, eumque cum Duce Paquemaquaro præcipitem in ergaſtulum protrudite, inibique ſtultitiæ, ſuperbiæque ſui Imperatoris, & ducis pœnas luant. Quare re geſta, illico

Rex

Rex legatos ad Ducem Emmanuelem a Brito mittit, per quos pacem, quam frequenter antea violauerat, petit, eamque ſe ſanctiſſime deinceps culturum promittit, quam impetratam per omnes ſuæ ditionis ciuitates promulgari iubet. Quæ res omnibus noſtris & grata & perutilis fuit, præſertim tempore tam dubio, in quo ab ipſo, vt a uicino & potente hoſte potius erant expectanda incommoda, quam emolumenta. Eſt autem iſte potens Calecutii Rex nobis perſæpe infeſtus, raro atque tenuiter amicus, idque adeo propter infractam amicitiam inter nos, & Regem Cochini, ipſius antiquum hoſtem a primis annis, ex quo noſtri Indiam inceperunt frequentare, initam. Eſt enim Cochinum oppidum, vnde totum regnum nomen capit, in quo Proreges, Luſitaniæ Regis, diuturniorem ſedem habent, & inibi omnes naues in Luſitaniam, ſiue in alias prouincias proficiſcentes inſtruuntur. Hic igitur Rex Cochini, cum primum aduentum Turcarum in Indiam intellexit, omnes ſui regni nobiles, quos Naiares vocant, ad ſe accerſiri iubet. Quibus congregatis, omnes in vnum eorum ſacratius templum

vel ab aquis oppressi, vel ex nostris turribus arcubutorum ictibus transuerberati, ad vnum vsque interempti sunt. Hac militum manu dissipata, cui extante dimicatione, nullum subsidium missum est, subito alia ex castris, paulo imbecillior numero mittitur, virtute tamen exercitationeque longe præstantior, quæ strenue nostros aggressa est. Milites etiam vt alii, vexilla diuersorum colorum ferebant. Dux Antonius Sylueira videns hostium virtutem, & latus in quod impetum fecerant admodum infirmum, illico Paium Rodericum ab Arauio cui secundus locus a dignitate prætoria in arce tribuebatur, iubet ex fortiore turri, cui præerat, se illuc celerrime transferre, vt locus ferme iam oppressus, ab ipso defenderetur. Qui stipatus quadraginta militibus, & cæteris, qui locum defendebant, admistus, in hostes audacter inuolat, multosque repellendo, feriendo, ac necando, ictu vnius arcubuti percussus, subito ad pedes suorum concidit, quod ducis Antonii auditui grauissimum fuit, attamen repente ad eundem locum subsidio mittit Emmanuelem a Vasquogoncelos, quem triginta milites comitaban-

tabantur. Noſtri vero iam in magno diſcrimine verſabantur, multi interfecti, ac complures icti, & igne læſi erant. Inter mortuos vero Martinus Vaſcus Pachequus, & eius nepos Gabriel Pachequus, & Antonius Mentius a Vaſquogoncelos, & alii viri illuſtres annumerabantur, & ipſemet præfectus eius turris, in qua oppugnatio agebatur, quæ eadem illa eſt, quam prius oſtendimus ictibus tormentorum concidiſſe. Is igitur Emmanuel vbi aduenerat, ſe noſtris miſcuit, ac ſimul conglomeratim impetum in hoſtes faciunt, eoſque de turri ſuper quam diu ſteterant, magna ipſorum ſtrage deturbant.

Interea temporis tormenta noſtra, tam in vallum & caſtra, quam in triremes, ac alias naues, quæ a parte maritima, turrim, & arcem miris modis impetebant, exonerabantur, quorum ictibus, & quaſi fulminibus magnam cladem hoſtes accipiebant. Pugnatum eſt vndequaque ab hoſtibus, & quaſi corona in orbem dimicatum vſque ad tempus pomeridianum. Quo conflictu cum a turri depulſi eſſent, ſubito duplicato numero, arcem aliæ hoſtium copiæ aggrediun-

diuntur, qui omnes Geniceri, & veterani milites Turcæ & regni Cambaiæ erant, numero vero vltra ſex millia, in quibus reliquum ſpei arcis expugnandæ repoſuerat Solimanus. Dux Antonius a Sylueira, qui omnibus arcis angulis præſto erat, huc, illuc viginti tantum militibus circumſtipatus, audit hoſtes non ſolum arcem aggreſſos, verum etiam muros, atque turris repagula ſuperaſſe, eo dum omni celeritate feſtinat, ſuos, atque hoſtes promiſcue non ſuper mœnia, ſed in ipſa arcis area dimicantes, vel potius tumultuantes, aut fluctuantes inuenit. Quo viſo, elatus animi magnitudine, voce ſublimi, inquit: Mei Chriſtiani, Luſitanique milites, memento te fidei, patriæ, parentum, mecumque corpora inſtar martyrum conſtanter pergite ſacrificare. His dictis, veluti leo ore cruore pleno, vibrato enſe, in medium cateruæ ſe protrudit, huc illucque iter aperiens, ſuoſque veluti oues ex faucibus luporum eripiens, hoſtes, tanquam pilam, eo, vnde venerant, breui temporis ſpacio reiecit. Interim a parte litorali tormentis noſtris tres triremes euertuntur, vniusque puppis con-

fringi-

ſringitur. Qua clade accepta, hoſtes a nauali oppugnatione abſtinuere, interim tamen terreſtre certamen magis magiſque vigebat, & magna contentione iterum in noſtros impetus fit hoſtium. Denique extitit atque perſeuerauit dimicatio hæc ad ſpacium quinque horarum, eo modo, vt ſæpius noſtri ab hoſtibus ad extremum areæ repellerentur, contra hoſtes a noſtris reiicerentur ad turrim vſque per quam ingreſſi erant, quam ne tranſirent, duo hoſtium duces, a calce ad verticem vſque armati ad eius radices verſabantur. A quibus omnes ſui milites e turri deſilientes, aut aggredi eam recuſantes, ſpathis, quas vtraque manu gerebant, trucidabantur. Ii tamen a noſtris ex arcis pinnis, ictibus arcubutorum ſæpe petiti, tandem oppreſſi ſunt. Ab aliis etiam lateribus, in arcem pilla, & globos igneos hoſtes deuoluebant, a quibus mire noſtri læſi fuiſſent, niſi prouidentia Ducis Antonii liberati eſſent, qui nocte pridiana, hoc timens, ſuper teſtudines turrium, maximam aquæ copiam infundere iuſſit, in qua noſtri verſantes, plantas pedum ab ardore ignis illæſas reſeruabant. Adeo promiſcua fuit hæc pugna,

vt

vt ex noſtris multi glande arcubutorum in hoſtem emiſſa arcubuto ipſo per capulum arrepto, capita hoſtium aſſiduis ictibus ferirent. Qua dimicatione, ſine aliqua intermiſſione durante, compertum eſt vnum tormentum, quod Camelum vocamus, vnum ſupra viginti ictus emiſiſſe. Arcubutarius erat etiam inter noſtros, qui nonagies ſupra centum globos in hoſtem eiecit. Tandem, Deo fauente, nocteque interueniente prælium dirimitur. Hoſtes ſe in caſtra magna ſtrage accepta recipiunt, noſtris in arce non minore iuxta numerum clade affectis. Deſiderati noſtrorum eo die fuere ſeptuaginta milites, inter quos decem nobiles numerabantur, trecenti vulnerati, aliique igne tacti, ita vt duodecim tantum remanſerint a læſione immunes. Ex hoſtibus, vt apparuit, circiter tria millia ſupra quingentos cecidere, præter vulneratos & igne læſos. In quibus ſepeliendis, tota illa nocte, & die ſequente hoſtes incubuere, quæ noſtri libere permittebant, nullo ictu tormentorum emiſſo, vt fœtore cadauerum carerent. Erat autem res incredibilis dictu videre diſiecta capita, cerebra, brachia, tibias

tibias, inteſtina, cæteraque corporis membra, quæ in arcis foſſa proſtrata iacebant.

PRAELIO finito, iam profunda nocte, Dux Antonius a Sylueira, cum vidiſſet hoſtes iam ad arcem expugnandam amplius non niti, nec ad eam aliquam machinam admouere, cuſtodiis diſpoſitis, omnes ſuos ſuperſtites cibo refici curauit, qui a cœna ſuperioris noctis ad horam illam vſque integrum cibum non ſumpſerant, quod ſpacium erat ferme viginti trium horarum. Refectis autem iis, & vulneribus ipſorum religatis, mortuiſque opere mancipiorum, quæ in arce captiua habebant, ſepultis, ſe nobilioribus, quas habebat, veſtibus induit, cærerofque itidem facere iubet. Quo facto, canere atque ſaltare inceptum, cæteriſque inſequentibus, magnum clangorem, & vocum, & tubarum per totam noctem excitant. Id quidem agebant, vt hoſtes crederent ipſos eo animo atque virtute adhuc eſſe, qua in principio dimicationis fuerant, inter quas choreas & tibiarum concentus, non riſus aut cachinni, ſed lachrymæ profluebant, hoſtias ſe futuras in proximum haud dubitantes, ſi denuo oppugnatio

tio tentaretur, tandem finita ſaltatione iuratum eſt ſe in proxima dimicatione ea obſtinatione animorum pugnaturos, vt ſi Turca loco potiretur, non antea pugnandi, quam viuendi finem facturos, nec vnquam paſſuros, vt viui in hoſtium poteſtatem venirent, cædibus & ſtragibus vltionem ſuæ mortis petituros, eamque victoriam hoſtibus luctuoſiſſimam futuram, non enim ſe in ſpem vitæ, ſed ad vindictam mortis certaturos. Interim noſtris in huiuſmodi ſaltationibus, & cantilenis impeditis, Dux certis hominibus, quibus maxime fidebat, iuſſit vt ex tormentis maritimæ parti adiacentibus, vbi ſemper minus (quippe latus illud natura erat munitum) imminebat periculi, puluis adimeretur, vt ex illo cupas ac globos igneos impelerent, quo in ſequentis diei dimicationem partem eam, qua arx terram ſpectat, munitiorem tutioremque haberent. Omni iam maiorum tormentorum puluere carebant, præter eum, quocum tormenta inſtructa erant, quo deficiente, nulla amplius ſpes defenſionis erat. Hanc pulueris penuriam Dux Antonius ſemper penes ſe ſecretam habuit, pauciſſimis exce-

ptis,

ptis, ne ab aliquo mancipiorum ex arce fugenti, hoſtes eam intelligerent. Hac nocte quidam Venetus nauta, pietate veri Christiani affectus ſe ad noſtros furtim in arcem contulit, qui indicauit Solimanum ob ingentem ſuorum ac claſſis iacturam conſtituiſſe, niſi illo die, quo ter arcem tentauerat, eam ſuperaret, caſtra amouere, naueſque conſcendere, & Meccham verſus nauigare. Quod iam magis cogebatur facere, ob atrocem acceptam ſtragem. Præterea narrabat, ipſum Solimanum mire ſuccenſuiſſe Coie Coffaro occiſi Regis Cambaiæ Duci, a quo aſſerebat ſe circumuentum eſſe, qui ſæpius & coram, & per litteras affirmaſſet, arcem minime futuram aduerſus ipſius potentiam, ſeque vlterius habiturum omnes Reges Indiæ aduerſus Luſitanos promptiſſimos ſocios. Nam illos vnanimi ſententia ipſi pecunias ac copias venienti mittere conſtituiſſe, quæ omnia falſa ac fraudulenta deprehendit. Sed & multa plura dixit bonus ille transfuga, quæ poſtea vera inuenta fuere. Attamen noſtri pro temporis ratione, eius verbis non magnam adhibebant fidem, tametſi hæc audientes animo nonnihil refocilla-

cilla-

cillarentur, ac aliquid ab extrema illa desperatione remitterent. Proinde a suo opere non desistebant, vt si forte rursus hostes ad pugnam redire euenisset, se defenderent.

Nocte præterlapsa, dieque progrediente, hostes (vt prius dictum est) in suis medendis, & sepeliendis occupati fuere, nec ipsi a nostris, nec nostri ab ipsis petiti sunt. Sequenti vero nocte (Dei opera) ecce sedecim illæ liburnicæ, quas Nonius a Cunha Prorex miserat, aduentant, quæ quatuor millibus passuum a classe Turcica adhuc distantes, ducum consilio, in vnaquaque quatuor luculentas faces erigunt, quæ ob noctis obscuritatem visum hostium quadruplo fallebant, existimantes, pro ignium numero, multitudinem nauium respondere. Hoc stratagemate vsi magna celeritate, clamoreque edito, ac tormentis crepantibus, impetum in classem hostium faciunt, ac nullo incommodo accepto, arcis naualem magna omnium alacritate ingrediuntur. Quo insperato subsidio Solimanus longe plus perterritus, nullo seruato ordine, omnia tormenta, commeatum, castraque integra relinquens, se eadem nocte, in naues cum suis

con-

contulit. Et tanta celeritate nauigare cœpit, vt orto Sole, nullum eius claſſis veſtigium appareret. Milites regni Cambaiæ hæc videntes ſe extra inſulam, fluuium tranantes, conferunt. Tantus fuit omnium terror ac timor, vt relictis plus millibus hominum vulneratorum, ac igne læſorum in caſtris, inſuper millibus aliorum, qui prædandi gratia paulo ante ex caſtris diſceſſerant, fugerint, qui omnes ad vnum poſtea ab incolis, vt nobis gratificarentur, & vt turpia in ipſos perpetrata facinora vindicarent, trucidati ſunt. Noſtri ex ea pugna, ingentia ſpolia, præter omnia tormenta bellica, quæ circiter centum, & quinquaginta numero erant, obtinuerunt. Fuga itaque hoſtium facta, confeſtim Antonius a Sylueira, celocem ad Proregem Gratianum a Norogna mittit, eique res ibi geſtas indicat, quæ illum cum tota claſſe, circiter centum & ſexaginta millibus paſſuum tantum a Dio diſtantem iam inuenit. Quo nuncio exultantes, omnes gaudio magno affecti ſunt, quanquam Gratianus doleret ſe hoſtes ante portum non reperiſſe, nec eorum claſſem oppugnare poſſe, atque

glori-

gloriam liberatæ arcis reportare. Nihilominus hæc dum accepit, extemplo verſus mare rubrum curſum ea intentione dirigit, vt profugos hoſtes, aut terra aut mari aggrederetur.

DAMIA-

DAMIANI A GOES

DE REBVS ET IMPERIO LVSITANORVM

AD PAVLVM IOVIVM

DISCEPTATIVNCVLA

HVIVSMODI multa ſunt, doctiſſime Bembe, quæ quotidie a noſtris in Africa, Aſiaque pro Sacroſancta Fide Catholica aguntur, quæ ſi Paulum Iouium Nouocomenſem, virum (vt fatear) doctum, non latuiſſent, ea, quæ in ſua Moſcouitarum legatione, deceptus cuiuſdam Pauli Centurionis Genuenſis verbis, ſcribit, nunquam in lucem dediſſet. Vbi eundem Paulum, iniuriis Luſitanorum accenſum, ita aſſerentem introduxit, Luſitanorum nauigationibus, non ſolum itinera reliquis nationibus in Indiam intercludi, verum etiam omnia aromata, inibi comparata, ingenti quæſtu Oliſipone, bona dum ſeruant, corruptaque proſtituunt, venundari. Id autem non dubi-

M mus

mus Pauli verbis, vt hanc imposturam agnoscamus. Siquidem singulis annis, a Regis nostri negotiatoribus, omnia ad vnum aromata, quæ ex India portata fuerint, diuenduntur. Nunquam enim inde tantum aromatum aduehitur, quin facile vertente anno ab Europa absumatur, præter piper, quod in multos annos sine corruptione seruari potest. Nec credo Paulum illum Genuensem ob publicum bonum talia blaterare, sed proprio commodo ad istius verba incitari, propter quod & ceteræ quoque nationes nostræ inuident nauigationi, potius suum lucrum affectantes, quam propagationem religionis. Porro nos id quoque, quod confiteri nefas non est, emolumentum etiam & opes ex nostris peregrinationibus quærimus, sine quo vix tota Europa sustinere posset sumptus, quos quotidie facimus. Certe vel ob id laudari debemus, quod non vt inermes negotiatores ad quæstum tantummodo aromatum per Oceanum oberramus, vt multæ nationes Italiæ, Hispaniæ, Galliæque antiquitus fecere, & modo faciunt, sed exercitibus, & classibus instructi maximo cum metu hostium, non tam pomeria

no-

noſtræ ditionis, quam Chriſtianæ fidei prorogamus. Nec, vt falſo multi opinantur, ex omnibus noſtris nauigationibus lucrum elicimus; ſed ex pluribus, pro religione dimicando, magnam hominum ac pecuniarum iacturam facimus, vt in Mauritania, & Atlantico litore, domitis, & in mancipiorum genus redactis Mahometanis omnibus, qui Luſitaniam occupabant, idque multis annis, conffligendo paucis noſtrorum copiis. Deinde Caſtellanis, eorumque ſociis omnibus, ac Gallis vnico prælio ad Scalabitanum deuictis, ac ex regno depulſis, ſubito Abylam, ſiue Ceptam celeberrimam ciuitatem in freto Herculeo ſitam, occupauimus. Poſtea vero Reges Fez, & Heſperidum multis conflictibus ſubactis, Tingidem, Argillam, Alcacerem, Tutuanum, Aſaphium, Caſtellum Regale, ac Aſſamorum, Titium, & Maſſaganum, iſtorum Regum patrimonia, expugnauimus, & alia oppida, quæ excidiis deleta ſunt. Ex quibus locis omnibus non ſolum nihil commodi Regi noſtro accreſcit, ſed etiam ingens ſumptus impenditur, idque cum iactura multorum nobilium, quos ibi perpe-

tuo in præſidio habet. Vtinam doctiſſimus ille Iouius iſta vna cum iis, quæ in Aethiopia a noſtris geruntur, perſpecta habuiſſet, vbi noſtra opera, & ſermone potentiſſimus Rex Manicongi cum toto ſuo regno (quod in longitudine tria millia millium paſſuum habet, in latitudide vltra duo millia millium) fidem Chriſti accepit, eamque indies magis magiſque colit. Deinde vtinam & id quoque cognitum habuiſſet, quomodo in omnibus Guineæ ac Nigritarum regnis, quæ plurima ſunt, & ad montes Lunæ ferme vſque, atque in regnis Zofalæ, Bennamataxæ, Mocambiqui, Quilloæ, Monbacæ, Melindii, & in aliis, atque in inſula Diui Laurentii, & vſque ad Arabicum ſinum, liceat eandem Chriſti fidem per nos prædicari, atque in latiſſima Auſtrali Braſiliæ plaga, vbi multas colonias nunc habemus. In quibus Regnis, multi ad ipſam religionis veritatem a noſtris concionatoribus perducti ſunt. Præterea noſtris quoque armis, & in claſſibus fit, vt liceat (idque noſtris magnis ſumptibus) Oratores potentiſſimi Precioſi Ioannis Aethiopum Imperatoris, tuto aulam Romanam commeare, ac

ac principis ſui verbis Romanum Pontificem, vt ſupremum Epiſcopum, agnoſcere, ſubditorumque obſequia polliceri, id in mandatis habentes, vt ſe Catholicæ Eccleſiæ coniungant. Quæ res adeo præclara, vt gratulatione, non odio proſequenda eſſet, ſi vere Chriſti cultores eſſemus.

Iam vt omittam, quo pacto noſtri, ſæpius ſinum Arabicum pererrantes, Suezium vſque peruenerint, omneſque ferme eius littorales ciuitates euaſtauerint, ac templa Mahometanorum incendiis abſumpſerint, nec id quidem ſine ingentibus ſumptibus, ac magna noſtrorum jactura conficitur, quæſtu prope nullo: adiice quod regnum Adenenſe nobis tributarium cum Fartaquorum regno fecerimus, ſinumque Perſicum in ditionem, iuſque noſtrum fere totum redegerimus, vbi regnum, & inſula Ormuziæ, jam tanquam Luſitaniæ legitima patrimonia ſita ſunt. Adhæc regnum quoque Cambaiæ, a nobis hoc tempore domitum eſt, & eius firmiſſima ciuitas Dium occupata. In quo loco ingens claſſis Sultani Babyloniæ, milite etiam Chriſtiano inſtructiſſima, ac trecentis Regis Cambaiæ nauibus, quas Attalaias

laias vocamus, & quadraginta Regis Calecutii, quas Parahos nominant, a Prorege Francifco de Almeida anno millefimo quingentefimo nono profligata eft, plerifque nauibus aut captis, aut demerfis cum ingenti hoftium clade. Quid hic referam Dacam, Cheul, Dabul, Bandam, ac infulam Goæ, quæ tota iam Chrifto paret. Poftremo quod ad Reges Narfingæ, Honori, Batecallæ, Otifæ, Deli, Cananori, Callequi, Calecutii, Cochini, Coulani, infulæque Seylani, & vltra Gangem ad reges Bengallæ, Pegui, Syani, & ad magnam Malachæ ciuitatem, quam primo Alfonfus Albuquercius Prorex ditioni noftræ adiecit (cui etiam debemus Oromuziæ, & Goæ imperium) & ad infulam Samatræ pertinet. Ad Iauam quoque minorem, & maiorem, & ad infulas Bandæ, Moluqui, & ad Borneum. Poftremo ad Chinam, ad Lequios denique, nationem vix antehac cognitam, fidem Chrifti propagatam effe, quod noftri non æftimandis lab oribus atque fumptibus obtinuerunt, quorum Reges, & plures alii, quos o m itto, multi fe feruos Regis noftri vocant, nonn ul li tributarios, & confœderatos, alii amicos, apud

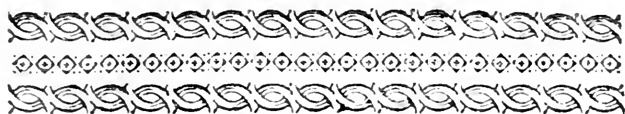
quos

quos ſiue ex fœderatorum genere ſint , ſiue ex numero dedititiorum, ab Herculeis columnis vſque ad Chinam , & Lequios per omnes prouincias maritimas , nobis authoribus , fides Chriſti celebratur , ita tamen , vt alibi id liceat colloquiis & ſermonibus, alibi publicis concionibus , nonnullis in locis phana quoque , & templa religioni Chriſtianæ dedicentur. Nunc certe *in omnem terram exiuit ſonus* , *&* *in fines orbis terræ verba eorum* , & ſpes eſt longius ſenſim ad mediterranea fidem Chriſti propagatum iri , & Chriſto fautore , & noſtrorum prædicatione.

QVIBVS rebus omnibus conſideratis , & quod Rex noſter a principio nauigationes noſtras in Indiam cogatur perpetuo alere , tam in Mauritania , quam in ipſis Indiis , & in aliis quoque prouinciis ordinarium , & perpetuum exercitum viginti ferme millium militum , quos ſumptus domeſticis opibus tolerat , nullis ad hoc ab amicis auxiliis corrogatis , his adjice claſſem pluſquam trecentarum omnis generis nauium , quas nunquam otioſas , ſed in perpetuis expeditionibus occupatas habet ; vt jam non enu-

enumerem extraordinarios ſumptus, quos ad ſubita bella facere cogitur; nam quæ ſuperius recenſui, impenſæ pacis, & tranquillitatis ſunt, non bellorum, quæ ſubinde aliis ac aliis in locis gerenda ſunt, dum aut fines tuetur, aut ſocios protegit, aut fines imperii promouet. Quis piorum Chriſtianorum non deſinat nos maledictis laceſſere, conſiderans ad tot ſumptus ſuſtinendos magnum omnino requiri lucrum? Quod ſane nobis inuidere non debent, ſed potius nos augere, aromata noſtra carius emendo (quanquam a noſtris ſemper vilius vendita ſint, quam olim a ceteris nationibus vendebantur) vt ea pecunia Mahometani de facie terræ (quando alii Chriſtiani principes inter ſe dimicando Chriſtianam ditionem neglectui habent) deleantur, & ſacroſancta fides paſſim ac tuto prædicetur. Hæc omnia ſi ille bonus ac doctus Paulus Iouius ſciuiſſet, nunquam aut de quæſtu noſtro inuidiam mouiſſet, aut corrupta aromata pro integris vendi aſſeruiſſet, quippe cum edicto Regis, placitiſque totius regni, mucida, adulterinaque ſemper crementur, id quod, dum puer ab intimis cubiculis prudentiſſimi Regis Em-

Emmanuelis essem, sæpius vidi Olisipone fieri. Ceterum siqua istius rei culpa est, ea apud solos istos tabernarios, propolas, & institores hæret, quibus nihil sancti, nisi quod cum lucro cuniunctum est. Hæc si Iouio comperta fuissent non nostras laudes arrosisset, sed benigna prædicatione celebrasset, quod illi, ob tersissimam eloquentiam, & facile, & expeditum fuisset. Hæc ad Diensem oppugnationem, de nostrorum Lusitanorum gestis, & obiter adieci, vti per te (cujus amplitudo summa est) gratiam aliquam, & commendationem huic disceptatiunculæ nostræ conciliarem, quo illa ex tua authoritate maiorem vbique fidem mereretur. Vale.

FIDES, RELIGIO,

MORESQVE AETHIOPVM

DAMIANVS A GOES

EQVES LVSITANVS

PAVLO PONTIFICI ROMANO

TERTIO,

S. P. D.

NVLLA haud dubie eſt res, in qua vberius niti debeamus, quam vt totus terræ orbis (ſi id aliter fieri non poterit) labore, ſumptu, martyrio, ac omnium noſtrum cruciatibus, ad Chriſti fidem alliciatur, allectuſque vt ſub vnum ordinem, & viuendi ritum redigatur. Cuius rei cura tibi, Paule Pontifex Maxime, qui vt primus Epiſcopus, & Chriſti Vicarius,

rius, eius Vniuerſali Eccleſiæ præſides, cæteris nobis omnibus magis debetur. Quamobrem tuum eſt officium (quod etiam iam cum magna ſpe omnium incepiſti) calamitatibus quotidie ipſius Chriſti ouili occurrentibus mederi, & opera, & ſtudio tuo efficere, vt ipſi ſoli Chriſto totus mundus pareat, ac credat. Cum vero crediderit, vt tibi, monitiſque tuis, veluti Petri ſucceſſori, in omnibus, quæ ad ſalutem animarum ſpectant, obediant. Quod cum euenerit, dicemus, te auctore, prophetiam vnius paſtoris, & ouilis adimpletam eſſe. Cuius rei palmam ſi obtinueris, quis profecto Pontificum, te vel honore, vel felicitate, vel merito anteibit? vel cui triplicem tiaram maiore iure concedemus, quam tibi? quam vt conſequaris, tempora, licet alioquin infelicia, magnas tibi occaſiones nunc præſtant, infelicia inquam, ob eas calamitates, quas in Europa medendas habes. Quæ vt vici-

vicinæ maiori certe periculo Ecclesiæ imminent. A nemine acrius impetimur, quam a vicino hoste. Nunc vero vt has molestissimas curas, quæ tibi (vt scio) perpetuo cordi sunt, ommitamus, ad alias mitiores veniamus, quæ cum magna spe coniunctæ sunt, vt alter & nouus quodammodo orbis, cum Christi fide, tuæ sanctitatis magestatem, & dignitatem agnoscat. Quas si pro tua prudentia ita tractaueris, vt te quasi gubernatore Ecclesia, tum Europæa, tum Aethiopica, vitatis periculis, & naufragiis, in portum salutis veniat, de te canemus illud Propheticum sapientiæ canticum: *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino. Videte, quoniam non solum mihi laboraui, sed omnibus exquirentibus veritatem.*

Ad quæ omnia perficienda adest iam demum tempus hoc, in quo huius-

modi

modi vaticinia per te adimpletum iri confidimus. Adſunt hic modo Aethiopes, gens magna & Chriſti auidiſſima, cuius ſanctiſſimus Imperator amicitiam Europæorum Chriſtianorum cupiens ad te, & ad inuictiſſimos Reges Luſitaniæ, legatos miſit, per quos vt eius epiſtolis apparet, non tantum ſibi Chriſtianam amicitiam & charitatem cupit a Principibus Europæis impertiri, verum etiam eoſdem (quos aſſidue in acerbiſſimis diſcordiis nouit verſari) ad Chriſtianam concordiam pientiſſime adhortatur. Res ſane ob quam omnes pudore affici debemus. Surrexit vero iam Regina Saba, & vocat in iudicium, errata noſtra reprehendens. Adimplentur Chriſti Prophetiæ, & quos ipſe eligit, paulatim ab ipſius conſortio dilabuntur, eiuſque præcepta, & promiſſa deuoluuntur ad eos, qui Ethnici & a Chriſto alieni reputabantur. Is enim Aethiopum Imperator, cum omnibus ſuis regnis, vt ex noſtra

noſtra enarratione apparebit, ſub tua diſciplina viuere cupit, nec quicquam magis optat. Nec etiam ignorat ex Apoſtolorum doctrina, quam in octo libris digeſtam habet, Epiſcopo Romano, Omnium Epiſcoporum totius orbis principatum deberi, cui plane ſanctequе parere vult, ab eoque in Chriſti Eccleſiæ inſtitutis, bene & ſancte inſtrui, & ad id inſuper viros doctos ſibi dari orat, atque exorare auide affectat. Nec eo contentus, vt ſuarum etiam poſtulationum in poſterum extet memoria, petit, vt huius rei fides maneat in Pontificum Annalibus, vt ſic ab Hiſtoria Eccleſiaſtica eius epiſtolæ, ac piiſſima optata illuminentur, & poſteritas intelligat, quo tempore, ſub quoque Pontifice hæc geſta fuere. Viros autem doctos, ſacrarum literarum diſciplina & aliarum artium bene inſtructos, non dubito, quin tua Sanctitas iam ad eum tranſmiſerit, aut omnino ſit miſſura. Quorum doctrina

&

& induſtria, ſimul cum ſermone & labore nonnullorum, quos iam sereniſſimi Reges Luſitania Emmanuel & Ioannes eius filius miſerunt, facies vt omnes Chriſtiani in Aethiopia & India degentes, ſenſim Regibus & inſtitutis Romanorum Epiſcoporum [quos Chriſti Vicarios non reformidant fateri] pareant. Quibus tandem tua opera nobiſcum per veram religionem coniunctis, ac in vno ouili ſimul, & ſub vno paſtore Chriſto congregatis, intelligemus ſuper nos omnes Domini miſericordiam confirmatam, & eius regnum omnium ſeculorum, & dominationem eius omnium generationum eſſe, & tunc omnis caro benedicet nomini ſancto eius in ſecula. Et ne prolixior ſit exhortatio mea, quam oportet, præſertim ad eum, cuius vitæ ac doctrinæ omnes imitatores ſumus, & eſſe debemus, ad exordium enarrationis me conferam, quam aliquantulo altius repetam, vt ſic clarius oſtendam, quibus principiis hæc ſancti-

ctiſſi-

ctiſſima Precioſi Ioannis, & Regum Luſitaniæ amicitia, & fœdera inita ſint, ſperans me, dum, quæ vera & legitima ſunt, enarro, animos legentium incendere poſſe, & ad huiuſmodi munera allicere, quo Chriſti fides vberius in omnibus terræ angulis propagetur, prædicetur, colaturque.

FIDES, RELIGIO,

MORESQVE

AETHIOPVM

ANNO ab ortu Seruatoris humani generis Christi MCCCCXXXIII vita functo Ioanne Lusitaniæ Rege, eius nominis primo, cognomento bonæ memoriæ, qui Lusitaniam a Castellanorum incursionibus, oppugnationibusque, quibus eam ferme totam populauerant, liberauit, inter alios, quos reliquit filios, Henricus cæteris omnibus, in disciplinis, præcipue Mathematicis, doctior fuit, qui propter sola astrorum studia cælebs vixit, ac vt cursus stellarum accuratius meditaretur, vitam in sacro promontorio, quod caput Sancti Vincentii dicitur, egit, quem locum propterea, quod in eo Cælum raro turbidum efficitur, elegit, ne nubibus interpositis instrumentis, quibus ad rationem eius muneris vtebatur, consideratio cælestium cursuum impediretur. Is autem Henricus, vt fructus studio-

ſtudiorum ſuorum capeſſeret, id quod iam ex multis vigiliis compertum habebat, nempe Athlanticum Oceanum in Indicum, rurſus Indicum in Athlanticum profluere, nauibus propriis, ſuis ac ſumptibus conſtituit inueſtigare. Quibus iterum atque iterum miſſis, bonam partem litoris Athlantici penetrauit, in quo oppida, & ciuitates, inſulæque permultæ repertæ ſunt. Quibus in locis omnibus Chriſti fides eius opera innotuit, inibique templa quoque erecta ſunt, præſertim in inſulis olim deſertis, quarum prima inſula Lignorum, quæ vulgo *Madeira* vocatur, nunc celeberrima & frugifera eſt. Tandem, vt ſunt res mortalium inſtabiles, anno ſalutis noſtræ MCCCCLX, die XXIIII Octobris, morte interceptus has nauigationes, quoniam expers matrimonii erat, ad coronam regni, tanquam fundum hæreditarium tranſmiſit, quæ per manus traditæ, ad tempus Ioannis, ſecundi eius nominis, ſine aliqua externorum Regum, ac Principum æmulatione, aut inuidia deriuatæ ſunt.

QVO Rege viuente Columbus Genuenſis, vir nauticæ artis peritus, ab ipſo Rege, cui

Occidentalium Indiarum nauigationes ostendere pollicebatur, repulsus, ac inauditus, dimissusque, auxilio, auspicioque Ferdinandi, & Elisabeth Regum Castellæ, illud iter fæliciter tentauit, ac prouincias illas amplissimas, & magni emolumenti primus reperit, & qua nauibus adiri poterant, commonstrauit. Is autem Ioannes cum diu animo voluisset res Orientalium Indiarum, de quarum vbertate scriptis antiquorum multa, & varia prodita erant, inter alios immensos labores, & sumptus, quibus non pepercit, viros aliquot lingua Arabica edoctos ad illas prouincias, præsertim ad Preciosum Ioannem mittere decreuit. Quorum duo fuerunt, Alphonsus a Paiua, natus ex Albo Castro; alter vero Ioannes Petrus a Couilham, vterque Lusitanus. Ii Scalabitano, septimo die Maii, anno a Seruatoris Christi ortu millessimo, quadringentesimo, octogesimo sexto, iter suum facere auspicati sunt, & mercatores se semper simulantes, primum Barcinona, inde Neapoli, postea Rhodo, demum Alexandria iter facientes, Cayrum peruenerunt, vbi mercatorum sodalitium nacti, versus Thor

iter

iter ceperunt. In quo loco naui confcenfa, ad quandam vrbem, nomine Cuaquen in littore Aethiopico fitam appulerunt. Poftea Adenam nauigant, inde Alfonfus iterum in Aethiopiam ad Preciofum Ioannem, Ioannes vero Petrus in Indiam proficifci inter fe conftituunt. Ioannes autem Callecutio, Goa, ac toto Malabarorum littore peruestigato, Zofalam nauigauit. Inde rurfus Adenam, hinc recta Cayrum profectus eft, vt fodali fuo inuento in Lufitaniam ad Regem redirent; (ftatuerant enim, cum Adena difceffiffent, certo quodam tempore, ad eundem Cayri locum conuenire) quo cum reuerteretur, a duobus Iudæis Lufitanis, quorum alter Rabbi Abraham vocabatur, Beienfis, alter Iofeph Lamecenfis, litteras Regis Ioannis accepit, ab eifque intellexit, collegam fuum Alfonfum inibi vitam morte commutaffe. Iifdem litteris præceptum erat ne in patriam redirent, nifi Oromuzia perluftrata, ac Preciofo Ioanne falutato, de cuius ftatu Rex auidiffime cupiebat certior fieri. Qua de caufa Ioannes Petrus ignorans, quæ Alfonfus eius collega, dum viueret, gefferat, iterum Adenam

Rab-

Rabbi Abraham ſocio repetit. Ioſephum vero cum litteris, quibus itinera ſua, actaque ſignificabat, ad Regem remittit: vnde quadam naui conſcenſa, in Oromuziam nauigauit. In quo loco Abraham Iudæo relicto, cui litteras quoque ad Regem tradidit, Mecham verſus nauigare conſtituit, quam cum iam in oculis haberet, cupido eum inceſſit montis Synai videndi. Inde diſceſſum eſt Thor. Rurſus nauigatione vſus, faucibus maris Erythræi tranſmiſſis, Zeilam peruenit. Reliqua deinde itinera uſque ad aulam Precioſi Ioannis pedibus emenſus eſt, qui tunc temporis Alexander vocabatur, cui humaniſſime acceptus, litteras, quas habebat a Ioanne Rege, tradidit, eique topographiam, quam vulgo Mappam vocant, quo noſtras nauigationes perſpiceret, in manus dedit. Is autem Alexander cum ſtatuiſſet eum remittere, ne id faceret, morte præuentus eſt. Quo mortuo frater in eius locum ſucceſſit, cognomento Nau, ſed ab eo nunquam idem Ioannes Petrus potuit facultatem in patriam redeundi impetrare, eoque extincto, idem illi, a filio Dauide Regni hærede, denegatum fuit. Donatus igi-

igitur ampliſſimis muneribus, quæ ad patriæ illi deſiderium leniendum conceſſa fuere, (quando exire prouinciam non licebat) vxorem nobilem duxit, ex qua quamplurimos filios ſuſcepit. Hunc noſtri Oratores in ipſa aula Precioſi Ioannis inuenerunt, & allocuti ſunt. A qua diſcedentes anno MDXXVI, ſalutis noſtræ, eum libenter in patriam reduxiſſent, atque ipſe quoque eo redeundi percupidus erat; ſed id a Dauide obtinere nunquam valuerunt, reſpondente ad ipſorum preces, ſe illum virum, una cum regnis ſuis, a patre Nau accepiſſe, eumque pari cura, & amore cum ipſis regnis ſeruare velle, nec debere illum tædere Aethiopicæ vitæ, apud quos tum a patre, tum ex ſua liberalitate amplas diuitias, & ditiones accepiſſet. Is, vt noſtri aſſerunt, omnium hominum ferme linguas callebat, qua de cauſa, & præcipue ob eius eximiam prudentiam, tam auide ab Aethiopiæ Imperatoribus retentus fuit. Vnde res Luſitanicas eorumque nauigationes exactiſſime cognouerunt, quibus ſæpius recenſendis, vt doctus, & eloquens erat, Aethiopum nationem nobis conciliauit. Poſtmo-

dum

dum, Ioanne ſecundo Rege mortuo eiuſque locum Emmanuele feliciſſimo ſuccedente, claſſe, cui præerat Vaſcus a Gama, anno milleſſimo, quadringenteſſimo, nonageſſimo ſeptimo, Olyſipone ſoluente, capiteque Bonæ ſpei primo ſuperato, ad Indiam Orientalem noſtri tandem peruenere. In qua varia bella gerentes, multas prouincias, ac ciuitates ſub noſtrum imperium redegerunt.

QVAE cum in Aethiopia, tum per finitimos, tum per aliquot Luſitanos, qui ad aulam Precioſi Ioannis tunc temporis ex India venerant, renunciata eſſent, Helena Dauidis auia, quæ ob tenellam ipſius Dauidis ætatem, adminiſtrationem regnorum habebat, quendam Matthæum Armenium, virum multarum rerum atque linguarum peritum, in Luſitaniam ad Emmanuelem Regem miſit, & quo maior auctoritas, & fides legationis eſſet, quendam nobilem iuuenem Abiſſynum miſit, quos ego ſæpius in aula noſtra conueni, & familiariter allocutus ſum. Is enim Matthæus variis itineribus Goam ad Alfonſum Albuquercium Proregem peruenit, a quo humaniſſime acceptus ac libe-

liberaliter dimiſſus, noſtris nauibus, anno mileſſimo quingenteſſimo decimo tertio, Oliſiponem appulit. Is coram Emmanuele legatione ſua expoſita, crucem concinnatam ex eo ligno, in quo Chriſtus pependit, Regi dedit, quam crucem frequentiſſime vidi, & veneratus ſum, dum frater meus Fructus a Goes, Regis cubicularius, eam in ſua cuſtodia haberet. Litteræ autem ſui Principis, quas ſecum ad Emmanuelem Regem tulerat, ſic loquebantur.

Epiſtola Helenæ auiæ Dauidis Precioſi Ioannis, Aethiopum Imperatoris, ad Emmanuelem Luſitanorum, &c. Regem, ſcripta Anno milleſimo quingenteſimo nono.

IN nomine Dei Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, vnius ſolius in tribus perſonis Dei, ſalus, gratia, & benedictio Domini noſtri, & Redemptoris Ieſu Chriſti, filii Mariæ Virginis, nati in domo Bethlehemitica, ſit ſuper dilectum fratrem noſtrum Chriſtianiſſimum Regem Emmanuelem, dominatorem maris, victorem ferorum, incredulorumque Mauorum,

,, rum. Dominus Deus te bene fortunet, ,, tibi victoriam de inimicis tuis donet, ,, tuaque regna & ditiones, per deuotas ,, preces nuntiorum Redemptoris Christi, ,, nempe quatuor Euangelistarum Sancti ,, Ioannis, Lucæ, Marci, & Matthæi, lon-,, ge lateque dilatet, & extendat, quorum ,, sanctitates & orationes te seruent.

,, CERTIOREM te facimus, per quam ,, dilecte frater, ad nos vsque appulisse ,, ex magna illa vestra & eximia aula du-,, os nuncios, quorum quidem alteri no-,, men erat Ioannes, qui se presbyterum ,, aiebat, alteri vero Ioannes Gomes, pe-,, tiisseque a nobis commeatum, & milites. ,, Quare nos mittimus nostrum Oratorem ,, Matthæum, fratrem nostri seruitii, cum ,, venia Patriarchæ Marci, qui nobis dat be-,, nedictionem, mittens presbyteros Hiero-,, solymam, qui est pater noster, ac omnium ,, nostrarum ditionum, columna fidei Christi, ,, & Sanctæ Trinitatis. Is de nostro mandato ,, misit ad magnum vestrum ducem eorum, ,, qui pro fide nostri Seruatoris Iesu Christi ,, militant in India, ad illi significandum, ,, nos esse promptos ad mittendum tum com-

mea-

,, meatum, tum milites, ſi neceſſe fuerit.
,, Proinde fama accepimus Principem Cayri
,, cogere magnam claſſem aduerſus veſtras
,, copias, nimirum vt ſeſe vindicet de iniu-
,, riis damniſque, per militiæ tuæ, (quam in
,, India habes) duces, ſibi (vt vere nobis
,, conſtat) ſæpe illatis, quod Deus ſua ſan-
,, cta bonitate in dies magis magiſque fortu-
,, nare dignetur, vt cuncti tandem incredu-
,, li, penitus ſub iugum mittantur.

,, Nos itaque aduerſus illorum inſultus
,, miſſuri ſumus militum copias, quæ ma-
,, neant ad fretum Mechæ, ſcilicet Babel,
,, Mendel, aut certe, ſi id tibi commodi-
,, us videbitur, ad portum Iudæ, aut Thor,
,, vt tandem auferas, perdaſque huiuſmodi
,, Mauros, & incredulos a facie terræ, ita
,, vt dona & oblationes, quæ afferuntur ad
,, Sanctum Sepulchrum, deinceps non vo-
,, rentur a canibus.

,, Adest iam tempus illud promiſſum,
,, quod, vt aiunt, Chriſtus & Mater eius
,, Maria prædixere, quod ſcilicet in po-
,, ſtremis temporibus oriturus eſſet e regio-
,, nibus Francicis Rex quiſpiam, qui abolitu-
,, rus eſſet vniuerſum Barbarorum, & Mau-

rorum

,, rorum genus, & hoc ipſum quidem nunc
,, tempus eſt, quod Chriſtus benedictæ ſuæ
,, Matri futurum promiſit.

,, PORRO quicquid Orator noſter Mat-
,, thæus vobis dicturus eſt, id velut a no-
,, ſtra ipſorum perſona profectum accipite,
,, eique fidem adhibete. Et ſiquidem vnus
,, inter noſtræ aulæ præcipuos, atque ob id
,, illum ad vos mittere voluimus. Com-
,, miſiſſemus autem hæc veſtris nunciis,
,, quos huc legaſtis, ſed cepit nos metus,
,, ne noſtra negotia, non ex noſtra ſenten-
,, tia vobis nota forent.

,, MITTIMVS ad vos per hunc noſtrum
,, Oratorem Matthæum, Crucem vnam,
,, factam haud dubie ex fruſto ligni, in quo
,, Seruator noſter Ieſus Chriſtus crucifixus
,, fuit Hieroſolymis. Id autem Sacroſancti
,, ligni fruſtum ex Hieroſolymis ad nos
,, allatum eſt. Porro ex eodem duas fecimus
,, Cruces: earum altera quidem apud nos
,, manet, alteram vero dedimus iſti noſtro
,, Oratori, ad vos perferendam. Lignum
,, nigri coloris eſt, pendetque ab exiguo
,, argenteo annulo.

,, CAETERVM ſi vobis viſum fuerit,

aut

,, aut veſtras filias matrimonio iungere no-
,, ſtris filiis, aut noſtros filios dare veſtris fi-
,, liabus , id & nobis in primis pergratum
,, erit , & vtriſque vtile , fraterni inter nos
,, initium fœderis , quod quidem nuptiarum
,, connubium , cum in præſentiarum , tum
,, etiam in futurum , tecum inire percupi-
,, mus. Reliquum eſt vt & ſalus , & gratia
,, noſtri Redemptoris Ieſu Chriſti , ſanctæ-
,, que noſtræ Dominæ Mariæ Virginis , ſe
,, extendat tum ſuper vos , tum ſuper fili-
,, os , filias, vniuerſamque veſtram domum ,
,, Amen.

Ad hæc autem vos certiorem faci-
,, mus , ſi bella , exercituſque coniungere
,, velimus , ſatis virium nobis futurum eſſe
,, ad (diuino accedente auxilio) abolendum
,, vniuerſos noſtræ ſanctæ fidei inimicos.
,, Verum noſtra regna , & ditiones ſic ſunt
,, in mediterraneis ſita , vt nuſquam in ma-
,, ria poſſimus erumpere. Quare nihil no-
,, bis eſt potentiæ in mari , in quo (Deo
,, laus) vos omnium eſtis potentiſſimi. Ie-
,, ſus Chriſtus ſit vobis auxilio : res enim
,, quæ in India per vos geſtæ ſunt , profecto
,, magis miraculoſæ , quam humanæ. Quod

ſi

,, ſi mille velis armare naues, nos & com-
,, meatum dabimus, & cuncta, quæ ad eam
,, claſſem opus erunt, abunde ſuppeditabi-
,, mus.

HANC epiſtolam cum aliquibus fidei, religionis, morum, ſtatuſque Aethiopum articulis, quos Matthæus coram Rege Emmanuele, & eius concilio explicauit, hortatu Ioannis Magni Gothi Archiepiſcopi Vpſaliæ, in regno Suetiæ, cum quo in Pruſſia non vulgarem contraxi amicitiam, ex idiomate Luſitanico, in quo eam conſcriptam habebam, latinam feci, quæ poſtea cum ipſis quoque articulis, me inſcio, Antuerpiæ excuſa eſt.

HIS ex legatis Aethiopum cognitis, Emmanuel, vt erat & prudentiſſimus, & propagandæ fidei Chriſtianæ auidiſſimus, legationem inſtituit grauiſſimis & ornatiſſimis viris inſtructam: cuius capita fuere Eduardus Galuanus, vir non minus ætate, quam prudentia, ac rerum uſu grauiſſimus, & Franciſcus Aluares, ſacerdos, ac Regi a ſacris, & is quoque ſenex, & moribus inculpatis, quos vtroſque de facie noui-

mus.

mus. Ii cum Matthæo ſub Lupo Soares Prorege ad Indiam nauigant, ac tandem Didaco Lupes a Sequeira, Prorege, qui Lupo Soares ſucceſſerat, cum inſtructa claſſe, quam aduerſus Turcas parauerat, ad portum Arquicu nomine, in litore Erythræo, ac in ditione Precioſi Ioannis ſitum, deducuntur, ad quem locum appulſa eſt claſſis, anno ſalutis milleſimo, quingenteſimo vigeſimo, die ſecundo Aprilis, in quo itinere, in Camara, maris Erythræi inſula, vita defunctus eſt Eduardus Galuanus, in cuius locum ſuffectus eſt Rodericus Limius, qui ab ipſo Arquici portu, vigeſimo nono eiuſdem menſis, cum ſociis eiuſdem legationis, duce ſimul ac comite Matthæo (nam Abiſſynus ille iuuenis, de quo ſuperius mentionem fecimus, e viuis iam diſceſſerat) ad aulam Precioſi Ioannis contendere cœpit.

In quo itinere quoque mortuus eſt Matthæus, ac in quodam celeberrimo cænobio, nomine Biſayn, a noſtris ſepultus. Poſt cuius funebre officium, ad inſtituatm profectionem redeunt, ac poſt maxima itinera, labores infinitos, ingentia pericula, ad aulam Precioſi Ioannis perueniunt, a

quo

quo Rodericus cum collegis honorifice excipitur, ac tandem peractis mandatis, & acceptis, ad Emmanuelem Regem remittitur. Is cum suis Arquicum profectus, classem, cuius prætor Ludouicus Menesius erat, & quæ ea de causa appulerat, vt eos reduceret, non inuenit, quæ illos, quod serius aduenerant, expectare non potuit propter ventorum importunitates, qui in illis plagis, miro naturæ arcano, sex perpetuos menses ex vno cæli climate, deinde alteros illos sex menses ex aduerso spirant. Arquici litteras inuenit apud Præfectum oppidi, a prætore Ludouico relictas, ex quibus Regis Emmanuelis mortem cognoscit. Quamobrem iterum in aulam Preciosi Ioannis redeundum esse constituit, quo reuerso, Preciosus Ioannes ad Romanum Pontificem scribit, litterasque Francisco Aluares Romam ferendas commisit. Ii omnes iam spatio sex annorum in illis prouinciis commorati, tandem cum legato Aethiopico, quem Preciosus Ioannes ad Regem nostrum mittebat, Arquici aliam classem regiam, quæ eorum causa iterum venerat, conscendunt: idque anno MDXXVI, mense Aprili. Inde sol-

ſoluentes Indiam petunt, ac tandem longis nauigationibus, Oliſiponem ad Regem Ioannem, anno milleſimo, quingenteſimo, vigeſimo ſeptimo, menſe Iulio redeunt, qui Oratorem Aethiopicum ob certas eius legationis cauſas, apud ſe ad annum milleſimum, quingenteſimum, trigeſimum nonum vſque retinuit, Franciſcumque Aluares ad Clementem Pontificem VII. cum litteris Precioſi Ioannis, cuius Orator ex Aethiopica venerat, miſit, quas ipſe Pontifex ex manibus eiuſdem Franciſci Aluares Bononiæ, anno ſalutis milleſimo quingenteſimo trigeſimo tertio, menſe Ianuario, Carolo V. Imperatore præſente accepit. Quarum & aliarum ad Emmanuelem, & Ioannem Reges interpretatio, Paulo Iouio viro erudicto debetur: qui eas ex Luſitanico ſermone, in quem tum verſæ erant, latinas fecit, vt iam hic videre licet.

Litteræ ſereniſſimi Davidis Aethiopiæ Imperatoris ad Emmanuelem, Portugalliæ &c. Regem, ſcriptæ Anno MDXX.

IN nomine Dei Patris, vti ſemper fuit,
,, cui non inuenitur principium: nomi-
,, ne Dei filii vnici, qui eſt ſimilis ei,
,, antequam ſit viſum lumen ſtellarum, an-
,, tequam poneret fundamenta maris Oc-
,, ceani, alio autem tempore conceptus
,, fuit in vtero Virginis, ſine ſemine viri-
,, li, & ſine nuptiis. In hunc enim modum
,, ſcientia erat officii eius. In nomine Pa-
,, racleti Spiritus ſanctitatis, qui ſcit cun-
,, cta ſecreta, quæ ſunt, vbi antea fuit,
,, omnium ſcilicet altitudinum cœli, quod
,, ſine columnis, & abſque vllis fulcimen-
,, tis ſuſtinetur, qui amplificauit terram,
,, quæ antea non erat creata, nec cognita,
,, ad omnes partes ab ortu ad occaſum &
,, a ſeptentrione ad auſtrum. Nec iſte eſt
,, primus, vel ſecundus, ſed eſt Trinitas
,, coniuncta in vno æterno Creatore rerum
,, omnium, ab vno tantum conſilio, & vno
,, verbo per ſæcula ſæculorum. Amen.

Has

„ Has litteras mittit Atani Tinghil, id
„ eſt, Thus Virginis, quod nomen eſt a ba-
„ ptiſmate, nunc vero in ipſo ſuſcepti regni
„ initio, aſſumpſit nomen Dauid, dilectus
„ a Deo, columna fidei, cognatus ſtirpis
„ Iudæ, filius Dauid, filius Salomonis,
„ filius columnæ Sion, filius ſeminis Iacob,
„ filius manus Mariæ, filius Nau per car-
„ nem, Imperator magnæ, & altæ Aethio-
„ piæ, magnorum regnorum, & ditionum,
„ & terrarum, Rex de Xoa, de Caffate, de
„ Fatigar, de Angote, de Baru, de Baali-
„ ganze, de Adea, de Vangue, de Goiame,
„ vbi Nilus oritur, de Damaraa, de Va-
„ guernedri, de Ambeaa, de Vagne, de
„ Tigri Mahon, de Sabaym, vnde fuit Re-
„ gina Saba, de Bernagaes, & Dominus
„ vſque ad Nobiam finem Aegypti. Hæ lit-
„ teræ diriguntur Regi Potentiſſimo & Ex-
„ cellentiſſimo, ſemper victori, Domino
„ Emmanueli, qui habitat in amore Dei,
„ & firmus permanet in fide Catholica, fi-
„ lio Apoſtolorum Petri, & Pauli, Regi
„ Portugalliæ, & Algarbiorum, amico
„ Chriſtianorum, hoſti, iudici, Imperato-
„ ri, domitori Maurorum, & gentium A-

,, fricæ, & Guineæ a promontorio, atque
,, insula Lunæ, Maris rubri, Arabiæ, &
,, Persidis, & Armutiæ, magnæ Indiæ, &
,, omnium locorum earum, & omnium in-
,, sularum, terrarum adiacentium, proffli-
,, gatori Maurorum, & fortium pagano-
,, rum, domino arcium, & altorum Castel-
,, lorum, & murorum, propagatori fidei
,, Iesu Christi. Pax tibi Domine Rex Em-
,, manuel, qui Dei fretus auxilio, Mauros
,, occidis, & tua classe, tuo exercitu, &
,, tuis Ducibus vndique tanquam infideles
,, canes expellis. Pax sit cum Regina vxo-
,, re tua, amica Iesu Christi, serua Mariæ
,, Virginis matris ipsius Saluatoris toti-
,, us mundi. Pax sit filiis tuis, nunc, vti
,, in virenti horto, & florentibus liliis,
,, mensa esculentis parata. Pax filiabus ve-
,, stris, quæ sunt indumentis ornatæ, sicut
,, palatia aulæis exornantur. Pax affinibus
,, tuis, ex sanctorum semine procreatis, si-
,, cut dicit Sacra Scriptura, filii sanctorum
,, sunt benedicti, & magni foris & intra do-
,, mum. Pax sit consiliariis, & officialibus
,, tuis, potestatibus, & ius dicentibus. Pax
,, Ducibus tuis castrorum & confinium &
omni-

,, omnium rerum munitarum. Pax omni-
,, bus gentibus, populis, & vrbibus, cun-
,, ctis inhabitantibus. Præter Mauros, &
,, Iudæos, pax omnibus parrochiis, &
,, omnibus Christo & tibi fidelibus. Amen.

,, COGNOVI Domine Rex, & mi Pater:
,, quod cum ad te nominis mei fama, per
,, Matthæum Oratorem nostrum fuisset dela-
,, ta, statim Archiepiscoporum, ac Prælato-
,, rum magnum numerum aduocari iussisti,
,, qui de ea legatione Deo Christo gratias age-
,, rent, ipsumque Matthæum summo cum
,, honore, & hilaritate fuisse susceptum, qua
,, de re mirifice sum lætatus, & gratias pari-
,, ter Deo egi, & hoc deuote fecit etiam
,, populus meus. Dolui autem cum ab his
,, intellexi ipsum Matthæum in reditu suo,
,, dum intraret fines meos, in monasterio de
,, Bisayn fuisse mortuum: eum autem ego
,, non miseram, quoniam adhuc puer eram
,, vndecim annorum, vix dum suscepto
,, regni sceptro, post mortem patris, sed
,, Helena Regina, quam loco matris cole-
,, bam, & regnum pro me gubernabat. Is
,, Matthæus mercator erat, Habraham vo-
,, catus, sed sibi nouum nomen idcirco im-
posu-

,, posuerat, vt securius per fines Maurorum ,, iter faceret. Verum is in Dabul a Mau- ,, ris pro Christiano agnitus in carcerem ,, fuit coniectus. Quod cum significasset ,, vestrorum exercituum Præfecto, is misit ,, fortes viros, qui Christianum hominem ,, e teterrimo carcere liberarent, maxime ,, cum didicisset eum esse legatum meum. ,, Itaque illum, ereptum e manibus inimico- ,, rum, curauit vestris nauibus, ad conspe- ,, ctum vestrum, transuehendum. Is Mat- ,, thæus meo nomine tibi Regi mandata ,, exposuit, rescripsitque se honorifice sus- ,, ceptum fuisse, & cumulate omnis gene- ,, ris muneribus honestatum, quod & nuncii ,, pariter vestri affirmabant, quos magnus ,, vestræ classis Præfectus Didacus Lupus de ,, Sequeira ad nos misit, qui litteras præsen- ,, tarunt, quas afferre debuerat Eduardus ,, Galuanus, qui in insula Cameronis diem ,, obierat, quibus conspectis litteris, ma- ,, gnopere sum gauisus, & Deo egi gratias, ,, & tum magnam cæpi voluptatem, cum ,, pectora vestrorum nunciorum crucibus in- ,, signita conspicerem, & experirer percun- ,, ctando eos, ritus tenere fidei Christianæ,

qui

,, qui essent verissimi, & illud me singulari
,, deuotione iniecta vehementer permouit,
,, quod intelligerem iter in Aethiopiam in-
,, ventum esse, non sine miraculo. Nam re-
,, ferebant Præfectum classis, quum diu per
,, mare Arabicum errasset, & propterea
,, de inveniendo nostro portu desperasset, re
,, infecta, redire in Indiam voluisse, ma-
,, xime propter sæuas maris tempestates; sed
,, in aurora opportune rubram crucem in
,, cœlo apparuisse, qua salutata, a nautis
,, proras in eam partem esse conuersas,
,, monstranteque Deo repertum esse portum
,, nostrum, quæ res mihi pro miraculo visa
,, est, & certe is classis præfectus Deo de-
,, bet admodum esse dilectus, postquam tan-
,, tam ei felicitatem concessam videmus,
,, quantam nemo ante eum a Deo impetra-
,, re potuerit.

,, De hac autem mutua legatione antiqui-
,, tus prædictum fuit a Propheta in libro de
,, vita, & passione Sancti Victoris, & in libris
,, Sanctorum Patrum, quod Rex magnus
,, Christianus cum Rege Aethiopiæ esset
,, cum mutua pace conuenturus. Sed hoc ne-
,, quaquam futurum existimabam diebus vi-

tæ

,, tæ meæ. Verum Deus certum ſciebat,
,, vt laudetur nomen eius, qui nuncium ad
,, me detulit, vt ego pariter id mittere poſ-
,, ſem ad te patrem meum in Chriſto, &
,, amicum, vt ſimus in vna fide, poſtquam
,, a nullo alio Rege Chriſtiano nuncium
,, aut certam notitiam habuerim. Hactenus
,, circum me Mauri erant, filii Mahome-
,, tis, & Gentiles, & reliqui ſunt ſerui,
,, qui Deum non agnoſcunt, & alii qui li-
,, gna & ignem venerantur, & alii qui ſo-
,, lem adorant, & alii qui ſerpentes Deos
,, eſſe putant. Cum his nunquam pacem ha-
,, bui, quoniam ad veritatem venire recu-
,, ſant, & fruſtra his prædicabam fidem;
,, nunc vero conquieſco, & Deus quietem
,, dono mihi dedit cum hoſtibus meis & tu-
,, is. Nam in finibus meis cum armatus
,, contra eos progredior, ipſi faciem & ter-
,, ga vertunt, & Duces, & milites mei
,, per campos de his victorias conſequun-
,, tur. Neque mihi Deus iraſcitur, vt dicit
,, Pſalterium, & Deus vota eorum Regum
,, implet, qui iuſta petunt, nec hoc ad
,, laudem noſtram pertinet. Nam Deo agen-
,, dæ ſunt gratiæ: is eſt qui mundum vobis

de-

,, dedit, & terram Gentilium perpetuo con-
,, cessit, ac aliorum terras, quæ sunt a fi-
,, nibus vestris, ac initium Aethiopiæ; pro-
,, ptera ingentes Deo gratias ago, & præ-
,, dico summam eius potentiam, cum spe-
,, rem eorum populorum filios, qui in tu-
,, am ditionem venient, procul dubio fidei
,, veritatem esse cognituros: quamobrem do
,, gratias Deo, & spero quod filii vestri,
,, & ego, & vos de felicibus earum rerum
,, successibus, abunde lætabimur: & vos
,, Deo debetis continue supplicare, donec
,, gratiam vobis det potiundi templi sancti
,, in Hierusalem, quæ est in potestate ho-
,, stium Christi, Maurorum, & Gentilium
,, & Hæreticorum, & si hoc perfeceris, ca-
,, put tuum omni laude plenissimum erit

,, CAETERVM ex numero legatorum,
,, qui ad me veniebant, cum prædicto Mat-
,, thæo tres periere, & Præfectus Magnus
,, vestræ classis devenit apud Arquicum in col-
,, loquium cum Rege de Bernagais, qui est
,, imperio meo subiectus, & statim legatos
,, ad me misit & munera ingentia, quæ mihi
,, charissima fuerunt. Verum nomen vestrum
,, omni gemma, & thesauro mihi pretiosius

vi-

,, videtur. Sed hæc transeamus, & agamus
,, inter nos, quomodo invadere, & capere
,, possimus alias infidelium terras. Ego
,, certe dabo millies centena millia dra-
,, chmarum auri, & totidem millia milita-
,, rium virorum. Itemque materiam & fer-
,, rum, & cuprum, in vsum ædificandæ, &
,, ornandæ classis, magnam etiam commea-
,, tus copiam, amice vna conueniemus, &
,, quoniam non est consuetudinis, & digni-
,, tatis meæ ad petendam pacem legatos
,, mittere, & tu primus a me eam sincere
,, quæsiuisti, ad verificanda Christi verba;
,, nam scriptum est: *Beati pedes, qui por-*
,, *tant pacem.* Et ego propterea sum ad id
,, paratus more Apostolorum, qui erant
,, vnanimes, & vnius cordis. O Rex & pa-
,, ter mi Emmanuel, vnus Deus te sos-
,, pitem velit, & seruet, qui est Deus cœ-
,, li, & semper vnius substantiæ, nec iuue-
,, nescit, nec senescit. Is qui a te nuncium
,, attulit, Rodericus Lima vocabatur, le-
,, gationis optimorum virorum princeps,
,, & cum eo Franciscus Aluares, quem
,, propter vitæ probitatem, & singularem
,, religionem, & iustitiam valde charissimum

ha-

,, habui, maxime quod veriſſimis verbis,
,, cum eſſet interrogatus de ſide, aptiſſime
,, reſpondebat. Et ita debetis eum exalta-
,, re, & magiſtrum appellare, & dare ei
,, officium conuertendi populos de Macua,
,, & de Dalaca, de Zeila, & omnium in-
,, ſularum maris rubri, quoniam ſunt in
,, finibus Regnorum meorum, & ego ei
,, conceſſi crucem & baculum in ſignum
,, poteſtatis, & ita vos iubete, vt hæc ei
,, concedantur, & creetur Epiſcopus illa-
,, rum terrarum & inſularum, quoniam hoc
,, meretur, & idoneus eſt in hoc officio
,, adminiſtrando, & tibi Deus plurimum
,, bene faciet, vt ſemper ſis fortis contra
,, hoſtes tuos & eos cogatis ad pedes veſtros
,, procidere, & Deus tibi vitam prolonget,
,, & participem faciat Regni cœlorum in
,, optimo loco, ſicuti ego pro me optarem.
,, Audiui autem auribus meis multa bona
,, de te, et oculis video quæ videre nequa-
,, quam credebam, & Deus cuncta de bo-
,, no in melius ſuccedere velit, & ibi ſit ve-
,, ſter locus ſupra lignum vitæ vbi eſt lo-
,, cus ſanctorum. Amen.

,, EGO ſicuti filius paruulus, quæ iuſſi-
ſtis

,, ſtis feci , & faciam , ſi venerint legati ve-
,, ſtri , vt inuicem mutuis opibus adiuve-
,, mur. Singulis autem oratoribus veſtris ,
,, qui venient , ſicut tum feciſtis ad Mazua ,
,, aut Delacam , & ad portus intra anguſti-
,, as maris Rubri , ea tribuam , tribuique
,, curabo , quæ fienda ſignificabitis , ſicuti
,, maxime deſidero , vt in conſilio , & re-
,, rum actione, proſpere coniungamur. Nam
,, cum ad ea litora copiæ veſtræ peruene-
,, rint , mature & ego cum meis exerciti-
,, bus adero. Et quoniam in finibus meis
,, nemo eſt Chriſtianus, neque templa Chri-
,, ſtianorum viſuntur , concedam veſtris ho-
,, minibus habitandas illas terras , quæ ſunt
,, proximæ Maurorum ditioni , propterea
,, opus eſt vt cæptis veſtris debitum finem
,, afferatis. Interim mittitote ad me viros
,, eruditos , atque etiam cœlatores imaginum
,, auri & argenti ; & fabros cupri , & fer-
,, ri , & ſtani , & plumbi ; item artifices ,
,, qui litteris noſtræ linguæ pro Eccleſia li-
,, bros imprimant , item aliquos , qui ex
,, auro bracteolas facere , & cum his inau-
,, rare alia metalla ſciunt. Hi erunt in do-
,, mo mea honeſtiſſime tractati , & ſi diſce-
dere

,, dere voluerint , laborum ſuorum eis am-
,, plam mercedem ſoluam. Iuroque per De-
,, um Ieſum Chriſtum Dei filium , me eos
,, libere , cum voluerint , eſſe pemiſſurum.
,, Hoc autem peto fidentiſſime , quoniam
,, mihi veſtra virtus ſpectata eſt , & boni-
,, tas maxime agnita , & ſcio me amari ab-
,, ſte plurimum , & hoc agnoui certius, quod
,, Matthæum mei gratia honorifice & libe-
,, raliter ſuſceperitis , & remiſeritis. Et ideo
,, adniteor ea impetrare , neque hoc vobis
,, pudorem afferat , nam omnia perſoluam ,
,, et id quod filius petit a patre , negari
,, non debet , & tu es pater meus , & ego fi-
,, lius tuus , & ſimus coniuncti ſimul , ſi-
,, cut laterculus cum laterculo in pariete co-
,, pulatur , ita duo in vno corde , & amore
,, Ieſu Chriſti conſentimus , qui eſt caput
,, mundi , & qui cum eo ſunt , aſſimilantur
,, laterculis in muro coniunctis. Amen.

Litte-

Litteræ eiusdem Dauidis , Aethiopiæ Imperatoris , ad Ioannem huius nominis tertium , Portugalliæ &c. *Regem, scriptæ Anno* MDXXIIII.

IN nomine Dei patris omnipotentis , creatoris cœli , & terræ , & omnium re-
,, rum factarum visibilium , & inuisibilium.
,, In nomine Dei filii Christi , qui est fili-
,, us , & consilium , & propheta patris . In
,, nomine Dei Spiritus Sancti , paracleti
,, Dei viui , æqualis patri , & filio , qui lo-
,, cutus est per os prophetæ , spirando su-
,, per Apostolos , vt gratias agerent , & lau-
,, darent Trinitatem perfectam in cœlo ,
,, & in terra , in mari , & in profundo sem-
,, per. Amen.

,, MITTO has litteras & nuncium ego
,, Thus virginis , quod est mihi nomen a ba-
,, ptismate , nunc vero cum imperii sceptro
,, assumpsi nomen Dauid , dilectus Deo ,
,, columna fidei , stirps Iuda , filius Da-
,, uid , filius Salomonis Regum Israel ,
,, filius columnæ Sion , filius seminis Ia-
,, cob , filius de manu Mariæ , & filius
,, Nau per carnem , maximo & potentissi-
mo ,

,, mo, & altiſſimo Ioanni Regi Portugalliæ,
,, & Algarbiorum, filio Regis Emmanue-
,, lis. Pax ſit tibi, & gratia Domini noſtri
,, Ieſu Chriſti ſit ſemper tecum. Amen.

,, Eo tempore quo ad me relatum eſt de
,, potentia Regis patris tui, qui Mauros fœ-
,, diſſimi Mahumetis filios debellabat, Deo
,, gratias ingentes egi, propter incremen-
,, tum, & magnitudinem, & coronam con-
,, ſeruationis, in domo Chriſtianitatis.

,, SIMILITER ſummam cepi volupta-
,, tem ex legatorum aduentu, qui verba
,, ipſius Regis ad me detulerunt, ex quibus
,, ſingularis amor, & notitia, & amicitia
,, inter nos effecta eſt, ad erradicandos,
,, expellendoſque malignos Mauros, & in-
,, credulos Gentiles, qui habitant inter tua,
,, meaque regna. Dum eſſem in hac lætitia,
,, audiui tuum, meumque patrem, prius eſſe
,, vita defunctum, quam hinc legatos ad
,, eum mitterem. Quamobrem gaudium me-
,, um in mœrorem ſubito conuerſum eſt,
,, ita vt in hoc cordis mei dolore, mecum
,, etiam aulæ noſtræ proceres, & Prælati
,, Eccleſiaſtici, & qui in monaſteriis ſunt,
,, omneſque demum ſubditi noſtri vehemen-

tiſ-

„ tiſſimum luctum fecerint, ita vt voluptas „ primi nuncii cum triſtitia huius nouiſſi- „ mi exæquaretur.

„ DOMINE a principio regnorum meo- „ rum hactenus nulla legatio, nullusque „ nuncius, vel a Rege, vel a regno Por- „ tugalliæ ad me peruenit, niſi dum viue- „ ret Rex, tuus pater, qui duces ſuos ad „ me miſit, & proceres cum Clericis, & „ Diaconis, qui totum ſolemnium miſſa- „ rum apparatum attulerunt. Et propterea „ maxime ſum lætatus, & eos honorifice „ ſuſcepi, & non multo poſt eos dimiſi, vt „ reuerterentur cum honore & pace, & poſt- „ quam peruenerunt ad portum maris, qui „ eſt in finibus meis, in mari Rubro, non „ inuenere magnum Præfectum claſſis, quem „ pater tuus miſerat, is enim non expecta- „ uit, & de hoc me fecerat certiorem, quo- „ niam non poterat expectare, cum eſſet „ moris veſtri, de triennio in triennium ma- „ gnum claſſis Præfectum creare. Interim „ alius nouiter creatus aduenit, qua de cau- „ ſa longiorem, quam opus eſſet, moram „ legati contraxerunt. Nunc vero mitto „ mandata mea per fratrem Chriſtophorum

Lica-

,, Licanati, cui nomen a baptifmate eft Za-
,, ga Zabo, nempe gratia patris, qui defi-
,, deria mea coram vobis explicabit: & item
,, ad Papam Romanum mitto Francifcum
,, Aluares, qui nomine meo præftet obedi-
,, entiam, vti iuftum eft. O Domine Rex
,, frater mi attende, & da operam amicitiæ,
,, quam inter nos pater tuus aperuit, & cre-
,, bro mitte nuncios, & litteras, nam eas
,, magnopere videre defidero, vti a fratre
,, meo, nam id æquum eft, cum ambo fi-
,, mus Chriftiani, & Mauri, qui mali funt,
,, femper in fua fecta concordes exiftunt, &
,, nunc profiteor me nolle in pofterum le-
,, gationes Regis Ægyptii admittere, nec
,, aliorum item Regum, qui ad me fæpe le-
,, gatos mittebant, fed folum Celfitudinis
,, tuæ, quos venire maxime opto, quoniam
,, Reges Mauri me loco amici non habent,
,, propter Religionis diffenfionem, fed ami-
,, citiam fimulant, vt tutius & liberius mer-
,, caturam in noftris regnis exerceant, vnde
,, magnum cõmodum confequuntur. Ingen-
,, tem enim vim auri, cujus funt avidiffimi,
,, e regnis meis exportant, cum parum mi-
,, hi fint amici, & commoda eorum nullam

P mi-

,, mihi afferant lætitiam. Sed hoc toleran-
,, dum fuit, quoniam ſuperiorum regum no-
,, ſtrorum vetus eſt inſtitutum, & ſi eis ne-
,, quaquam bellum infero, & penitus pro-
,, fligo, temperandum in hoc mihi eſſe arbi-
,, tror, ne illi contra ſanctum templum in
,, Hieruſalem violent, & diruant, in quo ſe-
,, pultura eſt IESU CHRISTI, quam Deus
,, in poteſtate fœdiſſimorum Maurorum reli-
,, quit, & pariter ſolo æquarent alia templa,
,, quæ ſunt in Ægypto, & Syria; & hæc cau-
,, ſa eſt, cur eos non invadam, & debellem,
,, cuius rei me plurimum tædet. Etiam hoc
,, mihi facilius perſuadeo eſſe faciendum,
,, quum neminem Chriſtianum Regem ha-
,, beam finitimum, qui me adiuvet, & cor
,, meum exhilaret. Ego, mi Rex, nequaquam
,, lætari poſſum de Chriſtianis Europæis Re-
,, gibus, cum eos audiam in uno corde mi-
,, nime conſentire, vigereque inter eos bella.
,, Eſtote ſimul omnes in una concordia vna-
,, nimes.

,, DEBERETIS enim inter vos certo fœ-
,, dere eſſe contenti. Et certe ſi mihi Chri-
,, ſtianus Rex finibus eſſet conjunctus, nun-
,, quam una hora ab ipſo diſcederem, & de
hoc

,, hoc non plane ſcio quid dicam, aut omni-
,, no faciam cum hæc a Deo ordinata eſſe
,, videantur. Domine mi mitte, obſecro, fre-
,, quentes ad me nuncios, nam cum litteras
,, tuas video, vultum certe tuum intueor.
,, Quoniam maior amicitia oritur inter lon-
,, ginquos, diſtantes, quam inter eos qui
,, propinqui ſunt, propter deſiderium quo te-
,, nentur. Nam is qui reconditos habet the-
,, ſauros, cum eos oculis non videat, corde
,, ſemper, & quidem vehementiſſime diligit,
,, ſicuti Dominus Ieſus Chriſtus in Evange-
,, lio dicit, *Vbi theſaurus tuus, ibi cor tu-*
,, *um*: ita cor meum apud te eſt, quum tu
,, ipſe meus ſis theſaurus, & tu pariter me,
,, tuum theſaurum debes efficere, & cum meo
,, tuum cor ſyncere copulare. O Domine fra-
,, ter ſerva verbum hoc, nam es prudentiſ-
,, ſimus, & (vti audio) patri in ſapientia ſi-
,, milis, & de hac re cognita ſtatim Deo
,, gratias egi, abiectoque dolore, gaudium
,, a me ſuſceptum eſt, & dixi, benedictus
,, ſit filius ſapiens & magni capitis, filius
,, Regis Emmanuelis, qui ſedet in cathedra
,, regnorum ſuorum. Domine mi cave ne
,, defatigeris, cum ſis fortis non ſecus ac

,, pater tuus, nec oſtende debiles vires ad-
,, verſus Mauros, & Gentiles. Nam eos
,, cum Dei auxilio, adiuvante virtute tua, fa-
,, cile debellabis & deſtrues, & non dicas
,, tibi eſſe a patre tuo vires exiguas. Nam
,, eæ ſunt certæ ſatis magnæ, & Deus ſem-
,, per opem feret. Mihi adſunt viri, au-
,, rum, commeatus inſtar arenæ maris &
,, ſtellarum cæli. Nos ſimul conjuncti to-
,, tam Maurorum barbariem deſtruemus,
,, neque aliud a vobis peto, quam peritos vi-
,, ros, qui meos milites in præliis ordines
,, ſervare doceant. Et tu Rex vir integræ æta-
,, tis exiſtis. Rex Salomon duodecim anno-
,, rum ætatis imperium ſuſcepit, habuitque
,, magnas vires, & patre ſapientior fuit. Ego
,, quoque cum Nau pater meus exceſſit ab
,, humanis, puer vndecim annorum reman-
,, ſi, ingreſſusque ſedem patris, Deo dante
,, ampliores opes & vires eo ſum conſecutus.
,, Nam in manu mea omnes finitimi, & re-
,, gni Gentes exiſtunt: propterea ambo gra-
,, tias Deo agere debemus tanti accepti be-
,, neficii. Præbe mihi aures frater & Domi-
,, ne. Nam hoc uno verbo a vobis poſtulo,
,, vt viri docti, atque etiam artifices mihi
mit-

,, mittantur, qui imagines, & libros impref-
,, fos, enfes, & omnis generis arma milita-
,, ria fabricare fciant. Itemque architecti,
,, fabri lignarii, & Medici, qui pharmaca
,, componere, & vulnera curare didicerint.
,, Cupio etiam eos habere, qui aurum in
,, bracteas extenuare, & aurum & argentum
,, egregie cælare valeant, ac etiam aurum &
,, argentum e venis terræ eruere, & metallo-
,, rum omnium fodinas exercere fciant. Præ-
,, ter hos apud me etiam chari erunt, qui
,, plumbeas tegulas ducent, & tegulas ex
,, creta facere docebunt: omnes denique
,, artifices mihi ufui erunt, & præfertim
,, fclopetorum. Adjuva me obfecro in iis re-
,, rebus, ficuti frater fratrem, & te Deus ita
,, adjuvabit, & ab omni malo liberabit. Deus
,, exaudiat orationes & petitiones tuas, ficu-
,, ti recepit fancta facrificia in omni tempo-
,, re, & in primis Sacrificia Abel & Noe,
,, quando fuit in arca, & illud Abraham,
,, quando fuit in terra Madiam, & illud de
,, Ifaac, quando difceffit afoffa juramenti, &
,, illud Jacob, in domo Bethleem, & Moy-
,, fis in Ægypto, & Aaron in monte, & Je-
,, fon filii Nau in Galgala, & Gedeonis fu-
pra

,, pra plagam , & Sampſonis, quando ſitim
,, habuit in terra ſicca , & Samuelis in Rha-
,, ma Prophetæ , & David Nacira , & Salo-
,, monis in Civitate Gabeon , & Heliæ in
,, monte Carmelo , quando ſuſcitauit filium
,, viduæ mulieris e Richa ſupra puteum , &
,, Ioſaphat in prælio , & Manaſſæ quando
,, peccauit , & ad Deum eſt conuerſus , &
,, Danielis in ſpelunca leonum , trium ſo-
,, ciorum Sydrach , Myſach , Abdenago in
,, camino ignis , & Annæ ante altare , & Ne-
,, emiæ , qui fecit muros cum Zorobabel, &
,, Mathathiæ cum filiis ſupra quartam partem
,, mundi , & de Eſau , ſupra benedictionem.
,, Ita Domine Deus recipiet tua ſacrificia,
,, & ſupplicationes , & te adiuvabit , & erit
,, pro te contra omnes peruerſitates in omni
,, tempore, & ſingulis diebus. Pax ſit tecum,
,, & ego te amplector ſanctitatis brachiis , &
,, ſimiliter ſingulos amplector , qui tibi ſunt
,, a Conſiliis ſanctis Regni Portugalliæ.
,, Itemque Archiepiſcopos, & Epiſcopos, Sa-
,, cerdotes , & Diaconos , viroſque pariter
,, & mulieres. Gratia Dei , & benedictio
,, Virginis Mariæ Matris Dei ſit tecum,
,, & omnibus. Amen.

Litte-

Litteræ ejuſdem Sereniſſimi Davidis Æthiopiæ Imperatoris, ad Pontificem Romanum, ſcriptæ Anno MDXXIIII.

„ IN nomine Dei Patris Omnipotentis, „ Creatoris cæli, & terræ, viſibilium, „ & inviſibilium. In nomine Dei Filii IESU „ CHRISTI, qui eſt idem cum ipſo, a prin- „ cipio mundi, & eſt lumen de lumine, & „ Deus verus de Deo vero. In Nomine „ Dei Spiritus Sancti, Dei viui, qui proceſ- „ ſit ex Deo Patre. Has litteras is ego Rex „ mitto, cuius nomen Leones venerantur, „ & Dei gratia vocor Athani Tinghil, id eſt, „ Thus Virginis, filius Regis David, filius „ Salomonis, filius Lau per carnem, filius „ Sanctorum Petri, & Pauli per gratiam. „ Pax ſit tibi juſte Domine Pater Sancte, po- „ tens, pure, ſacrate, qui es caput Ponti- „ ficum omnium, neminem metuis, nemo „ tibi poſſit maledicere: qui es vigilantiſſi- „ mus ſupra animas curator, & amicus pe- „ regrinantium, conſecrate magiſter, & præ- „ dicator fidei, & earum rerum hoſtis, quæ „ conſcientiam offendunt, amator optimo- „ rum morum, vir ſanctus, quem omnes lau-

,, laudant & benedicunt. O felix Sancte Pa-
,, ter, ego tibi reverenter obedio, cum ſis
,, pax omnium, & cuncta bona merearis,
,, & ita æquum, vt omnes tibi obedientiam
,, præſtent, ſicuti Sancti Apoſtoli præcipiunt
,, apud Deum.

,, Hoc vere veſtrum eſt, ita etiam præci-
,, piunt, vt veneremus Epiſcopos, Archie-
,, piſcopos, & Prælatos. Similiter vt te lo-
,, co Patris amemus, & loco Regis vereamur,
,, & tibi vti Deo fidem habeamus. Propter-
,, ea dico ego humiliter, ad terram genibus
,, flexis, tibi Pater Sancte ſyncero admodum
,, corde, quod tu pater meus es, & ego filius
,, tuus. O' Pater Sancte, potentiſſime, cur ne-
,, minem unquam ad nos miſiſti, vt certius
,, de vita ſaluteque mea cognoſceres, cum
,, tu ſis paſtor, & ego ovis tua: bonus &
,, enim paſtor ſui gregis nunquam obliviſce-
,, retur, nec tibi a regionibus veſtris nimium
,, ſemotus debeo exiſtimari, vt nuncii ad me
,, nequeant pervenire, cum ex remotiſſimis
,, terrarum regnis Portugalliæ Rex Emma-
,, nuel, filius tuus, Oratores ad nos commo-
,, diſſime miſerit, & ſi Deus eum ad ſe in
,, cælum evocare diſtuliſſet, ea, quæ tum agi-
taba-

,, tabamus, proculdubio felicem exitum ha-
,, buissent. Nunc vero maxime opto prospe-
,, ra & salutaria de sanctitate vestra, per cer-
,, tos nuncios audire; neque enim unquam
,, a sanctitate vestra verbum recepi, quum
,, aliqua tantum a nostris, qui ex voto pere-
,, grinantur, audierim. Sed hi, cum neque
,, meo nomine proficiscantur, neque quic-
,, quam litterarum a vobis afferant, incerta fi-
,, de nobis percunctantibus dicunt se ab Hie-
,, rosolyma, deinde solutis votis, ad visi-
,, tanda Apostolorum limina Romam per-
,, venisse, cvm intelligant ea loca facile pe-
,, ti, quod a Christianis teneantur: & certe
,, summam capio ex eorum sermonibus vo-
,, luptatem, quoniam dulcissima cogitatione
,, sancti vultus tui imaginem intueor, quæ
,, mihi Angeli formæ simillima videtur, &
,, illam sicuti angelicam me diligere, vene-
,, rarique fateor. Sed profecto mihi esset gra-
,, tius atque jucundius, verba tua, tuasque
,, litteras devotissime contemplari. Atque ita
,, nunc te oro, ut nuncium tuum cum bene-
,, dictione ad me mittere velis ad exhilaran-
,, dum cor meum: nam cum in religione,
,, & fide consentiamus, id mihi ante omnia
vide-

,, videtur expetendum, ſuppliciterque item
,, oro, vt amicitiam meam, ad inſtar annu-
,, li, quem induis in digitum, & torquis au-
,, rei, quem humeris imponis, in intimum
,, cor reponere velis, vt mei memoria nun-
,, quam ex animo veſtro deleatur. Gratis et-
,, enim verbis, & litteris amicitia maxime
,, creſcit, cum eam ſancta pax complectitur,
,, è qua omnis humana lætitia facile provenit.

,, QVEMADMODVM enim is, qui vehe-
,, menter ſitit, frigidam maxime aquam de-
,, ſiderat, ut in Sacris Scripturis habetur, ita
,, animus meus ex nunciis, & litteris, quæ
,, ex remotiſſimis terris deferuntur, incredi-
,, bile gaudium concipere ſolet. Neque tan-
,, tummodo de Sanctitate veſtra, ſi aliqua au-
,, diero, verum ſi certa de ſingulis terræ
,, Chriſtianæ Regibus referentur, mirum in
,, modum lætabor, ſicuti his accidit, qui
,, præliando optima ſpolia reperiunt, & le-
,, gunt; hoc enim facilime fieri poteſt, poſt-
,, quam Rex Portugalliæ totum id iter ape-
,, ruit, qui ad nos jam pridem legatos ſu-
,, os miſit cum ſtrenuiſſimis equitibus. Dum
,, autem pater meus eſſet in humanis, ne-
,, que tum, aut demum a quoquam alio Re-
ge

,, ge Christiano, vel ipso Pontifice, aut nun-
,, cium, aut omnino litteras recepimus. Quã-
,, quam in Archivis proavi nostri seminis
,, Iacob earum litterarum memoria conser-
,, vetur, quas Papa Romanus, nomine Eu-
,, genius, ad has terras misit, cum ipse se-
,, men Iacob regnaret, Rex Regum in vni-
,, versa Æthiopia, Rex metuendus. Præscri-
,, ptio autem litterarum hæc erat: *Eugenius*
,, *Romanus Pontifex, filio dilecto nostro Regi,*
,, *ex semine Iacob, Regi Regum in universa*
,, *Æthiopia, maxime metuendo, &c.* In sum-
,, ma autem litterarum significabat, filium
,, suum Ioannem Palæologum, qui biennio
,, ante esset mortuus, Regem Regum Romæ-
,, orum, ad Sacrosanctam Synodum cele-
,, brandam evocatum fuisse, & cum eo Io-
,, sephum Patriarcham Constantinopolita-
,, num venisse, cum magno numero Archie-
,, piscoporum, & Episcoporum, & omnis
,, generis Prælatorum, in quibus etiam fuis-
,, sent Procuratores Patriarcharum Antio-
,, cheni, Alexandrini, & Hierosolimitani.
,, Qui omnes se cum sanctæ fidei, & reli-
,, gionis amore firmiter conjunxissent, cons-
,, titutaque unitate Ecclesiæ, sublatas fuisse
anti-

,, antiqui temporis difficultates, non ſine di-
,, vino auxilio, quæ erroneæ, & religioni
,, contrariæ videbantur, quibus rebus rite
,, ſancitis, & conſtitutis, ipſe Papa omni-
,, bus ſingularem lætitiam peperiſſet. Hunc
,, autem librum Papæ Eugenii ad vos mit-
,, timus, quem incorruptum ſeruauimus,
,, totum etiam Pontificiæ benedictionis ordi-
,, nem, & poteſtatem miſiſſemus, niſi ha-
,, rum rerum nimis magnum volumen eſſe
,, videretur, quum magnitudine librum Pau-
,, li ad gentes omnino ſuperet. Legati vero,
,, qui hæc a Pontifice ad nos detulerunt, fue-
,, re Theodorus, Petrus, Dydimus, &
,, Georgius ſervi Ieſu Chriſti. Tu vero San-
,, ctiſſime Pater recte feceris, ſi euolui veſ-
,, tros libros juſſeris, vbi harum rerum, de
,, quibus ſcribimus, vti facile arbitror, ali-
,, qua memoria reperiantur.

,, ITAQVE Sancte Pater, ſi aliqua ad nos
,, perſcribes, firmiter exiſtimato, cuncta
,, in noſtros libros diligentiſſime fore con-
,, ſcripta, vt poſteris noſtris earum rerum ſem-
,, piterna memoria relinquatur. Et certe is mi-
,, hi beatus eſſe videtur, cujus memoria cu-
,, ſtodita litteris, in vrbe ſancta Roma, & in
Sede

,, Sede SS. Petri, & Pauli conſervatur. Hi
,, enim ſunt domini regni cælorum, & to-
,, tius mundi judices. Et quoniam ita credo,
,, propterea has mitto litteras, vt mihi gratia
,, paretur apud ſanctitatem veſtram, & veſ-
,, trum ſanctiſſimum ſenatum, vt inde ſan-
,, cta benedictio mihi proveniat, & bono-
,, rum omnium incrementum. Obnixe etiam
,, precor Sanctitatem veſtram, vt mihi mittere
,, velit aliquas ſanctorum imagines, & præci-
,, pue Beatæ Mariæ Virginis, vt ſæpiſſime
,, ſit in ore, atque memoria mea nomen veſtræ
,, Sanctitatis, & continuam ex muneribus
,, veſtris capiam voluptatem. Idcirco etiam
,, vehementer poſtulo, vt mihi viros ſacra-
,, rum litterarum doctos, atque etiam arti-
,, fices mittatis, qui imagines fabricent, at-
,, que ita enſes, & arma bellica omnis gene-
,, ris, itemque cælatores auri, atque argenti,
,, & fabros lignarios, præcipue architectos,
,, qui domos ex lapide conſtruant, & tegu-
,, las ex plumbo, cuproque ducere ſciant,
,, quibus domorum tecta protegantur: ad
,, hos etiam nobis admodum chari erunt,
,, qui vitrum conflare, organaque muſica ſci-
,, te facere, & docte pulſare ſciant, item-
que

,, que fiſtulatores, & tibicines. Hos vero
,, artifices ex domo veſtra præcipue mihi mit-
,, ti vellem, vel ſi horum domi veſtræ exi-
,, gua erit copia, ab aliis Regibus filiis ve-
,, ſtris, eos ſanctitas veſtra poterit impetrare:
,, quoniam veſtris imperiis, & nutibus faci-
,, le obediunt. Hi cum ad me pervenerint,
,, pro meritis ſummo in honore habebuntur,
,, ex liberalitate mea mercedem amplam
,, accipient, & ſi domum aliquis redire con-
,, cupiſcet, præmiis abunde ornatus abibit,
,, vti placuerit, quando nec inuitum quen-
,, quam ſim retenturus, cum fructum ali-
,, quem ex eius induſtria percepero.

,, NVNC ad alia tranſeundum eſt, & jam
,, a te poſtulo, Sanctiſſime Pater, cur non
,, hortaris Reges Chriſtianos, filios tuos, vt
,, arma deponant, & vti fratres decet, con-
,, cordes inter ſe eſſe velint, poſtquam ipſi
,, oues tuæ ſunt, & tu ipſe paſtor ea-
,, rum? Optime quidem tua Sanctitas no-
,, uit, quid Euangelium præcipiat, quod di-
,, cit: *Omne regnum in ſe diviſum deſolabi-*
,, *tur*. Nam ſi Reges animis, & fœdere cer-
,, to conſentient, facillime Mahometanos
,, omnes delebunt, & pſeudo-prophetæ ſepul-
chrum

,, chrum felici irruptione disturbabunt, &
,, diruent. Ob hanc rem da operam, Pater
,, Sancte, vt inter eos bona pax fiat, & cer-
,, tum fœdus amicitiæ percutiatur, hortare-
,, que eos, vt mihi adesse, atque opem fer-
,, re velint, cum in regnorum meorum fini-
,, bus, a Mahometanis Mauris pessimis ho-
,, minibus sim ex omni latere circumdatus.
,, Ipsi autem Mauri Mahometani inter se
,, mutuis auxiliis vtuntur, Regesque cum
,, Regibus, & Reguli cum Regulis, aduer-
,, sus nos syncere & constantissime conue-
,, niunt. Mihi Maurus quidem admodum vi-
,, cinus est, cui finitimi alii Mauri arma,
,, equos, atque instrumenta bellica suppedi-
,, tant. Hi sunt Reges Indiæ, Persidis, Ara-
,, biæ, atque Ægypti. Quibus de rebus sin-
,, gularem animo indies capio molestiam,
,, cum hostes Christianæ religionis, frater-
,, na charitate inter se conjunctos pace frui
,, conspiciam; Reges vero Christianos fra-
,, tres meos, nihil omnino istis iniuriis com-
,, moueri, neque vllam mihi opem affere,
,, vti certe deceret Christianos, postquam fœ-
,, dissimi filii Mahometis inter se mutuis opi-
,, bus adiuvantur. Neque ego is sum, qui
ad

,, ad id militares copias poſtulem , cum mi-
,, lites mihi ſuperſint. Orationes , & ſup-
,, plicationes tantum peto , locumque gratiæ
,, apud Sanctitatem veſtram , & Reges fra-
,, tres meos exopto. Quærenda enim mihi
,, eſt hæc vobiſcum amicitia , vt copioſe his
,, rebus , quas ſupra poſtulaui ad terrorem
,, Maurorum ſim inſtructus , & Chriſtiani
,, nominis hoſtes , vicini mei , intelligant ,
,, reges fratres meos ſingulari ſtudio mihi
,, fauere , atque opem ferre , quod certe ad
,, commune decus pertinet , poſtquam in
,, vna religionis , & fidei veritate conſenti-
,, mus , & in meo conſilio ſumus permanſu-
,, ri , quod firmum , atque abſolutum erit
,, cum eo , qui vtilius eueniet.

,, DEVS itaque deſideria veſtra impleat ,
,, ſuper laudibus Ieſu Chriſti , & Dei Patris
,, noſtri , quem omnes laudant per omnia ſæ-
,, cula. Et tu , Domine Pater Sancte , com-
,, plectere me , cum omnibus Sanctis Ieſu
,, Chriſti , qui ſunt Romæ , & pariter in hos
,, amplexus recipiantur omnes incolæ regno-
,, rum meorum , & qui Æthiopiam inhabi-
,, tant , & reddatur gratia Domino Ieſu
,, Chriſto cum ſpiritu veſtro. Has vero litteras
San-

,, Sanctitas tua accipiet de manu fratris mei
,, Ioannis Regis Portugalliæ, filii potentissimi Regis Emmanuelis per Oratorem
,, nostrum Franciscum Aluares.

Aliæ Litteræ eiusdem Dauidis Æthiopiæ Imperatoris ad Pontificem Romanum, scriptæ anno MDXXIIII.

,, FELIX Sancte pater, qui a Deo effectus
,, es Gentium consecrator, & Sancti Petri sedem obtines. Tibi datæ sunt claves
,, regni cælorum, & quodcumque ligaueris vel solueris super terram, erit ligatum
,, vel solutum & in cælis, sicut dixit Christus, & ita in Euangelio Matthæus scribit.
,, Ego Rex cuius nomen leones venerantur,
,, & Dei gratia Athani Tinghil, id est Thus
,, Virginis vocor, quod nomen est a Baptismate, nunc vero in ipso suscepti regni
,, initio assumpsi nomen David, dilectus a
,, Deo, columna fidei, cognatus stirpis Iuda, filius David, filius Salomonis, filius
,, columnæ Sion, filius seminis Iacob, filius
,, de manu Mariæ, filius Nau per carnem,
,, Imperator magnæ & altæ Æthiopiæ, ma-

,, gnorum regnorum & ditionum, & terra-
,, rum, Rex de Xoa, de Caffate, de Fati-
,, gari, de Angote, de Baru, de Baalin-
,, ganze, de Adea, de Vangue, de Goiame,
,, vbi Nilus oritur, de Damaraa, de Vage-
,, medri, de Ambeaa, de Vagne, de Ti-
,, gri Mahon, de Sabaym, unde fuit regina
,, Saba, de Barnagaes, & Dominus vſque
,, ad Nobiam finem Ægypti. Hæ provinciæ
,, omnes in mea poteſtate ſunt, & pleræque
,, aliæ magnæ, & item paruæ, quæ nunc
,, a me nequaquam numerantur. Neque re-
,, gna, & prouincias ſuis nominibus expreſſi,
,, veluti ſuperbia, & vana gloria inductus,
,, verum ob id, vt Summus Deus magis ac ma-
,, gis laudaretur, qui ſingulari benignitate
,, tot ampliſſimorum regnorum Chriſtianæ
,, religionis ſuperioribus meis regibus im-
,, peria tribuiſſet, ſed profecto me clariore
,, gratia inter alios Reges dignum fecit, vt
,, Religioni continue inſeruirem: quoniam
,, me Adel Dominum fecerit, hoſtem Mau-
,, rorum, & Gentilium, qui adorant idola.
,, Mitto ad deoſculandos pedes Sanctitatis
,, veſtæ more cæterorum Chriſtianæ fidei Re-
,, gum, Fratrum meorum, quibus neque
reli-

,, religione, neque potentia ſum inferior.
,, Ego etenim in regnis meis ſum columna
,, fidei, neque externis iuvor auxiliis, cum
,, in ſolo Deo ſpem & opem reponam, qui
,, me ſuſtinet, & gubernat ab eo tempore,
,, quo Angelus Dei allocutus eſt Philippum,
,, qui fidem doceret Eunuchum potentis Re-
,, ginæ Candacis, Reginæ Æthiopiæ, quæ
,, ab Hyeroſolima Gazam pergebat. Philip-
,, pus tum baptiſauit Eunuchum, & Eunu-
,, chus demum Reginam, cum magna par-
,, te familiæ & populi eius, qui nunquam
,, deſierunt eſſe Chriſtiani, omnique ſequen-
,, ti tempore perſtiterunt fortes in Fide. Præ-
,, deceſſores vero mei, nulla alia ope adiu-
,, ti quam diuina, fidem in latiſſimis regnis
,, propagarunt, quod & ego quotidie effice-
,, re contendo. Maneo etenim inter maxi-
,, mos regnorum meorum fines, vt leo ingenti
,, ſylva circundatus, & ſeptus aduerſus Mau-
,, ros obſidentes, & alias nationes fidei Chri-
,, ſtianæ inimiciſſimas, quæ nolunt audire
,, verbum Dei, neque cohortationes meas,
,, & ego gladio accinctus eos perſequor, &
,, paulatim extrudo, diuino ſcilicet fretus
,, auxilio, quod nunquam mihi deeſt, quod
 ſe-

,, ſecus accidit Regibus Chriſtianis. Nam ſi
,, regnorum ſuorum fines extendunt, id faci-
,, le poſſunt aſſequi, quoniam alter alteri
,, opem ferre poſſet, & auxilia ſubminiſtra-
,, re, iuvarique benedictione veſtræ Sancti-
,, tatis, cuius particeps ego ſum; cum in
,, libris meis habeantur litteræ, quas ſuperio-
,, ribus temporibus Eugenius Papa cum be-
,, nedictione miſit ad Regem ſemen Iacob.
,, Qua accepta, tradita per manus, benedi-
,, ctione ego fruor, & magnopere lætor: cæ-
,, terum ego in magna habeo veneratione
,, ſanctum templum in Hieruſalem, ad quod
,, ſæpiſſime mitto oblationes debitas, per
,, noſtros peregrinantes: & multo plures &
,, pinguiores mitterem, niſi itinera a Mau-
,, ris, & infidelibus obſiderentur. Nam præ-
,, ter illud, quod dona noſtra, & theſauros
,, nunciis cripiunt, etiam eos libere pertran-
,, ſire non ſinunt. Quo ſi paterent itinera,
,, in familiaritatem, & commercium Roma-
,, næ Eccleſiæ devenirem, vti fit a ceteris
,, Chriſtianis Regibus, quibus in religione
,, Chriſtiana non ſum inferior. Et ita vt illi
,, credunt, vnam fidem rectam, & vnam
,, Eccleſiam confiteor, credoque ſinceriſſi-
,, me

,, me in Sanctam Trinitatem, & in Vnum
,, Deum, & Virginitatem Dominæ nostræ
,, VIRGINIS MARIÆ, & articulos fidei te-
,, neo, & obseruo, vti ab Apostolis con-
,, scripti fuerunt. Nunc Deus Optimus ma-
,, nu potentissimi, & Christianissimi Regis
,, Emmanuelis iter patefecit, ut per legatos
,, conveniremus & in fide coniuncti Christia-
,, ni, cum Christianis Deo inserviremus.
,, Sed dum in aula mea eius Oratores essent,
,, allatum est eum, vitam cum morte com-
,, mutasse, Filiumque eius, fratrem meum
,, Ioannem paterni regni Sceptrum accepis-
,, se. Vnde sicuti ex patris morte summum
,, senseram dolorem, ita ex filii felici in re-
,, gnum assumptione mirifice sum lætatus,
,, adeo vt sperem nos communibus copiis &
,, viribus per regiones Maurorum pessimo-
,, rum, terra marique iter aperturos, atque
,, eos magno terrore illato, sedibus, & re-
,, gnis esse depulsuros, vt commodo pacato-
,, que itinere, Christiani Hierosolymitanum
,, templum petere, & libere commeare pos-
,, sint.

,, ATQVE ego in primis, sicuti vehe-
,, menter exopto, diuini amoris particeps es-
,, se

,, ſe poſſim in templo Apoſtolorum Petri, &
,, Pauli. Cupio autem ingenti deſiderio con-
,, ſequi ſacroſanctam benedictionem a Vi-
,, cario Domini Noſtri IESU CHRIRSTI.
,, Nam proculdubio Sanctitas veſtra, Dei eſt
,, Vicarius. Et cum a peregrinis,qui ex regio-
,, nibus noſtris ad Hieruſalem, atque inde Ro-
,, mam non ſine miraculo eunt, & redeunt,
,, multa de Sanctitate veſtra ab his audio, quæ
,, mihi incredibilem afferunt voluptatem, &
,, gaudium. Sed multo maiorem omnino ca-
,, perem lætitiam, ſi mei Oratores breviore
,, itineris compendio vti poſſent, & nova re-
,, ferrent, ſicuti, antequam moriar, aliquan-
,, do allaturos ſpero, non ſine gratia Dei O-
,, mnipotentis,qui vos in ſanitate, & ſanctita-
,, te conſervet. Amen. Exoſculor autem pe-
,, des ſanctos, & ſupplex oro vt benedictio-
,, nem ad me mittat. Has quoque litteras
,, Sanctitas tua accipiet de manu Fratris mei
,, Ioannis Regis Portugalliæ per eundem
,, Oratorem noſtrum Franciſcum Aluares.

Litte-

Litteræ Ioannis Portugaliæ Regis Serenissimi ad Sanctissimum Dominum nostrum Clementem Pontificem VII.

„ SANCTISSIMO in Christo Patri, atque „ Beatissimo Domino, eiusdem Sancti- „ tatis devotissimus filius Ioannes, Dei gratia „ Rex Portugalliæ, & Algarbiorum citra vl- „ traque mare in Africa, Dominus Guineæ, „ expugnationis, navigationis, commercii Æ- „ thiopiæ, Arabiæ, Persidis atque Indiæ, „ post humillima sanctorum pedum oscula. „ Sanctissime in Christo Pater, & felicissime „ Domine, Rex, dominus, & pater meus, „ cum animaduerteret, quam gratum Deo „ esset futurum, si Æthiopiæ, atque Indiæ „ remotissimæ regiones, quæ fama tantum, „ atque ea quidem ambigua, auditæ fuerant, „ solerti navigatione Christianorum classibus „ adirentur: statim ab ipso suscepti regni „ initio complures duces & subditos suos ad „ perscrutanda cognoscendaque earum ter- „ rarum litora, instructis validissimis classi- „ bus misit: scilicet vt Mauri, & gentiles ea- „ rum regionum populi, veritatem christia-

„ næ

,, næ religionis agnoſcerent, atque obiter pa-
,, tefacto itinere, alii etiam populi reperiren-
,, tur, qui Deum Chriſtum colerent, ſicut
,, opinione hominum eos inveniri poſſe fere-
,, batur. Itaque volente Deo tota Guineæ re-
,, gio feliciter peragrata eſt, in qua Rex de
,, Manicongo cum ingentibus populis ipſi ſub-
,, ditis, qui ſe ad eius auctoritatem ac obe-
,, dientiam contulerat, ſacro baptiſmate ſuſ-
,, cepto, chriſtianus effectus eſt, & complu-
,, res aliæ gentes ex regionibus Indiæ, Per-
,, ſidis, & Arabiæ, ad Chriſtianam fidem no-
,, ſtrorum pietate, & diligentia ſunt perdu-
,, ctæ, & quotidie aliæ atque aliæ nationes,
,, quæ tardius veritatem agnouerunt, exem-
,, plo aliarum ad Chriſtum conuertuntur: &
,, quanquam in his expeditionibus grauiſſi-
,, ma amiſſarum navium & ducum, item no-
,, bilium equitum, & ſubditorum ſuorum de-
,, trimenta recepiſſet; tamen ab hoc eximiæ
,, pietatis conſilio non deſtitit, vti pium &
,, chriſtianum Regem decebat. Itaque eodem
,, curſu mare Rubrum, penetrante claſſe no-
,, ſtra, repertum eſt, nunquam antea Chri-
,, ſtianorum claſſibus navigatum: nam fere to-
,, tum in poteſtate Turcarum erat. Et de-
,, mum

,, mum poſt diuturna atque aſpera bella in-
,, ventum eſt iter, quod ad (vulgo Prete-
,, gyam nuncupatum) Æthiopiæ Regem po-
,, tentiſſimum ducit, qui cum vniverſis re-
,, gnorum ſuorum populis Chriſtum colit.
,, Ad hunc extemplo Rex pater meus Lega-
,, tum deſtinat, vt ad obedientiam ſanctæ Se-
,, dis Apoſtolicæ pertraheretur, opportuna-
,, que narrando, & aperiendo certior redde-
,, retur, tuam Sanctitatem in Sede Petri re-
,, ſidere, & unicum eſſe in terris Chriſti Vi-
,, carium, cui omnes Chriſtiani Reges obe-
,, dientiam cum ſumma veneratione præſtare
,, conſueuiſſent. Nec multo poſt, idem Æ-
,, thiopiæ Rex cum Legatum remitteret,
,, ſuum etiam proprium & indigenam, qui
,, ad eum cum mandatis veniret, adiunxit.
,, Sed interim Deus ad ſe patris mei animam
,, ad ſanctæ gloriæ participationem in cæ-
,, lum recepit. Nec mora, quum nos in eius
,, ſucceſſiſſemus locum, operam dedimus
,, cum ducibus noſtris, qui erant in India,
,, vt idem Rex Æthiopiæ de Regis patris
,, mei morte certius redderetur, cum ea, quæ
,, pater meus præclare pro fide Chriſtiana in-
,, ceperat, omnino perſequenda & perficien-
,, da

,, da curaremus. Quod ipſe Rex Æthiopiæ
,, magni faciens, ſuum Oratorem ad nos mi-
,, ſit (qui in aula noſtra adhuc commoratur)
,, & ſimul Franciſcum Alvares Capella-
,, num noſtrum, qui eſt vnus ex his, quos pa-
,, ter meus ad eum miſerat. Hunc Franciſ-
,, cum Alvares idem Ætiopiæ Rex Romam
,, mittit, vt ſuo & ſingulorum regnorum ſuo-
,, rum nomine, tuæ Sanctitati obedientiam
,, præſtet: quem hactenus remorari fecimus,
,, quod multis de cauſis eum proficiſci vo-
,, lebamus, vna cum Martino a Portugallia
,, nepote chariſſimo, & conſiliario, ac Ora-
,, tore noſtro ad T.S. Cui commiſſimus, vt
,, eundem Franciſcum Alvares dicti Regis
,, Æthiopiæ Oratorem Sanctitati tuæ ad præ-
,, ſtandam obedientiam præſentaret. Item
,, vt cuncta ea, quæ Orator eiuſdem Regis
,, Æthiopiæ ad nos miſſus deferebat, aperi-
,, ret, exemplaque litterarum eiuſdem Re-
,, gis ad nos T. S. oſtenderet. Propterea no-
,, bis rem gratiſſimam S. T. faciet, ſi eidem
,, Martino, Oratori noſtro, pleniſſimam fidem
,, in his rebus habuerit, & certe Deo Opti-
,, mo Maximo ſummæ gratiæ ſunt merito
,, referendæ, quod Pontificatus tuæ Sanctita-
,, tis

,, tis tempore hanc infignem a Deo gratiam
,, S.T. retulerit, vt alteram Chriftiani po-
,, puli portionem, hac noftra nihil amplitu-
,, dine terrarum minorem, confentire cum
,, Fide Catholica, & Sancta Romana Eccle-
,, fia, & obedientiam præftare videamus. Nos
,, vel ob id ingentes Deo gratias agimus,
,, quod in hac tanta acceffione huius Regis
,, noftra opera vti voluerit. Nihil enim ad
,, laudem veræ pietatis poterit effe præcla-
,, rius, quam Æthiopiam in unitate Chri-
,, ftianæ profeffionis noftræ Europæ coniun-
,, ctiffimam confpexiffe. Deus & Dominus
,, nofter ad multos annos tuam Sanctitatem
,, feliciffime conforvare, & augere ad votum
,, dignetur. Datum in Setuval vigeffima
,, octava Maii MDXXXII. (*a*)

HAS

(*a*) Anno falutis MDXXXIII, menfe Ianuario, fummis Chriftianorum Principibus Sanctiffimo D.N. Clemente Pontifice VII. & Carolo V. Romanorum Imperatore, femper Augufto, Bononiæ congregatis, Reverendiffimus, & Illuftriffimus D. Martinus de Portugallia, Nepos, Confiliarius, & Orator Sereniffimi Ioannis Regis Portugaliæ, ad eumdem Sanctiffimum D. N. iterum miffus, duxit una fecum D. Francifcum Alvares, Oratorem Sereniffimi David Æthiopiæ Regis, vulgo Pretegyam nominati, miffum ab ipfo Æthiopiæ Rege ad eumdem Sanctiffimum D. N. falutandum ac venerandum, eique obedientiam de mo-

Has epiſtolas a Paulo Iouio verſas, huic noſtro opuſculo ob maiorem huius hiſtoriæ co-

---

more cæterorum Chriſtianorum Regum præſtandum, quemadmodum ex litteris vtriuſque Regis eidem ſanctiſſimo D. N. redditis, & ſupra deſcriptis plenius apparebit. His datus eſt Senatus, & Conſiſtorium publicum XXVIIII Ianuarii, in quo poſt receptum Reverendiſſimum Cardinalem Tridentinum, qui eodem tempore Bononiam a Sereniſſimo Ferdinando Rege Romanorum miſſus venerat, tum deinde ipſi duo Oratores Portugalliæ & Æthiopiæ magno comitatu in Conſiſtorium venerunt, amboque venerabundi ac genu flexo. Primo Orator Portugalliæ litteras ſui Regis una cum exemplis litterarum dicti Regis Æthiopiæ ad ſe, & claræ memoriæ Emmanuelem patrem ſuum ſcriptarum: deinde Æthiopicus Orator binas ſui Regis litteras eidem Sanctiſſimo D.N. reddidit, munuſculumque aureæ crucis libræ ferme ponderis nomine ſui Regis obtulit.

Quibus litteris perlectis, cum idem Franciſcus Alvares Orator, hæc ipſa quæ ſubſequuntur Luſitano ſermone protuliſſet. Tum deinde Secretarius ejuſdem Oratoris Portugalliæ eadem verba, vt ab omnibus intelligi poſſent, latine pronuntiavit, videlicet: *Sanctiſſime ac Beatiſſime Pater, Sereniſſimus, ac Potentiſſimus Dominus David Rex magnæ, & altæ Æthiopiæ, vulgo Pretegya appellatus, haud minus cultu veræ religionis, quam imperio, opibus, ac regnis præcellens, hunc ſuum Oratorem ad Sanctitatem Veſtram cum his litteris, quas ei reddidit, deſtinavit: mandans vt eidem Sanctitati veſtræ, tanquam vero Chriſti Vicario, Petri Succeſſori, ac univerſæ Eccleſiæ Summo Pontifici, veram obedientiam, & ſubiectionem nomine ſuæ Maieſtatis, ac omnium regnorum ſuorum humiliter, ſicut fecit, præſtaret; eique munuſculum aureæ crucis, non tam pretio, quod tenue eſt, quam veneratione eiuſdem Crucis, quam Dominus* no-

cognitionem adiunximus, nec in eis aliquid mutauimus (quanquam quibusdam locis mutatio-

---

noster Iesus Christus pro nobis subire dignatus est, a Vestra Sanctitate, æstimandum offerret: supplicans idem humiliter, eiusdem Principis sui nomine, vt hæc omnia pio parentis affectu a devotissimo filio suo suscipere dignetur.

Ad quæ Secretarius eiusdem Sanctissimi D. N. a Sanctitate Sua iussus in hunc modum respondit. *Sanctissimus dominus noster Te, domine Francisce Alvarez, serenissimi David Æthiopiæ Regis Oratorem, una cum obedientia, munere & litteris, quas attulisti, grato admodum animo, benigna voluntate, & paterno affectu recepit: Gratias Deo agens, quod suis temporibus litteras, & Oratorem tanti Christiani Regis, ac tam remoti, videre sibi concesserit. Itaque litteras, ac tua verba diligenter, ac libenter audivit: obedientiam una cum venerabilibus fratribus suis S. R. E. Cardinalibus benigne acceptat: munusque ipsum cum ob imaginem, & honorem Sanctæ Crucis, cum ob mittentis affectum valde gratum habet; tum vero Serenissimum Portugalliæ Regem summe collaudat in Deo Domino, quod is præter cætera eius, & progenitorum suorum ingentia erga Rempublicam & fidem Christianam merita, etiam de ipso David Rege benemeretur, amicitiam, & cõmercium cum eo coniugat, ac te cum his litteris tuto ad Sanctitatem Suam pervenire curaverit. Quod ad reliqua attinet, Sua Sanctitas omnem datura est operam, vt piis dicti Regis desideriis, quantum in tanta terrarum disiunctione fieri ab ea poterit, satisfiat, vtque is semper intelligat se apud Sanctitatem Suam, & Sanctam Apostolicam Sedem inter cæteros Christianos Principes charissimi in Christo filii loco, amore, & honore esse, ac fore, deque his rebus Sua Sanctitas, & cum Oratore Portugalliæ, ac tecum hic aget, & per literas ac nuncios suos Maiestati tui Regis particularibus respondebit.*

tatione indiguissent) præter pauca, quæ ex Arabico, & Abyssinico idiomate, in Lusitanicum sermonem, omnino male interpretata, mutato epistolarum ordine, fuerunt. Idem Iouius quoque in harum epistolarum enarratione volumen, quod Franciscus Alvares de situ, moribus, cultuque Æthiopum composuit, in quo etiam totum suum iter explicat, pollicitus est latinum facere, cuius voluminis vnum exemplar penes me habeo. Quod si Iouius vertendo supersedeat, non abhorrerem ab eius rei tractatione, quanquam id provinciæ non libenter suscepero, nisi id tuis, Sanctissime Pater, mandatis mihi imperatum cognouero, quo tutior esse possim. aduersus calumniosos, quibus videri possim non studio Reipublicæ Christianæ, sed æmulatione gloriæ Iouianæ hoc onus subiisse, ad quod cum fide tractandum, me non parum instructum arbitror. Nam cum perfunctus Germanicis, & Sarmaticis legationibus, & Belgica ad Regem meum Ioannem eius nominis tertium redeo, cuius plurimam in me excipiendo & humanitatem, & munificentiam expertus sum, Olyssipone in colloquium Æthiopici Legati incidi, viri & Episcopali digni-

dignitate venerabilis , & fide , doctrina, ac eloquentia Chaldaicæ, & Arabicæ linguæ admirabilis , & in fumma idonei , qui a potentiffimo Æthiopum Imperatore ad maximos Principes de maximis rebus mitteretur. Huic autem nomen fuit Zaga Zabo. Cum eo poft initam inter nos firmiffimam , & conftantiffimam amicitiam , fæpius fermonem mifcui , variafque difputationes habui , præfertim de moribus , & Religione Æthiopum Chriftianorum. Cupiebam enim eas res non ex verbis interpretantium peregrinorum , fed ab indigena , coram & ore tenus cognofcere. Inter cætera epiftolam quoque per Matthæum legatum in Lufitaniam miffam ei oftendi , quam ego iam pridem cum articulis , quos coram Rege Emmanuele expofuerat , in linguam latinam (vt dictum eft) tranftuleram , multaque ex illius admonitu caftigaui , vbi interpretatio non plene rei fidem , aut indolem affecuta erat , quod tum mihi tum Iouio non raro accidiffe affirmabat ; habebam enim iam mecum ipfius Ioui epiftolas , quas fumma cum diligentia contulimus. Poftmodum vigente inter nos iam vera Chrifti charitate & amicitia , aufus fum ab eo petere planam
&

& legitimam Æthiopum fidei, & religionis enarrationem, eamque ſua manu deſcribi, quod ſumma cum alacritate conceſſit, illamque ſtatim deſcribere incepit, ſententiam ſumma fide in latinam linguam refudi, vt ex ſequentibus patebit. Id vero conſcientia vrgente eo ardentius aggreſſus ſum, quod non ignorarem, ſi hæc apud me periiſſent, a nemine mortalium vnquam in lucem proditura fuiſſent; inde quod ſic digeſta, & compoſita ad phraſim Caldaicam, & Æthiopicam eſſent, vt vix a quopiam intelligi potuiſſent, niſi a me, qui ea omnia tam ex ore, quam ex ſcriptis ipſius Æthiopici Oratoris, per multam familiaritatem conſequi iam poteram.

Hæc

Hæc sunt, quæ de fide, & religione apud nos Aethiopes habentur, & obseruantur.

IN NOMINE DOMINI NOSTRI JESV CHRISTI. Amen.

CREDIMVS in nomen Sanctæ Trinitatis, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, qui vnus est Dominus, tria quidem nomina, vna diuinitas, tres facies, vna vero similitudo, æqualis trium personarum coniunctio, æqualis inquam in diuinitate, vnum regnum, vnus thronus, vnus iudex, vna charitas, vnum verbum, & vnus spiritus. Verbum autem Patris & Filii, verbum Spiritus Sancti, & Filius est idem verbum, & verbum apud Deum, & apud Spiritum Sanctum, & apud semetipsum, sine deffectu vllo, aut diuisione, filius Patris, & filius ipsius Patris sine principio, nempe primo, sine matre filius patris. Nemo enim nouit secretum, & mysterium eius natiuitatis, nisi Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus. Is autem Filius in principio erat ver-

bum & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Spiritus Patris, Spiritus Sanctus, spiritus Filii, Spiritus Sanctus est, Spiritus autem Sanctus spiritus sui, sine vlla diminutione, aut augmentatione. Is etenim Spiritus Sanctus, Paracletus, Deus viuus, qui ex Patre, & Filio procedit, locutus est per os Prophetarum, & in flamma ignis descendit super Apostolos in atrium Sion. Qui per totum terrarum orbem denuntiarunt, ac prædicarunt verbum Patris, quod verbum erat ipse Filius. Præterea neque Pater est primus inde quod Pater sit, nec Filius postremus inde quod Filius sit, sic Spiritus Sanctus neque primus neque postremus est. Tres personæ vnus Deus, qui videt, & a nemine videtur, qui vnico suo consilio cuncta creauit. Postea vero Filius sponte propter nostram salutem, ipso Patre volenti, Spiritu Sancto consentienti, ex altissimo suo domicilio descendit, & incarnatus est de Spiritu Sancto, ex Maria Virgine, quæ Maria duplici ornabatur virginitate, vna spirituali, altera vero carnali. Et natus est sine aliqua corruptione, ipsa Maria matre post partum Virgine permanenti, &

ma-

magno cum miraculo , & arcano igne diuinitatis afflata , ſine ſanguine & doloribus peperit filium ſuum IESVM CHRISTVM , qui homo innocens , & ſine peccato fuit , & perfectus Deus , & perfectus homo , vnum ſolummodo habens aſpectum. Adoleuit ſenſim vt infans , ſugens lac Mariæ Virginis matris ſuæ , & cum attigiſſet trigeſſimum annum , baptiſatus eſt in Iordane. Et vt cæteri homines ambulauit , fuitque laſſus , ſudauit , eſuriuit , & ſitiuit. Hæc omnia paſſus eſt ſponte , & voluntarie , plurimaque fecit miracula. Atque per ſuam diuinitatem cæcis viſum reſtituit , claudos ſanauit , leproſos mundauit , mortuoſque ſuſcitauit , ipſeque poſtremo volens captus eſt , & flagellatus , ac colaphis verberatus , & crucifixus , & languit , & mortuus eſt propter peccata noſtra , & ſua morte vicit mortem , ac diabolum , & ſua viua ægritudine diſſoluit peccata noſtra , & languores noſtros tulit , & baptiſmo ſanguinis ſui , qui baptiſmus mors eius fuit , baptiſauit Patriarchas & Prophetas , deſcenditque ad inferos , vbi erat anima Adæ , & eius filiorum , atque anima ipſius CHRISTI , quæ eſt ab A-

dam, quam animam Adæ ipſe CHRISTVS accepit ex Sancta Maria Virgine, & in ſplendore, & potentia diuinitatis ſuæ, & crucis fortitudine fregit æneas ac igneas inferorum portas, & catenis ferreis ſatanam colligauit, & redemit Adam, & eius filios. Hæc omnia CHRISTVS fecit propterea quod plenus diuinitate erat, & ipſa diuinitas erat cum ipſius anima, & erat etiam cum ipſius Sanctiſſimo Corpore, quæ diuinitas virtutem dedit cruci. Quam quidem diuinitatem, is cum Patre in trinitate, & unitate ſemper habuit, & habet communem. Nec enim ipſe CHRISTVS obambulans in terris, caruit oculi momento diuinitate, vel dignitate ſua. Tum demum ſepultus, tertia die ipſe IESVS CHRISTVS, Princeps reſurectionis, IESVS CHRISTVS dulciſſimus, IESVS CRISTVS Princeps ſacerdotum, IESVS CRISTVS Rex Iſrael, cum magna potentia & fortitudine reſurrexit. Et poſtquam omnia fuerunt adimpleta, quæ Sancti Prophetæ prædixerunt, aſcendit in cælum cum gloria, & ſedet a dextra Patris, & venturus eſt cum gloria, ferens ante faciem ſuam crucem, & in manu gladium iuſtitiæ, iudicare viuos & mortuos,

cu-

cuius regni non erit finis. Credo vnam Sanctam Catholicam, & Apostolicam Ecclesiam, credo vnum baptisma, qui est remissio peccatorum, spero resurrectionem mortuorum, & vitam venturi saeculi. Amen.

CREDO Dominam Sanctam Mariam Virginem, Virginem inquam spiritu, & carne, quae vt Dei mater, charitas omnium gentium est, Sancta Sanctorum, & Virgo Virginum, quam modis omnibus veneror. Credo sanctum lignum crucis, lectum aegritudinis Domini nostri IESV CHRISTI filii Dei esse, qui CHRISTVS salus nostra est, propter quem salui sumus; Iudaeis quidem scandalum, Gentibus autem stultitia. Nos vero praedicamus & credimus fortitudinem crucis Domini nostri IESV CHRISTI, quemadmodum Sanctus Paulus, Doctor noster praecepit. Credo Sanctum Petrum petram legis esse, quae lex aedificata est super Sanctos Prophetas, fundamentum & caput Ecclesiae Catholicae, & Apostolicae, Orientalis, & Occidentalis, vbi est nomen Domini nostri IESV CHRISTI: cuius Ecclesiae potestatem Petrus Apostolus habet, ac claues regni coelorum, quibus claude-

re,

re , & aperire , ſoluere & ligare poteſt. Is autem ſedebit cum aliis Apoſtolis eius ſociis ſuper duodecim ſedes cum honore , & laude apud Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM , qui in die iudicii ſententiam eſt de nobis laturus. Quæ dies gaudii quidem Sanctis , doloris autem , & ſtridoris dentium peccatoribus erit , cum dejicientur in ardentes flammas inferni cum eorum patre diabolo. Credo Sanctos Prophetas , & Apoſtolos , Martires , & Confeſſores veros Chriſti imitatores fuiſſe , quos cum Sanctiſſimis Dei Angelis veneror , & honoror. Parique modo etiam omnes illorum ſectatores complector , & deoſculor. Deinde cenfeſſionem vocalem omnium peccatorum meorum credo faciendam eſſe apud ſacerdotem , cuius precibus per CHRISTVM Dominum noſtrum , ſalutem animæ meæ , ſpero me conſecuturum. Præterea Pontificem Romanum tanquam primum Epiſcopum , & paſtorem ouium CHRISTI agnoſco , ac omnes Patriarchas , Cardinales , Archiepiſcopos , Epiſcopos , quorum ille caput eſt , quibus tanquam ipſius Chriſti miniſtris pareo , ac obedio.

HAEC

Haec eſt fides & lex mea, & populi Aethiopiæ, qui eſt ſub ditione Precioſi Ioannis, quæ fides atque Chriſti amor, ita ſunt apud nos confirmata, vt ea nec per mortem, nec per ignem, nec per gladium, fretus auxilio Saluatoris noſtri Iesv Christi, vnquam ſim abnegaturus, quam fidem omnes portaturi ſumus in die iudicii ante faciem eiuſdem Domini noſtri Iesv Christi.

Iam his enumeratis, erit nobis explicanda diſciplina, & doctrina, ac lex, quæ Apoſtoli in ſanctis Synodorum libris, & canonum (quos Manda atque Abethilis vocamus) nobis præceperunt. Sunt enim ii Sanctæ Eccleſiæ legum libri octo, quos omnes Apoſtoli Hieroſolymis congregati ſcripſerunt. De quibus habita inquiſitione, cum quibuſdam doctoribus, poſtquam in Luſitaniam veni, neminem reperi, qui horum memoriam teneret. Obſeruationes vero, quas Sancti Apoſtoli nobis in his libris præſcripſerunt, hæ ſunt Primo oportere nos ieiunare ſingulis diebus Mercurii, in memoriam conſilii iudæorum, quo die ab eis decretum, & conſultum fuit, Christvm occidendum eſſe. Præterea ieiunandum eſſe ſingulis diebus

bus Veneris, quo in die CHRISTVS IESVS crucifixus & mortuus eſt pro peccatis noſtris, & in his duobus diebus præceptum eſt ieiunare vſque ad occaſum Solis. Quadraginta vero diebus quadrageſimalibus, pane, & aqua ieiunandum iniunxerunt. Septem diei, ac noctis horis incumbere rebus Diuinis. Ex iis edictis quoque tenemur & ſacrum celebrare diebus Mercurii, ac Veneris tempore veſpertino, quoniam tunc expirauit Domiminus noſter IESVS CHRISTVS in ſancto ligno crucis. Diebus autem Dominicis, omnes vnanimiter vt congregaremur in ſacra æde hora tertia diei ab ortu Solis ad legendum, & audiendum Prophetarum libros voluerunt, atque poſtea, vt Sanctum Euangelium prædicemus, ſacrum quoque faciamus. Præterea nouem dies feſtos in CHRISTI memoriam celebrandos conſtituerunt, ſcilicet Annunciationis, Natiuitatis, Circumciſionis, Purificationis, ſiue Candelarum, Baptiſmi, Transfigurationis, Dominicæ Palmarum, vſque ad octauam Veneris Sancti (vt vocamus) qui dies duodecim ſunt. Aſcenſionis quoque, atque Penteçoſtes cum ſuis etiam feriis.

ET

Et ex horum librorum præceptis, fine aliqua exceptione a feſto Paſchæ vſque ad Pentecoſtem ſingulis diebus veſcimur carnibus, nec per hos dies, vſque ad octauam Pentecoſtes ieiunare tenemur, id quidem propter maiorem venerationem, & honorem Reſurrectionis Domini noſtri Iesv Christi. Item voluerunt vt diem mortis, & aſſumptionis Mariæ Virginis cum omni honore celebraremus. Præterea præter Apoſtolorum præcepta quidam Precioſus Ioannes, nomine ſemen Iacob,conſtituit in honorem eiuſdem beatæ Virginis, ſingulis annis triginta ſupra tres dies etiam celebrandos. Deinde propter Christi Saluatoris natiuitatem celebrari iuſſit de vno quoque menſe diem vnum, qui dies vigeſſimus quintus ſemper eſt. Conſtituit quoque ex ſingulis menſibus vnum diem propter S. Michaelem celebrandum. Vlterius ex indicto Synodorum Apoſtolorum, diem martyrii S. Stephani, ac aliorum Martyrum celebramur. Ex inſtitutione quoque Apoſtolorum celebrare tenemur duos dies, ſcilicet Sabbati & Dominici, in quibus non licet nobis aliquam rem facere ne minimam quidem. Diem vero Sabbati ob id,

quod

quod Deus in eo mundi perfecta creatione quieuiſſet, ſeruamus, quem vt vocari voluit ſanctum ſanctorum, ita plane videretur contra eius voluntatem & præceptum fieri, qui cœlum & terram potius, quam ſuum verbum perire vult, ſi cum magno honore, ac religione is dies non celebraretur, præſertim cum ipſe CHRISTVS non ad ſolvendum legem, ſed ad implendum venerit. Quapropter non ad imitationem Iudæorum, ſed iuſſu Domini noſtri IESV CHRSTI, & Sanctorum Apoſtolorum eum ſeruamus, quorum Iudæorum gratia in nos Chriſtianos translata eſt. In quo die Sabbati, excepto tempore quadrageſimali, carnes ſemper comedimus. Id tamen in regno Bernagaes, ac Tigri Mahon non ſeruatur, quorum duorum regnorum indigenæ, ex veteri conſuetudine, carnibus in diebus Sabbati, & Dominicis quadrageſimalibus veſcuntur. Diem autem Dominicum, & cæteri Chriſtiani, in memoriam CHRISTI reſurrectionis celebramus. Diem tamen Sabbati ex legis libris & non ex Euangelio celebrandum eſſe ſcimus. Nihilominus Euangelium finem legis, ac Prophetarum eſſe non ignoramus. In quibus

die-

diebus credimus animas piorum defunctorum in purgatorio minime cruciari. Quam quietem Deus in his sanctissimis diebus animis concedit, donec inde (finito termino pœnarum suarum pro facinoribus in hoc sæculo meritarum) penitus emergant. Ad quas pœnas minuendas, ac earum cruciatus tempus attenuandum, eleemosinas pro defunctis factas credimus ipsis animis in purgatorio degentibus maxime prodesse. Ad quarum animarum remissionem Patriarcha nullas dat indulgentias, id ad solum Deum, ac pœnarum temporis constitutionem credentes spectare. Nullos quoque dies indulgentiarum Patriarcha concedit.

Ex Euangelii lectione sex tantum tenemur seruare præcepta, quæ CHRISTVS ore proprio ita explanauit. Esuriui, & dedistis mihi manducare. Sitiui & dedistis mihi bibere. Hospes eram, & collegistis me. Nudus, & operuistis me. Infirmus, & visitastis me. In carcere eram, & venistis ad me. Quæ verba CHRISTVS in die iudicii solummodo est prolaturus, quoniam lex, teste Paulo, peccata nobis ostendit, quam legem, excepto IESV CHRISTO nemo custodire potuit.

tuit. Ipſo Paulo quoque teſte, omnes ex peccato nati ſumus, propter Euæ matris noſtræ tranſgreſſionem, & propter eius maledictionem. Præterea inquit ipſemet Paulus, nos propter Adam mori, & propter CHRISTI vitam viuere, qui CHRISTVS ob ſuam immenſam miſericordiam, nobis hæc ſex præcepta dedit, vt cum venerit in ſua maieſtate iudicatum viuos, & mortuos, ſaluemur. Quibus verbis, ac præceptis in ipſo tremendo iudicii die, bonis gloriam ſempiternam, malis ignem & perpetuam damnationem denuntiauit. Et quinque tantum peccata mortalia (vt vocant) annumeramus, id quidem ex vltimo Apocalypſis capite, vbi dicitur: *Foris autem canes & venefici, & impudici, & homicidæ, & Idolis ſeruientes, & omnis qui amat, & facit mendacium.* Item conſtitutum eſt a Sanctis Apoſtolis, in Synodorum libris, Clericis vxores licere ducere, id quidem poſtquam cognitionem aliquam habuerint rerum diuinarum. Deinde inito matrimonio in ordinem presbyterorum recipiuntur, in quem niſi poſt annum trigeſſimum nemo recipitur, nec ſpurii, nec nothi, aliqua ratione ad eundem ſacratiſſi-

mum

mum ordinem intromittuntur, qui ordines a nemine, nisi ab ipso Patriarcha dantur. Mortua tamen prima vxore Episcopi aut clerici aliam ducere non possunt, nisi Patriarcha ad id dispensauerit (quod aliquando indulgetur magnatibus propter publicum bonum) nec habere concubinam, nisi se voluerint a sacris abdicare, quod si fecerint, res diuinas amplius tractare non possunt. Et hoc tam stricte seruatur, vt hii presbyteri, qui secundo vxorem duxerint, ne candelam quidem vnam Ecclesiæ consecratam in manum auderent accipere. Quod si inuentum fuerit Episcopum, aut clericum filium spurium habere, ab omnibus beneficiis ac sacris ordinibus abdicatur, quorum bona, si sine legitima prole discedant, ad Preciosum Ioannem, & non ad Patriarcham veniunt. Et id quod presbyteri apud nos vxores possideant, ex Paulo accepimus, qui mavult clerium & laicum nubere quam vri. Is quoque inquit, oportere Episcopum virum vnius vxoris esse, & irreprehensibilem, sobrium, parique modo vult esse diaconos. Atque etiam vt Ecclesiastici perinde atque seculares proprias vxores ex legitimo matrimonio habeant.

beant. Monachi tamen vxores non ducunt. Et tam laici quam clerici vnam tantum possident vxorem, & matrimonium non contrahitur pro foribus sacræ ædis, sed in priuatis domibus Paranymphorum. Ex Sanctorum Apostolorum constitutione habemus, vt si Sacerdos fuerit comprehensus in adulterio, homicidio, latrocinio, vel falsum testimonium tulerit, vt a sacris ordinibus destituatur, ac vt cæteri malefici puniatur. Rursus ex eorum Apostolorum instituto, si aliquis siue ecclesiasticus siue laicus cum vxore congressus fuerit, vel in somnis polutus fuerit, spatio quatuor & viginti horarum templum non ingreditur, nec id quoque menstruatis mulieribus licet, nisi septimo quoque die a menstruo, id quidem omnibus vestibus ablatis, quibus tempore menstrui vtebatur, ipsaque bene lota, atque a sordibus repurgata. Item mulieri pariente masculum non conceditur venire in templum, nisi post quadragesimum diem; pariente vero fœminam, post octogesimum. Hanc consuetudinem ex veteri lege, ac ex nova Apostolica habemus, quas leges, instituta ac præcepta diligenter in omnibus, quatenus

fie-

ſieri poſſit, obſeruamus. Deinde prohibitum eſt apud nos, ne aut gentes, aut canes aut alia hujuſmodi animalia, in templa noſtra intrent. Item non datur poteſtas nobis adeundi templum, niſi nudis pedibus, neque licet nobis in ipſo templo ridere, obambulare, aut de rebus prophanis loqui, nec ſpuere, aut ſcreare in ipſo templo. Quia Eccleſiæ Aethiopiæ non ſunt ſimiles terræ illi, vbi populus Iſrael comedit agnum Paſchalem, decedens ab Aegypto, in quo loco Deus juſſit eos comedere indutos calceamentis, & zonis accinctos propter terræ pollutionem. Sed ſimiles ſunt montes Sinai, vbi Dominus locutus eſt Moſi dicens: *Moſes, Moſes, exue calceamenta tua, quoniam terra, quam pedes tui premunt, ſancta eſt.* Et hic mons Sinai parens noſtrarum Eccleſiarum eſt, ex quo ſuam acceperunt originem ita, vt Apoſtoli ex Prophetis, & nouum teſtamentum a vetere. Præterea nec ſacerdoti, nec laico, vel alii perſonæ cuius conditionis ſit, aſſumpta venerabili Euchariſtia licet expuere a tempore matutino vſque ad occaſum Solis, & ſi ſpuerit, grauiſſima pœna multatur.

ITEM

ITEM in memoriam CHRISTI Baptiſmi, ſingulis annis, omnes in Epiphaniis Domini baptiſamur, id quidem facimus, non quod ad ſalutem ſpectare credimus, ſed propter Seruatoris noſtri laudem ac gloriam. Neque vberius, atque refertius ſpectaculis, iocis & cæremoniis vllum aliud feſtum celebramus, quoniam in hoc die primo manifeſte apparuit Sanctiſſiſſima Trinitas, cum Dominus noſter IESVS CHRISTVS baptizaretur in flumine Iordane, cum Spiritus Sanctus in ſpecie columbæ ſuper caput ejus deſcenderit, & vox de Cœlo dixerit, *Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacuit.* Qui Spiritus Sanctus apparens in ſpecie albæ columbæ, cum facie & figura Patris & Filii apparuit in vna diuinitate. Parique modo Chriſtus viſus eſt a Sanctis Prophetis per multas ſimilitudines & formas. Primum in ſpecie arietis albi, propter ſalutem Iſaac filii Abrahæ, eoque modo nominauit Iacob, Iſrael & Iacob, Iudam catulum leonis, cui ſuper alios fratres poteſtatem tribuit, dicens: *Ad prædam filii mi aſcendiſti, requieſcens occubuiſti, vt leo & quaſi leæna, quis ſuſcitabit eum?* Item manifeſta-

festauit se Mosi in monte Sinai in specie flammæ igneæ, ostendit se Sancto Danieli Prophetæ in similitudine petræ. Ezechieli quoque filio hominis apparuit, & Isaiæ in forma infantis. Manifestauit etiam se Regi Dauidi, & Gedeoni in rore super vellus. Præter has recensitas formas, in multis aliis visus est a Sanctis Prophetis. Tametsi tam variis formis fuerit visus, semper similitudinem Patris & Spiritus Sancti repræsentauit. Et cum Deus etiam creasset mundum, dixit: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*: & fecit Adam ad suam imaginem & similitudinem. Propterea nos dicimus Patrem, Filium & Spiritum Sanctum esse tres vultus, in vna similitudine & diuinitate. Habemus quoque a temporibus Reginæ Sabæ circumcisionem quam ad hunc vsque diem seruamus. Erat autem huic Reginæ Saba nomen proprium Maqueda, quæ more maiorum colebat idola. Ad cuius aures fama sapientiæ Salomonis cum peruenisset, quendam virum prudentem Hierosolymam misit, vt re omni explorata certior de Regis prudentia redderetur. Quo reuerso & re explanata, subito se ad iter Hierusa-

lem verſus componit. Atque cum eo perueniſſet, præter multa alia, quibus a Salomone erudita eſt, Legem ac Prophetas didicit, eaque in patriam (facultate impetrata abeundi) proficiſcens, in itinere filium, quem ex Salomone conceperat, peperit, qui vocatus eſt Meilech, quem ipſa Regina in Aethiopia vſque ad vigeſimum ætatis annum apud ſe educauit, ac poſtea ad Salomonem eius patrem remiſit, vt ab eo ſcientiam & ſapientiam diſceret, quem per litteras obſecrauit, vt filium Meilech, coram arca fœderis teſtamenti Domini, regem Aethiopiæ conſecraret, ac crearet, neve vlterius fœminæ ius regnandi in Aethiopia haberent, vt tum in more erat, ſed vt recto tramite maſculi in regnum ſuccederent. Qui cum Hieroſolymam venit, a patre facile matris poſtulata obtinuit, ac pro Meilech vocatus eſt Dauid, quem jam abunde in lege, atque in aliis diſciplinis edoctum, pater Salomon conſtituit ad matrem remittere, & quidem cum maiore ornatu, regioque apparatu. Ad quod munificentius conficiendum, comites illi nobiles, ac primorum virorum filios tradidit, qui ei pro regio more inſeruirent. Præterea decre-

decreuit cum eo mittere Azariam, principem ſacerdotum, filium Sadoch, principis quoque ſacerdotum. Quod cum Azarias intellexiſſet, Davidem hortatus eſt, vt ei a patre impetraret poteſtatem ſacrificandi pro ſucceſſu itineris, ante arcam fœderis Domini. Qua re a Salomone impetrata, Azarias ſubito tabulas, quam ſecretiſſime potuit, ad imitationem tabularum fœderis Domini dedolare curat. Quibus perfectis ad ſacrificandum ſe componit, in ipſoque ſacrificio clanculum, atque mira arte, veras fœderis Domini tabulas ex arca ſurripuit, pro eiſque adulterinas, quas ſecum portauerat, repoſuit, ſe ſolo, ac Deo conſcio. Hæc narratio apud nos Aethiopes ſanctiſſima & probatiſſima habetur, vt ex hiſtoria ipſius Regis Dauidis (quæ jucundiſſima lectu eſt) apparet. Cujus hiſtoriæ liber tantæ craſſitudinis eſt, quantæ omnes Pauli epiſtolæ. Cæterum cum iam Dauid ad fines Aethiopiæ perueniſſet, Azarias eius tentorium ingreſſus, id quod ſemper apud ſe occultum tenuerat, ei reuelat, nempe tabulas fœderis Domini penes ſe eſſe. Qua re audita, ſubito Dauid ad tentorium, vbi Azarias tabulas fœ-

deris Domini habebat, accurrit, ibique præ nimio gaudio ad exemplum aui ſui, Dauidis, ante arcam, in qua tabulæ erant, incœpit ſaltare. Quo a ſuis viſo, & re intellecta, omnes pari modo gaudia, & lætitiam ingentem celebrauerunt. Tandem peragrata magna Aethiopiæ parte ad ſuam matrem peruenit: quæ ſtatim ei imperium omnium prouinciarum detulit, omnemque administrandi regni curam in eius humeros reclinauit. Et ab eo tempore ferme iam inde vſque in hunc diem elapſis interim bis millenis ſexcentis annis, regnum Aethiopiæ recto tramite de maſculo ſemper ad maſculum transfertur. Et ab his temporibus legem Domini, & circumciſionem ſeruamus, vt ante dictum eſt. Ab eodem quoque tempore hucuſque miniſteria, quæ Salomon filio ſuo Dauidi ad aulam ſuam gubernandam ordinauit, in eo ordine ac familiis, quo tunc temporis erant, conſeruantur, nec aulica miniſteria ex alia ſtirpe deligere fas habet, vel ipſe Imperator. Inſuper iuſſu, & decreto ipſius Reginæ Maquedæ, mulieres quoque circumciduntur. Ad id ea ratione deducta eſt, vt quemadmodum viri præputi-

ti-

tium habent, eodem quoque modo mulieres etiam quandam glandulosam carnem, quam Nympham vocant, in genitalibus habent, non ineptam accipiendo characteri circumcisionis. Id quod fit tam in masculis, quam in fœminis ad octavum diem, & post circumcisionem masculi baptizantur ad quadragesimum diem; mulieres vero ad octogesimum, nisi aliqua interuenerit ægritudo, vt opus sit festinatione; quod si ante tempus constitutum baptizentur, infantibus non licet lacte matris lactari, sed nutricis tantum, id quidem donec matres purificentur. Et aqua, in qua baptizantur, exorcismis consecratur & benedicitur, & ea ipsa die, qua pueri baptizantur, venerabile corpus Domini accipiunt sub exigua specie panis. Nos ferme prius cæteris christianis omnibus, baptismum ab Eunucho Candacis Reginæ Aethiopiæ, cui nomen erat Indich, accepimus (ita in Actis Apostolorum traditur) quem vna cum circumcisione, (quam tum temporis, vt prius dictum est, habebamus) sancte & Christiane obseruamus, & Deo adjutore sumus perpetuo obseruaturi.

Nec quicquam præter ea, quæ in Lege, &

Pro-

Prophetis, & in Euangelio, atque in libris ſynodorum Apoſtolorum ſunt, ſeruamus, aut admittimus, & ſiquæ alia præter hæc recipimus, ea ſeruantur interim, quod ad ordinem & pacem Eccleſiæ videntur ſpectare, id tamen ſine aliquo peccati vinculo. Quamobrem circumciſio noſtra immunda non eſt, ſed lex & gratia data patri noſtro Abrahæ eſt, quam a Deo tanquam ſignum accepit, non vt propter circumciſionem ſaluus fieret, aut filii eius, ſed vt ipſi filii Abrahæ a cæteris nationibus dinoſcerentur. Et id quod ſymbolo circumciſionis latenter oſtenditur eximie ſeruamus, nempe vt corde circumciſi ſimus. Nec ob circumciſionem gloriamur, nec etiam cæteris chriſtianis putamus ob id nobiliores, nec Deo acceptiores eſſe, apud quem nulla eſt acceptio perſonarum, teſte Paulo, qui etiam oſtendit nos ſaluos fieri non propter circumciſionem, ſed propter fidem, quia in Chriſto Ieſu nec circumciſio aliquid valet, nec præputium, ſed noua creatura. Is autem Paulus non prædicauit ad deſtruendam legem, ſed ad ſtabiliendam, qui circumciſus quoque fuit, & ex ſemine Beniamin, is quoque Timotheum iam chri-

ſtia-

ſtianum factum ex matre Hebræa , & ex patre Gentili natum circumcidit , ſciens Deum circumciſionem ex fide , & præputium per fidem iuſtificare. Et vt ipſemet ait , factus eſt omnibus omnia , vt omnes faceret ſaluos , Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucraretur : iis qui ſub lege erant quaſi ſub lege eſſet , cum ipſe non eſſet ſub lege , vt eos, qui ſub lege erant , lucrifaceret. His qui ſine lege erant , tanquam ſine lege eſſet , cum ſine lege Dei non eſſet , ſed in lege CHRISTI , vt lucrifaceret eos , qui ſine lege erant. Et factus eſt infirmus , vt infirmos lucrifaceret , id quod fecit , vt oſtenderet non ex circumciſione , ſed ex fide nos ſalutem conſecuturos. Vnde cum Hæbræis prædicaſſet , tanquam Hebræus variis ſermonibus locutus eſt , dicens : *Multifarie , multiſque modis olim Deus locutus eſt patribus noſtris in Prophetis* : oſtendens eis ex ipſis Prophetis CHRISTVM ex ſemine Dauidis ſecundum carnem , deinde CHRISTVM eis prædicauit , cum patribus noſtris in tentoriis in deſerto fuiſſe , eoſque in terram promiſſionis introduxiſſe , per manum Ioſue.

PRAETEREA idem quoque Paulus inibi teſta-

testatur CHRISTVM principem fuisse sacerdotum, ac in novum tentorium intrasse, quod est Sanctum Sanctorum, & sacrificio sui Corporis, & Sanguinis, sanguinem hircorum, ac taurorum, quo nemo accedentium poterat iustificari, aboleuisse, & sic multis modis locutus est Iudæis, multis quoque ritibus, sancta & incorrupta fide se a suis coli patitur. Præterea apud nos habentur semichristiani pueri illi, quos hic audio paganos ab Romana Ecclesia vocari. Qui quoniam sine baptismo moriuntur, semichristiani debent appellari, quoniam filii sacrati sanguinis parentum ex baptismo, & ex Spiritu Sancto, & ex Sanguine Domini nostri IESV CHRISTI nati sunt, ex quibus tribus testimoniis omnes christiani reputantur. Quoniam tres sunt, qui testimonium dant in terra, Spiritus, Aqua, & Sanguis, teste Ioanne in sua prima canonica, etiam vt Euangelium dicit: *Bona arbor fert bonos fructus, mala vero arbor, malos.* Ideoque filii Christianorum non sunt, vt filii Gentilium, & Iudæorum, atque Maurorum, qui sunt arbores aridæ sine aliquo fructu. Christiani autem sunt electi in vtero matrum suarum,

vt

vt Sanctus Hieremias Propheta, & Sanctus Ioannes Baptista fuerunt. Insuper infantes Christianarum mulierum sunt electi, & consecrati ex Corporis & Sanguinis Domini nostri IESV CHRISTI communicatione. Nam fœminæ grauidæ, cum assumunt venerabile Corpus Domini nostri Saluatoris IESV CHRISTI, infans capiens inde nutrimentum fit sacratus. Quoniam sicut infans existens in vtero ex eius matris affectibus contristatur, ac lætatur; sic etiam ex matris nutrimento nutritur: & vt ipse Dominus ait in suo S. Euangelio, *Siquis comederit corpus meum, & biberit sanguinem meum, non gustabit mortem in æternum*: Rursus, *Siquis gustauerit meum corpus, & biberit meum sanguinem, erit mecum*: Ad hæc Paulus Doctor Gentium ait, *Vir infidelis iustificatus est per mulierem fidelem, & mulier infidelis sanctificata est per virum fidelem, alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt.* Quod si ita est, vt filii matris infidelis sanctificentur in patris fidelitate; multo sacratiores esse debent illi, qui ex patre & matre fidelibus nati sunt. Ob quam rem longe magis

pium erit vocare infantes, antequam baptisati sint, semichristianos, quam paganos. Id quoque dixerunt Apostoli in suis synodorum libris, *Omnes, qui habent fidem, & non acceperunt baptismum, merito possunt dici semichristiani:* qui etiam dicunt in memoratis libris, si Iudæus, Maurus, Gentilis fidem accipere voluerit, non esse illico admittendus: sed voluerunt eum prius venire ad valuas templi, ibique audire conciones, & verba Seruatoris CHRISTI, vt qui prius ad fidem incitatus, ac quasi arreptus fuit, iugum legis cognoscat; quod cum fecerit, vocari possit semichristianus, quamquam baptisatus non sit, quemadmodum Euangelium docet, *Qui crediderit, & baptisatus fuerit, saluus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur.* Et est etiam moris apud nos, vt mulieres grauidæ ante partus tempus semper confiteantur; ac vt Corpus Dominicum confesse accipiant; & eæ, quæ hoc non faciunt, ac puerorum patres, si eas ad id non impulerint, habentur impii & mali Christiani.

PRAETEREA sciendum, apud nos confirmationem & chrisma, siue extremam olei vnctionem, pro sacramento non haberi, nec in

in vſu eſſe, vt video hic ex Romanæ Eccleſiæ conſuetudine fieri. Item ex lege Moſis, ac Apoſtolorum inſtituto non licet nobis cibos immundos comedere, id facimus ad omnem Legis ac Scripturam obſeruationem, quarum octoginta & vnum libros, tam veteris, quam noui teſtamenti annumeramus, ſcilicet ex vetere quadraginta & ſex, & ex nouo triginta & quinque, quem numerum ſingulorum librorum computatione expreſſum habemus ab ipſis Apoſtolis, quibus libris veteris, & noui teſtamenti nihil addere, nec minuere licet, quanquam angelus de cœlo id nobis perſuadere conaretur, & qui talia auderet tentare, pro anathemate reputaretur. Quare nec Patriarcha, nec Epiſcopi noſtri, per ſe, nec in conciliis putant, au opinantur vllas leges ſe condere poſſe, quibus ad mortale peccatum obligari quis poſſet. In ipſis etiam ſynodorum libris conſtitutum a Sanctis Apoſtolis eſt, oportere nos confiteri, atque quam pœnitentiam pro magnitudine ſingulorum peccatorum a confeſſore accipere debemus. Inſtruunt quoque nos, quomodo orandum, & ieiunandum ſit, & charitas exercenda.

Præ-

Præterea hoc familiariſſime vtimur, quod ſtatim ad pedes confeſſoris, cum peccatum commiſſum eſt, accurrimus, & hoc faciunt omnes tam maſculi, quam fœminæ, cuiuſcunque conditionis ſint. Et quotiescunque confitemur, aſſumimus corpus Domini, & id quidem ſub vtraque ſpecie, in pane azimo triticeo. Quod ſi ſingulis diebus confiteamur, ſingulis quoque diebus accipimus venerabile Sacramentum, & id tam apud clericos, quam apud laicos in vſu eſt. Et Sacramentum Euchariſtiæ non ſeruatur apud nos in templis, vt fit hic apud Europæos, nec ægroti Corpus Dominicum accipiunt, niſi dum conualuerint. Id fit, quoniam omnes tam laici, quam clerici conſueuerunt illud, ad minus, bis in hæbdomada accipere, & omnes idem volentes facere templum accedunt, quippe nemini datur niſi in ipſo templo, nec id conceditur Patriarchæ, nec ipſi Precioſo Ioanni. Vtimur etiam ſemper vno confeſſore, nec alium accipimus, niſi eo abſente, quo reuerſo ad ipſum redimus. Et confeſſores omnium peccatorum dant nobis ex Eccleſiæ poteſtate abſolutionem nullo caſu Epiſcopis, aut Patriarchæ reſer-

uato,

uato, quanuis grauissimo. Vlterius Presbyteri non possunt audire confessionem eius, cui confitentur. Præterea Presbyteri, & Monachi, & omnes Ecclesiæ ministri, apud nos suo labore viuunt. Quippe Ecclesia nullas habet decimas, nec accipit; habet tamen prouentus & agros, quos ipsi Clerici, & Monachi fodiunt, aut sua, aut aliena opera colunt, & nullas alias habent eleemosinas, præter eas, quæ gratis in templis offeruntur pro exequiis mortuorum, & aliis piis rebus, nec eis licet vicatim mendicare, nec a plebe aliquid eleemosinarum extorquere. Item in nostris templis singulis diebus, vna tantum celebratur missa, quam sacrificii loco habemus, nec plures ex veteri instituto celebrare licet. Pro qua quidem missa, nullum pretium aut mercedem accipimus, in quo ministerio Sacramentum Eucharistiæ non ostenditur, vt hic video fieri, inibique omnes sacerdotes & diaconi, subdiaconi, & templum accedentes Corpus Domini accipiunt, & nullam pro remissione animarum facimus missam, sed mortui cum crucibus & orationibus sepeliuntur in certo loco, super quos mortuos, præcipue inter

alias

alias orationes, initium Euangelii Ioannis dicimus, & ſequente die, a ſepulto mortuo, eleemoſinas pro eis offerimus. Id etiam poſtea facimus, certis diebus, in quibus omnibus epulis funebribus indulgemus.

De fide ac Religione noſtra diximus. Nunc vero quoniam poſtquam in Luſitaniam venimus, crebras diſputationes ac contentiones cum Doctoribus quibuſdam, præſertim cum magiſtris noſtris Didaco Ortiſyo, Epiſcopo inſulæ S. Thomæ, atque Regis Sacelli Decano, & Petro Margalho, de delectu ciborum habuimus, de hac re aliquid dicere non erit incongruum. Primum ſciendum eſt nos ex veteri teſtamento delectum ciborum ſeruare, qui delectus ab ipſo Verbo Dei conſtitutus eſt, quod Verbum poſtea natum eſt ex Maria Virgine, & ambulauit, atque verſatum eſt cum ſuis Apoſtolis. Id quoque Verbum Dei ſemper vivum, integrum, inuiolatum ſermonem, ac verbum habuit. Nec id quod olim ex immunditia prohibuit comedere, poſtea in aliquo ſui Euangelii loco dixit eſſe comedendum. Id vero quod in Euangelio ait: *Quod per os intrat, hominem non co-*

in-

inquinare, ſed ea quæ ex ore procedunt: non ea de cauſa dixit, vt frangeret id quod antea conſtituerat, ſed vt refutaret ſuperſtitionem Iudæorum, qui arguebant Apoſtolos, quod illotis manibus panem manducarent. Immo nec Apoſtoli id temporis, quando verſabantur cum Domino noſtro IESV CHRISTO, vnquam vſi ſunt immundis, nec guſtauerunt ea, quæ in lege prohibita ſunt, nec vllus eorum eam tranſgreſſus eſt. Nec iis temporibus quæ paſſionem Domini inſecuta ſunt, cum Euangelium cæperunt prædicare Apoſtoli, vllis apud nos ſcriptis probari poteſt, eos ediſſe, aut occidiſſe immunda. Verum tamen eſt Paulum dicere: *Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conſcientiam. Poſtea ſiquis vos vocat infidelium ad cænam, & vultis ire, omne quod vobis apponitur, manducate, nihil interrogantes propter conſcientiam. Siquis autem dixerit, hoc immolatum eſt idolis, nolite manducare propter eum, qui indicauit, & propter conſcientiam*: & omnia hæc dixit Paulus, vt placeret iis, qui in fide non erant admodum confirmati, quoniam inter hos, & Iu-

dæos

dæos variæ conſurgebant diſputationes ac contentiones, quas vt ſedaret, chriſtianis nondum ſatis confirmatis iudulgentius morigerebatur, & acquieſcebat. Id tamen faciebat, non quod legem frangere vellet, ſed vt plures ita in cæremoniis relaxandis gratificando ad fidem alliceret. Idem Apoſtolus quoque ait: *Is qui manducat, non manducantem non ſpernat, & qui non manducat, manducantem non iudicet, quoniam is qui manducat, Domino manducat, & qui non manducat, Domino non manducat*: quamobrem indignum eſt peregrinos chriſtianos tam acriter ac hoſtiliter reprehendi, vt ego de hac re, & de aliis, quæ minime ad veram fidem ſpectabant, reprehenſus fui. Sed multo conſultius erit huiuſmodi chriſtianos homines, ſiue Græcos, ſiue Armenios, ſiue Aethiopes, ſiue ex quauis ſeptem Chriſtianorum Eccleſiarum, in charitate & CHRISTI amplexibus ſuſtinere, & eos ſine contumeliis permittere inter alios fratres chriſtianos viuere, aut verſari, quoniam omnes filii baptiſmi ſumus, & de vera fide vnanimiter ſentimus. Nec eſt cauſa cur tam acriter de cæremoniis diſceptetur, niſi vt vnuſquiſque

ſuas

ſuas obſeruet, ſine odio, & inſectatione aliorum, nec commerciis Eccleſiæ ob id excludendus eſt, ſi peregre in alienis prouinciis domeſticos ritus obſervet. Id præterea, quod in Actis Apoſtolorum habemus, nempe quo pacto *Petrus vidit cælum apertum, & vas deſcendere quoddam, veluti linteum magnum, quatuor initiis ſubmitti de cælo in terram, in quo erant omnia quadrupedia, & ſerpentia terræ, & volatilia cæli*: cui vox dixit, *Surge Petre, occide, & manduca*: cui Petrus, *Abſit Domine, quoniam nunquam manducaui omne commune, aut immundum*: cui vox iterum, *Quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris.* Quod vbi cum tertio repetitis vicibus contigiſſet, ſtatim illud vas in cælum receptum eſt. Quibus peractis, ſpiritus miſit eum in Cæſaræam ad Cornelium, virum pium, & timentem Deum. Apud quem loquente Petro cecidit ſuper omnes, qui verbum Dei audiebant, Spiritus S., quo Spiritu S. accepto Petrus totam familiam Cornelii baptizari iuſſit. Quod cum cæteri Apoſtoli, ac fratres, qui in Iudæa erant, Cornelium eſſe baptizatum audiuiſſent, Petro, quod dediſſet

baptiſmum & verbum Dei Gentilibus, ſuccenſere cœperunt, dicentes, *Quare introiſti ad viros præputium habentes, & manducaſti cum illis?* Qui a Petro, tota viſione expoſita, placati ſunt, atque Deo gratias egerunt dicentes: Ergo & gentibus pœnitenti-„ am dedit ad vitam, & recordati ſunt verbi „ Domini, quod in cœlum aſcendens dixit, *Ite per omnem terram, & prædicate Euangelium omni creaturæ, qui crediderit & baptiſatus fuerit, ſalvus erit, qui vero non crediderit, condemnabitur.* Tum Apoſtoli cœperunt prædicare Euangelium per totum mundum omni creaturæ, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, atque per omnem terram exiuit ſonus eorum. Et hanc viſionem, in qua munda & immunda apparebant, ita in Æthiopia exponimus, munda animalia fuiſſe populum Iſrael, immunda autem populum Gentilium. Ideo vero Gentiles ſunt vocati immundi, quod idolorum cultores eſſent, & inſervirent operibus diabolorum, quæ immunda ſunt. Quod autem vox illa dixit, *Petre occide*, id apud nos in hunc modum interpretatur, *Petre baptiſa*: & quod dixerit, *Petre manduca*, intre-

pre-

pretamentum habet, ac si dixisset, *doce & prædica fidem, & legem Domini nostri* IESV CHRISTI, *populo Israel, & gentibus.* Ad hæc certissimum est nullibi in Scripturis reperiri Petrum, aut alios Apostolos immunda occidisse, aut comedisse, post hanc visionem. Porro sciendum est, cum Scriptura loquitur de pane, non intelligendum esse cibum, nec corporale nutrimentum, sed explicationem, ac expositionem CHRISTI, & Scripturarum doctrinæ. Consultum profecto esset, omnes Doctores, & prædicatores de hoc linteo, quod ostensum fuit Petro, sublimia & alta docere, & non illa, quæ infima sunt, & quæ nihil ad salutem videntur pertinere, ac non inde documenta aucupari, quasi fas, & licitum esset nobis immunda comedere, quando ex Scriptura id minime colligere possunt. Quid quod ipsi Apostoli in suis Synodorum libris præceperunt nobis, ne comedamus animalia suspensa, suffocata, lacerata, neque semesa ab aliis bestiis, nec sanguinem, quoniam Dominus amat munditiam, & sobrietatem, & odit gulam, & immunditiam. Et plurimum etiam eos Dominus diligit, qui abstinent a

carnibus, & multo magis eos, qui ieiunant pane, & aqua, & herbis, vt Ioannes Baptiſta eremita vltra Iordanem fecit, qui ſemper vſus eſt herbis. Et Sanctus Paulus eremita, qui octoginta annis ſemper ieiunans, commoratus eſt in deſerto, atque Sanctus Antonius, & Sanctus Macarius, ac plurimi alii filii eius ſpirituales, qui nunquam guſtauerunt carnes. Ideoque fratres mei, non oportet nos contemnere, neque inſectari proximos noſtros, quoniam Iacobus ait: *Qui detrahit fratri, aut iudicat fratrem ſuum, detrahit legi, & iudicat legem.* Paulus quoque docet, *melius eſſe vnumquemque viuere contentum ſuis traditionibus, quam cum fratre chriſtiano de lege diſputare.* Rurſus: *non plus ſapere, quam oportet: ſed ſapere ad ſobrietatem, & vnicuique ſicut Deus diuiſit menſuram fidei.* Quapropter indecens eſt cum fratribus de lege, aut de delectu ciborum diſputare, quod eſca nos commendet Deo, præſertim cum ipſe Paulus Apoſtolus dicat: *Nec ſi manducauerimus, abundabimus, nec ſi non manducauerimus, deficiemus.* Idcirco altiora & cæleſtem cibum quæramus, & has infimas & innanes diſpu-

putationes omittamus.

Haec omnia quæ de traditionibus ſcripſi, non ad diſputationem, nec contentionem ſcripſi, ſed vt meos, quatenus fieri potuit, protegerem ac defenderem contra acerbiſſimas multorum reprehenſiones, quibus nulla fuit reverentia, quo minus potentiſſimum Precioſum Ioannem, ac nos eius ſubditos conuiciis proſcinderent, ac Iudæos & Mahumetanos appellarent, eo quod circumciſionem ſeruamus, & ſabbatum ſanctificamus, vt Iudæi. Deinde quod veluti Mahumetani, ad occaſum ſolis vſque ieiunamus, id hominem chriſtianum minime decere aſſerentes. Id quoque acerbiſſime objiciunt Sacerdotum coniugia, vt laicorum, licita eſſe apud nos. Præterea nec id ſine morſu omittitur, quod primo baptiſmo quaſi diffiſi, ſingulis annis rebaptizamur, quod præter viros etiam mulieres circumcidantur, more nec apud Iudæos quidem recepto. Denique quod delectum ciborum ſanctiſſime obſeruatum volumus. Poſtremo, quod infantes, qui ante baptiſmum, pagani vocari ſolent, ſemichriſtianos nuncupemus. Quibus obtrectationibus coactus ſum talia

di-

dicere, vt noſtros purgarem ab huiuſmodi calumniis, & vt Doctores Sacræ Eccleſiæ Romanæ redderem nobis affabiliores. A quibus (neſcio quam pie) mihi interdictum eſt ſumere corpus Dominicum, poſtquam in Luſitaniam veni, quod ſpacium eſt ſeptem annorum, & (id quod non ſine dolore ac lachrymis dicam) reputor inter fratres chriſtianos tanquam Ethnicus, & Anathema. De quibus rebus ille, qui omnia vegetat, videat, cuius iudicio omnia committo. Ego autem non ſum miſſus a potentiſſimo Domino meo, Imperatore Aethiopum, ad Romanum Pontificem, & Sereniſſimum Ioannem Luſitaniæ Regem ad diſputationem & contentionum rixas, ſed ad amicitiam & ſocietatem contrahendam, non autem ad traditiones humanas vel augendas, vel diminuendas. Sed vt de erroribus Arii principis hæreticorum diligenter exquirerem, & intelligerem an Europæi chriſtiani cum noſtris, ad huius hominis opiniones deuincendas, conuenirent. Propter cuius errores Niceæ, ſub Iulio Papa congregatum fuit Concilium trecentorum, octodecim Epiſcoporum. Ac deinde vt ſcirem, an id apud Europæ-

ropæos Chriſtianos ſeruaretur , quod Apoſtoli in ſuo Synodorum libro præcipiunt , ſcilicet , vt ſingulis annis bis in Eccleſia Chriſti Concilium celebretur , in quo de rebus fidei rationem ſtatuerent. Quorum primum voluerunt cogi ad feſtum Pentecoſtes , ſecundum decima die Octobris. Deinde vt intelligerem , quomodo inter nos conueniret de erroribus Macedonii , cuius cauſa ſub Damaſo Papa congregatum fuit Conſtantinopoli Concilium centum quinquaginta Epiſcoporum. Præterea de erroribus Neſtorii , propter quem ſub Celeſtino Papa congregatum fuit in Epheſo Concilium ducentorum Epiſcoporum. Poſtremo vt etiam ſcirem de quarto ac magno Concilio Chalcedonienſi, in quo propter errores Eutychis , congregati fuerunt ſexcenti , triginta duo Epiſcopi , quo tempore Pontificatum obtinebat Romanum S. Leo , ex quo Concilio variis diſceptationibus habitis , & nihil ad concordiam Eccleſiæ conſtituto , atque re infecta , omnes diſceſſerunt, vnuſquiſque ſuam retinens opinionem. Quarum Synodorum libros , & aliarum , quæ poſtea celebratæ fuere , potentiſſimus Dominus meus Aethiopum Impera-

tor

tor penes ſe habet, & de hac zizania, quam aduerſarius veritatis diabolus ſeminauit inter Chriſtianos, Dominus meus plurimum dolet, vna cum omnibus ſuis ſubditis CHRISTI fidelibus.

Noſtri certe ab exordio primitiuæ Eccleſiæ Romanum Pontificem, vt primum Epiſcopum, agnouerunt, cui etiam hodierno die, vt CHRISTI vicario, paremus. In cuius curia frequentiſſime eſſemus, niſi obſtarent magna itinerum intervalla, ac multorum Mahumetanorum regna interiecta, quæ tranſitum impediunt, ita vt ſuſceptis maximis periculis, nihil tamen efficias; quanquam Prudentiſſimus, & Inuictiſſimus Rex Emmanuel felicis memoriæ, qui primus non ſine cæleſti numine itinera Orientalium Indiarum ſuis nauigationibus aperuit, magnam ſpem præbuit, id in poſterum commodius futurum. Is enim ſuperato Oceano Rubrum mare ſuis claſſibus edomuit, nihil deterritus magnitudine ſumptuum, quo & Chriſti fidem augeret, & ad vſum noſtræ amicitiæ, quaſi viam patefaceret, & id quoniam iam factum eſt, & vtraque gens alterius opibus vti poteſt, breui ſperamus fo-

fore, vt ab Lusitanis, vna cum nostris armis, omnes Mahumetani, cæterique Aethnici, ex toto mari Erytræo, ac vniuersa Arabia, Perside, ac India depellantur. Itidem & illud futurum confidimus, pace inter omnes Europæos Christianos composita, vt etiam ex Mediterraneis locis, Ponto, aliisque prouinciis, inimici crucis profligantur, *vt sit*, iusta CHRISTI verbum, *super faciem terræ vna lex*; *& vnum ouile*, *& vnus pastor*: cuius rei oracula duo habemus, alterum ex Prophetia S. Ficatoris, alterum ex S. Synoda eremita, nato in extremis Aegypti cautibus, quorum neutrum ab altero dissentit. Et ex quo Dominus meus potentissimus, legatos Serenissimi, & Prudentissimi Regis Emmanuelis accepit, videtur fides oraculorum, ad euenta properare. Certe iam inde noster Princeps nihil magis cogitat, consiliisque & armis meditatur, quam vt Mahumetani de facie terræ deleantur. His de causis, aliisque, quas coram Serenissimo Rege Ioanne, Emmnueli filio, exposui, istuc missus sum a Domino meo potentissimo non ad friuolas, & immanes disputationes. Atque vtinam instituta, atque cona-

conatus Principis noſtri, pro quibus legatus ſum, Deus Optimus Maximus ad finem optimum & ad ſuam gloriam perducat, Amen.

His omnibus explicatis obiter & breuiſſime aliquid de ſtatu noſtri Patriarchæ, ac Imperatoris exponam. Primum ſciendum ſolemni ritu Patriarcham noſtrum ab Hieroſolymitanis Monachis noſtris, qui ibi apud ſepulchrum Domini habitant, ſuffragiis creari, idque hoc modo. Vita defuncto Patriarcha, ſtatim Imperator noſter Precioſus Ioannes nuncium aliquem expeditum mittit Hieroſolymam ad Monachos ibidem agentes, vt dictum eſt, qui nuncio accepto, ac muneribus, quæ Imperator Dominus noſter ad Sanctum Sepulchrum dono mittit, continuo aliquem Patriarcham ſuffragiis plurium eligunt: ſed fas non eſt alium, quam Alexandrinum eligere, ac moribus incorruptum. Quo creato, ſuffragia ſua obſignant, eaque legato, qui ad id venit, in manibus tradunt. Is ſtatim Cayrum contendit, quo vbi ventum eſt Patriarchæ Alexandrino, qui ibi ſemper ſedes habet, creationem illam legendam prorrigit. Cognito autem, quem

quem ex Alexandrinis delegerunt, virum tantis honoribus destinatum, cum legato in Aethiopam mittit, qui ex veteri instituto Monachus D. Antonii eremita debet esse, cum quo in Aethiopiam confestim nuncius proficiscitur, vbi cum magno gaudio & honore ab omnibus excipitur. In quo negotio aliquando annus vnus, & alter transigitur, interimque Preciosus Ioannes de prouentibus ipsius Patriarchæ pro lubitu dispensat. Præcipuum autem Patriarchæ officium est, sacros ordines dare, quos nemo, ipso excepto, aut dare aut auferre potest. Cæterum nullum Episcopatum, aut Ecclesiæ beneficium in vllos confert. Id solum a Preciosum Ioannem spectat, qui omnia pro suo arbitrio dispensat: mortuoque Patriarcha, cuius ditiones, ac prouentus amplissimi sunt, ex solida omnium illius bonorum fit hæres. Est præterea Patriarchæ munus, excommunicationibus aduersus contumaces procedere, quarum tam arcta obseruatio est, vt præuaricatori pœna perpetuæ inediæ vsque ad mortem infligatur. Indulgentias nullas dat, neque concedit. Nec pro vllo delicto, quantumcunque magno, cui-

quam

quam Sacramenta Ecclefiæ interdicuntur, nifi tantum propter homicidia. Ipfum nomen Patriarchatus, noftro idiomate Abunna dicitur. Cæterum qui nunc hoc folium tenet, proprio nomine, quod ex baptifmate accepit, Marcus vocatur, vir centum annorum, aut vltra. Sciendum etiam apud nos Calendis feptembribus annum incipere, qui dies femper incidit in vigiliam Ioannis Baptiftæ. Reliqui dies fefti, vt Natalis Domini, Pafchæ, aliique deinceps eodem tempore apud nos celebrantur, quo in Ecclefia Romana. Id quoque diffimulanter prætereundum non eft, apud nos Divum Philippum Apoftolum, Euangelium & fidem Seruatoris CHRISTI prædicaffe. Quod fi libeat fcifcitari de agnomine noftri Imperatoris, is fibi perfuafum habeat, illum perpetuo appellari Preciofum Ioannem, & non Presbyterum Ioannem, vt hic falfo paffim iactatur. Scribitur enim noftro fermone his caracteribus [illegible], quod fonat Ioannes Bellul, hoc eft, Ioannes Preciofus, fiue Altus, & in Chaldaica lingua fic fcribitur [illegible], quod eft Ioannes Encoe. Id fi interpreteris, etiam Ioannis Pre-

cio-

ciosi, siue Alti significatum habet, nec est ominandus, vt Matthæus falso indicauit, Imperator Abyssinorum, sed Aethiopum: Matthæus enim, quoniam Armenius erat, non poterat res nostras perspicue scire, præsertim eas, quæ ad fidem spectabant. Idcirco multa coram Prudentissimo felicis memoriæ Rege Emmanuele exposuit, quæ minime apud nos habentur. Id autem fecit non quod mentiri voluerit, quippe vir bonus erat, sed quod in rebus religionis nostræ non admodum erat edoctus.

REGNORVM autem & imperii successio, non in filium maximum natu transmittitur, sed ad eum, in quem pater id conferre vult. Et is qui modo imperium tenet, ordine nascendi tertius est, quod pia quadam reuerentia emeruit. Cum enim filii a patre moribundo, in regiis soliis sedere iuberentur, cæteris id facientibus, solus id facere recusauit,, absit, inquit, id mihi tri-,, bui, vt in cathedra Domini mei sedeam.,, Qua pietate a patre circumspecta, ei regna ac imperium tradidit. Vocatur is autem Dauid, cuius imperii ditiones tam Christianorum, quam Ethnicorum miræ amplitudinis sunt.

ſunt. In quibus multi reges, & reguli, comites, barones, as proceres, multaque nobilitas ineſt ad eius mandata obtemperantiſſima. In cuius omnibus ditionibus nulla, præter peregrinam, habetur moneta. Aurum vero & argentum pondere datur, ac accipitur. Oppida, & ciuitates apud nos permultæ ſunt, ſed non tales, quales hic in Luſitania videmus. Id magna ex parte inde venit, quod Precioſus Ioannes ſemper in caſtris, & tentoriis verſatur, quæ conſuetudo ideo recepta eſt, vt nobilitas continue, & perpetuo ſe in rebus militaribus exerceat. Nec illud prætereundum videtur, nos ab omnibus lateribus circundatos eſſe ab hoſtibus noſtræ fidei, cum quibus crebro confligimus, ſemper ſecundo Marte vſi, quas victorias numinis auxilio imputamus. Ius autem ſcriptum apud nos in vſu non habetur, nec litigantium quærelæ libellis, ſed ore peraguntur. Id fit, ne lites auaritia iudicum, & patronorum in longum protrahantur. Id quoque admonitione dignum videtur; Matthæum non fuiſſe ab Imperatore noſtro Dauide miſſum, ad Inuictiſſimum, Potentiſſimumque Regem Emmanuelem, felicis memo-

memoriæ, ſed ab Regina Helena vxore Imperatoris, cognomento Manus Mariæ, qui huius Dauidis, de quo loquimur, avus fuit, quæ tunc temporis ob tenellam Dauidis ætatem, regnorum gubernacula adminiſtrabat, mulier haud dubie prudentiſſima, & ſanctiſſima. Eadem iſta Helena duos compoſuit libros ſermone chaldaico, vt erat doctiſſima, quorum vnus dicitur *Enzera Chebaa*, ideſt, laudate Deum in organis, in quo de Trinitate doctiſſime diſputat, & de Matris Chriſti Mariæ Virginitate. Alter vocatur *Chedale Chaay*, hoc eſt, radices ſolis, in quo acutiſſime de lege Dei diſceptationes habet.

OMNIA hæc de fide, religione ac patriæ noſtræ ſtatu, ego Zaga Zabo, quod gratia patris interpretatur, Epiſcopus, & Sacerdos, ac Bugana Raz, nempe miles, ac Prorex prouinciæ, quæ Bugana dicitur, nec tibi in CHRISTO filiolo meo chariſſimo Damiano petenti, nec vlli homini talia flagitanti denegare potui, aut negare licuit duabus de cauſis, quarum prior eſt, quod in mandatis habeo a potentiſſimo Domino meo Precioſo Ioanne, Aethiopum Imperatore, omnibus me interrogantibus de fide, religione,

ne, ac prouincia noſtra, nequid clam habe-
rem, ſed ex fide veritatem rerum ſcriptis &
verbis exponerem. Secunda, quod operæ
precium exiſtimarem, mores, ritus, inſti-
tuta noſtra, & locorum ſitus, in publicam
notitiam venire. Quas res nemini ad hunc
vſque diem ſcripſi, nec verbis expoſui, non
quod ad id laboribus meis parcere vellem,
ſed quod nullus Chriſtianorum hominum,
poſtquam in Luſitaniam veni, a me talia co-
gnoſcere appetiuit. De qua re non potui,
nec poſſum ſatis mirari. Te vero quem re-
rum noſtrarum cupientiſſimum multis argu-
mentis iudico, per CHRISTI plagas, ac cru-
cem oro, vt hanc noſtram fidei, ac religi-
onis confeſſionem in linguam latinam con-
uertas, vt per te liceat omnibus piis Euro-
pæis Chriſtianis ritus, ac integritatem mo-
rum noſtrorum intelligere. Porro ſi tibi, in-
ter tuas peregrinationes, Romam petere con-
tingat, tunc nomine meo Pontificem, ac
venerandos Cardinales, Patriarchas, Ar-
chiepiſcopos, Epiſcopos, cæteroſque bonos
CHRISTI cultores, per IESVM CHRISTVM,
in oſculo pacis quæſo ſalutes, petaſque ab
ipſo Pontifice, vt ad me remittat Franciſ-

cum

cum Aluares, litteris illis ſuis inſtructum, quibus Domino meo potentiſſimo Aethiopum Imperatori reſpondeat, quo tandem in patriam redeam, meoſque lares inviſam; nimium enim diu hic detentus fui, vt ante obitum meum, qui ex nimio ſenio pro foribus eſt, mandata perferam, reliquias deinde vitæ tranſacta hac legatione Deo conſecrem, diuiniſque rebus totus vacem. Cæterum te oro, ſi aliqua in noſtris ſcriptis non fuerint ſatis compoſita, aut ordinata, vt ipſe tu id ad phraſim latinam coaptes, ſed ita, vt nihil de ſenſu immutes. Poſtremo te obſecro, vt inter vertendum exquiras diligenter vetus, & novum Teſtamentum, vt intelligas ex quibus locis meas auctoritates excerpſi, quo certius vertas. Quod ſi omnia non fuerint tam feliciter tractata, quam forſitan aliquis curioſus, aut ſcrupuloſus exigat, id condonandum erit inopiæ, & penuriæ librorum Chaldæorum, quos penes me non habeo, quos enim habui iniquitas fortunæ in itinere perdidit. Quamobrem deſtitutus omnium librorum auxilio, nihil, niſi quod recens memoria afferebat, dictare potui, ſed ea omnia certiſſima fide. Vale filiole in Chri-

ſto dilectiſſime. Oliſipone, vigeſimo quarto Aprilis, anno Salutis noſtræ MDXXXIIII. (a)

✠

[illegible]

[illegible]

[illegible]

POSTQVAM hæc omnia ſcripſi venit mihi in mentem locus ille, vbi dico Chriſtum deſcendiſſe ad inferos pro anima Adæ, atque pro anima ipſiuſmet Chriſti, quam ipſe Chriſtus acceperat ex Sancta Maria Virgine matre ſua. De qua re habemus teſtimonium veriſſimum in libris, quos Regiminis vocamus, quos Chriſtus Ieſus Seruator noſter Apoſtolis tradidit, in quibus habentur hæc verba, quæ miſteria doctrinarum appellantur. Quorum auctoritate, & teſtimonio, omnes, ſine vlla hæſitatione, in hac ſententia verſamur. Ego tamen poſtquam in Luſitaniam veni, deprehendi Theologos diuerſa tradere, contra noſtram omnium

(a) *Hiſce characteribus, manu propria ipſius oratoris, omnia ſupra ſcripta ſubſignata erant.*

um opinionem, quæ tam certa eſt, vt non hoc ſolum, ſed etiam omnium hominum animos ab Adam profluxiſſe aſſeramus, & vt caro noſtra eſt ex ſeminio carnis Adæ, ita quoque anima noſtra, quaſi lucerna in anima Adæ accenſa, originem ſuam & naturam ex Adam trahit. Ex quo apparet nos omnes eſſe ſemen Adæ ex carne, & anima.

De regno Æthiopiæ ac populo, deque moribus ejuſdem populi.

VISVM eſt præterea, quæ de hoc Rege Æthiopiæ noſtris temporibus comperta ſunt, paucis ſummatim attingere. In medio totius Africæ, quæ tertia pars orbis terrarum eſſe cenſetur, ſiti ſunt Abyſſini Æhiopes, quibus longe lateque dominatur magnus imperator David, vulgo Pretoiannes appellatus. Eius imperio ſexdecim opulenti Reges parent, & ab eo ita leges accipiunt, vt beneficiario alienoque iure potius, quam ſuo, regna obtineant. Ipſe a vetuſta progenie, ſucceſſioneque perpetua regii ſanguinis, imperium accepit. Viget corporis viribus, ætate floret, & ſupra totius mundi Reges viri-

bus atque opibus abundat, & quod ſingularis & cumulatæ felicitatis eſſe videtur, nunquam bello a quoquam victus, frequentiſſime præliis victor, præalta & glorioſa pace perfruitur. A meridie Troglodytas habet, gentem nudam, nigerrimam, omnium prope rerum quæ ad ciuilem & elegantem vitam pertinent, rudem penitus, & egenam, vtpote quæ in æſtuoſa & retorrida regione nihil fere a ſolo, cælove benignitatis conſequantur. Hæc gens tamen aurum fodit, & ebur præbet, & per ſiticuloſas arenarum ſolitudines legendis gemmis ſolertiſſime divagatur, nec alios novit deos, quam Solem & Lunam, ſed hanc maxime in honore ac admiratione habet, quod noctibus, diſceſſu Solis, a fervore immodico refrigeratis lucem largiatur, & contra Solis iniurias vna benigne & opportune invecto tepore ſplendoreque ſubveniat. Ab occaſu Manicongorum Rex fines habet, cuius regni magna eſt amplitudo, ſolique maior fœcunditas, nam fluvius ingens, quem Gabram vocant, amplitudine, incrementis, copiaque Crocodilorum & piſcium Nilo perſimilis, mediam ſecans, & ſæpe inundans regionem, effectis aliquot inſulis, in Athlanticum

ticum Oceanum defertur. Hic Rex proxime a Lusitanis (quorum in fidem & potestatem vltro se dederat) Christiana sacra suscepit. Ab austro capillati Æthiopes occurrunt, qui ad promontorium Bonæ spei , cuneatis ibi & prominentibus terris extenduntur. Ea gens , vti prope Capricorni circulum sita , colorem oleæ maturæ defert , corporis habitus illis paulo castigatior & exilior , ita vt cursu vel incitatos equos effugiant. Ab his, cum sint astuta ac insidiosa feritate terribiles , Franciscus Almedius , dum , magnis rebus gestis India decedens, cum victrice classe ad triumphum in Lusitaniam rediret , & ad Saldanicum fontem aquaretur, interfectus est. Ab ortu vero Solis Barnegasiorum Rex Davidi subiectus Arabici maris litus attingit in sinu Adulico, qui statim rubri maris angustias intrantibus ad lævam occurrit. Ibi Delaca est insula, quæ stationem habet , & in proximo continente portus est nomine Araquincus , ita vt facile iam possit ad interiores Abyssinos perveniri , & tuto quidem itinere , cum pacata amicaque sint omnia. Barnegasiorum Rex, atque eius populus , non atra , sed flaventi & cuprea quadam nigredine tinguntur, habi-

habitus illis corporum, armorum, veſtium, & ingenii, ab Arabibus ac Ægyptiis vix differt, nam nauigatione frequentiſſima, & terreſtribus commerciis inde ea, quæ diximus, facile acceperunt.

At vniverſæ ditionis imperium Davidis magnas ſingulis prope in rebus recipit diverſitates, cum a Cancri tropico adverſum Capricorni totum immenſa vaſtitate diſtendatur, unde neceſſe fit, ad Solis conuerſiones cuncta variante natura, cælum alibi mite eſſe, alibi infeſtum, alternatis ſcilicet pruinis, atque fervoribus, vti magis, aut minus regio quæque ab Æquatoris benignitate receſſerit. Nam vti duabus æſtatibus, duabusque opimis meſſibus felices, populi ſingulo quoque anno lætantur, ita inexhauſta terræ pinguedine, & alteræ etiam binæ, vti leguminum minores meſſes, iterata ſemente proveniunt. Hominibus ita abundat, vt vel mediocri rerum tumultu decies centum millia hominum, & præterea quingentos elephantos, camelorumque & equorum ingentem numerum ad bellum inſtruat. Arcubus in bello quadricubitalibus, tum conto, lorica, & galea vtuntur. Abundant auro, metallisque cæteris: mar-

margaritis, & ſerico ornantur, lino bombycinoque veſtiuntur, lanificio enim penitus carent, quanquam omnifariam pecoribus affluant: agriculturam exercent, & rem pecuariam, bina meſſis, binaque illis æſtas, milii, hordeique frequens uſus. Quidam ſeſamum, alii lotum ferunt, ſal foſſile habent, ſicut Arabes, hebeno Perſico abundant & ſiliquaſtro. Aromata piperis, cinnamomi, & gingiberis legunt, venantur leones, pardales, rhinocerotes, & elephantos. Ipſi ſe antiquiſſimos hominum eſſe gloriantur, argumento quod indigenæ, ſemperque liberi fuerint, nec eos Semiramis, Hercules, Dionyſius, aut ipſi etiam Romani expugnare vnquam potuerint: Cambyſes quoque, Rex potentiſſimus, ab eis uictus, maximoque exercitu exutus ſit: quin & Ægyptios Æthiopum colonos affirmant, litterarumque, & ſtatuarum uſum, cultum Regum, curamque ſepulchrorum, & politica omnia ab Æthiopibus accepiſſe. At illa verior, ac iuſtior huius gentis gloria, quod chriſtianam pietatem, iam inde ab eius initiis, per Eunuchum Reginæ Candacis a Philippo Apoſtolo baptizatum ſuſceperit, ſuſceptamque tot

iam

iam feculis conftantiffime conferuarit, & quanquam interea, ficut & hodie, undique a Mauris, & Saracenis Mahumetis cultoribus, itemque idolatris, velut indagine, cincta, vexata, oppugnataque fuerit, non tamen ea fæva Mahumetis tempeftas, quæ Romanum imperium cum Chriftiana religione ex maxima parte alibi disiecit, Æthiopiam, aut ditione, aut religione fua fpoliare vnquam potuerit. Nec id quidem mirum, cum hi Æthiopici Reges, ab iisdem Davide ac Salomone, a quibus Sanctiffima Deipara Virgo, ipfeque Chriftus Servator nofter, genus ac ftemma fuum numerent, cui fit honor, & nunc, & femper, Amen.

DE-

DEPLORATIO
LAPPIANÆ GENTIS.

NON indignum puto, Pontifex Maxime, in calce huius noſtri opuſculi, quoniam ad ſidem, & unionem Eccleſiæ hæc quoque ſpectant, Ioannis Magni Gothi, Archiepiſcopi Vpſaliæ in Regno Suetiæ (vt ab eo ad miſerandam Lappianam gentem veniamus) aliquam mentionem facere. Is autem Ioannes magnus Gothus, vir eſt optimis parentibus, ac diuitibus, natus, ſacrarum litterarum non vulgariter peritus, probitate vitæ ſpectatiſſimus, Eccleſiæ Romanæ ita addictus, ut eius cauſa ampliſſimum Vpſaliæ Archiepiſcopatum cum prouentibus plus minus quadraginta millium aureorum in ſingulos annos, vna cum fundo paterno, amiſerit: cuius dignitatis, ac bonorum iactura, ab fluctibus fortunæ agitatus, in Pruſſia, Gedani diu tenuiter victitans, delituit. Vbi (quod interim mihi Regis mei negotia in illis

lis Germaniæ partibus tractanda erant) cum eo, ac cum Olao Magno Gotho, eius fratre, indiſſolubilem contraxi amicitiam. Hos inopinate poſtea Vincentiæ reperi, multo tenuius, quam antea, degentes, quem locum ex illis vltimis terrarum oris, propter promulgatum Concilium, ex quo nonnihil ſpei ſibi, ac ſuis calamitatibus conceperant, adeundum eſſe propoſuerant. Concilio tandem intermiſſo, ii boni viri iam a ſuis facultatibus plane deſtituti, quibus, dum ampliores eſſent, ſæpius in aquilonaribus illis partibus pro Romana Eccleſia pugnauerant, & adhuc (ſi res ſucceſſiſſet) pugnaturi eſſent, Venetias emigrant, vel aliena libertate, vel ſuis laboribus, præſertim docendo, ac inſtituendo, victum quæſituri, nullis enim aliis ſubſidiis niti poterant, niſi quod in Numinis auxilio totam ſpem repoſuerant. Quo cum perveniſſent, ſolum ab Hieronymo Quirino, Patriarcha Veneto, in ipſo Patriarchatu, humaniſſime accepti hoſpitantur, vbi ad hunc uſque diem dilatum Concilium expectantes hærent.

Svb huius Vpſalienſi Archiepiſcopatu, pars illius vaſtæ Lappianæ provinciæ habetur, cuius indigenæ Chriſti Servatoris noſtri leges mini-

minime norunt, id quidem, vt a multis, tum bonis, tum fide dignis viris, dum in illis provinciis versarer, ob turpissimum prælatorum, & nobilium quæstum, ac avaritiam accidere intellexi. Nam si Christiani essent, liberi essent ab illis vectigalibus, & tributis, quibus ipsi, vt Ethnici, multantur, nobilitas contra cum Episcopis ditescit. Vetant igitur eos Christianos fieri, ne subditi suaui iugo Christi, aliquid lucelli eorum tyrannidi, & rapacitati subducant, & aliquid ex vectigalibus decrescat, quibus gens illa miseranda ab ipsis Monarchis turpiter, & insatiabiliter premitur & torquetur: qui impatientissime ferunt, si illi, Christiani facti, non longe plus vectigalium ipsis penderent, quam cæteri Christiani suis Principibus pendunt, ac proinde deformem istum & sacrilegum quæstum fidei, ac religioni Christianæ, contempta tot animarum salute, anteponunt, vere habentes claues, quibus nec ipsi intrant, nec alios intrare sinunt. Avaritiam sane inexplebilem, & impietatem intolerabilem, ac a piis pectoribus armis & scriptis, denique totis viribus expugnandam, quam proculdubio sopitam hoc tempore habuissemus,

mus, ſi hic bonus vir in priſtinum ſuum honorem reſtitutus eſſet; nihil enim magis cupit, nihil acrius meditatur, quam quo pacto hæc gens ad Chriſti fidem reduci poſſit; nihil flebilius deplorat, quam quod ſe auctore (id quod ſæpe animo voluerat) hæ miſerandæ pecudes adhuc, propter impiam religionem, per Chriſtianam fidem Chriſti oves factæ non ſint. Nec tam queritur ſe ab Archiepiſcopatu, vel bonis avitis depulſum, quam quod careat neruis, auxilio & facultatibus, quibus hanc Lappianam plagam & medicari, & ſub Chriſti iugum mittere, & Romanæ Eccleſiæ coniungere poſſit. Id quidem poſtea mihi ſæpius per litteras confirmauit, quibus, nondum ipſe placatus, acrem huius negotii, in fine illius primæ Precioſi Ioannis legationis, (quam ipsi Ioanni Magno Gotho conſecraui) mentionem feci, & ne tum quidem mihi ipſi in hoc negotio ſatisfeci; ſed cum Eraſmo Roterodamo meis litteris egi, vt cauſam iſtius rei ſcriptis commendaret. Poſtmodum in illius contubernio agens, quod mihi cum eo Friburgi Briſgoiæ ad quinque menſes fuit, præſens cum præſente verba ſuper eodem negotio feci. Quibus rebus

bus impulſus conſtituerat de hac re iuſtum volumen emittere, mortis tamen interuentu, operis materia, quam iam congeſſerat, diſſoluta eſt. Nihilominus in ſuo Eccleſiaſte tam nefandam impietatem non obticuit, quæ ſane talis eſt, vt omnes Chriſtianos, quibus potentia, & doctrina a Deo conceſſæ ſunt, poſſet quodammodo reos facere, & ab eis in ultimo iudicio coram Chriſto iuſto iudice vindictam petere.

VIDEANT ergo Chriſtianorum Monarchæ, quam rationem, quem calculum tantarum perditarum animarum in noviſſimo die ad Chriſti tribunal, vbi nec gratiæ, nec indulgentiæ locus eſt, nec blandimenta, nec aſſentationes recipiuntur, reddituri ſint. Tu tamen, Pontifex Maxime, is iam ſolus es, qui huic morbo mederi potes. Tu iam is es, qui huic genti vias Domini demonſtrare potes, & vt recte in iis ambulent, dirigere. Tu ſolus eas de inferno inferiore redimere valebis, per te parvulis Chriſtum accedere licebit, & in virtute dexteræ tuæ a dæmonum catenis ac inſidiis liberari, & copioſa Chriſti in hoc, & in alio ſæculo redemptione frui. Vide quam palmam obtinebis ſi meſ-

ſis

ſis illa multa , te operario, in horreum Chriſti comportetur. Nec dubium eſt, quin comportabis , modo incipias. Sunt hodierno die cum Goſtawo Suetiæ , & Gothiæ Rege aliquot Magnates , ab Eccleſia Romana reciſi. Sunt in ipſis quoque regnis , qui omnino ex diametro diſſentiunt. Poſſis ad vtroſque litteras pro tua dignitate , & paſtorali officio dare , eosque per Chiſti plagas (hunc enim omnes , quanquam ab ipſa Romana Eccleſia diſſentiunt , filium Dei , & Servatorem noſtrum fatentur) obteſtari , vt hanc Orientalem , & Occidentalem Lappiam, cum Fimmarchia , Scricfinia , & Biarmia ampliſſimis provinciis , quarum maior pars Chriſtum non novit , ad eius ſuauiſſimum iugum venire permittant , ab eiſque tantum aucupentur , & extorqueant , quantum alii Chriſtiani Principes a ſuis ſubditis vel iure poſtulare , vel precariis exactionibus obtinere conſueuerunt. Ad id non tantum litteræ , ſed viri quoque docti , & ſanctitate vitæ probati mittendi videntur , vt hæ provinciæ Romanæ Eccleſiæ per Chriſti fidem coniungantur. Quibus per te , vna cum Æthiopica gente , ad veram Chriſti legem adductis, etſi

popu-

populi irafcantur, Dominus fedens fuper Cherubim regnet, & terra moveatur, ipfaque exultet, & infulæ multæ lætentur. Vale Pontifex Maxime in Chrifto IESV, Amen. Ex Lovannio Cal. Sept. Anno MDXXXX.

Lappiæ defcriptio.

LAPPIA mari Botnico interiecto in Orientalem, & Occidentalem dividitur, cuius æquoris extremum, Tornia eft. Ab oriente lacum album tangit, ad feptentrionem varias provincias amplectens, ad incognitum fe extendit. Ad occidentem Islandiam refpiciens, parti Noruegiæ eft contigua. Ad meridiem, ab altera Noruegiæ parte, Suetia, Finlandia, ac ab vtraque Botnia cingitur. Lappia enim orientalis Ecclefiam D. Andreæ in gradu elevationis poli octogefimo quarto habet, quæ magnifico & fumptuofo templo, ac doctis & facrarum litterarum eruditis viris ornatur. Ecclefia hæc Archiepifcopo Vpfalienfi obedit, & obtemperat, fub cuius Diœcefi fita eft. Nihilominus eius circumvicini, fiue incuria, fiue auaritia Prælatorum, & Magnatum (vt dictum

eft)

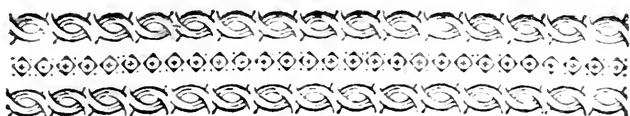
eſt) Chriſtum non agnoſcunt. Lappia Latino ſermone interpretatur inepta, ſiue ſecors provincia. Nomen puto inditum inde, quod ex nimio, & intenſo frigore, ſolum, tanquam ſtupidum, minime aptum ſit nec ad recipiendum, nec ad procreandum fruges. Indigenæ iſtius provinciæ, nervoſi, & mediocris ſtaturæ ſunt, mire dexteri, & agiles in arcubus, & ſagittis vtendis, quam artem iaculandi ab incunabulis ſic exercent, vt puero a ſcopo erranti cibus non detur tantiſper, donec in eum recte ſagittam dirigat. Pellibus, non ineleganter contextis, loco veſtium præcipue vtuntur, quibus ſe a frigoris iniuria tutantur. Quod ita etiam pati aſſueuerunt, vt dum opus ſit, id ſine aliquo pellium munimine expugnare valeant. In tabernaculis habitant, nec domus eiusmodi alicui uſui ſunt, quippe ſæpius hinc inde migrant. Aliam viuendi rationem quam venationis, aucupii, & piſcationis non habent, in quibus plurimum præſtant. Eſt enim prouincia illa iſtarum rerum feraciſſima. Agrum non collunt, nauiculis vtuntur ſine aliquo ferreo clavo compactis, quibus piſcibus aere exſiccatis, ac pellibus onuſtis ad vicinos

na-

navigant, vt permutatione tantum annonam & pecuniam, nullo ſermone adhibito, ſed ſolis nutibus agentes, acquirant. Id ſolum accidit ob linguæ barbariem, & aſperitatem, alioquin in ſuis permutationibus ſagaces & expertiſſimi ſunt. Gens bellicoſa & animoſa eſt. Loco equorum vtuntur animalibus, quæ *Raingi* ſuo ſermone vocantur, magnitudinem & colorem aſini, vngulas bifidas, formam atque cornua cervorum habentibus, ſed cornua lanugine quadam cooperiuntur, & humiliora, & ramis rariora cervi (vt ipſi vidimus) ſunt. Hæc tantæ ſunt velocitatis, vt ſpatio duodecim horarum vehiculum ad triginta milliaria Germanica proripiant, in quorum progreſſu, lento vel celeri, ex tibiarum articulorum agitatione, ad inſtar nucum colliſionis crepitus auditur. Religio iſtus gentis eſt, & ignem & ſtatuas lapideas pro diis habere. Ex quauis re animata eis mane occurrente, totius diei euentum iudicant, & augurantur. Matrimonium obſervant, & mire ſunt Zelotypi. Incantamentis ſic polent, vt inter multa alia dictu mira, quæ prætermitto, naves in medio curſu retineant, ſic vt nulla vi ventorum amoveri

possint. Quod malum solo virginum excremento foris navium ac transtris illitis curatur, a quo spiritus illi, vt ab incolis accepi, natura abhorrent. Lege Saxonem Grammaticum, & mira de sagis, & incantamentis aquilonaribus videbis.

DAMI-

DAMIANI A GOES, EQVITIS LVSITANI,

DE BELLO CAMBAICO SECVNDO COMMENTARII TRES.

SERENISSIMO PRINCIPI LVDOVICO
LVSITANIÆ INFANTI
DAMIANVS A GOES
S. D. P.

MIRVM est, quam semper cum ætate accrescant labores, & deficientibus paulatim viribus maiora negotia incumbant. Siue id arcano quodam naturæ motu, Numinisque imperio contingat, siue voluntate nostra id vltro suscipiatur, vix certum constitui potest. Mihi certe euenire video, quo propior ad senectutem vergo, eo plu-

ra offerri, quæ fcriptis ad æternitatem commendari debeant. Ea enim funt facta præclara noftræ gentis, ea magnitudo varietasque rerum, ea nouitas infularum climatumque, vt fi denuo aliquis Homerus exurgeret, poffet non incommode ex rebus Lufitanicis & Iliados & Odiffeæ argumentum non fabulofe, fed ex vero, componere. Sed hæc fortaffis alias tentabimus. Nunc quæ proxime acta funt ad Gangem in tuenda arce Dienfi defcribere propofitum eft. Ex quo enim tua humanitas, Princeps Clariffime, & in bello gerundo Dux ftrenuiffime, nobis recitauit litteras Ioannis Mafcaregnæ Dienfis arcis Præfecti, laureatas, & triumphorum argumentis plenas, non potui mihi imperare, quin arrepto calamo, otioque excuffo, eius rei commentarios conficerem. Quem laborem merito, fortaffe ob nonnullas lucubratiunculas, fubterfugere potuiffemus, quippe qui iam

pri-

pridem emiſerimus (quod mihi non ad iactantiam ingenii , ſed ad teſtimonium laboris dictum velim) priorem illam Dienſem oppugnationem , vbi in fine opuſculi adiuncta eſt nonnulla diſceptatiuncula cum Paulo Iouio viro diſertiſſimo. Deinde fidem , mores , potentiamque Aethiopum , qui ſub Ioanne Precioſo , ſiue (vt nunc loquimur) ſub Ioanne Presbytero degunt , ſcripto prodimus. In quo libello , vice coronidis , deplorandam Lappiorum ad glacialem Oceanum degentium calamitatem Paulo tertio Pontifici propoſuimus. Præterea Hiſpaniarum vires , opes , fæcunditatemque libro complexi ſumus.

Hisce commentatiunculis , licet quaſi fatigatus , rudem mihi , etſi non in perpetuum , ſaltem ad tempus poſtulare poſſem : tamen vbi noua gloria noſtræ gentis de Turcis parta meum animum denuo accendiſſet , in re noua

ua nouum vegetumque animum ad ſcribendum indui. Quod ſi nobis pro animi alacritate par ingenii vis, & eloquentiæ copia ſuppeteret: melius ſeſe proderet hominibus rerum geſtarum amplitudo, quam fortaſſe alius aliàs præſtabit. Nos contenti erimus, vt ſumma fide rem tradamus, vt, ſi lector non audiat ex nobis, quanta ſit claritas magnitudoque iſtius victoriæ, animo ſaltem concipiat, & vtcunque imaginetur. Ceterum hoc, quicquid eſt libelli, tibi dicatum voluimus, Princeps Inclyte, cuius felici conſilio bellica hæc negotia domi foriſque rectiſſime tractantur. Quod ſane iam antea ſatis te declaraſſe in Tunetenſi expugnatione omnibus compertum eſt, vbi Carolo Quinto, cognato & ſororio tuo, in difficilioribus negotiis præſto ſemper adfuiſti, & præſens tuam animi excellentiam, virtutem, & rerum bellicarum peritiam vniuerſo orbi innoteſcere

ſcere voluiſti. Quum igitur id & a te, & a clariſſimis fratribus tuis Ioanne Tertio, Inclytiſſimo Rege noſtro, & Henrico Cardinale Reuerendiſſimo agatur, vt æternum in India ſit Luſitanorum imperium, non putaui hunc librum de rebus Indicis, tibi iniucundum futurum, præſertim ſi in mentem veniat, vt inter legendum neceſſum eſt venire, quam fortunam auſpicium Regis, quas vires tua in bellis peritia, quid tutelæ, Cardinalis in prouidendo ſagacitas, ad hanc victoriam contulerit, & quid in poſterum iiſdem effici, & ſperari poſſet. Accipias igitur ſereno placidoque vultu hanc noſtri deuoti pectoris operam, quod te facturum pro tua humanitate nequaquam addubito. Vale.

DE

DE BELLO CAMBAICO SECVNDO

COMMENTARIVS I.

COLLATORVM beneficiorum pluma leuior eſt gratia: contra offenſarum memoria tenax, & diuturna, obliuionem non ſinit obrepere: nec tam expendit, iure ne an iniuria ſit læſa, ſed vulnus tantumodo ſuum adſpicit, & acri dolore ad vindictam per æqua, per iniqua, contendit. Cuius rei euidens exemplum patuit in gente Cambaica, quæ a noſtris hominibus multis affecta beneficiis, oppreſſa earum rerum memoria, cladem, (quam ſub Antonio a Sylueira ſua culpa acceperant, dum Dienſe præſidium, cui ille per id tempus præerat, infelicibus armis tentant) quaſi acceptam iniuriam, noua oppugnatione vlciſci ſtatuerunt. Id quo melius ſuccederet, belli conſilia, quantum poſſent, tegere, arma, opeſque ad id clam com-

comparare, vt imparatis vel per insidias obreperent, vel aperto Marte ex præparato grauius adorirentur. Sed Ioannes Mascaregnas, cui arcis custodia demandata erat, vir non minus sagaci, quam forti pectore, omnia olfacere, ac procul sentire, eorum consilia conatusque explorare, omnia pro temporis angustia comportare ac præparare, quæ ad vim hostium propulsandam necessaria existimabat.

Avctor porro, conflatorque istius belli Coius Sopharus fuit, homo natione Italus, sed qui, spreto Christiani nominis sacramento, Mahumeticæ sectæ se addixerat, dux veteranus, ac in primis belli peritus, consilio manuque promptus, cuius mentionem in superiori oppugnatione Diensi fecimus. Hic adolescentem Mamudium Sultanum ad arma instigare, nec sinere eius animum, a commemoratione occisi ad Dium auunculi, conquiscere. Fuit autem is Badur Imperator Cambaiæ. Non debere eius manes inultos relinqui, & eius (vnde regnum acceperat) mortem negligi; pertinere id ad ipsius ignominiam, & familiæ dedecus, ac totius gentis infamiam; exiguam

ma-

manum Lusitanorum facile posse per bellum finibus excuti ; indignum prorsus maximum Regem premi seruitute alienigenarum ; dominatum conspicere in regia ; regnum denique & religionem in periculum venire ; se, quicquid haberet virium, quæ profecto exiguæ non essent, libenter huic bello associaturum. Vincitur hisce admonitionibus iuuenilis animus, ac de sententia suorum bellum decernit, bellique summa Sopharo commendatur. Is clanculum, partim ex regiis opibus, partim ex suis, magnos exercitus comparare, neque ius religionemque fœderis, initi ab interfecto Badure cum Prorege Gratiano Noronha, quicquam curare. Principio igitur finitimos Reges legationibus ad societatem vocare, spesque periculaque ostentare, quorum plerique, nostrum imperium perosi, arma iungunt, alii magna promittunt, alii se integros ad euentum belli seruant. Quæ dum maximo silentio ex vtriusque consilio aguntur, fingit Spharus Diensium ciuitatem sibi ab Imperatore Mamudio dono datam esse. Quæ res eo verisimilior videbatur, quod & alia in ditione Cambaiæ oppida, vel gratia vel pretio obti-

obtinuerat, e quibus vnum eſt Surrate, munitiſſima ciuitas, ac propemodum inexpugnabilis: ideoque intuenti reliquam eius viri amplitudinem & gratiam, abſurdum non videbatur, tale donum in virum, tantopere apud ſuos excellentem, collatum fuiſſe. Cuius impetratio ideo facilior apparebat, quod ea ciuitas ſubinde nunc Turcarum, nunc Luſitanorum armis expugnata, incerti fluctuantiſque dominii eſſe videbatur, ſpeſque erat, ſi Sopharo tradita fuiſſet, eius induſtria, & viribus facile contra alienas opes defendi poſſe.

Rebvs ad iſtum modum conſtitutis, Sopharus litteras ad Ioannem Maſcaregnam mittit (cuius amicitia valde familiariter vtebatur) de ſua felicitate, tanquam inde magnopere gauiſurum: indicabatque, ſe iam non animo tantum, ſed corpore quoque cum amico ſummo coniunctiorem fore. Simul legatis opera data eſt, vt vires noſtras copiaſque explorarent, hominemque orarent, vt ipſius pace liceret aliquot cohortes in vrbem introducere, vt in rebus nouis ea manu ſibi principatum confirmaret, populumque in officio contineret, ne

vel

vel contra ſe, vel contra Chriſtianos aliquid molirentur. Ipſe interim clam militem accerſere, bombardaſque noctu in vrbem conuehere: Maſcaregnas contra, rem frumentariam expedire, neceſſariaque in arcem comportari iubere, Luſitanoſque, qui in oppido agebant, clam admonere, vt commeatum, & quicquid haberent, vna ſecum in arcem deueherent. Dum igitur inſidiæ altrinſecus vel inſtruuntur, vel cauentur, nuncii aduenientes referunt totum regnum Cambaiæ eſſe in armis, ingentes exercitus cogi Arabum, Abyſſinorum, Phartachorum, Mogorum, & Turcarum, ad quadraginta millia: machinas item bellicas, bombardaſque omnis generis, inter quas erant quinque baſiliſci (vaſtæ id magnitudinis tormentum) ad arcis expugnationem comportari. Maſcaregnas contra (vt eſt homo rei militaris peritus) omnia diſſimulare, ac per litteras Sopharo gratulari, quod Regi ex merito charus eſſet: ſe probe cognoſcere, quæ ipſius eſſent beneficia in regnum Cambaiæ, ac inprimis gaudere, ipſius virtutes debitis præmiis, ſi non ad plenum (nam maiora eſſe illius merita) ſaltem aliqua ex parte com-

compenſari: de milite in oppidum introducendo ſe illius iuri non intercedere, tantum caueret, ne id ſibi Chriſtianiſque perniciosum eſſet. Ceterum vt de tempore conſtet, acta ſunt iſta ſub finem Martii, Anno MDXXXXVI. Paucæ igitur cohortes palam, ceteræ clanculum in vrbem intromiſſæ ſunt. Menſe Aprili maior adhuc copia armatorum ſuperuenit, quorum plerique Turcici generis erant. Enim vero iam Sophari animo res matura videbatur, neque differenda vlterius initia belli, dum hiemis intemperie, quæ per ea tempora ſæuire incipit, nulla ſubſidia Chriſtianis a Prorege Indiæ ſummitti poſſent. Maſcaregnas autem (magis ac magis ſe quotidie aperiente bello) de hoc tumultu ſumma celeritate ad Ioannem Caſtritium Proregem Indiæ (qui id temporis Goæ agebat) nuncios mittit, vt cognoſceret, quo in metu res conſtitutæ eſſent: ſe contra tantam vim non niſi ducentos quinquaginta milites in præſidio habere. Eadem indicantur Hieronymo Meneſio, & Antonio Soſæ, Baſaini & Chaulii præfectis. Liburnicæ, quæ eos deueheret, ad id negotii expeditæ, ſimul in mandatis datum, vt commea-

tum,

tum, quem hoſtis ex illis locis deuecturus eſſet, interciperet, ac naues ea cauſa illuc miſſas retineret. Sopharus porro quinque millibus Turcarum, Abyſſinorum, aliarumque gentium vrbem ingreditur, eumque circiter triginta millia latomorum, calonum, lixarum, cæterorumque, qui caſtrenſibus vſibus mercenariam operam præſtant, inſequebantur. Aderat enim Rumecanus Sophari filius, quem Rex Mamudius bombardarum omnium, machinarum, tormentorumque negotiis præfecerat. Statim igitur ab ingreſſu ſuo nuncios ad Maſcaregnam mittit, orans, ne de ſubito eius aduentu, copiiſque militum, aliquid ſiniſtri opinaretur: rebus duris, & regni nouitate, ad talia conſilia compulſum eſſe; ægre ferre oppidanos mutationem Principis; nec imperium ſibi, in tanta maleuolentia, ſine armis tutum eſſe poſſe; ipſumque adeo ſcire, quæ ſcelerata ingenia incolarum eſſent, quam prona ad ſeditionem: teſtari igitur illius conſcientiam, orareque ne, quod pro ſe neceſſario faceret, contra amicum feciſſe crederetur: ſe inter bonas ſuas fortunas hanc pro ſumma computare, quod tam charum

ca-

caput, iam non ex longa intercapedine, sed de proximo, visurus esset. Quod si per suspiciones a colloquio arceretur, ipsum tamen experimentis cogniturum, quod fortasse iam persuaderi non posset, scilicet, quam sanctum illi sit, ac religiosum ius veteris amicitiæ.

At Mascaregnas his nunciis auditis, tametsi doli non ignarus, dissimulatione tamen pro tempore vtendum arbitratus, Simonem Pheum virum solertem prudentemque ad eum per speciem gratulandi mittit, sibique aduentum eius gratum esse, causamque tanti satellitii probam videri renunciat, seque nunc auide expectare, vt desiderata toties familiaritate, iam nunc deinceps multo frequentique vsu, sese explerent. Sopharus hominem magnifice excipit, exceptumque cum iis mandatis remittit, vnde nihil præter causas belli affectare videbatur: in fœdere esse scilicet, quod Mamudius cum Prorege Gratiano Noronha percusserat, vt liceret murum excitari ex aduerso arcis, qui iniurias militum præsidiariorum ab oppidanis intercluderet, quo quiescentibus, hinc inde offensis, pax bona conseruari posset. Tentandam esse quidem eius muri ædificatio-

tionem, ſed armis Emmanuelis Soſæ opus prohibitum fuiſſe: nunc cupere ſe, quod ex fœdere liceret, bona eius gratia abſoluere: ſin ſecus animatus eſſet, ſe contra vim arma oppoſiturum. Ad hæc placere ſuo Regi, vt liberum ſit ius nauigandi, tam in rebus exportandis, quam aduehendis, & vt cuique integrum ſit merces ſuas deferre, quo vellet, neque eiuſmodi commeandi auctoritatem a Luſitanis petendam eſſe: non enim Regem potentiſſimum eam indignitatem ſeruitutis amplius ſuſtinere poſſe: ſcire Luſitanos, quæ vires eſſent eius imperii, ipſum tamen potius per gratiam ab illis petere, quod armis obtinere poſſet: proinde ne grauarentur amicitiæ dare, quod neceſſitati fortaſſe dandum eſſet. Magnificare Regem Luſitanos, ac dempta ſeruitute amaturum ſuoque, ſociumque ad omnes neceſſitates futurum: alioqui ius ſibi armis ereptum, armis quæſiturum eſſe. Viderent igitur, ne, dum iniqua retinent, omnia amittant: ſe hoſte, omnia circumcirca hoſtilia futura: ipſos eſſe intercluſos hyeme ab omnibus ſuorum ſubſidiis, manum exiguam eſſe intus in arce. Hæc ſe denunciare Regis ſui nomine,

ne, ſe (quod amici eſt) Maſcaregnam admonere, ne bellum perniciofum in ſe ſuoſque excitet: vitaret eam flammam, quæ ſemel exorta, Luſitanicas res in India in cinerem abſumat. Quod ſi æqua negentur, Deos hominesque teſtes facere, ſe inuitum, ruptis fœderibus, ad bellum cogi: proinde faceret ipſum quamprimum certiorem, vt quod in manibus eſſet quamprimum conficeret. Maſcaregnas ad Sophari poſtulata, optimum quemque uſu & ætate prudentiſſimum in conſilium adhibet, de quorum ſententia tale reſponſum per Simonem remittitur: Ea quæ ad innouandas vel mutandas pacis leges ſpectarent, ad ſe ſuamque cognitionem nihil pertinere; proinde ab ipſo ea petenda non eſſe, ad quæ concedenda nullum ius haberet. Solummodo id imperio Proregis ſtatui poſſe, quod ipſum pro diuturna cum Luſitanis conſuetudine minime omnium latere poſſet; rogare igitur, vt Mamudius legatos ſuper ea re ad Proregem mittat, nec ante reſponſum (quum dubium ſit, an quod velit impetraturus ſit) arma moueat. Proregem id temporis Goæ agere, neque longe diſtare, non longam in medio

moram futuram. Quod ad muri ædificationem pertineret, se mirari, cur cum tanta manu ad hoc negotii a Mamudio sit missus: posse enim eius rei curam quæstoribus vrbis committi, quibus ne ipse quidem suam operam subtracturus esset, modo iis locis construatur murus, quibus inter Mamudium & Gratianum conuenisset. Quod si designati limites obseruentur, recte illum facturum: sin vel duos digitos vltra fundamenta opus promouerit, se non solum illi, sed ipsi quoque Imperatori Mamudio, impedimento futurum. Verum vt constaret, quantopere abhorreret a causis belli, fœderibusque violandis, superesse exemplar scriptarum de pace legum, idque se nunc ei per Simonem legendum mittere. Simon igitur cum istis mandatis in castra venit, antigraphumque Sopharo in manus offert. Quod quum ille legisset, statim cum magna animi vultusque indignatione in plurimas partes discerpsit, legatumque contra ius gentium in vinculis asseruari iubet, neque vlterius oppugnationem differendam censet: quocirca ad vigesimam primam mensis Aprilis, magna vi arcem aggreditur. Diensis autem

tem

ſem arx rupibus & cuneata fronte in litus procurrit, ab vna parte fluuio, ab altera vero ſinu maris alluitur: reliqua aditum habent ab oppido, qua validiſſimis aggeribus foſſiſque quaquauerſus a fluuio ad mare vſque cingitur. Porro in fluuii alueo turris munitiſſima conſiſtit, eoque inexpugnabilior, quod niſi ſummo, & incitatiſſimo maris æſtu, adiri nequeat, tum enim tenues vndas ad arcem perferri. Difficultatem loci ea quoque parte bombardæ adiuuant, quæ hoſtilem claſſem aduentantem facile crebris iaculationibus deprimunt. Ex alio vero latere limoſo ſolo, & humili aqua circumcingitur, vt neque pedibus, neque nauiculis, immo ne lembis quidem poſſit adiri. Inter medium arcis turriſque ſpatium ſolummodo nauigationibus idoneum eſt, ſed obnoxium vtriuſque munitionis bombardis.

Ab ea igitur parte, qua demonſtrauimus arcem ad oppidum reſpicere, & perpetuo dorſo continuari, quæ ſola obſidioni opportunior videtur, ſumma vi Sopharus oppugnationem tentat, ac in tumulo arci vicino (ex quo maxima ipſius pars arcis conſpicitur) ex congeſtu aceruiſque lapidum, ſine

calce vallum miræ craſſitudinis erexit, & ad immas operis radices, apertis inibi feneſtris relictis, bombardas appoſuit, ſuperne propugnaculum iſtud corona pinnarum amplexus eſt, iuſtoque præſidio protinus inſtruxit, & vt tutum ab iniuria noſtrorum iaculorum aſſeruaret goſſipinis ſarcinis vndecunque muniuit. Quo opere ingenti feſtinatione intra vnam noctem confecto, albente iam in diem cœlo, arcem omni genere telorum oppugnare cæperunt.

Dvm hæc aguntur, Ioannes Maſcaregnas ſeruos, mulieres, ac pueros, militari operæ inutiles, nauibus quorundam mercatorum Luſitanorum, Baſainam & Chaulium auntibus, auehendos tradidit. Naues item duas (quas Indi Catures vocant) ſumma celeritate armari iuſſit, vt oram maritimam legentes, hoſtes commeatu prohiberent. Quæ mandata impigre facientes, obnauigatis littoribus, non longo deinde temporis ſpatio reuerſæ, etiam in hoſtium oculis quatuordecim naues, mercibus & commeatu onuſtas, intercipiunt. Quo factum eſt, vt iniquiore multo annona aduerſarii vterentur. Et vt res ſuo ordine, certiſque fun-

functionibus ageretur: arcis stationes Mascaregnas hoc pacto distribuendas existimauit. Ioannem Almeidam turri & propugnaculo Diui Iacobi (quod in superiori oppugnatione crebris Turcarum iaculationibus corruerat) tutorem assignauit: Lodouicum Sosam, turri D. Thomæ: Ægidium Cottinium, turri D. Ioannis: Antonium Pezannam, turri D. Georgii, quæ supra nouam arcis portam sita est: Ioannem Verzeanum mesopyrgio minori: Alphonsum Bonifacium, turri, quæ D. Iacobi propugnaculo imminet: Antonium Rodericum regium quæstorem, mesopyrgio maiori: Antonium Frærium legatum, turri supra veterem portam sitæ: singulis ferme istorum, ad stationum custodiam, viginti traditi milites sunt. Nam tunc temporis arci maiores defuere copiæ, & militum inopia summopere laborabatur. Præfecti autem isti, ea quæ ad arcis, suarumque turrium defensionem pertinere existimabant, summa cura, & studio pro virili die noctuque faciebant. Eodem tempore paulo supra illud vallum, quod hostes excitauerant, non minori firmitudine aliud quoque versus mare excitarunt, cui etiam

aliud

aliud ſimile adiicitur : eoque flexu anfractu-que murus deducitur , vt opus magis labyrinthicum , quam alterius generis eſſe videretur. Idque eo factum eſt , vt ſeptis illis flexuoſis à noſtrorum telorum iniuriis protegerentur : & quanquam noſtri hoſtium conatus omni perſeuerantia contentioneque impedire contendiſſent, nihilominus eo muro curuo , ſinuoſoque progreſſi ad manus iactum , proxime arcis mænia , conſiſtunt.

INDE ex congeſtis lapidibus aliud opus conficiunt , tredecim pedum craſſitudine , ſed a tergo validiſſimo aggere ſuffultum, quod a ripa ad ipſum litus deducunt , caſtellisque communiunt. Inde (vt loci natura ferebat) ex caſtello in caſtellum , continuatis munitionibus , arx penitus vallo circumdatur , in iiſdemque caſtellis omne telorum bombardarumque genus imponitur. Itaque , opere finito , acrius ſolito arcem ſæpe tentabant. Interea Mamudius Regio comitatu ſtipatus , Ciuitatem (operis viſendi gratia) ingreſſus eſt. Dum hæc ab vtraque parte agebantur , per exploratores certior fit Maſcaregnas , decreuiſſe Sopharum , turrim , quam noſtri in fluuio , vt demonſtrauimus , ſitam

ſitam habent, inuadere: collectis ad id ratibus, vna cum naue oneraria perquam magna, cuiusdam ſectæ Mahometanæ mercatoris, quam in portu ad eos vſus retinuerat. In qua tabulatum eius altitudinis, quod turris ſupremum tabulatum æquare poſſet, extruere curauit, quod circumquaque pluteis (vt noſtrorum jacula repelleret) ſic confirmauit, vt niſi ſumma ope expugnari poſſet. Re cognita, Maſcaregnas Iacobo Lacteo, quem nauibus illis duabus, quarum antea meminimus, præfecerat, negotium committit. Is maximo ſilentio, tacitoque remigio oppidum verſus naues ſuas noctu eduxit. Verum antea quam immineret onerariæ naui, quam incendio delere propoſuerat, aquarum ſtrepitu, & murmure, quem remi excitabant, cauere non potuit, quin inſidias ſuas excubitores hoſtium perciperent. Quare clamore ſublato, totus exercitus in armis proſiliuit. Id quum a noſtris eſſet animaduerſum, celeri curſu in nauem impreſſionem faciunt, ignemque iniiciunt. Sed quum incendium ex voto non ſuccederet, & hoſtes impetum in noſtram claſſem facere conarentur, viginti circiter milites

ex

ex noſtris hoſtium nauem conſcendunt, funibusque ancorariis præciſis, remulco, vno ſolo milite læſo, nauem ipſam ereptam (hoſtibus contra nitentibus) ante arcem deducunt, ibique igne iniecto, penitus abſumunt. Quæ res Sophari animum non parum fregit. Nam propoſuerat eam turrim antea capere, vti facilius arcem, loci eius commoditate adiutus, expugnaret. Neque ſane temere eius rei concepta ſpes: quoniam capta turri illa, ſubſidiariæ noſtræ naues ad arcem appellere, non niſi cum ſummo diſcrimine & labore, valuiſſent. Hæc ea nocte, quæ diem Paſchæ Seruatoris noſtri præcedit, acta fuere. Noſtri igitur, dum de redempto humano genere ſalutiferum diem, & iam de hoſtium clade lætum feſtiuumque miris gaudiis ouationibusque celebrauere, ſpe omnino erecti ſunt, tanquam in cæteris quoque victores futuri. Quum igitur negotium in eo ſtatu eſſet, & perſeueranter hoſtes in arcem impetum facerent, idque non ſine vtrorumque clade, ob tormentorum aſſiduam iaculationem, & hyeme inſtante noſtri de ſubſidio ferme deſperarent, decima octaua Maii, Proregis filius natu minor Fer-

Ferdinandus Castrius, cum octo minoribus longis nauibus, (incolæ Catures vocant) difficilioribus vsus tempestatibus, ante portum apparuit. Nauium præfecti, Georgius Vascogoncellus, cui duas ex eo genere nauium Prorex ad littus Cambaicum explorandum commiserat, Franciscus Almeida, Petrus Lupius Sosa, Antonius Cugna, Diodocus Silvius, Diodocus Reinosus, cognomento Soto maior. Quibus appulsis, frustra se obiiciente hoste, per pseudothyrion siue clancularium ostiolum, quod in minori brachio muri adapertum fuit, nullo accepto damno, læti in arcem, cum ingenti omnium gaudio, recipiuntur. Post quorum aduentum, militem iubet Mascaregnas recenseri. Inuenti sunt ferme quadrigenti quinquaginta, omnes fere illustri loco nati, manu strenui, & ad vsus bellicos satis commode instructi. Pro copia igitur auxiliorum, plures stationarios singulis locis deputat, omnibusque quid agendum ibi, quave ratione excubandum esset, exponit.

Post Ferdinandi Castrii adventum, Mamudius & Sopharus naues instruunt, quibus, ne aliud subsidium ad arcem accederet, pro-

prohibere nitebantur. Hæ aliquot ex noſtris, commeatum in arcem deportantes, interceperunt: nonnullas etiam fugæ ſe mandare coegerunt. Verum huic hoſtili claſſi, ingruente iam atque adeo ingraueſcente hyeme, neceſſarium fuit portus obſidionem relinquere, vt ſubducta in terram a procellis tuta eſſet. Superius demonſtratum eſt, Mamudium Cambaiæ Regem, muro abſoluto, turribus vallisque conſtructo, operis viſendi cauſa in oppidum veniſſe. De cuius aduentu certior fit Maſcaregnas, per captivum quendam, quem ſex milites noſtri a Ferdinando Caruallo, præfecto illius turris, quæ in fluuio eſt, ad hoſtilia caſtra exploratum miſſi, in ipſis aggeribus interceperunt, quare ob aduentum regium ingentia ſigna lætitiæ, bombardarum tonitru, tubarumque claſſico edita fuere. Rex autem vigeſima quinta Iunii mane, ante ſolis ortum, oppidum ingreſſus eſt. Qua hora tres iuſtæ magnitudinis teſtudines noſtri, ſuper hoſtium vallum erectas, dubiis oculis vtcunque animadvertunt, ſubterque eas ingentis formæ baſiliscos tres, munitiones quoque, ac caſtella quoquo verſus ad confligendum, noua ratione compoſita.

ſita. Quibus vix, dilucefcente crepufculo matutino, plene cognitis, confeſtim hoſtes ad turres Divorum Thomæ, Iacobique, & ad murum iiſdem turribus interiectum, effuſiſſima glandium iaculatione contendunt. Maſcaregnas autem, quum quorſum ii animum applicuiſſent, animadvertiſſet, eas turres, vna & murum, intrinſecus aggeribus validis obveſtiri curat, turrique Divi Thomæ, quam cuniculatim ſuſpicabatur hoſtem euertere conſtituiſſe, tranſuerſis cuniculis, incredibili labore induſtriaque ſuccurrit, ac ex ipſa turri hoſtium teſtudines baſiliſci leoniſque ictibus impetere iuſſit. Quæ res ſummum detrimentum adverſariis intulit. Veruntamen ad quinque dierum ſpatium, iaculatione hoſtium continua, telorumque aſſiduitate concuſſa turris Thomæa, tandem finditur, pinnæque Iacobææ ferme omnes mutilatæ. Neque id tamen ſine hoſtium exigua noxa. Nam qui turri D. Thomæ præerant, hoſtium duobus baſiliſcis deturbatis, tertium in partes frangunt. Nec id rurſus abſque noſtrorum periculo factum, quum, nullo intermiſſo tempore, in ipſam turrim tanta globorum copia deuolueretur, vt ex iis qui ſtu-

pam

pam ignitam bombardis admouent, nemo præ metu id ad muneris ſe præſto exhibere auderet.

NEQVE id mirum, quum tanta dexteritate hoſtes ineuitabilibus ictibus iacularentur, vt ſi quem noſtrorum ad bombardarum feneſtras intuerentur, ſubito quinque ſexve globos recta in illum coniicerent. Præterea tormentum, quod in ſublime globos euomit (mortarium vulgo dicitur) tantæ erat magnitudinis, vt glandes torqueret octonûm in ambitu palmorum. Hoc e regione turris D. Ioannis loco decliui collocauerunt. Huius impulſu & concuſſione tantus terror a noſtris conceptus eſt, vt quoties globus deſuper in arcem irruere inſpicerentur, de ſe quiſque actum eſſe, in animo præſagiret. Is enim, cuius induſtria negotium hoc tractabatur, eius artificii erat, vt nullum vnquam iaculum fruſtra emitteret, ſed omnia introrſum in arcem reciderent. Quo artifice (vt ex captiuis poſtea ſcitum eſt) ictu bombardico a noſtris interempto, hoſtes in demortui locum, alium ſufficiunt, de cuius opera idem ſperabant, ſed fruſtra. Nam cum arte careret, globi, quos in noſtros dirigebat,

bat, imperitia mittentis, in ipsorum castra corruebant. Quo errore imperitiaque mittentis, ex suis tribus occisis, a mortarii iaculatione in totum supersederunt. Præter hæc omnia, hostes duas testudines nouo rursus labore, e regione turris D. Ioannis, quæ cæteris angustior, infirmiorque erat, excitauerunt, a qua, ad Iacobæam vsque, totius belli vires applicare constituerant. Quibus singulis singulos basiliscos, ac alias item machinas bellicas acommodant eo numero, quem necessitas ipsa requirere videbatur. Itaque opere constructo, eodem die acriter vltro citroque prælio dimicatum est. Inter pugnandum, globus ex arce emissus, iuxta pedes Regis Mamudii, quendam eius cognatum occidit. Qua re territus rex, vndecimo ab aduentu suo die, castra deseruit, ad Madabam regiam ciuitatem se conferens, inde militem & necessaria exercitui expediturus. Ipse autem siue timore, siue alia de causa, postea reuerti noluit. Descendens vero, Iusarcano viro & potenti, & virtute summa, summaque prudentia prædito (cuius consilio & solerti opera tum in re bellica, tum in rebus aliis plurimis vtebatur)

regi-

regiam legionem attribuit, & belli vna cum Sopharo negotium commisit. Post Regis discessum, hostibus adhuc in continuo labore perseuerantibus, globorum assiduitate D. Thomæ Ioannisque turres vna cum mesopyrgio euertuntur. Cuius molis ruderibus fossa oppletur. In eo vallo (cuius ante meminimus) turris vndequaque cratibus vimineis circunsepta, intus oppleta saxis & cespitibus, (nonnulli frondeas, alii corbitas vallares appellant) ab hostibus in sublime educitur. Hanc iuxta arcis fossam ea erigunt magnitudine & altitudine, vt libere, quid intus ageretur, conspicerent. Quamobrem nullibi nostris tuto consistere aut versari licebat. Cui detrimento Mascaregnas vt succurreret, tum quod ob fossæ profunditatem cuniculis obrepere, suffodereque eam non poterat; tum etiam quod saxa rupesque, in quibus illa arcis pars extructa est, impediebant: introrsum (vt locus patiebatur) turriculam ad eam altitudinem ædificat, qua hostium turrim nostri manualium bombardarum globis commode impetebant. Inde vtranque turrim nostri qua poterant virtute defendebant. Huic turriculæ Antonium Pezannam curatorem esse

esse voluit, qui sua annona, suoque sumptu, quadraginta milites sibi ad eam custodiam attributos alebat. Stationem autem, quam antea asseruabat, Ioanni Verzeano commisit. Eo tempore non pauci desiderati, & permulti in arce vulnerati fuere. At hostes, quum se interdiu non satis vtiliter manus operi admoliri viderent, noctu, quicquid poterant, extruebant. Quem eorum successum Mascaregnas, candelabro ad id ingenti accenso, impediebat, cuius splendore omnes, qui vel vallum aggrediebantur, vel materiam portabant, conspicui facti ictibus bombardarum patebant. Interea loci tumulus ingens, terra, cespite, lapideque constipatus, in templi atrio excitatur, cui basiliscum, tutelæ alioqui portus destinatum, superimponunt: cuius iaculatione turris cratea in tantum quassabatur, vt nemo hostium ad eam accedere amplius auderet: veruntamen quum ipsorum numerus indies augeretur, vicit multorum ac integrorum semper recens labor paucorum, & ex continuo opere exhaustorum, exiguitatem. Itaque vallo ad ipsam arcis fossam, quo per gyrum ab vtroque cornu cingebatur, absoluto, cunicu-

lis

lis inſtar muſculorum, quos palmarum truncis frondibuſque argilla permixtis deſuper contegebant, ne a flamma vrerentur, ad foſſæ crepidinem perveniunt. Cui operi per ſexaginta dies ſummo ſtudio & labore hoſtes incubuere. Eoque vigeſima Iunii finito pro voto, cuniculatim ad foſſam pertingebant. Inde ex aſſeribus appenſis canales deriuant, quos ne noſtri bombardis ſaxisve diſſiparent, tignis duplicatis coriiſque contextis integunt. Qua contignatione inoffenſe die noctuque rudera, lapides, & omnis ſoluta materies in mediam foſſam, turribus Diuorum Thomæ, & Ioannis interiectam, defluebat: idque ea arte, vti noſtri præter effluentem materiam, neminem ibi conſpicere poſſent. Quin neque ii, qui foſſam ipſam opplebant, quenquam inferne ſuperneve videre poterant.

Intermediis iſtis temporibus, noctu aſſidue ex ſtationibus hoſtium atroces iniuriæ verborum noſtros prouocabant, ignauiam illis obiicientes, quur, ſi ſtrenui forteſque milites ſint, concluſi, tanquam pecora, inter munitionum ſepta teneantur, idque ad imperium imbellis ignauique ducis? Nam

Anto-

Antonium a Silueira, si eiusmodi militibus, tamque rei militaris ex tam longa assuetudine bellorum peritis, præfuisset, nunquam passurum fuisse, quin aperto, & libero Marte, singulis contra singulos dimicantibus, suam quemque virtutem ostendere permisisset. Contra, sub hoc duce, superiore arcis oppugnatione, nullum egregium specimen a quoquam ipsorum præbitum esse: conclusos tantum murorum obicibus, quicquid egerint, ex insidiis dolose, non vera virtute, egisse. Quousque tandem imbellem hunc ducem paterentur? Quas verborum iniurias Mascaregnas prudenter dissimulanterque ferebat, suorum militum raritatem, & quorsum hostes tenderent, facile cognoscens. Attamen ne prorsus responso carerent, in eam partem, qua voces audiebantur, missilia omnis generis quocunque euentu dirigi iubebat. Erat in immo arcis vestigio posticum secretum, iussu Diodoci Lupi Sosæ iam pridem constructum, ex quo ad fossam latentes aditus aperiebantur. Id sub ruderibus tanquam inutile, obrutum, obtectumque iacebat. Hoc non segniter Mascaregnas purgari & refodi

imperat, foribus postibusque robustissimis communiens. Inde materiam collapsam, quo poterat silentio, furtim subripiebat: atque ita hostium per totas noctes continuum laborem, sola diuturna opera, frustrabatur. Qui cum in fossam respicere nec possent, nec auderent, bolide per canalem demissa, cumulum explorabant, cuius eminentior pars ferme iam ad canalis ora peruenerat. Hoc cumuli fastigium, summa diligentia, ne corrueret, Mascaregnas prouidebat, & ne furtum suum palam fieret, vti hostes, eo labore impediti, nullas alias rationes oppugnandi tentarent, tantum, astu conatus ipsorum eludens, rudera ex tumuli base suffurabatur. Quæ quum multorum studio & labore agerentur, assiduitate absportandi fodiendique fieri non potuit, quin ipsius cumuli fastigium sensim collaberetur. Ob id factum, quum ab hostibus bolis postea demissa esset, & funis quo appendebatur, latius solito sese distenderet: animaduerterunt se tandem misere frustrari. Qua re attoniti cumulum oculis (omni periculo posthabito) contemplari constituunt. Ibi nostros in ipsa fossa occupatos vident, visosque protinus

te-

telis desuper incessunt. Vbi inter alios Antonius Frærius legatus, iaculis confossus, occubuit. Acerrime igitur vtrinque, donec nox superueniens conflictum dirimeret, ad fossam dimicatum est. Senescente sub tenebras pugna, secundùm posticum Mascarenas lapideum musculum vsque ad rudera per noctem producit, quem trabibus asseribusque desuper impositis, terraque accumulatis, ea ratione firmauit, vt tuto reliquam in fossa materiam inde aueherent. Itaque vnius noctis instanti opera, lãboreque continuo, munitione illa absoluta, quum mane ab hostium excubitoribus cerneretur, rei nouitate turbati, ad Sopharum concurrunt, remque ei omnem aperiunt. Ille stupefactus, nostrorùmque pertinacia solertiaque admirabiliter attonitus, se cum omni celeritate ad stationes proripit. Ibique, vt rem oculis contemplaretur, capite (vt postea compertum est) super manum dexteram reclinato, extra murum gutture tenus emicuit. Stupefactus deinde, & desperatione æger, suique immemor, dum longius, quam sibi expediebat, deliberandus subsistit, bombardæ globus forte fortuna ex arce demissus ipsius

manum integram vna cum fincipite raptim abſtulit, ipſe vero ſubito ex vallo mortuus concidit. Cuius mors, vti ſuis funebris & calamitoſa, ſic noſtris perquam optabilis fuit. Erat enim Sopharus, vt ſiquis alius, prudens, ſagax, cautus, vafer, rerum gerendarum peritiſſimus, militaribus vero ſtrategematis nemini ſuo tempore cedens. His naturæ dotibus, infeſtiſſimum in nos odium coniunxerat, vireſque ſuas quotidie augebat, quum eum intelligerent vero animo, deſerta religione Chriſtiana, ad Mahumetum defeciſſe. Nec dubium, quin, ſi diu urnior ei vita contigiſſet, nobis victoriam difficiliorem impeditioremque feciſſet.

COMMENTARIVS II.

COIO Sopharo interfecto, aliquot diebus languidius hoſtes in opere verſabantur. Variæ enim ſententiæ militem diſtinebant. Nam pars caſtra mouenda ſentiebat, nec temere amplius bello pernicioſo incumbendum eſſe iudicabat. Alii vero de ducis electione hæſitabant, nec Rumecano

So-

Sophari filio parendum arbitrabantur. Cæteri Regis voluntatem suffragiumque expectandum censebant, vt, quem ipse vellet, ducem constituerent. In quam sententiam tandem est itum. Itaque protinus ad regem hac de re nuncii dimittuntur, eoque iubente, Rumecanus præpositus exercitui, & belli imperator pronunciatur. Qui celeriter, summaque diligentia & continenti labore, quinque subterraneos musculos fodit, quos in eam partem, ex qua nostri per posticum (vt demonstratum est) de fossa rudera furabantur, nouo fabricandi ordine ac ratione dirigebat. Sed quum per vim tormentorum, opus a nostris impediretur, eximiis palmarum truncis ad ruinas illius turris (quam crateam vocauimus) duas ligneas turres tæniis intertextas cum tabulatis extruxit, quibus testudines binas apposuit, & sub testudinibus singulis singulos basiliscos collocauit, quorum iaculis deturbatis nostris, hostes ex aduerso postici ad labra marginesque fossæ penetrarunt. Eo quum ventum esset, super musculum, per quem nostri materiem in fossam deiectam subripere consueuerant, tantam lapidum saxorumque vim prouo-

prouoluunt, vt penitus musculi compages dissolueretur. Quo labente, territi nostri, sauciique nonnulli, pedem referre coacti sunt. Hostes inde liberius, fossa superata, omnem ruderum lapidumque colluuiem in eam proiiciebant. Itaque negotio multorum, laboreque assiduo, semper manu maiore ad opus confluente, posticum omnino obrutum sepelitur. Quo obstructo, quum nostris amplius usui non esset, maiore hostes vsi libertate, fossam rudere adimplebant. Eo ipso tempore, cum permulti ex nostris, vulneribus ægritudinibusque affligerentur, & non pauci morte confecti essent, Mascaregnæ aliam celocem expedire necessarium visum fuit, cui Ioannem Coelium arcis sacerdotem præfecit, eique litteras ad Proregem, & Præfectos præsidiorum Baziani Chauliique dedit, quibus subsidiarias copias omni celeritate mittendas esse indicabat. Alioqui, si festinationem adhibere desisterent, nostro Indico imperio summum periculum imminere. Hostium enim numerum indies augescere.

Eodem ipso tempore, quo nauis illa cum nunciis euecta est, quatuor millia selecto-

ctorum regis Cambaiæ militum in castra venere. Quorum aduentu læta festiuaque ibi omnia, & hominum tympanorumque strepitu vndique personare, copiasque illas (quasi recenserent) sub oculis nostris in acie disponere, ac tandem agmine composito circum munitiones immani clamore ac barbaro, quasi si victoriam in manibus certam haberent, ad arcem contendere. Sed ictibus tormentorum pessime accepti, impetum temerarium represserunt. Interea dum ista fiunt, ab incepto opere nihil remissum est, sed continuo labore illam fossæ partem, quæ ad turrim D. Ioannis pertingit (quam diximus Aegydio Cotinio commissam esse) lapide, rudere, omnique materia complere, atque iuxta Thomæam turrim malos eius altitudinis erigere, vt cacumina eorum nostras munitiones excederent, iisque malis asseres scandulasque loco scalarum ex aduerso clauis affigebant, atque ita sursum ascendere conati. Nostri vero ignibus & acri pugna illis occurrere. At hostes contra, harpagonibus materiam valli nostri diripere, magnoque periculi contemptu scalas complere. Contra istam hostilem pertinaciam nostri ali-

aliam rationem defenſionis inſtituunt. Faſces ligneos caudicales ferro connexos, cateniſque colligatos, commixta interius pice, reſinaque, aliaque omni materia, quæ ignem facile corripit, & diutius alit, alios superne iniiciebant, iiſque ignibus permultos ex hoſtibus combuſſere. Quod tametſi ſæpius hoſtes fieri viderent, æque tamen in labore perſiſtentes, pro nihilo noſtrorum conatus facere: reiectoque timore, ſuos qui ibi aut icti, aut deuſti cadebant, de foſſa deducere: alios protinus in demortuorum locum ſufficere. Et quoniam opus multorum ſubſidium requirebat, oppidanos mulieresque etiam ad id negotium cogere, materiamque ad foſſam comportare. Quo operarum continenti labore (nam numerus quadraginta millia excedebat) tumulum ex terra palis, ligonibuſque eo ſtudio inuehunt, vt quanquam ex arce perſæpe globis haſtiſque impeterentur, tamen iſtiusmodi cladibus ab incepto deterreri nequiuerint. Itaque poſt id temporis per ſupremam muſculorum partem ligneas teſtudines duplicibus elephantorum coriis conglutinatas promouent, ſuper quas (quum iam ex materia, quam hoſtes accumulaue-

lauerant, prorectæ essent) per tumulum, quem demonstrauimus palis deportatum esse, aliæ meant testudines, quibus defensi, ex fossæ labro in murum concurrere satis commode valebant. Cui insuper operi a lateribus duos hinc inde fortissimos pluteos instar parietum obiiciunt, quorum munitione iacula ac cætera missilia turrium Diuorum Ioannis Thomæque cohibebantur. Quo tempore tam assidue ex hostium munitionibus iaculatum est, vt nostri tum ob incredibiles labores, tum propter immensas vigilias, resistere nulla amplius ratione possent. Sed antea quam hi plutei excitarentur, Mascaregnas suspicione permotus, hostes cuniculatim velle ambas has turres subuertere, transuersis cuniculis periculum rei anteuertit. Hostes denique quum propinqui sub mœnibus agerent, ad propugnaculum D. Ioannis, specum inter durissimas rupes malleis excidunt, per quem deni pariter viri non incommode ingredi valebant. Priori Commentario diximus, Mascaregnam inter duas prædictas turres interius aliam subsidiarum construxisse, ex qua quadraginta milites telis spiculisque commode ambabus succu-

ſuccurrere poſſent, atque huius cuſtodiam Antonio Pezannæ tradidiſſe, & ea, quæ illi prius commiſſa fuerant, Ioanni Verzeano concredita eſſe. Nam is ſuis militibus, quos adhuc integros ferme omnes habebat, & turri illi, & minori meſopyrgio ſubuenire poterat. His ergo ita in ſuis ſtationibus manere iuſſis, Antonium Rodericum quæſtorem Ferdinandio Caſtrio, qui infirmiorem arcis partem tutandam ſuſceperat, ſocium adiunxit, vt ſimul vigilias & hoſtium impetum alacrius ſufferrent. Hoſtes vero nouo aſtu, & muro (vt diximus) dirupto, arcem ſegnius ſolito infeſtabant.

Senescente igitur in ea parte hoſtili contentione noctu Simonem Phæum, hactenus in vinculis habitum, ad munitiones noſtras producunt, qui alta voce, Rumecani nomine, rerum ſtatum, & quam proximi cladi eſſent, declararet. Quapropter ſi dedere ſe velent, & arcem ſine ſanguine inoffenſe tradere, Rumecanum omnibus liberum exitum commeatumque permiſſurum: naues etiam (ſi nobis eius rei penuria eſſet) bona fide daturum: ſin ſecus animati eſſent, eſſe in proximo omnium interitum: eligerent

rent vtram partem mallent. Quod ſi belli potius, quam pacis, fortunam approbarent, ſe ſequenti die arcem, omnibus collatis copiis, inuaſurum. At Maſcaregnas his auditis, eum ſtatim diſcedere iubet, & in comites deductoreſque, ſi pedem referre nollent, omnes bombardas ſe ſe exoneraturum minatur. Diceret igitur Rumecano, ipſius aduentum aſſultumque quocunque in tempore optatum expectatumque fore. Hoc ſermone habito, omnia hoſtes tormentorum globis complere: quorum improuiſis ictibus, duo de noſtris (qui vt Simonem Phæum rectius audirent, murum aſcenderant) interempti ſunt. Itaque hoſtes nullo tempore remiſſa contentione, decima nona Iulii ſub occaſum ſolis, arcis muros, quos penitus ſuffoderant, denuo impetunt, idque tanta animi preſentia & obſtinatione, vt noſtros de ſalute ſua propemodum in deſpertationem adduxerint. Sed ope, & opera Ferdinandi Caſtrii, illi qui murum conſcenderant, erant autem numero triginta, omnes viri nobiles, vt ex habitu apparuit, interfecti ſunt. Quod videntes hi qui iſtos ſequebantur, morte ruinaque ſuorum conſternati, ab oppugnatio-

tione refugiunt. Qui tametsi sæpe a mœnibus reiecti essent, magnis acceptis calamitatibus, nihilo tamen minus tempus, quod oppugnationi idoneum existimarent, remittebant, sed continuo labore opus illud (quo confecto, arcem omnium simul impetu aggredi proposuerant) absoluebant. Eo itaque pro ipsorum arbitratu finito, fossaque sic ad votum exæquata, adeo vt nullo negotio ex munitionibus in muros recta pergere liceret, per omnia oppidi phana noctu sacra faciunt, seque, suamque vitam Mahumeto ad omnia pericula deuouent, peierantque se, nisi capta arce, redituros non esse. In his sacrificiis, vti ex voto litarent, per summam religionem copiose luminaria per vicos omnes & compita incenderunt. Quo ignium splendore Ferdinandus Carualius, turris illius Præfectus, quam in fluuii alueo habemus, quum homines cateruatim ad templa concursare animaduertisset, rei nouitate permotus, ad Mascaregnam eodem momento scapha clanculum trageſſit. Qui, re cognita, omnes admonet, præsentique vt sint animo, adhortatur. Vigilias distribuit, eosque tota nocte in armis esse iubet. Ea nox D. Iacobi vigiliis

liis ſacra erat. Sequenti igitur die, quæ fauſta ac bene ominata hominibus Hiſpanis erat, propter Hiſpaniarum patronum D. Iacobum Apoſtolum, duabus horis ante luciferi exortum mœnia invaduntur, impetuſque ab hoſtibus in arcem fit, quapropter protinus ſigno dato ad muros concurritur, D. Iacobum per ſummam alacritatem multa acclamatione celebrantes. Ibique maximo armorum ſtrepitu & acri pugna dimicatio incenditur, in qua Ludouicus Soſa iuuenis ſtrenuus, Thomææ turris Præfectus, aliquot de ſuis militibus impigre pugnantes amiſit: nam illum locum omnibus rationibus expugnare decreuerant aduerſarii. Sed iuuenis tum maiorum ſuorum exemplis, tum generoſa ſuamet indole erectus, locum inter ſumma pericula cædeſque promiſcuas, magna animi preſentia, vitæ ſanguiniſque contemptu defendit.

Interea loci, quum Maſcaregnam, vt omnibus locis ſuccurreret, rei neceſſitas huc illuc verſaret, vigiles qui ad maritimum arcis latus excubabant, quum loco ob ſcopulorum aſperitatem minus timerent, relicta cuſtodia (vt dimicantibus intereſſent)

ad

ad prælii locum ſeſe cōnferunt. Quo tempore, ſiue caſu, ſiue quod ſolitudinem animaduerterant, quum æſtus defluuium, mareque decreſcens hoſtibus commode inferuiret, qui vbique locorum excubabant, Iuzarcani milites ſelectiores numero ſexaginta, in ſcopulis tacite poſitis ſcalis, rupem conſcendunt, iiſdemque ſurſum in murum translatis, omni ſilentio proſiliunt. Quos quum duo milites, qui per arcem concurſabant, ſplendore ignis conſpicerent, protinus ad Maſcaregnam procurrunt, quem vnico puero ſignum anteferente comitatum reperiunt, eique alta trepidaque voce arcem ad litoralem partem ab hoſtibus occupari vociferantur. Quibus ſilentio impoſito, ne re cognita qui prælio aderant, animo deiicerentur, ad eum locum, quem hoſtes occuparant, ſeſe proripuit: ex iiſque, qui nuncium attulerant, alterum ſocium aſſumpſit, alteri imperat, vt omnes quos in arcis plateis inueniret, ad ſe remitteret. Itaque quum ad occupatum locum ventum eſſet, hoſtes ad ſexaginta intra mœnia deprehendit. Quos vix diſcernere licuiſſet, niſi globi & amphoræ ignitæ, quæ vltro citroque ad aliud arcis

latus

latus iaciebantur, plendorem aliquem præbuiſſent. Iam eorum ferme viginti ſupra domorum tecta conſcenderant, ibique duobus militaribus ſignis erectis aſſidebant. Cæteri vero domos ingreſſi, quidquid obuium erat, diripiebant, cumque mulierculis animo conſternatis (quaſi iam rerum potiti) minaciter colloquentes, pecunias exigebant. Quarum nonnullæ virilem animum ex neceſſitate induentes, correptis in manus haſtis, iam non muliebriter eos extra tecta pellere contendebant. Maſcaregnas autem nonnullis militibus iam ſtipatus, in hoſtes impreſſionem facere, omnesque, qui tecta conſcenderant, humi detrudere: illi contra, coacta manu, acriter pugnare: tandem plurimis interfectis, vno viuo capto, de mœnibus ſeſe præcipites dare; ſed ſcopulis acutis, præruptiſque ſaxorum inter cadendum excepti, omnes miſere dilaceratis membris interiere.

Hac re ante diei crepuſculum geſta, protinus ſe Maſcaregnas ad ſtationes contulit, inibique quum iam ad noſtros victoria inclinaret, ſed præ laſſitudine languidius aliquanto agerent, nouos illis ſpiritus ſua oratio-

tione iniecit. Quare, prælio redintegrato, pugna denuo recrudescere cæpit. Tandem hostes, remissius solito resistentes, receptui canunt. Sed quum luscente die suorum cladem oculis discernerent, quorum permulta cadauera, truncata & misere lacerata, in fossa iacebant, dolore & ira perciti, tanquam vesani furentesque, denuo in nostros inuolant; eodemque, quo cæperant impetu, ad quartam diei horam dimicatum fuit. Sed tandem nostri ad plenum victores euaserunt, quanquam non sine multo suorum sanguine. Nec solum viris ea victoria, verum etiam muliebri audaciæ attributa fuit: nam inter eas matronas, quæ militibus ad stationes (oppugnatione durante) necessaria apportabant, non paucæ inuentæ sunt, quæ sagittis aliisque missilibus læsæ, tragulas & spicula propria manu euellerent, ac vulneribus obligatis, cruentæ etiamnum, ad eadem munia quasi integræ intactæque recurrerent. Hoc certamine circiter mille hostium, præter vulneratos, cecidisse constat. Inter quos etiam occubuit Iuzarcanus dux. In cuius locum fratrem eius natu minorem, Mamudius gratitudinis & liberalitatis ergo, suffecit

eit, eiuſdemque dignitatis nomen ac titulum attribuit, vt Iuzarcanus vocaretur, Marchionem ipſorum lingua ſignificante hoc vocabulo: omnem inſuper fratris ditionem ei conceſſit. Ex noſtris autem ſaucii quamplurimi fuere, deſiderati ſeptem tantum, quos Maſcaregnas tubarum clangore, ſonituque tympanorum, necnon hominum cantu, feſta ſolemnitate potius quam lugubri mœſtitia in templum deportari, ſepelirique curauit: partim, quod de religione Chriſtiana ita meruerant, vt mors illorum in conſpectu Domini precioſa, epinicia, & martyrum hymnos potius, quam lugubres exequias & triſtes nænias requirere videretur; partim, vt militum animos erigeret iſta in tam arctis rebus alacritate, & in mortuos gratiudine. Simul vt intelligeret hoſtis, rem ſibi cum hominibus eſſe, qui non modo ſuorum mortibus animo non conciderent, verum etiam mortem huiuſcemodi charam optatamque haberent.

Secvnda ab hoc prælio die, pomeridiano tempore, hoſtes iterum ab illa ipſa parte, quam antea oppugnauerant, arcem inuadunt: ſed alacriter obſiſtentibus Ferdi-

nando Caſtrio, & Ludouico Soſa, non abſque noſtrorum tamen iactura & ſanguine, repulſi fuere: qui etiam ſupra trecentos de ſuis, quum de loco recederent, vulneribus confoſſos, mortuoſque reliquerunt. In iſtis anguſtiis quum noſtri de ſubſidii mora admodum quererentur, quarto Calendas Auguſti celox, qua Maſcaregnas Coelium Sacerdotem Bazainum & Chaulium ſuppetias petitum emiſerat, arcis æſtuaria penetrauit, atque per nouem ſtrenuos milites, qui in ea venerant, intellectum eſt litteras, quas ad Proregem ſcripſerat Maſcaregnas, omni ſedulitate per certum nuncium Goam eſſe tranſmiſſas. Huius celocis aduentu, quum hoſtes id quod erat ſuſpicarentur, nimirum, ſubſidium breui expectari: celeritate vtendum eſſe, ante aduentum nouarum copiarum, iudicarunt. Quare ſequenti die circa meridiem, quum noſtri a continuis laboribus interquieſcerent, &, qui in excubiis erant, minus caute ſtationibus invigilarent, hoſtes de improuiſo in arcem incurſionem faciunt, mœniaque tanta celeritate ac promptitudine conſcendunt, vt noſtri, fere perterritis omnibus, finem totius belli adeſſe

exiſti-

existimarent. Sed Franciscus Almeida cui excubias agendi cura ad Thomæam turrim obuenerat, non amplius quam viginti quinque militibus succinctus, impetum hostium viriliter admodum sustinuit. Tandem nostris accurrentibus, tam atrociter tribus aut eo plus horis pugnatum fuit, vt nunquam antea atrocius. Tandem supra octingentos ex hostibus iugulatis, receptui Rumecanus, dux summi in eo exercitu imperii, canere iubet, atque insigni hac accepta clade, in castra se recepit. De nostris vero aliquot interfecti sunt, vulnerati & igne ambusti non pauci.

Hoc tempore omni victus genere nostri auguste admodum vtebantur, præsertim carnium, quarum tanta erat inopia, vt gallina vna in ægrotantium dietam decem aureis ducatis venundaretur. Eodem ipso tempore, Mamudius certior factus, quam sinistram sui omnibus oppugnationibus fortunam habuerant, Moiatecanum, qui a se primum dignitatis locum in regno Cambaico obtinebat, cum quatuordecim millibus selectorum militum Dium mittit. Post cuius aduentum, hostes consilio inter se habito, cuniculis omni materia incendiaria repletis,

arcem funditus euertere ſtatuerunt. Sed ſumma & vis conſilii in hoc erat, ne noſtri, quid ab ipſis ageretur, perſentiſcerent. Ergo in Thomæam turrim, & in alteram D. Ioannis, quæ vltra veterem foſſam producta hoſtium munitionibus erat vicinior, cuniculos agere cœperunt. Et vt noſtros res ea lateret, hoc aſtu & ſtratagemate ſunt vſi: latomorum multitudinem ſub teſtudinibus ad frontem eius propugnaculi agunt, vt fundamenta murorum continuo indefatigabilique labore excauarent, ſtrepituque maximo agerent, malleorumque fragorem, ſtridoremque ferramentorum ſummum ederent, nimirum vt noſtrum militem iſta fallaci ſpecie circumuenirent. Exiſtimabant enim noſtros, quum eam rem tantis ſtudiis agi viderent, eo omnes concurſuros, animoſque ab diſſimulata oppugnatione veriſque periculis ad inanem oſtentationem diſcriminis auerſuros eſſe. Nec eos ſua fefellit ratio. Noſtri namque hoſtilis conſilii ignari, eos, qui turrim a fronte malleis accutis proſcindebant, qua poterant vi proturbabant: ſed quum ea defenſio, ſumma pertinacia & clamore vndique ageretur, factum eſt, vt per ſummum ſtre-

ſtrepitum obtuſo auditu, quæ inferne agebantur, nec audire, nec percipere noſtris licuerit. Itaque cum pro voto ab hoſtibus cuniculi acti eſſent, decima Auguſti, qua die D. Laurentii martyrium Chriſti Eccleſia celebrare conſueuit, hoſtes tubarum clangore tympanorumque vehementi ſonitu ſeſe mutuo adhortantes, agmine compoſito, ſignis militaribus præcedentibus, in arcis mœnia prorumpunt, ac vehementius ſolito globos amphoraſque igneas intro proiiciunt. Noſtri vero ad oppugnatum locum protinus concurrunt. Ibi quum tam diu pugnatum eſſet, quoad animaduerterent hoſtes pene potiorem militum partem ad mœnia conueniſſe, ſimulato timore, receptui canunt, ac de foſſa & mœnibus in caſtra ſe recipiunt. Qua feſtinata fuga, vt inſueta, etſi malleorum antea facta de induſtria concuſſio, fragorque ferramentorum oſtendiſſet, potius hoſtes viam latiorem in arcem aperire velle, diſcuſſis mœnibus, quam cuniculis denuo aditus tentare, quum id paulo ante ad Thomæam turrim infeliciter tentauerant, vbi cuniculi eorum tranſuerſis cuniculis excepti ſubrutique a noſtris erant; Maſcaregnas tamen ſuſpicio-

ſpicione adductus, Luſitanis qui ſuper Thomææ turris teſtudinem conſiſtebant (ad cuius radicem ipſe dux defatigatus adſidebat) imperat, vt nulla vſi mora inde vniuerſi abſcedant, ac expedito nuncio eos, qui ſupra muros turris Diui Ioannis agebant, monet, vti protinus ſe de loco amoueant, ſuſpicari ſe, nouos cuniculos eſſe inſtructos, quibus ignem iniicere confeſtim hoſtibus propoſitum ſit. Qui dicto non audientes, ſed prudentiſſimi ducis ſpreta monitione, conclamant plus ſibi animi, maioremque rei militaris experientiam eſſe, quam illi, qui per ſummum timorem eos ad diſceſſum hortaretur. Itaque quum deteſtabilis temeritas eos cunctabundos exitiabili mora implicaret, hoſtes ignem in eo loco vbi cratea turris conſtructa fuerat, puluerі tormentario imponunt. Qui recto tramite, ſicut diſpoſitus erat, viam relegens ad cuniculos, quum fauces intimas penetraſſet, vbi omnis incendiaria materia recondebatur, vniuerſam fabricæ molem vno momento diſrupit, ac per ſummam vim, ipſam Diui Ioannis turrim integram ab ipſis fundamentis in altum proripuit, ac omnes quos ibi infauſta for-

fortuna retinuerat, in sublime elatos, tanquam minutulos silices disiecit. Quo miserrimo euentu circiter septuaginta strenui milites interiere, quorum pars in fossam, pars in hostium stationes, ferme omnes fracti dilaceratique ceciderunt. Insuper ii, quos infelix casus in hostium castra integro corpore traiecerat, quanquam igne fœdati omnino, & exanimes vitæ incommodis cessissent, minutissime tamen ab hostium gladiis hastarumque mucronibus, tanquam eam pœnam sensuri essent, dissecti fuere. Hoc horrendo spectaculo, illud memoria dignum visum est, illis, quos pulueris & ignis vis in aerem expulerat, hastas clypeosque non antea de manibus defluxisse, quam, deficiente ac omnino euanescente anima, cadauera ipsa deorsum præcipitata relaberentur. Ex iis porro qui super turrim in hac calamitate constiterant, viginti tantum, ignibus ambusti, viui remanserunt. Notos equites Lusitanos desideratos esse constat, Ferdinandum Castrium Proregis filium, adolescentem summa spe, summaque indole præditum, Ioannem Almeidam, Ludouicum Mellum, Diodocum Sotomaiorem, Antonium Rodericum quæstorem,

rem, Aegydium Cotinium, Diodocum Reinosum Sotomaiorem, Aluarum Ferreriam, Rodericum Sosam, Laurentium Fariam, Ioannem Brandanum, Georgium Almeidam, Tristanum Sosam, Franciscum Lupium, Gratianumque Ferracium.

At Mascaregnas (qui, vt demonstratum est, iuxta Thomææ turris radices assidebat) quum incendium, ruinam, & occasum turris D. Ioannis momento temporis conspexisset, summa celeritate, quindecim militibus comitatus, eo se proripuit. Quo quum ventum esset, ne vestigium quidem veteris illius formæ deprehendere potuit. Nihil ibi in oculis, nihil sub conpectu, nisi parietum rudera lapidesque permixtim puluere membrisque mutilatis, ac sanguine humano tincti. Inter quæ promiscue nonnulla corpora adhuc exhalantia, & cum morte conflictantia, non absque mœrore & horrore intuentium conspiciebantur. Quæ dum subito inde eximere nostri satagunt, vt pro ritu Christiano sepelirentur, repente hostes per eundem ipsum labefactatum locum impressionem faciunt. De quo tam vehementer vtrinque cominus pugnatum est, vt

sola

ſola nox prælium dirimerit. Qua nocte, etſi plures de noſtris iam occubuerant, permulti ſaucii, omnibus vero & defatigatis, & de accepto infortunio mœrentibus, Maſcaregnas tamen, virorum mulierumque opera, murum ſubitarium ſexdecim palmorum craſſitudine, in veteris turris ruinis ex ſoluto lapide conſtruxit, quem, abſolutum ante ſolis ortum, hoſtibus conſpiciendum non ſine magna admiratione obiecit. Illi contra, alio erecto muro, Thomæam turrim deinceps cuniculis, quando ea res bene ſucceſſerat, deiicere contendunt. Sed quum noſtri aliis obiectis cuniculis, illorum conatibus obuiam iiſſent, re intellecta, in alterum turris latus ſe tranſtulere, quo noſtri cuniculi pertingere non poterant, & ſuffoſſo turris frontiſpicio, quatenus a noſtris præpediri nequibant, ignem operi nondum perfecto appoſuerunt. Quo incendio quartam ferme turris partem euerterunt, ac protinus in dirutum locum inuolantes, de ſuperioribus rudera ad ſe ferreis hamis attrahebant, quibus ſenſim defluentibus, anguſtior multo fiebat locus, quem noſtri ſuperne adhuc retinebant. Quod quum a Maſcaregna animaduerſum eſſet,

bom-

bombardas, quæ ibi reliquæ erant, inde tolli iubet. Sed quum vix centum milites illæſos integroſque haberet, eoſque in vnum aliquem locum aliunde euocare periculoſum eſſet, omnium ſtationibus hoſte imminente, eo factum eſt, vt baſiliſcum ac leonem quadraginta virorum diurno nocturnoque labore inde extrahere nunquam valuerit. Hoc tempore tria mancipia ex arce profugerunt, hoſtibuſque indicium fecere, quanta noſtrorum eſſet raritas, quantaque omnium frugum, & annonæ penuria premerentur. Quorum perfugarum ſermonibus, nouo concepto ſpiritu, Iacobæam turrim cuniculatim, igne ad ſuppoſitam materiam adiecto, penitus euertunt, quæ, in pronum vergens, tota verſus hoſtium ſtationes ruinam traxit. Hoſtes igitur protinus per ruinas ſe proripiunt, vbi, quanquam noſtri egregie reſiſterent, locum tamen euincunt: ac militaribus ſignis ibi erectis, arcis aream tranſcendunt, templique D. Iacobi partem mediam præoccupant, ibique aliquot diebus ea ſorte cominus dimicatum eſt, vt modo templum penes noſtros, modo penes hoſtes fuerit. Sed quum de ſingulari proprioque domicilio, ac

de

de ipſis aris & focis ageretur, viribus omnibus adhibitis, noſtri in ſacrarii fornice, murum conſtruxerunt. Atque ita templo diuiſo, alii ab aliis interſepti in ipſo templo quiſque pro ſuo ritu ſacra faciebat, religionemque numinum colebat.

COMMENTARIVS III.

LITTERIS Maſcaregnæ, opera Hieronymi Meneſii præfecti præſidio Bazaini, Goam delatis, quibus arcis diſcrimen nunciabatur: Ioannes Caſtrius Prorex omni ſtudio quatuordecim minores longas naues expediri iuſſit. Cui claſſi Aluarum Caſtrium filium ſuum præfecit. Is diui Iacobi ſolemni die e portu ſoluit. Et quanquam hyemis vis illic eo tempore aſperius ſæuit, nihilominus tamen ſecundo vento Bazainum enauigauit. Quo in loco Franciſcum Meneſium reperit, qui bis infeliciter iter auſpicatus, difficilioribuſque vſus tempeſtatibus, in portum remearat. Quod iter, collatis in vnum claſſibus, quum ſæpius tentatum eſſet, nec

pro

pro voto ſucceſſiſſet, iubet Aluarus Caſtrius (quum, in quo ſtatu res Dienſes verſarentur, probe ſciret) vt claſſe diſſociata, nullo ſeruato ordine, ſeorſim vnuſquiſque Dium, qua poſſet ratione, peteret. Itaque ſeparatim illis nauigantibus, ventis plerumque obſtantibus, primi omnium vnica naue Antonius Moniſius & Gratianus Rodericus Tabora, Dienſem portum ingrediuntur. A quibus, de propediem affuturo ſubſidio magno, cum gaudio factus certior Maſcaregnas, protinus eandem ipſam nauim Aluaro Caſtrio obuiam remiſit, inqua paulo poſt ad portum Ludouicus Mellus Mendoza applicuit, quem Eduardus Meneſius Pereira, comitis Ferreirienſis filius, iuuenis impiger ac ſtrenuus ſubſequutus eſt. Poſt quorum acceſſum ad turrim D. Thomæ, (cuius poſterior pars, vt demonſtrauimus, corruerat) acriter bello dimicatum eſt. Sed præualentes hoſtes loco potiti ſunt. Quamobrem inſenſus Maſcaregnas, per omnia diſcrimina inſequenti die hoſtium vires ad eundem locum tentare, fortiorique manu inuadere proponit. Itaque ſelectis militibus, de improuiſo impetum fecit. Deturbati igitur hoſtes,

ſau-

ſauciique nonnulli, interfugiendum claſſico ſuis ſignum dedere. Quo audito, protinus ex caſtris, & ex oppido totus exercitus concurrit. Ac quanuis pluuia, & imbribus ſubito ingruentibus, impedirentur: haſtis tamen, gladiis, ſagittiſque dimicatum eſt propemodum ad veſperam, quo tempore quum ſe nimbi remiſiſſent, ad bombardas & igneam materiam itum eſt. Sic vtrobique clade copioſe illata & accepta, quum ſeptem ferme horis pugnatum eſſet, noſtri tandem locum recuperant. Per id temporis, duæ celoces appulerunt, ducibus Ioanne Athaidio, & Franciſco Guillermo. Hoſtes porro poſt hanc repulſam, igne deinceps per ſulcos cuniculares immiſſo, murum, qui turri Antonii Pezannæ contiguus erat, funditus euertunt. Contra Maſcaregnas omni ope reſiſtens, in hoſtes cameli iacula effundit, alterumque ſtatim firmiorem murum intrinſecus excitauit, etiam ipſe humeris lapides materiamque comportans. Id hoſtes animaduertentes, e regione & ipſi alium extruunt, quo noſtris ad ſe acceſſum inhibebant. Hoc die Rodericus Ferdinandus Chaulienſis municipii quæſtor, cum viginti mi-

militibus naui minore longa portum tenuit, & inde alii atque alii duces ſingulis diebus aduentabant. Hoſtes interea ſuper illam turris partem, quam occupabant, truncatim parietes conſtruunt, ac inde aſſidue in noſtros tela coniiciebant. Dum in his anguſtiis adhuc Luſitanorum fortunæ verſarentur, vigeſima octaua Auguſti Aluarus Caſtrius & Franciſcus Meneſius cum potiore claſſis manu portum ceperunt. Numerus nauium hactenus appulſarum viginti quinque. Quæ, quum minores pleræque eſſent, non plures quam quadringentos milites aduexerunt. Reliquæ, contrariis ventis agitatæ, Bazainum coactæ ſunt repetere. Sed poſtea ſecundiores tempeſtates nactæ, menſe Septembri, ad Dienſem portum & iſtæ quoque applicuere.

Post Aluari Caſtrii aduentum, quum hoſtes ex D. Thomæ turri rudera & collapſam materiam eximendi nullum finem facerent, leo ille bombardicus deorſum cecidit, & baſiliſcus fune ſuſpenſus in ruderum mole ſubſedit. Quare milites qui poſtremo venerant, tenui adhuc illarum rerum experientia, aut potius temeritate adacti, id non ferentes, imprudenter nouas res moliri inci-

pi-

piunt, iactantes, vbi tanta murorum ſtrages extaret, iamque patentes viæ ad arcem inuadendam capiendamque hoſtibus præbitæ eſſent, certis rationibus duci ſeſe, vt crederent hoſtium vim non in milite, ſed in bombardarum iaculationibus ſolummodo conſtitiſſe: ducisque noſtri timore potius quam prudentia effectum, vt quum liceret hoſtem in ſuis caſtris vincere, ipſi vltro hoſtium obſidione teneantur. Hiſce verbis debacchantes, non pauca item alia iactitabant, quæ imperita multitudo, furore agitata, euomere conſueuit. Qua factione reliquos, qui a primordio belli mira obedientia eouſque imperata fecerant, in ſuam ſententiam contaminatos pertraxerunt. Ad id leonis, & baſiliſci amiſſio cumulum irarum adiiciebat. Quamobrem congregati, vnanimiter Maſcaregnam adoriuntur: ab eo incredibili tumultu feracitateque erumpendi facultatem, caſtraque inuadendi copiam ſibi poſtulare: nulla iam re obſidionem, quam ipſorum ignauia, perdurare: vile hoſtium vulgus, occiſis iam ducibus & ſelecta omni iuuentute, ad primam eruptionem profugiturum.

His

His inconditis clamoribus quatenus fieri potuit sedatis, quanta maxima valuit ratione prudens imperator ostendit, quanta clade sibi cognita esset hostium pertinacia & potentia, quam se pro militum raritate nec vincere, nec sustinere posse, satis exploratum haberet. Quare ad castra potestatem eundi nunquam se illis sponte sua facturum, nec præterea consilium daturum, quod omnibus postea perniciosum foret: orare, vt in tanto rerum discrimine, prudentius quam audacius bellum tractarent. Alias per audaciam minus peccaturos: nunc vel minimum errorem Indiæ imperio perniciosissimum fore. Nam quod rebantur, vile illic vulgus ac gregarium obsidioni incubare, & multo minores quam pro fama copias esse, in ineo ipsos magnopere falli. Quin potius adesse ibi totius imperii Cambaici vires. Quod si spreta militari disciplina, iniussu imperatoris, eruptionem facere molirentur, se minime gentium eos in tanta vecordia subsequuturum. Sin (quod melius rectiusque, & quod ipsis, vt fortibus & prudentibus viris, potissimum conueniat) ducis imperium consiliumque respicerent, se imprimis auctoꝛ

ᴄto-

ctorem esse, vt eo vsque expectetur, donec hostium quempiam interciperent, a quo hostilis exercitus magnitudinem, viresque cognoscant. Interim vero aliis atque aliis, quas quotidie expectabant, nauibus in portum appellentibus, fortiore postmodum manu se hostes aggressuros. Quamobrem iterum atque iterum omnes oratos velle, vt suis monitis obtemperarent, quibus nihil nisi quod rectum sanctumque, ac omnibus salutare esset, præcipiebatur. Hac concione vtcunque permotis pacatisque militibus, vt cum Aluaro Castrio, & Francisco Menesio, de negotio conferret, se ad suas ædes contulit. Ea deliberatio quum inter ipsos versaretur, forte hostes in basiliscum, quem suspensum in parietinis relictum fuisse demonstrauimus, ancorarium funem iniiciunt, vt in sublime attraherent. Tum vero milites, quum id animaduertissent, per occasionem acceptæ in oculis iniuriæ, ad Mascaregnam concurrunt: indignam rem, sic se ab hostibus ludibrio haberi, quum coram, in omniumque oculis, talia auderent tentare. Itaque æstuantes, dissono clamore ædes complent, potestatemque castra aggrediendi

omni ferocitate pertinaciaque poſtulant. Inter quos quidam ſeditioſius, quam par erat: Patiemur ne, inquit, amplius tali parere duci? Nonne honeſtius luteæ cuipiam obtemperabimus ſtatuæ, quam huic ſocordi? Cui Maſcaregnas tam prudenter, quam ironice: Fortaſſe, inquit, o miles, ſtatua lutea ob inertiam imbecillitatemque haberi debeo, ac propemodum me talem agnoſco: ſed illud etiam ſcio, te in hoc temerario prælio, quod tantopere inire cupis, omnium primum in arcem refugiturum. Nec vaticinium fefellit. Nam feroculus ille, primus omnium, fugam cepit. Hoc tumultu Maſcaregnas commotus, & quod neminem omnium in ſuam ſententiam deſcendere videret, ceſſit bacchantium furori, ne ſeditionem etiam intus concitare viderentur. Ire igitur ad arma iubet, centum militibus ad arcis præſidium relictis. Primam aciem Aluaro Caſtrio, alteram Franciſco Meneſio ducendam tradit. Ipſe (licet inuitus) cum reliquis copiis ſubſequutus eſt.

IGITVR correptis celeriter armis, & habita breui concione, peractiſque ſacris, erumpunt, aggeres tranſiliunt, inde ſupera-

tis

tis munitionibus, excubitoribusque de stationibus depulsis, in castra prouolant. Hostes vero, cognita eruptione, sublato clamore, signoque dato, in nostros protinus inuehuntur: qui quum hostium vim sustinere non valerent, eadem, qua venerant, retro abeunt, summa & incondita trepidati one. Itaque insequentibus hostibus centum circiter de nostris desiderati sunt, inter quos noti equites Lusitani, Franciscus Menesius, Franciscus Almeida, Lupus Sosa, Rodericus Ferdinandus Chauliensis municipii quæstor, Franciscus Guillermus, Nonius Pereira, Eduardus Menesius Pereira, Feriensis comitis filius. Qui omnes, fortiter pugnando, oppetiuerunt. Is, quem dixi, Feriensis comitis filius, hostium impetum postremus ferens, saucius grauiter, nec loco tamen cedens, indolem suam, clarissimorumque natalium decus, egregie ostendit, summumque virtutis suæ testimonium reportauit. Nam cæteris fugam ignominiosam exprobrans eos omni ratione reuocare nitebatur, voce magna inclamans: Subsistite commilitones, & pectus frontemque in hostem obuertite: neque tam probrose fugi-

atis , qui paulo ante erumpendi facultatem per seditionem extorsistis. Testor vestram fugam , & istam Lusitanicæ gloriæ maculam , me aut hic in vestigio moriturum , aut dilapsis omnibus , non nisi vltimum rediturum. Quod & ipsum facto præstitit , nam dictorum fidem , morte ibidem fortissime excepta , adimpleuit. Fugientium pars statim in ipso certamine interiit , pars vulnerum vi postea extincta est. His tantis malis circumuentus Mascaregnas , quatenus tempus ferebat , dispersorum fugam reprimere conabatur , vt vna collecti , cedentique acie , minore iactura sese in arcem reciperent. Sed quos timor agebat , virtus aggregare non poterat. Nam singuli suæ quisque saluti consulentes , nullo seruato ordine , fusi dispersique ad stationes recurrebant. Aluarus vero Castrius maceriam in redeundo conscendere adnitens, a funditore in capite grauiter ictus, subito retrorsum in præceps abiit. Quod Mascaregnas animaduertens , protinus cadenti succurrit , & ex hostium manibus ereptum , in arcem comportari curauit. Eo in loco , dum Aluaro Castrio subuenitur , iuxta Mascaregnam , bombardæ manualis iacu-

lo

lo Franciſcus Almeida , cuius ſuperius meminimus , traniectus occubuit. Itaque hiſce acceptis damnis , in arcem redire Maſcaregnas compellitur. Hæc calendis Septembribus acciderunt.

Porro caſus hic tantum terrorem noſtris iniecit , vt deinde hoſtibus inuadentibus , quod ſingulis quibuſque diebus fiebat , ad muros accedere formidarent. Quem iſtorum timorem vix ducis fortitudo animique præſentia imminuere valuit. Hoſtes contra , victoria hac elati , maiores ſpiritus concepere. Quapropter acriori peruicacia arcem euertere conniſi , turrim illam , quæ ſuperioribus temporibus ſub Antonio a Silueira , in Rhomæorum ſiue Thracum oppugnatione proſciſſa fuerat , rectis cuniculis deiecerunt , ac turrim etiam nouam , quæ ſupra decumanam veterem portam conſtructa erat. Potiorem quoque muri partem demoliuntur. Ad hæc , muro , qui turribus Diuorum Ioannis Thomæque interſitus erat , ſuperato , duas bombardas ſupraponunt , quarum iaculationibus noſtri intus per arcis plateas verſare prohibebantur. Præterea baſiliſco ac leone ex Thomæa turri deductis , ſtationem in ipſi-

ipſius turris fronte conſtituunt, atque inde bombarda ac duabus machinis adductis, domorum tecta miris modis conquaſſabant. Maſcaregnas vero quum his difficultatibus premeretur, bombardis tormentiſque bellicis ad neceſſaria loca diſpoſitis, hoſtium violentiam, quatenus fieri poterat, reprimere meditabatur. Quare e regione expugnatæ turris D. Thomæ, nouam turrim excitauit, ex qua & maior arcis pars protegebatur, & hoſtes ita cohibiti ſunt, vt neque extra murum caput efferre, neque in arcem iacula emittere, niſi cum ſummo periculo, vlterius poſſent. Interea temporis ſuper fluuium, ad Rhomæorum oppidum vſque, pontem hoſtes deduxerunt, opus admirabile, contra aquarum rapidiſſimos acceſſus, & receſſus, per quem ex inſula in continentem plauſtra vehiculis impoſitis, ac totus exercitus ad neceſſaria deportanda inuehendaque commeabant. Dum hæc ad Dium agebantur, menſe Septembri nuncius Goam ad Proregem defertur, de Ferdinandi Caſtrii ſui filii morte, & clade illa, quæ ad decimum Auguſti ignis vi obtigerat, quam ſub finem ſecundi Commentarii retulimus. Quo nuncio etſi

etſi dolore cruciaretur, ne tamen militum animos ſegniores ſuo luctu redderet, ad Dienſem expeditionem, ſubſidiaque ferenda, ſimulata animi alacritate, feſtiuis purpureiſque veſtibus indutus, ciuitatem luſtrauit, omnibuſque palam teſtatus eſt, ſe non tam grauiter ferre interitum filii, quam magni facere, quod honeſta morte dignaque ſuis natalibus occubuiſſet: verum magnum ſtaturum hoſtibus fortiſſimi adoleſcentis funus, & oppugnatam Dium inter minas iactitabat. Itaque protinus Aluarum Cugnam cum celoce emittit, cui diplomate ad id dato colligendi omnes noſtras naues, quæ per littus Indicum diſperſæ vagabantur, poteſtatem fecit, imperatque, quotquot eo menſe aggregaſſet, illico Dium ſecum abducere.

Is itaque quinque celocibus cum mediocri hominum manu, ſub ipſius menſis finem, in portum Dienſem recipitur. A cuius aduentu, militum delectu habito, mille ducentorum copiam numerus excedebat. Per hunc ſcripſit Prorex ad Maſcaregnam, ne ante eius aduentum quenquam extra arcis mœnia amplius cum hoſtibus confligere patere-

teretur. Poſtea dimiſſo Goa Aluaro Cugna, per ſummam feſtinationem quadringenti milites quinque nauibus imponuntur, inter quos aliquot architecti & latomi fuere. Ii, variis vſi tempeſtatibus, Dienſia æſtuaria intra paucos dies tenuerunt. Bello itaque promiſcuis cladibus ſæuiente, noſtri aliquot hoſtium naues, quæ ex ſinu Arabico in Cambaiam enauigabant, interceperunt, quarum pars potiſſima mercibus nobiliſſimis onuſta erat. In iiſdem erat conſanguineus quidam Coii Sophari, quem Sopharus ipſe, dum viueret, Cairum (militis colligendi gratia) amandarat, & is nunc exercitum bene magnum, & ad rem bellicam egregie inſtructum, ſecum ducebat. Sed, acri nauali prælio ſuperatus, fere omnes ſuos amiſit. Solus enim duntaxat Sophari conſanguineus cum aliquot nobilibus, cæteris interfectis, viuus reſeruatus eſt. Verum & ii, quum in arcem deducti eſſent, iugulati ſunt, ac eorum capita, ſecundo aquarum refluxu, in hoſtium caſtra ad oppidum præterlabi defluereque ſinuntur, vt agniti a ſuis, luctum in caſtris ac deſperationem facerent. De noſtris permulti in hac nauali demicatio-

ne

ne vulnerati fuere , mortui quoque non pauci. At Prorex , qui Goæ reliquam classem instruebat , tempus idoneum nactus, cum septuaginta circiter nauibus e portu soluit , & difficilimis tempestatibus vsus , Bazainum tenuit. Quo in loco vniuersam classem , quæ , ventorum asperitate dispersa , simul apellere non potuit , expectare proposuit. Ibi autem commorans , ne tempus tereretur , Emmanuelem Limicum cum minoribus aliquot longis nauibus ad Surraticum littus inuadendum misit. Qui strage hostium non vulgari , cum ingenti nauium præda , littoribusque populatis , Bazainum reuertitur. Reuerso Limico Prorex , qui , quandiu classis in statione littoris ventis aduersis retenta fuit , nunquam voluerat in terram descendere, post sexdecim dies , quam venerat Bazainum , ancoris sublatis , Dium versus nauigauit , interque nauigandum , iterum Emmanuelem ipsum Limicum ad sinum Cambaicum explorandum vexandumque præmisit. Qui aliquot hostium nauibus submersis , pagis attegiisque incensis , insuper cæde non minima quaquauersum edita , Branmaluci tamen bene de nostra amicitia meriti ditionibus inta-

ta-

tactis, ad Mortuorum insulam se Proregi coniunxit. Inde rebus omnibus ordine dispositis, velo dato, felicibus auspiciis septima Novembris, vniuersa classe salua, cum mille sexcentis militibus Lusitanis ad portum Diensem applicuit, quo iam appulerat Laurentius Petreius Tabora, dux eius classis, quam Lusitania singulis quibusque annis in Indiam mittere consueuit. Is enim vbi Cochinum venit, & quæ ad Dium agebantur, resciuit, classe illic integra relicta, Proregis aduentum vno die anteuerterat. Cuius prouida diligentia, indubitatam nostri de futura victoria opinionem conceperunt. Prorex igitur arcis æstuaria ingressus, ancoris iactis, nauibusque per ordinem dispositis, Mascaregnæ per nuncium iniungit, vt quam primum ad se veniat. Qui, posteaquam aduenit, & de belli gerendi rationibus inter ipsos vltro citroque habitus sermo fuerat, in arcem reuertitur.

Postero vero die, in ea parte qua mesopyrgion illud maius mare respicit, binæ scalæ, iubente Mascaregna, apponuntur, per quas nostri sese in arcem, æstu recedente, commode recipere poterant. Atque

que etiam per omnes arcis turres, necnon in ea, quæ in alueo fluuii posita est, bombardæ nouo ordine disponuntur. Cui negotio naues aliquot adhibentur, ex quibus omnibus die noctuque omni contentione in hostium castra tela emittebantur. Qua iaculatione, ea ruina est facta, quæ postea magno usui nostris fuit. Nam per ea loca, quasi reuulsis repagulis, castra tentari primum cæpta sunt. Hostes vero his rebus minime perterriti, alacri, erectoque animo, futurum prælium expectabant. Ergo ad munitiones tuendas selectiores milites, bombardis manualibus instructos, apponunt, quibus & alii præsto erant, ad id collecti, vt igneos globos & amphoras igneas in nostros proiicerent. Insuper in turribus, quas super flumen in murorum angulis antea erexerant, hic illic patefactis foraminibus, bombardas admouent, vt ex ea parte nostros in terram descendere prohiberent. Nam per eum locum suspicabantur Proregem castra inuasurum. Quamobrem quindecim millia militum ad descensum prohibendum eodem in loco, vna cum excubitoribus constituunt, qui sacramento militari addicti deie-

rauc-

rauerant, noſtrorum impetum quibuſcunque ſe rationibus laturos, repreſſuroſque eſſe. Atque ita reliqua, quæ ad defenſionem pertinere videbantur, ſuo ordine & ſerie, tanta prudentia diſponunt, vt ea in re magis veteranorum Romanorum experientiam imitari eos diceres, quam temeraria barbarorum conſilia. Prorex igitur nona Nouembris clam in arcem deſcendit, ibique rebus gerendis ordine diſpoſitis, iſtiusmodi ſtrategemate hoſtes ludificatus eſt. Nam vt falſo numero eos deciperet, nautas, latomos, calones, lixaſque de tertia vigilia nauibus littus impetere, ſinguloſque binas erectas haſtas in manibus geſtare iubet: remigibus vero imperat, vt dextra remos agant, ſiniſtra bombardicos funes igne incenſos teneant, ac vt vehementi tympanorum ſonitu, ſtrepituque tubarum immenſo, & quanto poſſent edito clamore, illam partem, qua hoſtes opinabantur illum deſcenſurum, ſimulato, lentoque curſu (quum ſignum ex arce daretur) impetere ſe fingerent. His ita decretis arcis cuſtodiam iuſto præſidio Antonio Corrigiæ Bazainenſi quæſtori commiſit. Ac poſtero die, ipſo iubente, ex omni-

bus

bus arcis portis valuæ ademptæ, ac procul ſemotæ, ne noſtri in fuga vllam ſpem reponerent.

Orto iam ſole, ſacriſque peractis, & ſigno nauiculis dato, Luſitani ad duo circiter millia & quingentos erumpunt, hoſtium muros inuadunt, ac inde agminibus in ordinem digeſtis, ad ſtationes hoſtium contendunt. Illi porro, quibus nauale negotium commiſſum fuerat, ſigno accepto, in illam partem, in qua potior hoſtium manus noſtros opperiebantur, naues eo ordine, vt imperatum erat, dirigere ſe ſimulant. Hoſtes vero vbi vexillum regium, inſigniaque militaria conſpexere, ac, quo claſſis tenderet, animaduerterunt; illic totius exercitus vim adeſſe exiſtimantes, magna ex parte ſtationibus deſertis confertiſſimi ſeſe ad littus proripiunt. Quamobrem noſtris exeundi minori periculo poteſtate facta, Maſcaregnas (cui prima acies concredita erat) quadringentis militibus conſtipatus, primo loco eruptionem in caſtra fecit. In eo conflictu concurſuque ad muros, de noſtris circiter quinquaginta deſiderati ſunt. Sed ſuccurrentibus confeſtim aliis, hoſtes retrocedere & animum remittere

re cæperunt. Quod vbi ab iis, qui ad littus classi nostræ obuiam iuerant, est animaduersum: protinus ipsorum selectior manus ad eum locum, vbi dimicationem vigere cognouerant, se contulit. Ibique prælio conferto, ancipiti Marte eousque pugnatum est, donec a Prorege periculo cognito, milites, qui sudsidio irent, illico mitterentur. Ipse autem Prorex cum Laurentio Petreio Tabora inter illud flexuosum, & multis sinibus ambagiosum, vallum procurrens, turrim quandam expugnat, ex qua nostri, antequam caperetur, multa infesta patiebantur, omnibus ibi hostium præsidiis ad vnum interfectis. Id tamen non absque discrimine. Nam Eduardus Barbutus vexillifer, bis in cacumen euadens bis inde deiectus est, sed tertio, nouo impetu facto, pertinaciter irrumpens, vexillum tandem ad pinnacula affixit. Expugnata turri, ac custodibus tradita, per tramites istius sinuosi valli iterum recurrentes, aliquot ex hostibus interficiunt. Cæteri, loco deserto, fuga in castra conuolabant. Interim hostium manu subsidiis firmata per Rumecanum, maximi inter suos imperii ducem, tam vehementer in Masca-

regnam impreſſio fit, vt noſtri impetum ſuſtinere amplius non valerent, & ordine turbato, reſilire inciperent. Id ipſe Maſcaregnas animaduertens, conclamat, ſuoſque ad reſitendum hortatur: vrgerent victoriam, quam iam propemodum adepti eſſent; non ſupereſſe victis vlla ſuffugia; exarmatam eſſe aciem; ablatis valuis; quicquid munitionis fuit, non iam minus hoſti, quam ipſis patere; adeſſe omnia auxilia, quæ a ſuis ſperari poſſent; aut his copiis eſſe vincendum, aut pereundum; meminerint ſe non minus pro vita, quam imperio pugnare. Si pedem referrent nec victis vitam, nec mortuis ſepulturam immaniſſimum hoſtem conceſſurum.

His ducis vocibus experrecti, tanta animi præſtantia in hoſtes ſe referunt, vt quanquam per ſummam pertinaciam hoſtes reſiſterent, impetum tamen noſtrorum amplius ſuſtinere non poſſint: effuſaque fuga, terga verterunt. Quare diſperſim palantes, alii per pontem, alii per vada, natando currendoque ſe, quotquot potuere, extra inſulam eiiciunt. Itaque oppido capto, caſtriſque ſuperatis, in omnem ſexum ferro igneque ſæuitum eſt.

Quæ

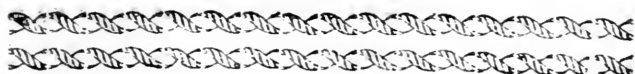
Quæ a conflagratione fortunæ casus immunia inuiolataque seruarat, iubente Prorege, diruta euersaque prorsus fuere. Hic exitus amplissimæ ditissimæque Diensis ciuitatis fuit. In castris vero & in oppido videre licuit triclinia mensasque stratas, cibariaque igni apposita, inuentaque in foro etiam esculenta, tanquam pacis tempore vænum exposita. Non enim de tam subita fortunæ mutatione quisquam eorum vel cogitarat. De nostris hoc prælio circiter centum quinquaginta occubuere, inter quos noti equites Lusitani, Georgius Sosa, Ioannes Emmanuel, Franciscus Azeuedus, Baptista Persona, Cosmus Paiua, Balthazar Georgius, Eduardus Rodericus Nazinus, Vascus Ferdinandus, Arius Gometius Quadrus, Iulianusque Ferdinandus, militum censor, qui omnes cum summa gloria, acriter pro fide pugnando, mortem oppetiere. Ex hostibus supra quatuor militum millia eo die cecidisse compertum est. Rumecanus vero, quem loco Sophari patris a Mamudio rege exercitus ducem maximum fuisse constitutum differuimus, euadere connitens, insignibus imperatoriis detractis, quum a no-

stris

ſtris ad oppidi foſſam cognitus eſſet, fortiſſime reſiſtens interfectus eſt. In eodem quoque loco Audecanus, qui pridie, quam prælium commiſſum eſſet, cum quinque millibus militum in caſtra venerat, vna cum Hidalcano externorum militum duce occiſus eſt. Alii præterea quatuor Regis Cambaiæ ſtrenui duces ibi deſiderati ſunt. Iuzarcanus iunior pro virili dimicans viuus captus eſt, & magna cum reuerentia Proregis iuſſu a cuſtodibus ſeruatur. Solus autem ex ducibus præcipuis Moiatecanus equum nactus, per pontem, citato curſu euaſit. Regium Cambaiæ vexillum, atque plura militaria ſigna ad Proregem delata ſunt. Iam promiſcuæ multitudinis, virorum, mulierumque, & puerorum interfectorum numerum immenſum, & miſerandum fuiſſe conſtat, quibus rabies militum, & ſuis antea malis, & nunc ſociorum mortibus irritata, nulla ratione parcere ſuſtinuit. Quippe non ſolum non ab infantibus, aut grauidis mulierum vteris, ſed ne brutis quidem animantibus ferrum abſtinuit militaris furor. Relicta ſunt ab hoſtibus omnia tormenta bellica, inter quæ etiam leo ille & baſiliſcus fuere, qui ad

Cc Tho-

Thomæam turrim ab hoſtibus erepti, cauſam tantæ cædis non ita pridem noſtris attulerant. Vniuerſo hoc bello compertum eſt cecidiſſe de noſtris militibus, tam ad Dium, quam in naualibus præliis, circiter mille ſexcentos. Prorex autem, victoria parta, quos vltimo hoc prælio deſiderauit, ſepeliri quam honorificentiſſime iuſſit, ſauciosque reficiendos curauit. Inde militibus congiario ſtipendioque dato, ac virtute ſingulorum pro cuiuſque meritis honorata, arcem protinus a fundamentis noua ratione ædificare occepit: Laurentius vero Petreius Tabora, rebus omnibus ex animi ſententia tranſactis, Cochimum ad claſſem reuertitur. Inde nauibus a terra ſolutis, ſaluus Oliſiponem applicuit.

EPISTOLA

POTENTISSIMI AC INVICTISSIMI

EMMANVELIS

PORTVGALIAE ET ALGARBIORVM
REGIS

AD S. D. N. D. LEONEM P. M.

De victoriis nuper in Africa habitis.

SANCTISSIMO in Christo Patri, ac Beatissimo Domino, Domino nostro, eiusdem Sanctitatis deuotissimus filius Emmanuel, Dei gratia Rex Portugaliæ & Algarbiorum, citra vltraque mare in Africa, Dominus Guineæ, & conquistæ, ac nauigationis, & commercii Aethiopiæ, Arabiæ, Persiæ, atque Indiæ: post humillima Beatorum pedum oscula.

POSTVLAT nostra in Sanctam Sedem Apostolicam, ac præcipue in vestram Sanctitatem obseruantia, Beatissime Pater, vt successus nostros, præsertim qui ad Dei cultum, & Catholicæ fidei propagationem spectant,

eidem, vt vero Christi Vicario, ac Sanctæ Romanæ Ecclesiæ arbitro, perscribamus. Postquam superioribus diebus nostrorum in India prospere gesta Beatitudini vestræ significauimus, placuit summo Deo (vnde omnis victoria pendet) aliam nobis, non minus insignem, contra sui Sanctissimi Nominis hostes victoriam, & de Mahumetanis concedere trophæum. Considerantes nos, Sanctissime Pater, quam grande opus, & præclarum sit facinus Fecense regnum, & Marochense in Africa debellare, in quo tantopere ac tam sedulo studio semper laboramus: & quam præcipuus huius rei cardo, clauisque sit Azamorensis ciuitas;(ea est vrbs Mauritaniæ, & murorum turriumque fortitudine, & piscosi littoris, solique vbertate percelebris, atque adeo Christianis, sed frustra, antea expetita) Bragantiæ Ducem, nostrum charissimum ex charissima sorore Nepotem, ad eam expugnandam misimus, cum haud exigua quingentorum nauigiorum classe, viris, equis, armis, omnifariis belli instrumentis, cæterisque huiusmodi expeditioni opportunis, optime quidem instructa. Cuius exercitus decem & octo millium bellatorum numero

erat

erat, in quibus & multi proceres, nobilesque viri & duo millia & quingenti, tam cataphracti, quam expeditores equi. Ergo cum vniuersa classis in portum Mazagham ab vrbe Azamor nouem millibus passuum distantem appulisset, nostris haud magno negotio (licet in hostium conspectu) in terram egressis, Dux ipse versus Azamor, instructa vt oportebat acie, contendit. In itinere quædam pugnæ præludia cum hostium iactura, nullo nostrorum hominum, paruo equorum damno, sunt habita, eoque die nihil amplius.

Postridie, dispoſito exercitu, vrbem oppugnant, vbi ad vndecim Sarracenorum millia ac totidem fere in campo equites, & innumeri pedites, nostrorum præsentientes aduentum, bello satis accincti expectabant. In ea oppugnatione nonnulli Mauri, & quidam etiam primates interempti; adeoque a nostris fuere confracti, vt desperata omni spe, sequenti nocte qua parte castris vacabat (non enim per loci situm totam vrbem obsidio circumierat) omnes clanculum abierunt, solamque reliquere vrbem. Postera luce, hoc cognito, Dux cum exercitu, sole-

lemnique pompa vrbem ingreditur, occupatque, atque in ipſa Mahumetis præcipua æde (plures enim & aliæ erant, quas Mexquitas vocant) & templi magnitudine, & ædificiorum ſtructura percelebri, Deo Opt. Max. Miſſa, ac Diuina Officia laudibus ſunt decantata. Clementiſſime Ieſu, quam admirabilis eſt prouidentia tua, quod vbi ad mille annos impius Mahumetes tanto tuo opprobrio celebratus, vbi Chriſtianum nomen tanto tempore peſſundatum, totieſque blaſphematum, ibi nunc occulto & iam præſago iudicio tanta ſatanæ ignominia, ac dedecore, tuum Sanctiſſimum Nomen, tua laus, tua vera æternaque gloria prædicetur! Inuenta in ea vrbe ac parte machinarum bellicarum, armorum, ac frumenti haud contemnenda ſpolia, noſtro exercitui (quem illic habemus, vt propoſitum Deo propitio conſequamur) admodum opportuna.

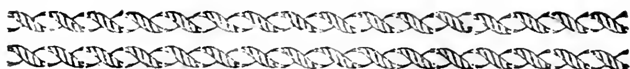
Perlato hoc ad finitimos nuncio, illico Almedinæ incolæ (quæ ciuitas ab Azamor quinquaginta paſſuum millibus diſtat, & ipſius magnitudine, & glebæ fertilitate nobilis) noſtrorum metu, quos & alias ſæpius fuerant experti, vrbem penitus deſeru-

ere,

ere, ac libere noſtris permiſere. Thiti etiam antiquiſſima, & maxima olim ciuitas atque alia quamplura oppida, ac finitima loca, ſtatim ſeſe nobis dedidere: tributa etiam, cenſumque, pro noſtro arbitrio penſuri.

Ex quo quidem, Beatiſſime Pater, in diuina freti clementia, procul dubio ſperamus, vt tam auſpicata initia melior progreſſus, optimuſque finis ſubſequatur: atque illud Marrochiorum regnum, quod totius fere Africæ caput & imperium fuit, vnde & ipſa Hiſpania, omniſque Chriſtiana reſpublica tot damna, tot clades, tantam ſanguinis effuſionem, ac Catholica fides tot opprobria, tot ignominias indigniſſime pertulit, nunc certe diuino ſuffragante numine, in noſtram poteſtatem penitus redigatur, ac tantæ culpæ malorumque luat pœnas, ac Mahumetica perfidia depreſſa, verus Dei cultus, & Chriſtiana religio (quod ſolum ſemperque optamus) ſublimetur. Bene valeat Sanctitas veſtra, quam Deus Opt. Max. diu, ac feliciſſime obſeruare, & augere dignetur. Datæ in vrbe noſtra Vlyxbon. Pridie Kal. Octobris, Anno Domini MDXIII.

EPI-

EPISTOLA

SERENISS. ATQVE INVICTISSIMI

IOANNIS III.

PORTVGALIÆ ET ALGARBIORVM
REGIS

AD S. D. N. PAVLVM III. PONT. MAX.

Super victoriis rebusque in Oriente feliciter gestis

SANCTISSIME in Christo Pater, ac Beatissime Domine, Ioannes D. G. Rex Portugaliæ & Algarbiorum, citra & vltra mare in Africa, Dominus Guineæ, atque expeditionis & nauigationis, & commercii Aethiopiæ, Arabiæ, Persiæ, atque Indiæ, vt filius pientissimus post humillima beatorum pedum oscula.

Si vnquam Principes Christiani de victoriis, quas aduersus Orthodoxæ fidei hostes adepti sunt, Summo Pontifici, perinde ac vero Christi Vicario gratulati sunt: id certe hoc tempore maxime apud Sanctitatem vestram a me, vtpote eius, Sanctæque Sedis Apo-

Apoſtolicæ filio pientiſſimo, obſequentiſſimoque, fieri oportet. Vrbs enim Dium, clariſſimum totius Orientis emporium, fortiſſimumque Indiæ propugnaculum, cuius expugnandæ cauſa tot bella geſta, totque expeditiones, ſuperioribus annis, a noſtris ducibus factæ fuerant, nunc tandem, Deo Opt. Max. adiuuante, ſe nobis dedere, noſtræque ditioni parere coacta eſt: etenim cum multæ maximæque in S. veſtra virtutes floreant, ob quas iure optimo, Sancto Spiritu ſuffragante, ad ſummum Apoſtolatus apicem euecta eſt: nulla tamen ex omnibus admirabilior cenſeri debet, quam quod perpetuo quodam Chriſtianæ religionis propagandæ zelo, omni ſtudio, patriſque indulgentiſſimi affectu, dat operam, vt pace inter Chriſtianos principes fundata, ac ſtabilita, Chriſti vexilla vſque ad vltimos terrarum fines prodeant, Mahumetiſque impietas de medio tollatur.

Maiores quidem noſtri iam inde ab huius regni origine id conſtanter pro viribus contendebant; vt, clariſſimis rebus geſtis, vere eos Principes Chriſtianos eſſe conſtaret: idque quemadmodum optabant, conſequuti

ſunt.

ſunt. Nam & Maurorum gentem, ipſorum regibus ſuperatis, Hiſpania expulerunt: & Mauritaniæ oppida, arceſque munitiſſimas, trans fretum Herculeum, expugnarunt: quæ & hodie noſtræ ditionis ſunt, præſidiiſque validis tenentur. Porro felicis memoriæ Emmanuel Rex, pater meus, non ſat habens, egregias & ipſum de Africa victorias reportaſſe, cum Atlanticum mare, antea ignotum, antiquorumque modo fabulis, miraculiſque celebratum, claſſibus aperuiſſet, (in quo nonnullorum maiorum ſuorum exemplum ſequutus eſt) magnamque Aethiopiæ littoralis partem inuictis ducibus peragraſſet, ad fidemque Chriſti inſtituiſſet: nauibus deinde, exercituque ad mare vſque rubrum, ac Perſiam, totamque Indiam tranſuectis, iam notum eſt omnibus quid geſſerit, quot populos, vrbes, reges, in deditionem ſuam redegerit. In quibus omnibus vera & immortali gloria digniſſimus cenſendus eſt: cum ob id quod inacceſſas, atque incognitas antea, tum cæli, terræ mariſque plagas primus omnium notas fecerit; tum vero quod princeps Chriſtianiſſimus ad ouile, eccleſiamque Domini, tot ani-

animarum millia, variis inuoluta superstitionibus, potuerit aggregare.

Ego vero vbi primum, Deo Maximo ita volente, ad regiam dignitatem euectus sum; tametsi liquido intelligerem, quantam hominum expectationem sustinerem, quem par erat, plurimis de causis, patris inuictissimi, omnibusque sæculis memorandi virtutibus respondere; tamen, Deo iuuante, non omnino despondi animum: verum me ita ad paternas laudes imitandas, ac prosequendas collegi, vt quantum fieri posset eiusdem vestigiis (vt bonum filium, regemque decebat) hærerem, atque insisterem. Itaque etsi statim a principio regnandi non paucæ difficultates, nostrarumque nauium iacturæ sequutæ erant, quæ tam longinquæ expeditioni vehementer obstare videbantur: nos tamen incommodis quibusque superatis, non solum res Indicas prout a patre relictæ fuerant, Dei gratia, facile tutati sumus; verum eas subinde nouis victoriarum accessionibus roborauimus. Et quoniam ad statum rerum nostrarum in Oriente vehementer conducere videbatur, si vrbs Dium, in ipso littoris Indici ingressu posita, in nostram ditio-

tionem veniret : ita enim & Oceani Indici late domini, & aduersus Turcarum expeditiones tuti futuri eramus, (nam hi classe ingenti in fine Arabici sinus comparata, se per maris rubri ostia egressuros, nobisque bellum ex ea vrbe illaturos minabantur): has ob causas nihil vnquam, simulatque regnare cœpimus, nec maius nec antiquius habuimus, quam vt ea ciuitas nostri iuris & potestatis efficeretur. Quamquam vero a nostris ducibus, præfectisque strenuæ aduersus eandem expeditiones susceptæ essent, nihilque omnino ab his foret prætermissum, quo vrbs munitissima posset expugnari : tamen, ob loci naturam inexpugnabilem, sæpe ea res frustra tentata est. Quippe vrbs Dium in extremo promontorio sinus Canticolpi sita & super saxi crepidine fundata, validis muris, turribusque, atque omnifariam æneis tormentis vndequaque cingitur, introrsus vero, qua sese portus recipit, qui & ipse validis catenis clauditur, adeo munitis tam ab vrbe quam a medio mari propugnaculis vallata est, vt cum per spatium, inter ipsa propugnacula interiacens, nauibus modo inuadi, oppugnarique valeat, (etenim a continenti in mo-

morem insulæ mari per fossam deriuato abluitur) illud interim ex eo sequatur , vt eiusmodi oppugnatio propter oppositam vndique tormentorum vim longe difficillima , ac pene vltra vires humanas esse videatur. Accedebat & illud incommodum , quod ea vrbs manebat sub ditione Regis potentissimi citerioris Indiæ , Mahumetanæ sectæ cultoris , quem Regem Cambaiæ vocant. Atque is facile intelligens maximum in ea ciuitate momentum esse , ipsam superioribus annis per Melichiazium præfectum , quantum in humano consilio , aut arte effici poterat , muniri iusserat. Ita vrbs natura , situque valida , opera hominum , præsidiisque largiter accedentibus , inexpugnabilis reddita erat. Is autem Rex Cambaiæ , vt de eius prope incredibilibus diuitiis taceam , facile centum mille equitum armare, peditum vero trecenta millia , sexcentosque elephantos , glandiumque ignitarum iaculatorum non mediocrem numerum in aciem educere potest : ad hæc tormenta ænea, omnis generis curribus aptata , non minus habet , quam septingenta. Quo apparatu idem paucis ab hinc annis finitimo Regi, defectionem meditanti , bellum

intu-

intulit, eumque regno expulit. Sed quamquam tot incommodis duces noſtri vrgerentur, nos tamen id omni ſtudio, indeſeſſoque animo agitantes, vt hoc oppido in poteſtatem noſtram redacto, rerumque noſtrarum ſtatu in Oriente firmato, Chriſti fides per vniuerſam Indiam longe lateque poſſet propagari.

Ob eas res Nonio a Cugna Indiæ gubernatori, præfectoque noſtro maiori, mandauimus, vt quia in oppugnando eo oppido parum proficeretur, in præſentia quidem ab eo deſiſteret: cæterum Regi Cambaiæ terra marique bellum inferret, vniuerſamque maritimam regni Cambaiæ oram, quæ non mediocri littoris tractu porrigitur, ita claſſibus inſtructis popularetur, aſſidueque infeſtaret, vt aliquando Rex Cambaiæ Badur (id enim nomen illi eſt) ſuis, ſuorumque malis edoctus, tot damna, direptioneſque de ditione dictæ ciuitatis redimere cogeretur. Id cum ita factum eſſet, bellumque acre ac perpetum omnibus Guzaratum populis maritimis illatum traheretur, (ita enim ſubditi regis Cambaiæ vocantur) rex Badur cum non paucas regni ſui ciuitates, oppida, ar-

ces,

ces, & vicos, per noſtros præfectos, claſſeſque capi, diripi, atque incendi cum magna ſuorum ſtrage, audiret, in quorum direptione ingens æneorum tormentorum numerus, multique bellici apparatus a noſtris inueniebantur. Cumque non minus intelligeret, noſtrorum claſſibus, infeſta omnia reddentibus, naues mercatorum ad ipſius regni portus nullatenus accedere, nec vltro citroue commeare iam audere, idque interim magna eius vectigalium iactura accidere. Ad hæc cum animaduerteret maiora in poſterum ex eiuſmodi cauſa regno ſuo damna inſtare, quibus deinde omni potentia nequaquam reſiſtere poſſet: cum hæc omnia ſecum reputaret, diuque tamen dolorem audacter premeret, etſi nunquam antea ſecum de pace agi paſſus fuerat, ad extremum maiore metu perculſus, conſilium ſibi cepit, noſtraque imperata facere, Diumque dedere cogitauit: videlicet in eo magnorum Aethiopiæ Orientis regum, multorumque Indiæ Satraparum exemplum ſequutus. Qui nobis (Deo iuvante) ſuperiori tempore obedire appetiuerant, idque magno Orthodoxæ fidei, animarumque bono euenerat, quæ incredi-

bili

bili numero ab idolorum vanitate, ad Christianam pietatem & conuersæ sunt, & quotidie conuertuntur.

ITAQVE ille potentissimus Rex Badur, Indiæ vniuersæ terror, a quo nonnulli regnum Pori, maximi quondam Regis, teneri affirmant: quique tot annos frustra minis in nostros detonuisset, tandem per legatos a gubernatore nostro, supra memorato, pacem suppliciter postulat. Summa legationis erat, velle se his conditionibus nobis obsequi, quæ omnino gratæ nobis futuræ erant. Consilio igitur de ea re diligenter habito, placuit Nonio gubernatori, cæterisque præfectis nostris, virisque nobilibus, qui in India iussu nostro militant, pacem cum rege iis conditionibus fieri: quæ certe nobis regnisque nostris pulcherrimæ & honestissimæ extiterunt. Atque harum nonnulla S. vestræ his litteris declarandas esse duxi. Placere Regi Cambaiæ (Cambaia ciuitas est insignis maritima, vnde Rex denominatur, aliter Guzaratum Rex vocatur) & arcem & ciuitatem Bazaim, quæ ciuitas ad Orientem versus circiter octoginta millibus passuum a Dio abest, in ius ac ditionem nostram transferri: se-

ſeque nobis in perpetuum iis cedere cum omnibus agris, inſulis, oppidis, vicis, prouentibus, vectigalibuſque regiis, cæteriſque omnibus quomodocumque ad eandem vrbem, eiuſdemque Regis deditionem in ea regione ſpectantibus. Nec minus cedere ſe ea vectigalium ſumma, (ea ingens erat) quæ ex annorum proximorum penſione dictæ ciuitatis Regi debita, nondumque per quæſtores regios exacta fuerat. Item vt Luſitani, qui captiui aliquot iam annos apud regiam vrbem Campanellum tenebantur, gubernatori noſtro quamprimum redderentur. His atque aliis perquam honorificis regno noſtro conditionibus firmatis, non ita multo poſt & captiui ipſi redditi ſunt, quorum libertatem, propter eorundem merita fidelemque operam nobis multis annis præſtitam, magni fecimus: & poſſeſſio vrbis Bazaim meo nomine a noſtris inita eſt. Eſt autem Bazaim vrbs maritima inſignis, cum ob agri, inſularumque adiacentium mirificam quandam vbertatem, tum vero ob ſiluarum materiæque commoditatem, quæ abunde in hoc vno citerioris Indiæ loco, nauibus fabricandis ſuppetit. Sic vt ad claſſium no-

ſtrarum quantumuis numeroſam ædificationem, ſiue commeatus hæc vna poſſe ſufficere videatur. Sed neque vſquam in vniuerſo Indiæ littoralis tractu tanta vtriuſque rei copia poſſit inveniri. Hinc eſt quod intra Bazainenſis agri, earumque inſularum ambitum, quæ eius territorii ſunt, ob admirandam, largeque omnia præbentem ſoli fœcunditatem, ſexcenti admodum vici, minimum alius ab alio diſtantes, inueniantur, quos Guzarates habitant: interque eos vicos, & oppida nonnulla, & ciuitates etiam viſuntur. Singuli porro ab vrbe noſtra Bazaim ius accipiunt: nobiſque hi omnes cum ciuitate ſimul, annua centum millia aureorum, ex vectigali regio pendunt: breui autem fore ſperamus, vt vectigalium magna fiat acceſſio, quod propter pacem, quam iis dedimus, affatim ad habitandum Guzaratum multitudo confluat in ea loca.

Idem Rex Badur anno non toto vertente, vt mutuam nobiſcum pacem maiore pignore retineret, ſanciretque, itemque vt nobis gratior & acceptior, dicto Nonio Indiæ Gubernatori vltro per litteras ſignificauit, velle ſe certis conditionibus, quæ paci,

ci, & amicitiæ vtriusque nostrum expedirent, ipsam ciuitatem Dium mihi dedere: ita vt ea in posterum valido Lusitanorum præsidio teneretur. Ea re cognita, cum Nonius ingenti classe ad vrbem Dium accessisset, mox ea parte vrbis potissimum lecta, quæ portui, propugnaculisque in mari extructis imminebat, arcem magna celeritate ædificare aggressus est: quam propediem absolutum iri confidimus. Atque fortissima ciuitatis parte, propugnaculisque ipsis, tum maris, tum terræ omni tormentorum genere, bellicoque apparatu instructissimis a Rege traditis, nostroque præsidio firmatis, in quibus & oppidi, & portus vires facile continentur, arce etiam insuperabili a nostris iisdem in locis fundata, plane illud sequi necesse est, & nunc eam ciuitatem penitus in nostra potestate esse, & in posterum Deo bene iuuante sub nostra ditione perpetuo mansuram. Ita Deo Opt. Max. fauente citra vllum sanguinem, meorumque subditorum periculum, ea vrbe potiti sumus, quæ iam pridem a felicis memoriæ patre Emmanuele, nostrorumque exercitu, magnis cum suderibus impensisque petita, nunquam tamen

potuerat expugnari. Vnaque opera tum rebus nostris Indicis securitatem, tum paci ornamentum, tum bello singulare perpetuumque præsidium comparauimus. Cumque omnes fere Orientis naues, quæ per Indicum Oceanum mareque rubrum vltro citroque excurrunt, ad hunc portum necessario ferantur, facile ex eo iudicare est, quicunque tam celebris emporii dominus fuerit, cum nauibus totius Orientis quodammodo dominari oportere.

Eodem tempore inter nostros, Regemque Cambaiæ conuentum est, ne Turcarum quispiam intra eius regni fines admitteretur, neue hospitio commeatu, auxilioue quocumque iuuaretur. Item ne per vniuersum regni Cambaiæ littus vllum Guzaratum nauigium bello aptum fabricare liceret: si qua ædificata, aut instructa, instruiue cæpta inuenirentur, ea in terram subducerentur. Postremo vt quæcunque Guzaratum nauis e littore patrio nauigatura esset, ea, priusquam solueret, a præfecto arcis nostræ, quæ intra Dium est, liberi commeatus diploma impetraret: alioqui eam nauigationem suo periculo facturam esse. Atque vt mirablis nostrorum

rum felicitati cumulus adderetur, accidit per hæc tempora, vt Aimanus potentissimus Carmaniæ Rex, vsque ad Indi fluminis ostia, aliarumque late regionum Septentrionem versus (nunc regem Dely vocant) & ipse impietatis Mahometanæ cultor, bellum Cambaiæ regi inferret, quod is affinem quendam suum, qui ab Aimano transfugerat, reddere nollet. Quod vbi Rex Badur intellexit, non ita multo post ingenti exercitu coacto, qualem supra memorauimus, ex aduerso processit. Quamquam vero Carmaniæ Rex equitum millia septuaginta duceret, qui, more Parthorum sagittandi peritissimi, inter fugiendum spicula dirigunt: peditum vero centa millia haberet; tamen si statim Cambaiæ Rex cum hoste confligere voluisset, dubium non erat, quin Regem Dely primo impetu fuisset superaturus. Verum ille prauis consiliis Rumecani præfecti sui, cui multum tribuebat, persuasus, cum se intra castra contineret, nec copiam pugnandi faceret; interim interceptis ab hoste commeatibus, diraque fame atque ex hominum, equorumque strage in exercitu sequuta, ad extremum fuga sibi consulere, ne in potesta-

ſtatem hoſtium veniret, compulſus eſt. Igitur cum fœda fuga, ac conſternatio totis caſtris, ipſius Regis fuga intellecta, oriretur, Mugores ſubito ſupervenientes omnia proſternunt, atque occupant. Mogores ii ſunt, qui primum cum Rege ipſorum Carmaniam, deinde Ariam, & Drangianam, aliaſque vſque ad mare Caſpium regiones (quas nunc regnum Dely vocant) armis occuparunt. Dicti Mogores vel a populis Perſarum Megoribus, vel quod nunc Turcæ a Perſis Mogores appellantur. Iidem tamen ſe ab extremis Scythis oriundos iactant: Regemque hunc Aimanum illius magni Tamberlani, Scytharum Imperatoris, trinepotem prædicant. Certe gentem exercitumque Mogorum, cum multi Vzbequi, natio eiuſdem generis bellicoſa, aliique populi auxiliares, tum magna vis Scytharum, Tartarorumque comitabantur. Fugiens itaque Rex Cambaiæ cum matre, ſuiſque, ac præfectorum, procerumque ſuorum vxoribus, magnaque parte theſaurorum, diuitiarumque ſuarum, ſe ad Dium recipit, vtpote totius regni vrbem validiſſimam, munitiſſimamque. Ibi hæc omnia, ſeque inſuper

tra-

tradidit in fidem, tutelamque Nonii gubernatoris, præfectique noſtri maioris. Et nunc, Deo volente, potentiſſimus, atque opulentiſſimus Indiæ citerioris Rex, cum arce regni, vxoribus, rebuſque pretioſiſſimis, in noſtra manet poteſtate.

CONSTARE arbitror ex his S. Veſtræ quantum, Dei Opt. Max. clementia, rebus noſtris, totique adeo reipublicæ Chriſtianæ incrementum ſit adiectum. Quantus item aditus hoc tempore ſit factus ad Chriſti veram fidem, per vaſta illa Orientis, atque Indiæ vtriuſque regna longe lateque propaganda. Quod etſi temporibus meis, & mea, meorumque opera, Deo adiuuante, accidiſſe mihi (vt par eſt) gratiſſimum eſſe debeat, tam proſperam, tamque admirandam rerum ſucceſſionem inprimis S. Veſtræ felicitati acceptam referri oportet: cuius virtute ac meritis, vtpote ſanctiſſimi digniſſimique Petri ſucceſſoris, fideique Orthodoxæ propagatoris maximi, breui temporis circulo factum eſt, vt tam in Africa, quam in Aſia, inſignes Chriſtianis victoriæ partæ ſint. Ego autem Domino Deo noſtro gratias ſummas ago pro tanta benignitate, quanta nos imme-

meritos prosequi dignatus est: idemque a S. Vestra totius reipublicæ Christianæ nomine fieri & spero, & opto. Cumque ab ipsius Pontificatus initio Christianus orbis nouis victoriarum accessionibus non mediocriter auctus fuerit, idque ipsum (vt dixi) iure optimo eiusdem S. Vestræ summis virtutibus, perpetuoque religionis affectui adscribi oporteat, omnes, qui Christum profitemur, sperare debemus fore, vt rebus per eandem inter principes Christianos pacatis, & compositis, S. Vestræ meritis, consiliis, virtute, auctoritate, Dei religio magis magisque floreat, & digna (vt par est) accipiat incrementa; vt tandem veræ pietatis hostibus aut euersis, aut profligatis, idolorumque, & Mahumetanorum impia vanitate deleta, Crux D. N. I. C. in vniuerso orbe colatur, atque adoretur.

S. in C. Pater & D. N. D. Omnip. S. Vestram diutissime, ac felicissime augere, & conseruare dignetur, ad sui santissimi obsequii, Sanctæ Matris Ecclesiæ bonum & vtilitatem. Datæ Eboræ, die XX. Iulii, anno D. MDXXXVI.

FINIS.

INDEX

OMNIVM QVAE IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

VIta Damiani a Goes. I.
Epithalamion. XIII.
Genethliacum. XVI.
Olisiponis descriptio. I.
Hispania. 49.
Hispaniæ amplitudo potentia & vbertas. 54.
——— *Regna.* 55.
——— *Ecclesiæ.* 56.
——— *Magnates.* 63.
——— *Marchiones.* 64.
——— *Comites.* 65.
——— *Vicecomites.* 67.
——— *Sancti.* 71.
——— *Vniversitates.* 73.
——— *Viri doctrina præclari.* ibid.
——— *Duces.* 80.
——— *Imperatores.* 84.
——— *Pontifices.* ibid.
——— *Vernacula quæ in alias provincias deferuntur.* 85.

Portugalliæ, & Algarbiorum Ecclesiæ 58.
——— *Episcopi.* 59.
——— *Ordines Equestres.* 62.
——— *Magnates.* 68.
——— *Marchiones.* ibid.
——— *Comites.* ibid.
Hispaniæ adversus Munsterum defensio. 87.
Advectitia quæ ex Asiæ, Africæ, novæque terræ provinciis, Regibus Castellæ & Portugalliæ subditis, in Hispaniam advehuntur, & inde per totam Europam. 102.
——— *Quæ in Portugalliam ex provinciis sibi subditis advehuntur.* 103.
——— *Quæ ex India Orientali & Cathaio.* 104.
Epistola ad Io: Iacob. Fuggerum pro defensione Hispaniæ. 107.
Responsio. 110.
Diensis Cambaiæ vrbis oppugnatio. 115.
De rebus & imperio Lusitanorum. 151.
De fide, religione, moribusque Æthiopum. 162.
Epistola Helenæ, Preciosi Joannis aviæ, ad Emmanuelem Lusitaniæ Reg. 175.

Epistola Davidis Æthiophiæ Imperatoris ad Emmanuelem Lusitaniæ Reg. 184.
——— *ad Ioannem III.* 196.
——— *ad Pontificem Romanum.* 205.
——— *ad eumdem.* 215.
——— *Joannis Portugalliæ Reg. ad Clem. VII.* 221.
Religionis Ethiopum capita præcipua. 231.
Æthiopiæ Regni descriptio. 281.
Deploratio Lappianæ gentis. 285.
Lappiæ descriptio 293.
De bello Cambaico secundo Commentarii tres. 297.
Commentarius I. 302.
Commentarius II. 330.
Commentarius III. 353.
Epistola Emmanuelis Regis ad Leonem X super victoriis in Africa habitis. 377.
Epistola Ioannis III ad Paulum III super victoriis rebusque in Oriente feliciter gestis. 382.

Erra-

Errata notabiliora — *corrige*

Pag. 6.	lin.	23.	hominm	hominum
7.	lin.	25.	anuo	anno
35.	lin.	20.	pauci	paucos
40.	lin.	4.	in in ipfo	in ipfo
ibid.	lin.	ult.	copiofimima	copiofiffima
41.	lin.	13.	coftudiuntur	cuftodiuntur
51.	lin.	9.	hanc	hunc
58.	lin.	16.	iure iure	iure
97.	lin.	1.	inimicus	inimicum
115.	lin.	4.	Lufitanica	Lufitania
117.	lin.	10.	prætes	præter
137.	lin.	17.	porta	portu
166.	lin.	3.	Lufitania	Lufitaniæ
178.	lin.	7.	Et	Eft
181.	lin.	23.	inftituatm	inftitutam
195.	lin.	7.	ab-fte	abs-te
210.	lin.	19.	reperiantur	reperiatur
236.	lin.	14.	honoror	honoro
239.	lin.	22.	celebramur	celebramus
243.	lin.	10.	hii	ii
244.	lin.	20.	pariente	parienti
ibid.	lin.	22.	pariente	parienti
257.	lin.	5.	Scripturam	Scripturarum
259.	lin.	1.	gravffimo	graviffimo
271.	lin.	23.	Emmnuelis	Emmanuelis
273.	lin.	15.	a	ad
303.	lin.	21.	conquifcere	conquiefcere
314.	lin.	16.	auntibus	euntibus
322.	lin.	16.	infpicerentur	infpiceretur.
337.	lin.	20.	deipertationem	defperationem
343.	lin.	18.	gratiudine	gratitudine
345.	lin.	15.	auguite	angufte
385.	lin.	7.	quem	quam
387.	lin.	14.	muiri	muniri
395.	lin.	16.	centa	ducenta

